

OPSEVANJA

Koroška,
jesen-
zima
2016

22
100

revija za leposlovje in kulturo

OPSEVANJA

6,5 EUR

198



NASLOVNICA

Naslovnica:
Sašo Vrabčič,
Skupaj,
2016,
olje na platnu,
94 x 74 cm



Sašo Vrabčič, Muza iz Britanskega muzeja, 2014,
oglj, akril na platnu, 180 x 120 cm

Kazalo

Blaž Prapótnik	DOŽIVETI STOTO IN OSTATI USTVARJALEN	4	UVODNIK POEZIJA
Marijana Vončina	SVETLOBA MOJIH DNI	6	
Draga Ropič	SVETLOBI MOJIH DNI NA POT	7	
Danijela Hliš	HRIBOVJE OLGAS, AVSTRALIJA	8	
Stanka Blatnik	MEDCELINSKO PREMOŠČANJE JEZIKOVNIH RAZDALJ	10	
Antonia Bernard	CHANTS DE DOULEUR/SPEVI BOLEČINE	11	
Franc Verovnik	CVETJE BOLEČINE/FLEURS DE DOULEUR ANTONIJE BERNARD . . .	15	
Florence			
Gacoin-Marks	POETICAE FLORES ALMAE DOLOROSAE	16	ESEJISTIKA
Franc Vezela	PRAVLJICA O STOLU ZA STARE BEDAKE	18	PROZA
Simona			
Jerčič Pšeničnik	HVALNICA ŽIVLJENJU	30	
Peter Petrovič	ON IN DREVO	34	
Tone Turičnik	PERFORMANSA V H-DURU	38	
Jani Rifel	PRAZNINA	40	
Primož Mlačnik	POVODEC	43	
Primož Mlačnik	ČRNA KRI	49	
Nik Lebar	ČRTICE ALI ČRTICA (KI TO NI) O ČRTICAH	51	
Andrej Makuc	MARJA	53	
Ljuba Prenner	ODMEVI PRVE SVETOVNE VOJNE V SRAČJEM	57	
Darja Skutnik	Nik Lebar: KLETKA	61	KNJIŽNE OCENE
Helena Merkač	MOJSTER LISTANJA PO ODNOSIH Nova knjiga Matjaža Lesjaka	62	
Andrej Makuc	LETOS MINEVA 100 LET OD ZAČETKA DADAISTIČNEGA GIBANJA		
	FRANC VEZELA: Dada/Kaj če je BOG v komi ?	64	
Helena Merkač	OBZORJA KOROŠKE		
	Zbirka, ki naj bi zmanjševala bele lise v poznavanju koroške zgodovine	66	
Drago Plešivčnik	POSLOVILI SMO SE OD KARLA PEČKA.	67	
Vinko Ošlak	BESEDA ŽALUJOČIM ZA KARLOM PEČKOM	69	
Marko Košan	SAŠO VRABIČ Skupaj sami – hrabri novi svet pametnih telefonov	73	PRILOGA
Miran Kodrin,			
Sašo Vrabič	ANAGRAMI IN PORTRETI slovenskih literarnih ustvarjalcev	80	ANAGRAMI
Helena Merkač	FRANC BERHTOLD		FILM
	Še en kamenček v mozaiku slovenjgraškega likovnega ustvarjanja	90	
Franjo Murko	NAGOVOR OB SLOVENSKEM KULTURNEM PRAZNIKU	97	KULTURA
	BERNEKERJEVE PLAKETE 2016	99	
	BERNEKERJEVA NAGRADA 2016	102	
Tone Turičnik	LJUBEZEN DO KNJIGE	104	
Iva Potočnik	OBRAZI MEŠKOVE ULICE	108	

Doživeti stoto in ostati ustvarjalen

UVODNIK

Tako gre to. Star, mlad, to so prehodna stanja. Ne trajajo večno. Vsak je sam sebi mera. Tisti, rojeni pred mano, so stari, tisti, rojeni za mano, so pa mladi. Jaz sem pa zmeraj ravno prav.

(Meta Hočevar)

37 let/100 revij. Ne, mi ob tem ali ob kakšnem drugem jubileju ne bomo ruvali prometnih znakov z drogov ob avtocestah, postavljali mlajev na dvoriščih in nameščali nagačenih lutk v človeški velikosti s fotografijo obraza ali pripravljali česa podobno abotnega v maniri novokomponirane slovenske folklore za obeleževanje osebnih obletnic, ki se je po deželici razlezla kot masten sluzast žnoder in poleg tradicionalnih abrahamovcev onečedila celo mladoletne ter osebe, ki so do nedavnega veljale za čisto razumne.

Sam sem bil vedno pristaš praznovanja dosežkov in ne zgolj preštevanja ter zbiranja let, saj se poprečen človek pri slednjem ne more kosati niti z nekaterimi živalmi. Naj gre za osebne, umetniške ali revialne mejnike, kakor v primeru *Odsevanj*, ki vztrajajo sedemintrideset let in praznujejo stoto številko, zastopam stališče, da so dosežki pomembnejši od trajanja obstoja. Idealno je, če se oboje kopiči vzporedno, za leta sicer smrtniki nimamo večjih zaslug, morda je vrednota pač vztrajanje. Vprašanje pa je, če sploh pomaga novodobno krčevito naprezanje, kot se je skupina *Bjelo dugme* ironično ponorčevala že leta 1980 v pesmi z istoimenskega albuma *Doživjeti stotu*, da bi jih vendarle doživeli, sto let namreč! Od tod asociacija na prvi del naslova članka. Mi smo doživeli stoto, pač zaenkrat številko revije, leta pa tudi skrbno beležimo za vsak primer, ker se nikoli ne ve kdaj ti to prav pride, pa če drugje ne morda na izmuzljivih kulturnobirokratskih razpisih kakšne misteriozne agencije JAK, skrite nekje v megli takoimenovane prestolnice. Poznavalci seveda vedo, da Slovenci nimamo prestola niti na Gosposvetem polju.

Pri revijah obstoj že ni kar nekaj samo po sebi umevenega, saj je edicija odvisna od

sodelavcev, ustvarjalcev in ožjega kroga uredniškega odbora ter od nekaterih okoliščin in pogojev, vključno s popolnoma banalnimi. Že vztrajanje terja nekaj vložene energije, a če ostanemo raje pri lepšem polu – vsebinskem delu ustvarjanja revije, lahko ugotovimo, da se je za dosežke treba še dodatno potruditi in vložiti še več volje ter napora v to početje. Pa tudi nujno potrebna količina potrpljenja tehničnega urednika ni zanemarljiva, saj med grafiki starega kova kroži sarkazem, da je moral Oton Župančič umreti zato, ker je še v tiskarno venomer hodil spreminjat in popravljat svoje že napisane, lektorirane ter v svinčenih črkah postavljene pesmi, pripravljene za tisk.

No, danes je seveda vse drugače ... in naivno mišljenje laika nam naslika idilo v smislu samo na gumb pritisneš in je vse kar urejeno, kot po čudežu. Čudež pa je v resnici v tem, da je kljub napredku tehnologije, črkovalnikov, korekturnih algoritmov in drugih pripomočkov, na splošno v besedilih mnogo več napak, ker je demokracija tudi tu naredila svoj poseg. Njega dni ročni stavec ni opravil strokovnega izpita, če je postavil besedilo vabila z napakami, kot si jih danes lahko? privoščijo celo izobraževalne ustanove. Kdo bi se ukvarjal z nepomembnostmi, kot je zapis ur in minut v slovenskem jeziku. Napačno? So what! Hitra jezikovna razsodišča so razpustili takoj po osvoboditvi jezika vsakršnih norm.

Pri *Odsevanjih* jezik negujemo na dostojnem nivoju. Tu seveda ne mislim zgolj na ustrezne pike in vejice, kot pogosto omalovažujejo lektorjevo delo. Pozornost velja slogu, stilistiki in obenem tudi jezikovni korektnosti s pravopisom vred. Gotovo se ves ta trud s pripravo vendarle odraža na kvalitetnih vsebinah, ki jih revija vsa ta leta odbira, zbira, prinaša in ohranja. Urednik Andrej Makuc, ki je z *Odsevanji* že od ustanovitve leta 1979, uspešno vztraja v času in nivoju ima še vedno nove zamisli in skrb za živost edicije. Življenje revije je vendarle drugačno od življenja posameznika, pa naj gre za še tako sorodna področja po katerih se gibljeta in ju

povezujejo kot so v domeni Odsevanj kultura, literatura, umetnost s poudarkom na likovnem ustvarjanju.

In malo komu je dano, da živi tako dolgo in bogato ustvarjalno življenje kot ga je Karel Pečko, ki se ga bomo spominjali z enakim spoštovanjem in občudovanjem kot slavnostna govorca ob njegovem slovesu Drago Plešivčnik in Vinko Ošlak; govora objavljamo v tej številki revije. In prav akademski slikar Karel Pečko je grafično oblikoval prvi logotip Odsevanj, kot je natisnjen na faksimilu naslovnice na levi margini, in zasnovo časopisa. Le-to smo kasneje sicer preoblikovali in leta 1998 spremenili tudi celotno podobo revije, a Pečko je bil tudi pri Odsevanjih pionir in uspešno oral ledino, kot še marsikje drugje. V uredništvu Odsevanj načrtujemo, da se bomo *mušketirju* Karlu Pečku poklonili v naslednji številki z obširnejšim naborem prispevkov. Urednikov zapis ob slovesu: »Z njim smo začeli Mesto pisati z veliko. Zavezal nas je k veliki odgovornosti,« je še kako pomenljiv opomin.

Pustiti za seboj vidno sled, pa četudi v kratkem veku bivanja tukaj in zdaj. Seveda je od najvidnejših članov *kluba 27* (Brian Jones, Jimi Hendrix, Janis Joplin in Jim Morrison ter kasneje Kurt Cobain, Amy Winehouse ...) gotovo na boljšem nekdo, ki si za petdeseti rojstni dan namesto abrahamovskega cirkusa pokloni knjigo, kot je to storil ob svojem času znameniti Kurt Vonnegut ml. s kultno knjigo *Zajtrk prvakov*. Knjiga je tudi mene navdihovala vrsto let – *Podpiraj umetnost!* – po zaslugi Drage Ropič, ki mi jo je predstavila in mi kasneje, – ker knjig ni bilo na voljo, ponatisa pa tudi ne, – pozorno poklonila fotokopiran izvod s povečavo (takrat sem že imel očala namesto žuljev na rokah). Morda tudi zaradi ljubezni do branja in knjig, ki sem si jih začel izposojati v takratni Knjižnici Ksaverja Meška na glavnem trgu v pritličju stare mestne hiše, ko je knjižnico vodila Marijana Vončina. Nekaj njenih pesmi in kolegično recenzijo pesniške zbirke *Svetloba mojih dni* objavljamo v tej številki revije.

Danijela Hliš, naša dolgoletna sodelavka in zvesta bralka nam je poslala svojo poezijo preko oceana in ob tem je naša redka a toliko bolj dragocena srečanja opisala Stanka Blatnik v obliki *medcelinskega premoščanja*

jezikovnih razdalj.

Ljubezen do knjige in kulture nasploh obravnava tudi besedilo iz predala pokojnega Toneta Turičnika, našega prvega sodelavca pri Odsevanjih, ki je popisal utrip nekdanjega kulturnega centra – Mladinske knjige Slovenj Gradec s Hertom Turičnikom na čelu.

Poezijo tokrat zastopajo *tri gracije* in tretja dama je Antonija Bernard, ki smo jo v Odsevanjih že predstavili, a tokrat prvič kot pesnico; njena pesniška zbirka v francoskem in slovenskem jeziku je izšla posthumno.

Prozo objavljajo naši stari zvesti sodelavci, začeni z gostobesednim anarhistom Francem Vezelo, ki z mladim Nikom Lebarjem gostuje tako med leposlovjem kot v razdelku z recenzijami. Tudi pri knjižnih recenzijah so v naboru avtorjev stalni sodelavci. V tokratni številki smo ponovno zrežirali film, tokrat je v rubriki *film* v besedi in sliki predstavljena življenjska zgodba slikarja in grafika Franca Berhtolda.

Zanimiva rdeča nit tokratne številke pa je Meškova ulica. V najboljšejšem prispevku – imenitnem zgodovinskem zapisu na koncu revije, ki nekako tradicionalno pripada Potočniku, a je tokrat Jožeta zamenjala Iva, je popisana Meškova ulica, ena najstarejših v Mestu, z njenimi prebivalci in družinami v posameznih hišah ob koncu 20. stoletja. Pripoved se dotakne tudi Franca Ksaverja Meška. In tu se naš *fil rouge* tudi v drugih barvah nadaljuje s Sašem Vrabčičem, nekdanjim prebivalcem Meškove, akademskim slikarjem, ki je za tokratno številko Odsevanj prispeval likovno opremo in portrete slovenskih literatov ob iskrivih anagramih Mirana Kodrina. Urednik zadovoljno najavlja skrajšani stoti portret, saj se bo v tej zanimivi multižanrski literarno-likovni rubriki kmalu zvrstilo deset slikarjev. Z drugimi besedami, materiala za celo knjigo.

Vrabčev prispevek se dotika vodilne misli uvodnika iz prejšnje številke Odsevanj z naslovom *Sledi človeškega dotika in duha*, zato so v reviji objavljeni tudi detajli njegovih slik. To nam omogoča bližnji vpogled v strukturo likovnega dela, ki je sestavljeno iz rokopisnih črk, besed in stavkov, ki jih avtor domiselno poveže, tako da vgradi literarni izraz v celotno likovno pripoved.

Blaž Prapótnik

UVODNIK



LEPOSLOVJE

BLEDI DNEVI

*Ko dež vsak dan
zaliva hrib in ravan,
svetloba blede se nasmiha
le za kratek čas.*

*In sonce tam nekje
za temnimi oblaki ždi,
kot da se sramuje
pogleda na ljudi,
ki neprestano pletejo
hudobne misli,
a za lepoto dneva
mar jim ni.*

MEGLICE

*V jutrih
pajčevinaste meglice
prepredajo
cvetoče grmiče
in megla se leno
v dolino priplazi.*

*In ko se sonce zasmeye
s svojo toplo milino,
se megla nad reko
odplazi in posuši.*

*Občudujem meglice,
ki skrivnostno budijo
v meni sanjski svet.*

ZVEZDNO NEBO

*V večerih,
ko se odstira
zvezdno nebo,
potujem s pogledi
po širnem ozvezdju
in se ustavim
pri najsvetlejši zvezdi,
ki mi mežika
in vabi,
da potujem z njo
v globino neba,
kjer biva morda
moja pokojna ljubezen.*

ČUDEN SVET

*Danes si,
a jutri se lahko
zgodí,
da čas se ustavi,
da dih zastane
in beseda onemi.*

*Vrnitve ni,
ostane spomin,
ki sčasoma zbledi.*

*Zato naj bo
le danes,
a jutra
si vsak znova
naj zaželi
in srečno z njim živi.*

OTOŽNOST

*So dnevi, so večeri,
ko živim le v spominih,
tistih davnih,
a še vedno živih.*

*Utrinek za utrinkom
se niza v srebrne niti,
ki se prepletajo
kot okraski
na novoletnem drevesu
in v meni otožnost
poglobijo.*

PRAZNINA

*Kot zvezda danica,
ki sveti v vseмир,
se občutki selijo
v nemir.*

*Budijo se želje,
da bi zgodila
se zopet
zoreča pomlad,
da bi napolnila praznino,
ki v meni lebdi.*

Svetlobi mojih dni na pot

Svetloba mojih dni, nova pesniška zbirka Marijane Vončina, je v samozaložbi izšla v začetku letošnje jeseni in bila premierno predstavljena 20. septembra v *Knjižnici Ksaverja Meška*.

Marijana Vončina, rojena 3. novembra 1935 v Mislinji, je leta 1956 maturirala na *Gimnaziji Ravne na Koroškem* in se nato v Ljubljani izšolala za knjižničarko. Po študiju je enajst let delala v takratni *Študijski knjižnici* na Ravnah, od leta 1967 pa je vse do upokojitve – 1990 vodila *Knjižnico Ksaverja Meška* v Slovenj Gradcu.

Elan in entuziazem je tudi v zadnjih 25 letih, odkar je upokojena, nista zapustila. Celo nasprotno, v pretečeni pokojninski dobi je, kot je dejala sama, na novo zaživela. Kot vodja literarne sekcije *Društva upokojencev Slovenj Gradec*, s katerimi se v zadnjih letih enkrat mesečno srečujemo tudi v knjižnici in je z njimi vedno prisrčno in lepo, skrbi, drži skupaj članice in člane, ureja njihove prispevke, ki potem izidejo v glasilu *Naša beseda*, do nedavnega tudi urednica šaljivega časopisa *Kurent*, ki je izhajal pod okriljem *Kulturnega društva Stari trg*, v katerem je bila aktivna članica še na mnogih drugih ustvarjalnih področjih. Zavidanja vredne so tudi njene ročne spretnosti: za svoja ročna dela, kvačkane in vezene izdelke je pridobila tudi certifikat *Obrtne zbornice Slovenija*. Kar pa je najpomembnejše in zaradi česar tudi teče tale uvodni zapis, je, da je Marijana začela pisati. Kot pravi sama – počasi in plaho sprva, a z leti vse bolj korajžno. V bibliografiji, ki je dodana zbirki, je razvidno, kolikšna je bera njenih objav.

Samostojno so doslej izšle njene pesniške zbirke, in sicer v samozaložbi leta 1991 zbirka *Moja pesem*, leta 1996 pri založbi *Voranc* na Ravnah na Koroškem zbirka *Rosa na pajčevini* in zbirka *Jesenske meglice* leta 2008 pri slovenjgraški *Založbi Cerdonis*.

Pesniška zbirka *Svetloba mojih dni* je njena

4. samostojna zbirka pesmi.

Vsebuje 41 pesmi, ki odstirajo zaveso prehojene življenjske poti, spominske zapise z intimnimi dožitvi in občutji do same sebe in obenem vključenost v okolje s spoznavnimi elementi realnosti. Pesmi odražajo vselej odprta vprašanja o temeljnih bivanjskih smislih. Rahla otožnost veje iz njihovega ozadja, ljubezen kot temeljna gonilna sila pa ostaja kažipot za vse strani neba, za vse smeri na poteh življenja. Srce, polno vznesenosti, tudi bolečine, lepote, ne ohranja ničesar zase, razdaja se, razdaja vse. Lahko bi rekli, da so v nekem smislu pesmi kontrast med temo in svetlobo, kot tudi je v njih zaznati neko trajnost – trajnico in to je privrženost in hvaležnost življenju in srcu, ki čuti. Dvoje impresij nas zaobjame ob prebiranju – senzualna ljubezen in smisel življenja.

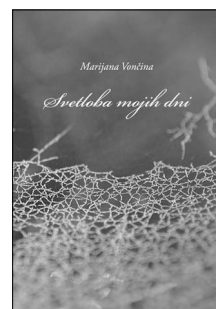
Izpovedi so osebne in so odsev njene duševnosti, ki skuša dojeti, kar doživlja in tako tudi bralec pesnico doživlja in prepozna kot občutljivo, čutečo, razmišljajočo žensko, ki ostaja zvesta sebi, svojemu bistvu, ki vsakič znova premaga obup in raje izbere vztrajanje ter pokončno, stoično držo.

Marijana ne išče literarnih inovacij, velikih presežkov, bližja ji je vpetost v osnovno bivanjsko razsežnost časa in prostora. Verzi tečejo sproščeno in lahkotno skozi zrna resnice, besede modrosti pa se zlijejo v verze kar same od sebe, mimogrede.

In še neko spokojnost je zaznati v pesmih, ko si zdaj s spomini ob prehojeni poti lahko oddahne od mnogih impulzov vsakdanjika in lahko mirno vrednoti videnje sveta skozi osebno optiko, ki je podkrepljena z lastnim izkustvom. Vsa ta spoznanja terjajo v senzualni duši, kakršna je Marijanina, hote nje, željo po izraziti se, izpovedati, povedati, ne le sebi, tudi drugim, podeliti z njimi. Marijani to dobro uspeva z izrazno preprostostjo, ki je pomembna značilnost in hkrati odlika, ki z iskreno izpovedjo bralca nemalo krat pretrese in osvoji.

Draga Ropič

LEPOSLOVJE



Faksimile naslovnice

LEPOSLOVJE

ČRVI

*Vse ji mrgoli v glavi.
Leži oblečena pod svojo čipkasto odejo,
stiska malo lutko na srce
in tu in tam ji kaka solza omoči ustnice.*

*Polno črvov v glavi;
dolgi, debelih, ki se nategujejo,
ji morijo misli.
Zakaj je v tej sobi, v tem domu?
Kaj je s hčerko, ki na njo pazi?
Pajčevina namesto spomina.
Kače, ki ji sikajo strupene besede:
"Znebili so se te, v dom so te dali!"*

*Nek mladenič.
Izroči ji prenosni telefon:
»Za vas, gospa Silvia.«
Zagrabi telefon, kot da jo bo rešil vse te zmede.
»Halo, hello, kdo pa je??«
»Mama, to sem jaz, Concetta.«
»Oh, hvala Bogu, ja kje pa si?
Vieni subito!«
(Pridi takoj po mene!)
»Mama, ne morem.«
Odloži slušalko. Strah jo je.
Telefon zdrsne na tla.
Silvia stisne svojo lutko in zapre oči.
»Addio addio amore, io vado via ...«
(Adijo ljubezen, jaz odhajam ...)
Tiho mrmra in nihče ne razume te priseljenke,
ki v trenutku vse pozabi –
samo domovine ne.*

VSAK DAN JE NEDELJA (za mojo hčer)

*Dan naredi korak proti koncu.
Jeziki popotnikov tleskajo.
Naproti mojemu večnemu spancu stopava.
Njene oči se obrnejo k razgrnjeni pokrajini
mojega obraza.
Trenutki žalosti.
Po osmih letih sreče
na vzhodni obali Tasmanije
potujeva mojemu koncu naproti.
Spomini –
krave, potopljene med zlatice,
žive meje, goste in smetanaste
od bezga in krebuljice.
Še en dolg molčec sprehod
na ljubljansko železniško postajo,
njen vsakoletni odhod.
Okenške police,
vrabci in lastovke, lipe,
kaktusi v keramičnih lončkih,
hiške, pobarvane modro in rožnato,
spominjanje, najina domača dežela,
drugo življenje, napolnjeno s
pismi in odsotnostmi.
Bila sem visoka in močna
in ona je bila moja mala princeska,
tam prek oceanov.
V tej daljni deželi
ovc in evkaliptusa
se ji moj zgubani obraz, moja brezzoba usta
nasmehnejo: spet sva združeni.
»Vsak dan je nedelja, hčerka moja.«
Čvrsti vozli preteklih dni,
gube pridušenih pajčevin
nakopičenih spominov.
Nikoli ni prepozno za nove uganke.
Toliko nedelj v zimi mojega življenja.*

VERJAMEŠ?

*Ko čutim, da zmaguje čas,
so potovanja v globino
mojega črevesja nujna,
bujna in brezplačna.*

*Mladostni ljubimci
v košari spletenih obljub so
kot morska trava, ki na obali
že diši po razpadu.*

*Ko čutim, da je neurje strasti, upanja
in hrepenenja pokopano v pajčevini
starih pesmi, dnevnikov in zgodb,
takrat se potrudim narediti nov korak
kot dojenček.*

*Na tej dolgi
poti mojega življenja
se vse spet začneja
še enkrat,
ponovno
iz dneva v noč.
Čisto na novo. Verjameš?*

SANJALA SEM

*Sanjala sem o samoti v dvoje.
Ti in jaz, edina prebivalca otoka.
Ponosna lastnika palm in školjk
in sreče.
Ti in jaz, sončni žarki in veter.
Tvoj glas, ki me ziba.
Strela udari: spoznanje, da je moja roka prazna.
Bolečina. Spomin me prisili tja, kamor nočem.
Zločinsko me muči, da se prebudim iz sanj.
In sprejem sedanost: brez tebe.
Prižgem ti še eno svečo.*

ZAKRIČATI

*Stopiti se od blaženosti,
zakričati ŽIVA SEM!
Izgubiti se v sencah in iskati svojo pot,
najti tisto edino, pravo.
Do ljubezni.
Potopiti se v globino svojega strahu
pred razočaranjem. Roditi se pogumna.
Kot plamen. Zagoreti v rokah ljubimca, še enkrat.
Tudi če je potem le še pepel dokaz,
da sem živela.
Prijeti se za srce, se podariti, se deliti,
kot hlebček kruha.*

HRIBOVJE OLGAS, AVSTRALIJA

*Rdeče sonce je božalo hribovje Olgas.
Dingi so tulili v slovo dnevu,
ob šotoru dva divja konja.
In ti in jaz, gola, svobodna, nasmejana.
Zgubana, osivela,
kot dva pitana prašička.
Brez sramu, brez strahu.
Bliskanje, grmenje,
klobuk prahu se dvigne in zvrtniči v oblake.
Pod nebom barve indigo
ti in jaz občudujeva delo mravelj v košarici kruha.
Avstralski buš, poln presenečenj, kot ta najina
zveza.
Vroča sapa tvojih ust pomešana z vetrom.*

SLOVENIJA

*Si kdaj doživel ...
da so ti ljudje, ki te imajo radi,
prepevali pod oknom,
zbudili so te v vroči poletni noči,
da si vzneseno pritegnil njihovemu napevu,
polna luna pa se je krohotala z neba?
In ali si se, porjavel in razgret,
počutil tako ljubljen, da ti je pokalo srce?
»Adijo, pa zdrava ostani,
podaj mi še enkrat roko,«
je še kar visela pesem v zraku,
zame, ki sem zapuščala domače loge
kot že tolikokrat prej.
Kako bogato sem se počutila v kratki spalni srajč-
ki,
bosa in z 58-letnimi razbolelimi kostmi,
ko sem z njimi pela o ljubezni
in o mladosti, ki se ne bo nikoli več vrnila.
»Oj mladost ti moja, kam si šla, oj kje si ...«,
pesem, ki sva jo rada prepevala z očetom.
Zdaj njegova duša vandra po nebesih,
jaz pa tukaj vlečem na kup veje
našega družinskega drevesa.
Te je kdaj doletelo več sreče,
kot si jo bil zmožen prenesti?
Si s kožo, očmi in ušesi hrepenel
po vsaj še enem objemu,
vsaj še enem znanem obrazu,
po večnem snidenju
brez slovesa, brez tujih dežel in brez meja?
Dober dan, Slovenija.*

Medcelinsko premoščanje jezikovnih razdalj

LEPOSLOVJE

Aprilsko dopoldne leta 2015. Dan kot vsak drug. Deloven, v ateljeu sestavljam nekaj oblek do pomerjanja in končujem poročno. Pozvoni na vratih. Poštar, si mislim, čakam pošiljko svile.

Odprem in jo zagledam, za trenutek onemim in se zdrznem: saj res, ona je res tako odbita, da bi znala to narediti. Danijela Hliš, priznana avstralsko-slovenska pesnica pred mojimi vrati, meni nič tebi nič je prišla ona malo v Slovenj Gradec pogledat, kaj dogaja. Nenapovedano, itak! Takoj za njenim hrbtom poštar, s katerim sva na ti, nemo opazuje paleta izrazov na mojem obrazu in čaka, da ga opazim.

Zajamem sapo in izstrelim: več kaj, zdaj boš pa malo počakal, da jo objamem, ker ona je prišla direkt iz Avstralije, tebe pa vidim vsak dan! Nima vidnih pripomb, kvečjemu nasprotno, z dvignjenimi obrvmi in nasmehom opazuje vreščeče objemanje dveh ne povsem običajnih žensk.

Staro mestno jedro in dolga kava s sladoledom, z žensko širokega duha. Njena neposredna, kot vedno in kot je Slovenci nismo vajeni, izpoved zaobjame življenje zadnjih osmih let, odkar sva se videli nazadnje. Po izgubi mame, ki je pri njej preživela poslednje obdobje svojega življenja, se aktivno ukvarja s pomočjo ljudem z demenco ter angleško negovorečim. Na Trgu svobode smo jo leta 2007 gostili ob predstavitvi *Odsevanj*. *Mimanje z Odsevanji* z Andrejem Makucem na drugi strani mikrofona je iz nje izvabilo pogled dolgoletne izseljenke na Slovenijo in slovenski jezik, v katerem v svojem sedmem desetletju življenja še vedno ustvarja.

Danijelo sem prvič srečala med svojim 5-mesečnim potovanjem po deželah Avstralije, Azije in Nove Zelandije, ko sem obiskala njene brata Dušana z ženo Agato na Tasmaniji. Na turističnem posestvu Hideaway v Bichenu, kjer sta takrat še živela tudi starša Hliš, priseljena iz Slovenije, sem si o pesnici, meni dotlej poznani le iz tv oddaje o Slovencih na Tasmaniji, ustvarila osebni vtis. Odločna in neposredna ženska, ki se ne ukloni času, niti razburkanemu morju življenjskih situacij, ki jo že od mladosti utrjujejo v prostranosti njene radožive in ustvarjalne duše. Predvsem zaradi njene odprtosti in vedoželjnosti sva ostali v stikih vse do danes.

Rojena Šoštanjčanka je v mladih letih prepotovala Evropo (London, Pariz, Ženeva, Rim, Barcelona) in se učila jezikov. V Avstraliji se je



Danijela Hliš v ateljeu SB, 24. 4. 2015 (foto BP)

ustalila pri svojih tridesetih. Po študiju etnologije, psihologije, prava in menedžmenta je bila aktivna v gospodarstvu in turizmu ter prevajala iz španščine, francoščine, italijanščine, srbohrvaščine in slovenščine. Še vedno je dejavna v mednarodni literaturi in kulturi, piše v slovenščini, angleščini, nekdanje ustvarjala tudi v italijanščini in francoščini. S poezijo, črticami in potopisi je zastopana v zdornem tisku različnih narodnosti in prisotna v avstralskem književnem prostoru.

Predstavljena je v več avstralskih in mednarodnih antologijah, zadnji sta bili izdani leta 2011 (*Other People's Houses*; FAW Tasmania) ter 2014 (*Mapping Me: A Landscape of Women's Stories*; international; e-book). V svoji pesniški karieri je objavila knjigi *Whisper*/Šepetanje (prva dvojezična pesniška zbirka izdana v Avstraliji; 1991) in *Hideaway Serenade* (1996) ter preko sto zgodb in pesmi v različnih zbornikih. V izboru avstralsko-slovenskih pesnikov, knjigi *Lipa šumi med evkalipti*, je pesnik Ivan Minatti naglasil, da veje iz njenih, ženskosti in čutnosti, ljubezni posvečenih pesmi svojstven, svež in neposreden svet, ki je redek v slovenski poeziji.

Med aprilsko kavo povpraša tudi po *Odsevanjih*, ki jih z velikim veseljem prebira in ponosno posoja svojim slovensko-avstralskim literarnim prijateljem. Zadnji izvod zadnje številke staknem na *Cerdonisu*, očitno čaka prav nanjo. Za nekaj prejšnjih moram uporabiti več domišljije.

Naslednje jutro na vratih pozvoni zopet enkrat in vstopita dva: Blaž Prapočnik pod roko nosi literarno popotnico. Z Danijelo Hliš ničimo še eno mednarodno obarvano kavo. Do naslednjic!

Stanka Blatnik

CHANTS DE DOULEUR/SPEVI BOLEČINE

Géranium

LEPOSLOVJE

Le chemin monte dans l'herbe fleurie et les pommiers penchent leurs branchages d'été sur les ombres bleues. Tout là-haut, au sommet du chemin, le doux refuge de la maison, l'eau fraîche dans le seau en bois, la table usée, le regard qui donne, qui donne.

Avant de pénétrer dans l'antre maternel, la blancheur des murs a déjà enveloppé l'enfant, elle l'a entraîné dans la vie des habitants d'aujourd'hui et de jadis, dans les veillées funèbres et dans les jours des fêtes partagées. Les grillages des fenêtres sont des puits d'éternité et les rouges fleurs les éclats de vie qui s'élèvent vers les cieux en attente. Entre les tiges ligneuses qui se mélangent aux noirs barreaux entrelacés, ces corbeilles fleuries éclatent de toute leur joie sur les nappes des feuilles velues. Leur simplicité se répète de-ci de-là, joue des airs espiègles, ne cachant aucun mystère, lançant à la ronde ses écarlates éclats (escarbilles), ignorant ses richesses, égrenant sa comptine de simple naïve. Le vieux poirier frémit dans son bonheur feuillu et ses rêches écorces se donnent au vent léger pour jouer leur commune chanson à peine audible dans le silence du midi. Sur le toit de la remise les bardeaux gris allongent leurs craquelures et l'araignée fait vibrer sa toile sous la gouttière de bois noirci par le temps. Et le ciel approche son azur lisse, comblé par le tranquille éclat des pétales vives. Tout est fraternité et harmonie. La bonté absente du monde humain s'était réfugiée dans ce coin à l'écart. Elle coule ici en rouges couleurs.

Lorsque j'étais charriée par de sombres ruelles, tout au fond du lit de ce fleuve étranger et que mes mains sans espoir cherchaient l'îlot salubre, il m'est arrivé de lever les yeux et de rencontrer au coin d'un balcon, dans les entrelacs de fer forgé, inattendu, familier, ingénu comme jadis, le sourire de la fleur écarlate. Et, savez-vous, Mama, les murs s'écartaient et les yeux s'adoucissaient, comme un souffle d'allégresse s'élevait vers le ciel apparu soudain au-dessus de mon exil.

Pelargonija

Pot se pne proti cvetočemu travniku in jablane sklanjajo svoje poletno vejevje nad modrimi sencami. Čisto zgoraj, na vrhu poti, je mehko zavetje doma, hladna voda v lesenem čebru, obrabljena miza in pogled, ki daje, daje.

Še preden vstopi v materinsko zavetje, otroka ovije belina zidov, ki ga popelje v življenje prebivalcev današnjih in nekdanih dni, žalno bedenje in praznične dni, ki so si jih delili. Gavtre na oknih so vodnjaki večnosti in rdeči cvetovi odsevi življenja, ki se v pričakovanju pnejo proti nebu. Med olesenelimi stebli, ki se prepletajo s prekrizanimi črnimi prečkami, te cvetoče košarice pokajo od radosti na pregrinjalih kuštravega listja. Vsepovsod se ponavlja njihova skromnost, igra nagajive napeve, ničesar ne skriva, naokrog razsipa škrlatne odseve (iskrice), ne zavedajoč se svojega bogastva izliva svoje preproste otroške rime. Stara hruška drhti v svoji listavi radosti in njeno hrapavo lubje se prepušča rahlemu vetru, da bi skupaj z njim igralo komaj slišno pesem v tihoti popoldneva. Pod streho se na sivih škodlah daljšajo razpoke in pajek ziblje svojo mrežo pod leseno kapjo, počrnelo od časa. In nebo priklanja svojo gladko sinjino, polno mirnega odseva živahnih cvetov. Vse je bratstvo in ubranost. Dobrota, ki je ni v človeškem svetu, se je zatekla v ta oddaljeni kotichek. Sem se steka v rdečih barvah.

Ko me je pot vodila po temačnih uličicah, vse do dna struge te tuje reke, in ko so moje roke brezupno iskale odrešilni otoček, se mi je zgodilo, da sem dvignila pogled in sem v koticu nekega balkona, v prepletu kovanega železa, zagledala nepričakovan, domačen, kot od nekdaj preprost nasmešek škrlatnega cveta. In veste, Mama, zidovi so se razmaknili in oči so se omilile, kot bi se piš radosti zagnal proti nebu, ki se je nenadoma pojavilo nad mojim zdomstvom.

Ruisseau

En songe tu es venu me retrouver dans cette grande ville, belle et riche, pleine de pierres enchanteresses et de chatolements de l'esprit.

Ton babil joyeux éloigna la nuit inconsciente et accompagna mon retour parmi les êtres. Tu as apporté dans tes reflets cristallins des cascades qui tombent en gouttes éclatantes sur ce jour morose. Sautant et chantant parmi les racines des arbres et dans le vacarme des machines, tu fais pleuvoir la joie et jaillir la lumière triste des regards indécis. Mon ami espiègle, tu danses comme si tu ignorais la peur de mourir et tu t'empportes comme si l'angoisse de vivre n'existait plus.

Et nous te regardons passer, graminées légères et biches dociles, philosophes glorieux et bouleaux tremblants, et notre cœur esquisse un frémissement, notre regard s'éclaircit et notre bouche dit une prière ou un vers surgi du fond de notre nuit.

Dans ton voyage tu as déjà rencontré des champs célestes et des monts vertigineux, des nuits sans crépuscules et la solitude de la jeunesse abandonnée. Tu as vécu le désespoir de l'éternel recommencement, supporté l'humiliante pesanteur de tes gouttes, le chagrin des éclats perdus dans les ténèbres.

Et pourtant, tu gambades toujours comme un agneau au soleil de Pâques, tu sautilles de pierre en pierre, tu danses dans les tourbillons secrets et tu glisses sur le corps lisse des truites; tu cueilles les rayons perdus des étoiles et tu accompagnes, lutin joyeux, les jeunes filles amoureuses.

Merci d'être venu, doux ami des jours lointains, mon frère de lait, voix maternelle dans le vacarme de mes tristes jours d'exil.

Mais dis-moi, compagnon: ne te prend-il pas parfois l'envie, une envie folle et contre nature, de braver le verdict du savoir et de repousser le poids de tes eaux et de t'en retourner en arrière, vers là-haut, tout là-haut, là où ton murmure soyeux était encore caché sous les feuillages et les mousses, là où la lumière n'avait pas encore aveuglé ton regard?

Ne m'abandonne pas dans ces solitudes peuplées d'êtres. Emmène-moi dans le vallon des perce-neige, afin que je m'écoule dans la mer de leur blancheur odorante.

Potok

V sanjah si me prišel iskat v to veliko, lepo in bogato mesto, polno očarljivih kamnov in planja duha.

Tvoj radostni klepet je oddaljil nezavedno noč in pospremil mojo vrnitev med žive. V svoje kristalne odseve si prinesel slapove, ki v bleščečih kapljah padajo v ta mračni dan. Poskakujoč in pojoč med koreninami dreves in v hrupu strojev vzbujáš jok sreče in vznikanje žalobne svetlobe neodločnih pogledov. Moj igrivi prijatelj, plešeš, kot bi ne poznal strahu pred smrtjo, in se ponašáš, kot bi tesnobe življenja ne bilo več.

In mi, krhke bilke in vdane košute, slavni filozofi in trepetajoče breze, te gledamo teči mimo in naše srce zatrepče, naše oko se razjasni in iz naših ust pride molitev ali verz, globoko z dna naše noči.

Na svojem potovanju si že srečal nebeška polja in vrtoglave gore, noči brez somraka in osamljenost zavržene mladosti. Doživel si obup večnega začenja, prenašal ponižujočo težo svojih kapelj, žalobnost odsevov, izgubljenih v svojih teminah.

Pa vendar še vedno poskakuješ kot jagnje pod velikonočnim soncem, skačeš s kamna na kamen, plešeš med skrivnimi vrtinci in drsiš po gladkih trupih postrvi; zbiraš izgubljene žarke zvezd in kot radostni vilinec spremljaš zaljubljena dekleta.

Hvala, ker si prišel, mili prijatelj daljnih dni, moj rodni brat, materinski glas v vrvenju mojih žalobnih zdomskih dni.

A povej mi, prijatelj: te kdaj ne prevzame želja, nora in nenaravna želja, da bi se spoprijel z razsodbo vednosti in bi odrinil težo svojih voda in bi se vrnil nazaj, navzgor, povsem na vrh, tja, kjer je bil tvoj svileni šepet še skrit pod listje in peno, tja, kjer ti svetloba še ni zaslepila pogleda?

Ne zapusti me v tej samoti, obljudeni z bitji. Odpelji me v dolino zvončkov, da se bom potopila v morje njihove dehteče beline.

Chemin des fleurs

Il était une allée centrale dans notre jardin potager. Ce n'était pas à proprement parler une allée, mais une sorte de sillon arrondi sur les bords et qui partageait en deux les plates-bandes, séparant le vert sombre des carottes du jaune bleuté des salades, les pointes tendres de l'ail de printemps des pousses endurcies de l'oignon vétéran de l'hiver. Des dentelles aux pointes argentées débordaient du fond du sillon, chatouillant tendrement la plante des pieds.

Au milieu de l'été, alors que le jardin n'osait plus respirer sous le poids des cascades de lumière ardente et que les larges feuilles de rhubarbe perdaient de leur superbe pour se rabougrir comme le saule près du ruisseau, des fleurettes rondes, roses, duveteuses, se mettaient à orner le soyeux tapis du sillon ouvert. Elles avaient attendu le silence du grand midi pour sortir de leur foyer secret et répandre des brassées de délicats parfums aux pieds des betteraves et des enfants, sur les scarabées dorés et sous les feuilles des herbes clandestines. Les abeilles venaient se baigner et froufrouter dans l'onde odorante qui partait frôler les berges abruptes du ciel dans toute sa puissance.

La mère envoyait son enfant chercher un brin de persil ou quelques feuilles de sauge. Il revenait avec les parfums des contrées merveilleuses, avec la prescience du paradis dans le cœur. J'ai connu depuis des terres magnifiques et des jardins précieux où l'art s'unissait à la nature, où l'eau et la pierre et les fleurs coulaient en fontaines harmonieuses.

Mais l'allée de ma vie commence dans ce sillon parfumé que vous traciez au printemps afin de nourrir le corps et d'indiquer à l'âme la voie magistrale qui grimpe à travers les monts pelés vers la mort.

Cvetna pot

V našem zelenjavnem vrtu je bila ena glavna pot. To ni bila prava pot, pač pa neke vrste poglobljena brazda, ki je na robovih delila gredice na dvoje in tako ločevala temno zelenje korenja od modrikaste rumenine solat, zaobljene konice pomladnega česna od otrdelih poganjkov stare zimske čebule. Čipke s posrebljenimi konicami so vznikale z dna brazde in nežno ščegetale podplate.

Sredi poletja, ko si vrt ni več upal dihati pod težkimi slapovi žgoče svetlobe in ko so široki listi rabarbare začeli izgubljati svoj sijaj ter so se sklonili kot vrba ob potoku, so mehke okrogle rožnate cvetlice okrasile svilenato preprogo odprte brazde. Počakale so na tihoto belega opoldneva, ko so pokukale iz svojih skrivnih domov in razpršile obilje dražestnih dišav pod stopinjami rdeče pese in otrok, na pozlačene hrošče in pod liste plevela. Čebele so se napajale in šelestele v dehtečem valu, ki se je z vso svojo močjo stekal proti strmim pobočjem neba.

Mama je svojega otroka poslala po šopek peteršilja ali nekaj lističev žajblja. Vrnil se je z dišavami iz čudovitih dežel in s slutnjo raja v srcu. Odtlej poznam čudovite dežele in dragocene vrtove, kjer se umetnost zliva z naravo, kjer se voda, kamenje in cvetlice stekajo v ubrane vodnjake.

A pot mojega življenja se začena v tej dehteči brazdi, ki ste jo zarisali spomladi, da bi nahranili telo in duši pokazali glavno pot, ki se preko golih vrhov vzpenja proti smrti.

Le silence des fermes

*Partout des fenêtres qui brillent
De leur terne éclat ;
Près du vieux chêne
des chardons leurs yeux écarquillent.*

*Les champs attendent
Le bœuf et sa charrue
Les diaphanes sillons s'étendent
Dans les souvenirs des chemins.*

*Bientôt le sainfoin bruira
Et les soleils du pissenlit disperseront leur offrande
Dans les recoins l'ortie piquera
Le museau pointu de la souris gourmande.*

*Le grand tas de fumier
A fondu dans les ans
Et le buis au coin du grenier
Ne se souvient plus de nos chants.*

*Je passe et repasse
Dans nos champs, dans nos prés
Et m'assois dans les traces transparentes où
Tous les miens me rejoignent.*

*Un jour - mon Dieu, exauce mon vœu! - nous
reposerons ensemble
Dans le grand silence des fermes.*

Le 12 mars 2008

Aimer

*Il est impossible de ne pas donner l'amour.
Et d'aimer malgré le temps
Aimer contre la distance
Aimer en dépit de l'indifférence
Aimer dans l'innocence
Aimer sous la grisaille
Aimer face au silence
Aimer quand l'esprit défaille
Aimer malgré la chair
Aimer et ne rien pouvoir faire
Aimer quand la mort approche
Aimer après, encore et toujours*

Le 5 mai 2008

Kmetija v tihoti

*Povsod okna, ki svetijo
z obledelim sijajem;
pri starem hrastu,
osat s široko razprtimi očmi.*

*Polja čakajo
vola in plug,
prosojne brazde se raztezajo
v spominih poti.*

*Kmalu bo lucerna šepetala
in regratova sonca bodo trosila svoj dar,
kopriva pa bo v kakšnem kotičku opekla
koničast gobček požrešne miši.*

*Veliki kup gnoja
se je z leti stopil,
grm v kotu pri kašči
pa se ne spominja več našega petja.*

*Spet in spet hodim
po naših poljih in travnikih,
potem se usedem v prosojne sledi,
kjer se mi pridružijo vsi moji.*

*Nekega dne - o, Bog, usliši me! -
bomo počivali skupaj
v globoki tišini kmetije.*

12. marec 2008

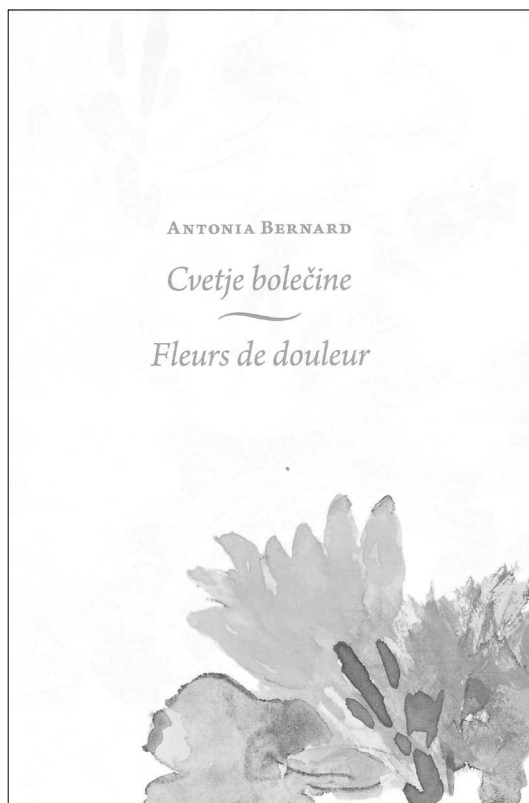
Ljubiti

*Nemogoče je, da ne bi dala ljubezni.
In da ne bi ljubila, času navkljub.
Ljubila proti razdalji,
ljubila kljub hladnosti,
ljubila v nedolžnosti,
ljubila pod sivim nebom,
ljubila pred tišino,
ljubila, ko se duh upeha,
ljubila telesu navkljub,
ljubila in ne mogel storiti ničesar,
ljubila, ko se bliža smrt,
ljubila po njej, še in za vedno.*

5. maj 2008

Cvetje bolečine/*Fleurs de douleur* Antonije Bernard

V številki 95/96 revije *Odsevanja* leta 2015 je bil objavljen na straneh od 59 do 61 prispevek o pokojni rojakinji iz Francije dr. Antoniji Bernard – Povhovi Tončki (1942–2010) in njeni knjigi *Slovarček osirotelih besed*. Rojena je bila v Lovrencu na Pohorju, kjer je obiskovala osnovno šolo, maturirala je na gimnaziji v Mariboru, nato pa študirala francoščino in ruščino na znameniti pariški Sorboni. Sprva je bila profesorica ruščine, kasneje pa se je začela znanstveno ukvarjati z zgodovino evropske slavistike. Znanstveno delo je okronala z zajetno doktorsko disertacijo o Jerneju Kopitarju, pomembnem utemeljitelju evropske slavistike. Postala je prva Slovenka, ki je v Franciji doktorirala iz slovenistike. Drugo obsežno področje njenih raziskav je bilo posvečeno slovenski zgodovini in književnosti. Plod tega dela je nepregledna vrsta objav v znanstvenih revijah. Uveljavila se je tudi kot prevajalka: v francoščino je prevedla literarna dela Borisa Pahorja, Draga Jančarja, Edvarda Kovača in Franceta Balantiča. S svojim delom je ogromno pripomogla k večjemu prepoznavanju Slovenije, njene literature in jezika v Franciji.



Faksimile naslovnice



Antonija Bernard – Povhova Tončka (1942–2010)

Šele po njeni smrti smo izvedeli, da je pisala tudi pesmi, in to v francoščini. Njenemu možu Yvesu Bernardu smo predlagali, da bi jih prevedli v slovenščino in izdali v knjigi. Tako je nastala zbirka pesmi *Cvetje bolečine/Fleurs de douleur*. V njej sta dva cikla pesmi: *Fleurs/Cvetje* v francoskem originalu in v imenitnem slovenskem prevodu dr. Špele Žakelj ter *Chants de douleur/Spevi bolečine* v francoskem originalu in odličnem slovenskem prevodu prof. dr. Mihe Pintariča. Dodana je spremna beseda, prav tako v obeh jezikih. Besedilo je dopolnjeno z reprodukcijo akvarela akad. slikarja Rajka Šubica (1900–1983) *Cvetje/Fleurs* in reprodukcijo grafike akad. slikarja prof. Bogdana Borčiča (1926–2014) *Pariško tihožitje/Nature morte de Paris*. Knjigo sva uredila prof. ddr. Marija Stanonik in podpisani. Zelo lepo jo je oblikoval Andrej Knez, SANS. Vse stroške je poravnal avtorčin mož Yves Bernard.

O življenju in delu dr. Antonije Bernard je v spremni besedi zelo doživeto napisala dr. Florence Gacoin-Marks, njena nekdanja študentka v Parizu. Danes je docentka za francosko in frankofonske književnosti na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani. Z veseljem je dovolila objavo besedila v francoščini in slovenščini v tej številki *Odsevanj*.

Objavljenih je pet pesmi iz zbirke v obeh jezikih.

Franc Verovnik

LEPOSLOVJE

Poeticae flores almae dolorosae

LEPOSLOVJE

»Črni sneg pada na kraljestvo moje noči.«

Antonia Bernard

V veliko čast mi je, da sem bila povabljena k pisanju spremne besede ob izdaji poezije pokojne dr. Antonie Bernard (Lovrenc na Pohorju, 7. maj 1942 – Pariz, 8. oktober 2010). Avtorico sem spoznala leta 1992, ko je na francoski visoki šoli INALCO, kjer je potem delovala kot vodja slovenskih študij, organizirala slovenski krožek za študente drugih slovanskih jezikov, ki so se zanimali za slovenski jezik in kulturo. Spominjam se, kako sem jo prvič slišala recitirati Prešernovo pesem »Vrba« skozi njen glas, kako mi je razložila prispodobo »goljufive kače« ... Minili sta dve leti, veselila sem se vsakega srečanja s profesorico.

Potem sem jo le redko srečala, saj sem se takrat preselila v Slovenijo in sva se odslej ob vseh počitnicah vedno križali. Ona je potovala iz Pariza na Štajersko in jaz s Štajerske v Pariz. Zadnjič sem jo srečala takrat, ko je zbolela, čeprav takrat še ni vedela, za katero boleznijo boleha. Na daljavo sem spremljala njen boj proti raku in z veliko žalostjo prejela vest, da nas je po pogumnem boju žal prehitro zapustila. Ja, res v veliko čast mi je, a hkrati mi ni lahko, saj sem ob branju profesoričine poezije spoznala povsem novega, drugačnega človeka. Zato sem morala med pisanjem osebo, s katero sem se nekoč družila, malo pozabiti in obravnavati njeno poezijo kot delo »zase«.

Victor Hugo je poezijo označeval kot »vse, kar je intimnega v vsem«. Tako nas poezija Antonie Bernard vodi do intimnega bistva narave, se pravi kamnov, morja, rož, a tudi njenega srca. Poezija je zrcalo njene duše, izraz vsega, kar njen vedno nasmejani, prijazni in sočutni obraz ni javno govoril, zlasti žalosti in bolečine. Poezija je kraj, kjer se lahko duša prikazuje takšna, kakršna je, razgaljena, v vsej svoji paradoksalni zapletenosti.

Pričujoča knjiga ponuja v obeh avtoričinih jezikih dva pesniška cikla, *Rože* in

Spevi bolečine, ki sta bila napisana v francoskem jeziku in sta si po obliki in vsebini zelo različna. Prvi vsebuje pesmi v prozi, drugi verzificirano poezijo. Prvi je zgrajen okrog osrednje teme (rože in naravni pojavi), drugi je kot dnevnik, ki ga piše sproti boleča duša žalostnega in – pozneje – na smrt bolnega človeka. Vendar v obeh čutimo enotnost in nepretrganost liričnega subjekta, njegovega pogleda na svet. Oba cikla združi neposredno dojemljiva estetska lepota, temačna in pretresljiva lepota jasnega in drznega pesniškega sloga, kjer se pesnica rada zateče v alegorijo in metaforo, da bi ostreje prikazala eksistencialno stisko. Tako se na primer srečujeta in dopolnjujeta podobi padajočega snega iz *Rož* in zapoznelega jesenskega lista iz *Spevov bolečine*, da bi upodobili obupanost na smrt obsojenega bolnika pred končnim padcem.

V ciklu *Rože* se pesnica pogloblja v naravo, še posebej v upesnjevanje rož, ki ji navdihujejo različne občutke, misli ali spomine: materin »cvet ljubezni«, »snežni cvet« pohorskih vrhov, bretonske pomorske rože, lepi »princ« – drevo v pariškem botaničnem vrtu (Jardin des Plantes) ... A se spominja tudi drugih naravnih pojavov, zlasti pohorskega potoka iz otroštva, ki jo je v sanjah prišel iskat v veliki Pariz, »v to veliko, lepo in bogato mesto, polno očarljivih kamnov in planja duha« (str. 39), živahnega tabornega ognja in vetra, ki ima na njeno bolečo dušo pomirjevalni učinek: »Vse pogosteje odhajam z njim. Sledeč njegovim sencam se osvobodim bremena misli in snovi. In približam se skrivnosti njegovih votlin in uganki njegovega časa. In končno občutim, povsem na dnu, na koncu, radost bivanja – v neobstoju« (str. 41). V nekaj pesmih omenja tudi morje, v resnici najbrž Atlantski ocean, ki ga je kot – po njenih besedah – »posvojena« Bretonka redno obiskovala. Podobno kot v romantični estetiki narava spremlja človekova čustva, a to stori v bolj alegoričnem smislu skozi istovetenje lirskega subjekta z naravnimi

elementi. Zato tudi narava človeka pogosto pomirja, saj obnovi njegov stik s primarnim življenjem, med drugim z materjo, izvorom subjektovega zemeljskega obstoja.

Osrednja tema cikla *Spevi bolečine* je, kakor lahko razberemo iz samega naslova, duševna bolečina. Datumi ustvarjanja si sledijo od marca 2006 do 5. avgusta 2010, torej do dveh mesecev pred avtoričino smrtjo. Pesnica nam zaupa vse oblike bolečine, ki jo občuti, od strahu in občutka nekoristnosti življenja do izgube vere v Boga in celo samomorilskih misli. A kljub obupanosti se vda usodi: zmeraj jo nekaj odvrča od dejanja, s katerim bi svojemu življenju naredila konec. Smrt preži v večini pesmi, a pesnica jo težko opredeli, saj je nekaj, kar ni, tišina v nasprotju s hrupno zemeljsko eksistenco: »Obstajati je kričati. / Živeti je prepevati. / Biti je jokati. / Samo smrt ne reče ničesar« (str. 141). A med spevi bolečine se pojavijo tudi drugi, ki se tematsko navezujejo na vsebino *Rož*: spomin na domačijo, ki je ni več, ljubezen do podeželske pokrajine z njenimi polji in njivami ... Pesnica posveča dve pesmi oblakom, »prijatelj[em] vseh dni« (str. 163),

ki ji od otroštva kažejo pot in nebu dajejo smisel »kakor ga smrt daje življenju« (str. 169). V nekaterih pesmih avtorica navezuje stik z najdražjimi, tako z živimi kot preminulimi. Spomin na pokojna starša se spremeni v pričakovanje ponovnega srečanja z njima po smrti: »V gozdu mojega očeta / v gozdu moje matere / v gozdu moje duše / me čakata, mati in oče« (str. 151). Pesnica večkrat ogovarja tudi vnučka Pavleka, ki ga težko zapušča, saj je tako rekoč edini, ki ji lahko vsaj za trenutek ublaži bolečino: »Ta poljub na mojem licu / mi je spremenil svet. / Trpljenje in strah sta se umaknila. / Za ta trenutek bodi zahvaljen za vedno / moj Pavlek« (st. 183). V zadnji pesmi, ki mu je posvečena, se jasneje pojavi vera v večno življenje, saj otroku obljubi, da mu bo zmeraj stala ob strani.

Na koncu moramo še omeniti zanimivo dejstvo, da je Antonia Bernard izbrala kot jezik pesniškega izražanja njen drugi jezik, francoski jezik, ki se ga je naučila šele v najstniških letih in ga je doma kot zrela ženska največ uporabljala, saj je z njim komunicirala z najdražjimi. Slovenščina je bila jezik nje-nega otroštva, francoščina pa jezik življenja, ki si ga je ustvarila v Franciji. Tukaj vidimo, da jo je uporabljala tudi za izražanje najintimnejših misli. Morda je podzvestno razdalja, ki človeka za zmeraj ločuje od drugega, »nematerinega« jezika, slovensko-francoski duši pomagala, da se je kljub težavnosti obravnavane tematike lahko popolnoma izpovedala in ustvarila zelo osebno poezijo. Bralec, ki vstopa v to intimno liriko, mora to storiti previdno in s spoštovanjem, tako kot vstopa v tempelj ali cerkev. Ker se pesmi kljub intimnemu značaju lahko dotaknejo tako francoskega kot slovenskega bralca, je pričujoča dvojezična izdaja posebej dobrodošla. Za prevod v slovenščino sta poskrbela izvrstna slovenska francista prof. dr. Miha Pintarič in dr. Špela Žakelj. Kot strokovnjak za francosko književnost in sam pesnik je prof. Pintarič uspel ostati zelo blizu izvirniku, ne da bi kvaril ali slabil njegovo izrazno in umetniško obliko, kar je omembevreden podvig.

Dr. Florence Gacoin-Marks,

docentka za francosko in frankofonsko književnosti, nekdanja študentka pokojne prof. dr. Antonie Bernard



Antonia Bernard (1942–2010)

Poezija Antonie Bernard je zrcalo njene duše, izraz vsega, kar njen vedno nasmejani, prijazni in sočutni obraz ni javno govoril, zlasti žalosti in bolečin ... Morda je podzvestno razdalja, ki človeka za zmeraj ločuje od drugega, »nematerinega« jezika, slovensko-francoski duši pomagala, da se je kljub težavnosti obravnavane tematike lahko popolnoma izpovedala in ustvarila zelo osebno poezijo.

FLORENCE GACOIN-MARKS

La poésie d'Antonia Bernad est le miroir de son âme, la forme d'expression qui laisse libre cours à tout ce que son visage toujours souriant et compatissant n'exprimait pas publiquement, en particulier à la peine et à la douleur ... Peut-être la distance inconsciente qui sépare toujours l'homme de sa langue seconde, de sa langue « non maternelle », a-t-elle aidé cette âme franco-slovène à se confier totalement et à aborder même les thèmes les plus délicats pour créer cette poésie si personnelle.

FLORENCE GACOIN-MARKS

ISBN 978-961-6704-60-1

Faksimile hrbtne strani

Pravljica o stolu za stare bedake

LEPOSLOVJE

*Razglašam zoprvanje vseh kozmičnih sil
kapaviči gnilega sonca,
ki prihaja iz tovarn filozofične misli,
razglašam trdovraten boj z vsemi sredstvi
dadaističnega studa.
(T. Tzara)*

... ne bomo odpirali sarkofaga!
To je menda vsakomur jasno! Zakaj le!
Nihče ne bi tega dovolil in nobenega razloga
ni!

»Da ne?«
»Ne. V njem leži Peter in nihče drug!«
»Kaj pa ... če ne verjamemo?«
Mi vam ne verjamemo!
»Vaša stvar. Tudi Tomaž ni verjel ...«
Ne, zato je dobil dokaz! In to kakšen!
A za kako ceno!
»Vtikati prste v svežo rano ...«
»Ni bila povsem sveža ... in ... ponudil se je, da
bo dokazal ...«
»Kakorkoli – lahko verjamete ali pa ne – sarko-
fag ostane zaprt!«
»Kak napuh! Če obstaja na svetu napuh, zdaj
vsaj vem, kako izgleda. Izlet ni bil zaman!«
»Tega nisem slišal. Kot niti besede, o kateri je
govor, ne poznam. Sarkofag pa ostaja ...«
»Zaprt.«
»Da. Do nadaljnjega. Če bi pa rad pred disci-
plinsko ...«
Do nadaljnjega?
Da.
»Po svoji smrti ne bom imel takega vpliva ...«
»Kakega?«
»Kakega? Ah, kakega! Sarkofag ...«
Da da ... sarkofag ... sar`c o fuck!
»Se boste ... pritožili?«

*Sarkofag je ostal zaprt. Seveda.
Več: beda množic ga je kmalu naredila za -
Petrov grob.*

Povejmo kaj o Petru!

*Peter je bil eden tistih znamenitih kerlcov med
apostoli, ki je gradil kariero na Jezusu. Propodjetnost
recimo temu. Danes splošen trend bivanja uspešnih.
Običajnost. Kot žemljice. Najprej je bil karierist v
kompaniji Peter & Pavel, z legendarnim Paulom, nič
v sorodu z muzikalnim Simonom: bila sta prakorpo-
racija. Ki je dokaj kmalu propadla zaradi različnosti*

*interesov, jasno – že dva različna interesa povzročata
zmedo in škodo ... in je je bilo prej konec, preden sta
naredila omembe vredno pizdarijo.*

*Od njiju oni rek: Peter & Pavel sta kot kavelj. V
svoji preproščini razumem to kot: beseda Petra in
Pavla je zakon! Ima težo! Veljavo. Potem pa ... ko sta
se skregala ali kaj ... ju je usoda kruto ločila in – kar
sta poslej rekla, jima – noben ni verjel!*

*Pavel je končal kot Savel – dokaj nerazumljen
in osamljen palček – madež krščanstva na onih tleh
tistega časa in še naprej; o tem duhovnem palčku
tudi zgodovina ne piše kaj fenomenalnega. Da bi se
bralo tekoče kot Vinetou na primer!*

O Petru pa ...

*Petra si je izmislil sam veter. Ne pa bog. Rine in
žvižga kot veter. Ta njegov spirit ... Petra je en sam
veter – vsepovsod je in nikjer! In oboje naenkrat. Ime
izhaja iz besede »čer«. Skala. Pierre, Pier, Pjotr ...
Pero konec koncev in Perica v umetniškem ambien-
tu.*

*Kaj pa počne Pero? Spi in dremlje doma v kotu
s hrptom obrnjen k zidu? In se niti med spanjem
ne premakne? Tudi tak se najde, ki potrjuje pravi-
lo. Ta je premaknjen drugače. Sicer ga vidiš danes
v Rotterdamu, jutri na Pohorju, čez teden dva pa
že snema film Sedmica – muzikal, čeravno nikoli v
življenju ni pel. V filmu drugi pojo namesto njega. On
pa – glavni junak. Da je potrjeno glavni, na kraju da
svoje življenje. Kakor tudi antijunak! Da se izenačita
zlo in dobro. Da da ...*

*In na tej skali ... na tej skali, ki ji je podobna
samo Babja peč na Boču, bi naj Jezus sezidal svojo
cerkev? Ah, otroci: tik tak, potem pa spat!*

*Je hotel sporočiti odrešenik, da je življenje polno
čeri, zato je Pero povsod in z njim sveta cerkev!? Jok!
Nič takega, da bo na njem sezidal svojo cerkev, ni
rekel Petru. Nasprotno, pogovarjala sta se bolj o
Veroniki. In če je prav, da ima že tako lepa točajka,
tako lepa ženska, taka lepota in vir poželenja, povrhu
še – t a k š n a b e d r a!*

»Tvoj foter je bil včasih malo krivičen, priznaj!«

»Krivičnost ni edina njegova hiba.«

»To ti veš ...«

*»Kar se pa tiče cerkve in postavitve ... premi-
slil sem si. Nič ne bo.*

*Samo katoliki bi služili. Kristjani pa dali
denar. Eden bi služil na drugemu? Nak!«*

»Kdo je nag?«

*»Ne delaj si iluzij, Pero. Nič nimam proti tebi
in tebi podobnim, čeravno znate parati živce – nič
osebnega, ampak: nikjer ne mislim postavljati cer-*

kve! Najmanj pa še v Rimu! In – nehaj me jebat!
In kaj bi rekel Jeruzalem! Ni šans!»

Problem rešen. A nič ni tako, kot izgleda, da – bo.

Najprej je izginil v neznano Jezus – po križanju, eni so rekli, da je končal v Indiji, celo grob so odkrili. Menda odprli še sarkofag? Kako bi drugače vedeli?

Manjšina pa dvomi v to zgodbo in navaja drugo resnico: Jezus je z Magdaleno pod roko, ki ga je podpirala med hojo, pristal v – Bohemiji. To je nek smešen okraj – turistični kotic v središču Karantanije. Od takrat naprej bazira na pivu. Malo se je zredil, a ne razmišlja o postu.

Pero pa je skoval takrat z duhovščino zaroto.

Njegov kolega Juda se je pred kratkim, v torek trinajstega, obesil. Pred tem je podaril Petru, kar ni zapravljal v bordelu in je ostalo od tridesetih srebrnikov. Peter je začel s podjetjem.

V tej zaroti, s črnimi dušami klera, je potegnil krajši konec, ko se je odločalo, kdo bo božji namestnik na zemlji. Peter ni imel nobenega sklepa od božjega sina, da ima privilegij in da je glavni pretendent na mesto poglavarja. Kasneje se mu je reklo: papež!

Nobenega koleka, ne podpisa, nič! Samo – dribling! Pri tem pa vemo, kako je: lahko si Messi, pa ne moreš s tremi v neskončnost ... igrati nogometa ...

Papež je torej proizvod najprej Judeževe izdaje in samomora in Petrove podjetnosti in zagnanosti ter trikov in intrig duhovnega stanu.

Vzor eklektike: vzemi najboljši in – združi! Hah.

Peter je d r u g i tako izginil iz rimskega imperija – iz Rima, v katerem bi moral zavladati s svojo cerkvijo kot vrhovni poglavar vsega verujočega in ostalega občestva z brezbožnimi sužnji vseh barv vred.

Nšli so ga pribitega na križ nekje v Mali Aziji, kjer so imeli duhovito navado, da so križali človeka in razbojnika z glavo navzdol. So že imeli razlog. In znanje medicine na vrhuncu. Tedanjega časa ...

Mediji o tem niso nič poročali. Nič se ni vedelo, kaj se kje dogaja.

Zdaj vemo, kaj se – je dogajalo. Ergo: v Rimu so nemoteno zgradili gigantsko cerkev in povedali vsem, da je to cerkev ali katedrala svetega Petra in ker Petra ni več med nami, volimo božjega namestnika med nami, ki smo prisotni. Ki bi lahko bili kompetentni za vodjo človeškega rodu. Treba je imeti dokaj vrlin (če se incest šteje med vrline, se večini kardinalov, also kandidatov za papeža, ni treba bati, da bojo zlabo zapisani v zgodovini zvetovnih fodeljev).

Kardinali so naravnost pripravi na takšno pozicijo. Ampak, lepo prosim: eden po eden. Nekateri pač nikoli v življenju ne bodo papeži. Kar nekaj zemljanov je takšnih ...

Jezusovih besed: nobene cerkve ne bo, tu bojo o t r o š k a i g r i š č a, nihče ni slišal.

Niti Peter, ki so mu bile namenjene ... nekaj je razmišljal, nekje je bil z mislimi. Pa tako in tako mu ne bi bile všeč. Fajn je, če nečesa, kar ti ni všeč, ne slišiš. To pa ni rešitev.

Sama sta bila s Petrom in nikjer v bližini notarke Kraljeve, daleč na drugem koncu mesta je stanovala, nihče ni slišal besed tipa, ki so ga čez nekaj tednov križali.

Ampak civilizirano: z glavo navzgor, kot se spodobi.

No, kasneje mu je padla na grodnico, ker je naporno viseti na križu toliko ur brez fitnesa in vitaminskih dodatkov, pa sonce je žgalo one dni, prasci so gledali v nebo in vedeli vremensko napoved!

Pa tobogani bojo.

Potem jih ni (bilo).

Zdaj ni več ne Petra, ne Pavla ne Savla, ne Jezusa, uredili so po svoje svoj svet in vzklik je – papež!

Papež ima popek.

Tudi Peter ga je imel.

In dokler je še Peter dihal zrak in sok od trt, dokler ni prišla bela smrt, ki ga je našla – kakor mnoge – ko ni mogel več na noge, je bilo to truplo božji namestnik na zemlji, Jezus osebno mu je predal funkcijo, tudi on je imel popek ...

A Peter se ni okitil z nazivom papež, ker papežev je bilo in jih bo na stotine, Peter pa je samo: eden. Povrhu – sveti!

Stala je premoženje – katedrala!

Gljuče od nebes je Pero takrat vzel s sabo v Azijo. Kaj je bilo z njimi po križanju, se ne ve. Najverjetneje so mu popadali iz žepa, ko so ga obrnili na glavo. Da ga niso obrnili na glavo ravno zaradi ključev? So vedeli Turki, da jih ima? Je imel žepe, Peter?

Turki so morda edini narod na svetu, ki ima ključe od nebes. To je predpostavka, ki temelji na domišljiji anarhista in kurbirja.

Rulje niti to, da je tudi božji namestnik minljiv in zapisan smrti in propadu proteinov, ne vznemirja. Poleg tega, da ima – popek. Pustimo popek!

Kaj torej dela papeža božjega, bi se morali vprašati. Popek, trtica, danko, to že ne ...

In zakaj rabi denar! To še bolj ...

Ima popek res zato, da mu drži skupaj obe ritnici? Težko boš to dokazal.

A če je to res, je kar dobro za človeštvo. Dokler papež serje po obrokih – samo iz danke, oziroma svetega anusa, bo človeštvo prosperiralo, če mu pa odvrtiš popek, z leve na desno moraš – kot pri jeklenki, ker je le papež, pa se ritnici sprostita in v onem govnu bi se lahko utopilo celo človeštvo, ne da bi prej komu ratalo posekati deblo, da si steže

barčico!

Govori se o vprašanju izven dometa možgan-ske zmogljivosti rulje.

Rulja = raja = sodrga = drhal = gamada = insekti = govno = sužnji (med sodobnimi podjetniki. Nikdar pa uradno, seve, ker pri nas – ni sužnjev. Smo v ... 21. stoletju.).

... sami duhoviti izrazi, nekateri z malo teže vulgarnosti na robu, a tako ... realni in vsakdanji ... za potrebo tu in tam in še kje (bogve kakšne izraze uporabi kardinal, ko se pijan pogovarja na samem z drugim kardinalom. Brez tretjega ušesa.).

Med menihi, v Vatikanu in senatu in na dvorih je konspiracija visoka umetnost.

Konspiracije te začno učiti že v zibelki. Če te nameravajo poslati tja, kjer se vlada in služi.

Za velika dejanja so potrebne velike zarote. To vsak ve.

Zarota, amoralna in korupcija so tri zelo živahne sestrice, ki osvajajo z lahkoto, kot bi metuljček letal od cveta do cveta in pil sladek medek v sončnem lepem jutru s primernim zračnim tlakom in vlago v etru.

500 let po Petrovi smrti.

Kdo leži v sarkofagu, ni važno – najmanj še po toliko letih!

Če greš po cesti in vprašaš na Markovem trgu: čuj, kdo leži v Petrovem grobu, ti odvrnejo: ja, Peter! nego? Če je pa njegov grob!

Ah, enostavnost! Ah, preprostost! Ah ... obletnica je. Okrogla obletnica Petrove smrti.

(kdo jim je povedal, kdaj je umrl?)

Konstantin je nervozen. Nič neobičajnega. Povsem običajno je, da je papež venomer nervozen, zakaj tega lepega oktobrskega jutra ne bi bil? Poseduje pa obilo prijemov, s katerimi prežene to nervozo. Preden se ta spremeni v nevrozo. Vse na račun trpljenja okolice. In – širše množice ...

Piše se 1592 – sto let po začetku 1. velikega genocida (ne more mu biti prijetno pri srcu, papežu, ko se obujajo ti spomini ...) na drugi strani Atlantika, kjer je pred njim že en papež širil boga in v njegovem imenu trebil nevernike – konec koncev pa je prvi božji namestnik, kdo bi to namesto njega!

1592. leto po papeževem koledarju je 5596. po Newtonu in Vezeli in Makarovičevi.

Newton je to lepo povedal, že prej ko smo vstopili v 20. stoletje: svet in človeka je bog ustvaril 4004. pred našim štetjem. Zato je vaše štetje napačno! Fuck of! Menda vem, kaj govorim. In častni naziv imam. Pa malo fizike poznam! Zato tu ni pomote. Je ne more biti. Sem predhodnik računalnikov. In koledar onega Vezele mi je prav simpatičen. 13 mesecev po 28 dni! Kako iznajdljivo! Kako zvito! Kakšna matematika!

Kaka glasbena matematika ...

Trinajstica! In ciklus ene lune! In dodaten dan – danes silvestrovo, po njegovem: dan anarhije. Sliši se razumno. 13 krat 28 koliko je že? Ah, 364! ja! Se mu izide!

Še danes imamo koledar z 12 različno dolgimi meseci, od 28 mimo 29 in 30 do 31. kakšna šala je to! Povejte!

Niti Newton ni bil priljubljen, ali pa je bolj točno: ni bil razumljen. Razumljiv?

A ne delajte si praznih upov, da se to ne bo razkrinkalo! Komu je v interesu, da se človek ne znajde v koledarju? In da po svoje prestavlja letne čase? Zimski solsticij je sredina zime! Ne pa začetek, osli!

Ampak ... piše se leto 1592 in solsticij velja za z a č e t e k zime in tega dne v oktobru je imel papež dodatne razloge za stres in posledično – živčnost. Lepše se sliši: nervoza. Nervoza se čuje samo kot rahla pomota v zdravju, živčnost pa ima negativen logoprijem.

Recimo temu tako: Konstantin je bil nervozen! Če pa ponovimo: nervoza je živčnost, se reče: papež je bil živčen! Nič čudnega, jaz bi tudi bil!

Papež je bil živčen?!

Ampak – kako je mogoče, da je božji namestnik lahko živčen?

Kako da ne! Skrbi ga končno za drhal po kontinentih razpršeno – veš koliko grešnih duš je to in ... skrbi! In vse to drvi v – pekel.

Da so pekel ustvarili nemoč, domišljija, obup in mizerija misli in razmišljanj, to je samo alternativni odgovor na ustvarjeni pekel, ki je – po župniku povedano: od vekomaj!

Sploh ni res. Župnik laže kot prase! To sem vedel že sedem let star!

Pekel je ustvarjen, da z njim strašiš. Podobno je igrici: kdo se boji črnega možaaa? Niiihče!

Samo da se v tej igri življenja odvrne: vsiiii!

Mogoče malo pretiravam v banaliziranju stvari, kot so, a vendar čas trajanja teh banalnih reči terja, da se povsem banalizirajo in da se skristalizira ta stržen zla in zarote, zato nobeno pretiravanje v tej smeri ne more biti pretirano. Toliko pa že lahko rečem.

Pekel je ustvarjen samo za idiote. Izven teh pekla ni.

Lahko si ga pa sam povzročiš. Če si idiot ...

Nebesa pa ... nebesa pa so ... nasprotje od pekla, torej tudi samo imaginaren pojem v slovnični življenja.

So pa našli v današnjem Turkistanu šop ključev, lastnik pa še je vedno neznan. Dobijo se pri najditelju oziroma njegovih potomcih. Ker tega je že dolgo. Ko so se še ključki nebeških vrat nosili kar za pasom, ali celo – v žepu. Kaj je sploh imel oblečeno Peter, ko je emigriral?

Prijatelji pa sumijo, da so bili njegovi nebeški ključki samo en ključek od Veronikine kamrice. Ja, če Veronika ni simbol za nebesa z onimi vesoljskimi

bedri, potem – nebes ni!

Da ni imel celo prav! Dobro, da so na svetu Veronike in še kake take, nebesa so vsaj dosegljiva.

Če nisi idiot, jih najdeš. Obratno kot pri peklju. Pa smo pri tem: pametni si poskuša organizirati nebo, torej fukati z neznanko, tepec pa si ustvarja pufe in bolezni.

Nebesa in pekel. Ta dualnost ...

Kaj torej skrbi papeža, da ga tako skrbi?

Kako voditi božje otroke, ovčice v pravo smer na pravi poti in liniji življenja, da med rojstvom in smrtjo ne zapadejo v težave in da sprejmejo svet tak, kot je, in ne jebejo več krize, ker bogat nikoli ne bo dal revnemu, pa če ga ubiješ. Potem ti pa ne more več dati, torej vzameš! Pa je to pravično? (kaj mi to govoriš ti, ki počneš tisto, kar očitaš drugim) Najprej ga ubiješ, potem pa še vzameš. Skuriš ga ...

Na stran to, da ubiti zemljan ničesar več ne potrebuje, ne moreš si kar tako prilastiti njegovega.

Od kod je pa on vzel, da je n j e g o v o?

*»Ah, zoprno jutro,
zoprni začetek dneva,
zoprni ksiht tvoj, ki ga gledam, in,
zakaj se ne pobereš.*

Pa Baronia mi privedi!

Ajd, gnoj!

Ampak – kako rad imam to drhal! Tako so ... tako so ... preprosti ...«

Papež ima rad drhal. Brez nje je namreč – nič!

Bog potrebuje človeštvo. In rabi.

Drugače ga ne bi bilo – ne bi obstajal!

Bog je povsem odvisen od človeka!

Ampak ... ta krilatica ne obstaja!

Se ne obnese v nobenem svetu doslej.

N e v r o z a, ki se pojavi iz navadne n e r v o z e, je motnja uravnovešenosti (obnašanje tiranov se tako pojasni, ne pa tudi opraviči) zaradi duševnih kriz (ni čudno, ki se kažejo z duševnimi ali telesnimi znamenji (pa te imam)!

Papež ni več samo nervozen, se pravi živčen, ampak nevrozen, kar je plod dolgih let bivanja med kardinali!

Piše naprej: ... in nastanejo navadno zaradi nerazrešenih konfliktov znotraj sebe in v občejanju z drugimi (govoriti venomer v množini ti pusti resne posledice v lobanji), pojasni jih njihova anamneza. Anamneza – grško: spomin.

Noben papež pa ne more biti uravnovešen, ker je svet tako naravnan in civilizacija tako terja svoj davek; da si za svoje ovčke izbere trotle, to dokazuje njegov nizek nivo čustvene in obče inteligence.

100 let po odkritju Indijancev, ki niso bili indijanci, a to nikogar ni motilo, da jih ne bi iztrebil, najmanj še papeža (onega pred sto leti), se je sedanji papež Konstantin spahnil; povejmo, da je že osmi – pred njim jih je bilo sedem, očitno ime prinaša srečo ali papeževo tiaro, kar je pa že taka sreča, da se

obrne v – nesrečo ... vsi ti želijo smrt, hudiči!

Utrujen je še, s težko glavo je vstal in hemeroidi so se zbudili. Samo oni so očitno v redu spali ... ali vsaj oni. Jebenti je zajebano biti papež ...

Pogledal se je v ogledalo ... nič, je rekel in se popraskal, nisem več rosnno mlad, sem samo tisti kardinal, ki ne želi več papeževe smrti. Morebiti e d i n i. Poleg tega sem še papež. Božji namestnik!

»Ampak hudiča! Zakaj, gospod bog, si dal hemeroide? Je bilo res potrebno?«

Po zajtrku (pojedel je 1 kuhan jajček in popil črno kavo) je sprejel kardinala.

»So zadeve urejene? Mislim ... se urejajo?«

»Zadeve se venomer urejajo.«

»Oh, seveda! Ne dvomim. Nimam namena dvomiti. Zakaj bi dvomil?«

Našel je še pesniško: kdor dvomi, ta ne trobi!

»Ni kaj prida rima, res ...«

»Diletantsko, če smem pripomniti, ali: umetna rima. To pa ni umetniška ...«

»Ni kaj prida, vem. A nisem Petrarca! Sem papež! Kaj je torej ... s sssstolom?«

»Sssstol bomo uredili. Ga urejamo ...«

»Ga imamo ali ga ... nimamo?«

»Ni tako preprosto!«

»Ni? Pa povejte tako, da se bo slišalo preprosto!«

»To je še manj možno. A kaj drugega mi ne preostane. Razen če ... razen če ne izrečem – laži?«

»Laž!? Laž na mojem dvorišču? Laž v Vatikanu! Nobene laži ne prenesem. Marš! Ven! Hudič! Laž je hudič, vam je že kdo to povedal?«

»Sem slišal nekaj ...«

»Važno, da ste slišali. Da se čuje! Kaj je torej s stolom?«

»Stolov kolikor čete! Odvisno, koliko jih boste povabili ...«

»Nihče ne bo sedel! Sedenje zavzema preveč prostora in sili k razmišljanju ... tu se pa ne sedi, ne razmišlja, ne postava, ne leži, tu se ... dela. Gara. Ustvarja se nov lepši boljši svet!«

Pasolini se nikoli ne bo strinjal.

Tako si ga bo – lepši svet – zamislila v 21. stoletju tudi direktorica mestne občine na Koroškem.

Prepovedala bo kavo med delovnim časom, seks med pavzo, večkratno scanje ali celo sranje, vse bo imela pod kontrolo in izračunano. Nihče ji ne bo iztaknil oči in nihče izruval srca, ker bo brez njega. Tako bo ostala živa, čeprav mrtva že pred smrtjo, in slepa, čeprav bo videla.

To so finalni poganjki papeževe politike.

Baba, ki ni v življenju nikdar nikomur na noben način pomagala, je direktorica mestne občine! Kot bi kokoš postala direktorica valilnice ...

»Je kaj narobe z redom?«

»Ne, čeprav je pomanjkanje reda dokaz višje

inteligence. In – pomanjkanje inteligence terja red ... kakorkoli se sliši bogokletno. Dadaist bo rekel: `Svoboda: dada dada dada, vpitje nagubanih barv, prepletanje nasprotij in vseh protislovij, spačeno-sti, nedoslednosti – ŽIVLJENJE!`«

»Blasfemija! Blasfemija, dragi moj Baronio! Bi radi bili spet župnik?«

»Ah, gledam si nohte in ugotavljam, da bom moral bolj paziti nanje, čeprav se ne grebem, z lepimi nohti je vseeno lažje živeti, govorim pa samo o rečeh, ki jih ne morem dokazati, torej je lahko eminenca pomirjena, kar se tiče mojih bodic in opazk. Ampak, saj veste – tak sem. Alternativa dvorskemu norčku, ki se mu ne more nič primeriti, ne da bi se enako primerilo tudi vladarju dvora. Umril bom pa tri ure pred vami. Ali za vami ...«

Dvorski norčki so bili potrebni vladarju, da je lahko preko njih pokazal, da ne jebe žive sile, da mu dol visi za vse, da lahko počne, kar hoče, pa – mu nihče nič ne more in ne sme! Dvorski norček reče: kralj je danes sredi gmajne fukal kozo. Če kralj to zanika, je sumljivo. Ker vsi vedo, da edino norček govori resnico. Ker je norček. Zato se odziv sliši kot:

Hah, moj norček! Misliš, da si videl vse? Pred tem sem jih našel en kup pa jih nabrisal, da so meketale in se smejale in se je slišalo med grmovjem: ah, moj kralj, ah, moj vladar, ah ...

Potem se vsi smejejo. Obvezno smejanje.

To so uvedli že pred stoletji, čeprav nikjer ni stalo v protokolu.

»Hočete reči, da je ... kralj ... imel ... občeval s ... kozo?«

»Ne samo enkrat! Ampak to ni važno. Važno je, kako so se obnašali, ko so izvedeli!«

»Izvedeli so? Preden je umrl?«

»Ah! eminenca, kaj če bi popili en puerh! Rdeči čaj z okusom po zemlji in hlevu vam bo dal moči! In vas ... dvignil. Saj nimate vrtoglavice?«

»Kaj je bilo z onim kraljem?«

»Katerim?«

»Ki je ... ki je ...«

»Ki je kaj? A, oni? Fukal kozo? Ja nič. Noben ni hotel verjeti.«

»Oh, seveda, zakaj vprašam? Zakaj že ... ni hotel verjeti?«

»Ker je novico, da ga je dobil zraven, povedal – dvorski norček! On pa kvasi neumnosti!«

»Seve. Dalje: v tej palači sedim samo jaz. In – trenutno še vi. Ne maram parazitov. Zato ... govoriti o številu stolov kar v množini ne pomeni nič drugega kot – veleizdajo!«

»Gospod ata, nisem govoril o stolah v množini, na katerih bi se sedelo.«

»Torej obstajajo tudi stoli, na katerih se ne sedi?«

»Seveda! Sedenje na njih je celo prepovedano! Zaradi takih ali drugačnih nagibov. Eni so eno-

stavno prekrhki, da bi prenesli tudi najbolj koščeno rit. Druga skrajnost pa: preveč s v e t i, da bi sedel nanj! Takega iščemo. Iščemo vendar, saj veste eminenca – stol svetega Petra! Obletnica ...«

»Peter? Ah, Peter! Ne omenjajte mi Petra! Ta mi bo naključval jetra.«

»Vsem bo, gospod ata.«

»Hm ... kaj je torej s tem Pet... stolom?«

»Nič. Samo ob obletnici ga moramo pokazati ljudem. Ljudstvu.«

»Ga res moramo?«

»Obljuba dela dolg.«

Pravi rek ob pravem času.

»Tak sem od nekdaj, saj me poznajo, eminenca. Če mi pa lahko oprostijo, ne bom imel nič proti.«

»Oprostiti, da ste tak? To pomeni – potuho! Potuha pa ... vemo, kaj je potuha.«

»Pomoliš prst, pa ti odrtega roko ...«

»Točno tako ... ampak ti si res – knjiga rekov in pregovorov.«

»Pišem že novo.«

»Res?«

»To bojo aforizmi. Izdani po moji smrti, ker smrti se ne bojim, bojim se samo živeti med njimi, ki bi brali moje besede.«

»Baronio! Stol se mora najti! Ni vrag!«

Težava je v tem, da je morda ves trud jalov, saj bo v prihodnosti napisal Luigi Duchesne: Petrovo bivanje v Rimu je možno, a ne dokazljivo.

»Eno pisanje bo čez nekaj desetletij sprožilo dvome, moramo torej najti stol.«

Papež se naleze navdušenosti in takoj uplahne, ko sliši:

»Drugih dokazov ne bomo pustili zanamcem. Stol je naša rešitev! En kurčev stol pa bomo menda našli med šaro in kramo, nobenega ni, ki bi vedel, kako je izgledal stol, na katerem si je grel Peter zadnjico.«

»Kardinal Baronio!«

Ko te papež (navidezno brez razloga) pozove s priimkom, takrat si takoj najebal, če se nisi pravilno odzval. Včasih sta dovolj že nonšalanca in čustvena odsotnost – ni to isto?

Tak odziv daje misliti papežu, da si oni »dol mi visi« jebivetrski pankrt, ki si pomotoma v opravi kardinala, mogoče celo nihilist, kardinal, ki mu je že davno vseeno za vse in za vse vseeno, tak ne tuhta venomer o tronu, ker pije, kvarta, kolne in celo seksa, baje ... papež se takih tipov najmanj boji. Ker niso med onimi, ki molijo za njegovo smrt.

Najde se namreč tudi kardinal, ki ne moli, ker ve, da papeževa smrt ne bi nič spremenila v njegovem življenju, še manj pa v širšem pogledu, če bi že kaj (prinesla ta smrt), bi prinesla slabše.

Naj bo, kot je. Nekaj malega je bilo takih »evnuhov«, ki niso molili, da bi papež umrl, ostali pa vsak zase za svojimi zidovi in včasih kar istočasno ... in

če je res, da molitev pomaga – celo dež so si enkrat primolili eni indijanci –, potem bo papež res umrl!

Da so molitve pomagale, dokazuje zgodovina: vsak papež doslej je umrl!

Večina v cvetu let – zahrbtno – zaradi: smrti! Stari komaj sto let!

Baronio je, ko je slišal svoj priimek, pogledal nohte na rokah. In odvrnil papežu:

»Če bomo le našli stol, bomo več kot zadovoljni.«

Papež je sumničav.

»Kdo – mi?«

»Ja, mi – cerkev, Vatikan, papež ... verniki ...«

»Zadnjo besedo bi lahko povedali bolj glasno. Verniki!«

»Ja, gre v prvi vrsti za zadovoljstvo vernikov. Mene osebno ne bo bolelo, če se stol ne bo našel. Ampak je treba je pomisliti na milijone, ki ... seveda se bo našel: kdor išče, ta najde. Čeprav tu ne moremo mimo predelane verzije pregovora, po Francu: kdor išče – ta ne najde. Sicer ne bi iskal.«

Kardinal in papež sta se razšla kot človeka.

*Dobita se zopet na skupnem kosilu, potem pa se odpravita do skladišča v Vatikanu, ali še boljše: kar v milansko Scalo, če seveda v kleti ne najdeta primerne-
nega stola.*

In tako rešita problem.

V skladišču je bilo hladno in mirno. Prašno.

Malo plašno, brez entuziazma in brez iskrice v očeh sta se sprehajala med šaro papež Konstantin in kardinal Baronio.

»Tu ne bo nič!«

»Če pa je že!«

»Mislim sem v prenesenem.«

Ključar jima je sledil.

»Kaj čakaš! Ne bi pomagal?«

Ključar se je spremenil v servis:

»Vaš sluga! Vam na voljo, kaj iščeta?«

»Stol svetega Petra!«

»Stol svetega Pe ... tra?«

Servis se z eno roko čohlja pod ušesi, v drugi pa mu nestrpno tiho rožljajo ključ. Danes še ni pil.

Baronio stopi do njega:

»Se boš menda ja spomnil, kam si ga spravil?«

»Jaz sem tu šele trideset let!«

Sreča je bila bolj kot ne na njihovi strani: odkrili so, da je nekdo – tisti, ki je urejal in polnil prostore, vse počel po nekem logičnem redu. Ker v vsem tem neredu je vladal nek – red!

Končno so odkrili kup stolov, poleg kupa miz in kupa svetilk. Vedeli so, da če tu ne bo stola, na katerem je sedel sveti Peter, bodo morali nadaljevati kje drugje, v skladu z rekom: kdor išče, ta ne najde. Šele ko bodo našli stol, bodo nehali iskati, so se odločili. Gre za – ljudi! Za ... občestvo!

Papež pokaže z roko:

»Onega! Prinesi onega!«

*Servis opravi svoje delo. Kot bi zaploskal in pri-
sluhnil odmevu, je ključar izbrskal nekaj lesenega,
na prvi pogled stolu podobnega.*

*Kardinal in papež si v krogu ogledujeta zade-
vo, ki bi lahko bila stol, na katerem je morda sedel
– sveti Peter. Že besedi »lahko« in »morda« vržeta
obskurni žarek na resnico.*

*Noben se ni vznemirjal. Potem začneta čistiti
leseno reč. Pihata, odstranjujeta pajčevino in prah in
– končno se prikaže: relief!*

*Ključar stoji zraven brez zanimanja, kadi pipo in
puha. Ključ so za pasom, a on puha. Nič ne reče.*

*Med klečanjem in opazovanjem se papežu malo
zblede:*

»Pa vi mislite, Barioni, da drhal, ki jo imam
tako rad, ve, da smo produkt n e č a s t n i h namer
in namenov?«

»Kaj pa vem ... bolj se jim z d i, da vejo ...«

»Kaj pa on? Njega bova odstranila?«

*Ključar se zdrzne in otrpne. Samo oči živahno
čakajo.*

»Upiral se bo!«

»Misliš? Se ne bi žrtvoval za zgodovino?«

*Ključar z rdečimi beločnicami pogleda zdaj belo,
a se malo sprosti, ko sliši kardinalove besede:*

»Kasneje bodo rekli in pojavilo se bo celo v
gangsterskih filmih: napake so samo množenje
trupel. In kopičenje! Če pa ne delaš napak, napak
niti ni. In tista: mrtvega ne moremo oživiti, lahko
pa živega ubijemo. Duhovito, ha? Sicilija pač ...
Kot prvo: ta bedni možicelj nama ne more doka-
zati, da to ni stol svetega Petra. Preskočimo: ni
v našem interesu, da iz živih delamo mrtve. No,
zato je Markus, saj si Markus, ne? ...«

»Marco.«

»Zato ker je naš Marko povsem nenevaren in
nepomemben člen v zgodovini dogajanja in mimo-
hoje sodobnega časa v vsej svoji nevednosti in pre-
proščini, se ni nadejati, da bo povzročil težave in
zgodovino pisal po svoje, a ne da ne, Marko?«

»Prepričani ste lahko v to! Sem nepismen.«

»Važno je, da je živ, a ne Marko?«

»Ja, tako. Samo to ...«

»Visokost, ste slišali? Marko je vesel, da je živ.
Da živi! Je pa težko, ha?«

»Gre nekako ... prebijam se. Komunala, elek-
tro, politika ... A sem vesel!«

»Kaj boš ubijal veselega človeka!«

*Tak ti ne bo nič naredil! Pusti ptičku peti! Če je
preglasen, se oddalji, če nimaš pri roki ravno zračne
puške. Zračne puške pa ne kupuj! Ker je narejena,
da se proda. To ne pomeni tudi, da se kupi.*

*Nihče ne ve, da so na svetu tudi reči, ki se lahko
samo prodajo, ne pa kupijo. Res se nobene n e s p o
m n i m, ampak so, morajo biti! Kot so reči, ki jih*

lahko zgolj kupiš, ne pa prodaš. Če so to iste, se stvar zaplete.

In končni efekt: ... Marko je vesel, ker je živ?

»Radostna vest. Sklicati moram konzilij!«

»Kasneje, očka. Najprej moramo očistiti in restavrirati stol.«

Hodijo nekaj časa nemo okoli stola kot procesija okoli majhne cerkve, ki jo moraš (če si v njej) obhodi ti stokrat, da je konec sranja, gledajo stol in ga nemo občudujejo. Nihče ne upa reči besede. Potem ključar nekaj opazi.

»Resda sem neveden in neuk in tako dalje – vse to je moja edina vrlina, ampak ... na tem stolu je narisana Herkules, ki se bojuje z 12 mukami! Poglejte sličice! Eni bojo takoj vedeli ...«

»Hočes reči, da to ni stol svetega Petra?«

»Ne tako, eminenca! Prav ima. Če tako neveden in neuk posumi v stol, kaj bomo rekli ostalim – njemu enakim, ki so v večini!? Enako verujočim! Saj si veren, ne?«

»Seveda. Jasno. Verujem. Kdo pa ne bi? Med vsemi temi silnimi izdelki iz lesa ...

bomo menda ja odkrili tistega, na katerem je sedel svetnik,«

je rekel Marco in se veselo spustil v detajle kupa pred sabo. Po petih minutah je izbrskal stol svetega Petra. Prehitro bi bilo sumljivo, če bi ga našel. Da bi še naprej dihal tisto praprašino med šaro, pa se mu ni zdelo privlačno. Pet minut.

»Evo ga! Voila!«

»Garal je, da ga je našel!« *je rekel papež.*

»A se mu je splašalo!« *je dodal kardinal.*

»Na Markota se lahko vedno zaneseš. Malo nezanesljiv, ampak ... dober človek ...«

Kmalu so vsi trije zdaj družno osvobajali vezi preteklosti in pajčevine stol, ki ga je Marco prepoznal kot Petrov stol. Pojavili so se ostanki pozlačenosti nekoč nekje nekdanj, to jih ni motilo, nasprotno – kazalo je vse – ja, pojavili so se indici, da je les dovolj star, da bi lahko na njem počivala rit svetega Petra. Taista rit, ki je končala na križu.

Ko končajo s svojim svetim opravilom, previdno postavijo stol v drugi kot proti luči.

Da ne bo spet nepotrebnih reliefov!

Ah, stol je brez njih. Nekaj je res izrezljanega, toliko kot mora biti, da se mu ne reče moderni stol in s tem takoj – lažni stol!

Končno so si ga v miru in v posvečeni tišini ogledali.

Bolj ko so strmeli nanj, bolj jim je postajalo jasno: to je stol svetega Petra! Vsi trije zadovoljni.

Marko se je še finalno izkazal kot ekspert za mizarstvo: najprej je krepko, a previdno – videlo se je, da obvlada – pritisnil z dlanjo na sedalo, pretipal je naslon in tace, kot se spodobi, ga malo, a skrbno premetal po podu, v upanju, da ne bo razpadel kar takoj in akutno, a izkaže se, da je:

»Talentiran stol. Čvrst. Vzdržljiv in – kot kaže – večten stol! Stol med stoli.«

Tako ga je ocenil v prvem valu navdušenja. Moška poleg nista imela nič proti. Vse dela zanju. Za njih ... za za za ... ljudi! Za nas!

»Na njem bi komot lahko sedel tudi sveti Peter,« *je končno povedal cel stavek ključar,*

»... koliko kil je imel?«

»Ne veliko. Bil je svetnik!«

»Čuje se tudi drugače.«

»Drugače? Tisto je napačno.«

»Ne vem če ...«

»Meni verjemi. Jaz sem papež. Ti pa samo ... kardinal.«

»Saj ...«

»Kaj to pomeni?«

»Kar pomeni sklop teh treh črk. V tem zaporedju ... posvetimo se stolu! Besedne igre so za salone.«

»Ta stol zdrži še danes sto kil,« *je končal ekspertizo Marko.*

Potem je brezpredmetna razprava, če je bil Peter debel ali suh, slive je menda baje rad jedel – tako legenda – in kumarice. Murke!

»V vsakem primeru ni imel sto kil. Definitivno. Ni jih mogel imeti. Končno: ni jih smel imeti!

Med svetniki vendar ni stokilskih svetnikov! Spomni se Barage!«

»Od koreninic in gosenic se res ni mogel zrediti. Kaj pa Avguštin?«

»Na enih slikah ...«

»Pa ... Slomšek? Tina? Ni bil stokilski?«

»Pa smo tam: izjeme potrjujejo pravila. Hormoni! Zaradi tvojih pregovorov bom znorel. Ampak prej se te bom znebil. V beneških kanalih. Greš z mano v Benetke?«

»Ne.«

»Potem pa drugič.«

»Morda drugič. Gremo zdaj s tem stolom. Previdno.«

Prinesejo stol ven. Med potjo skozi podzemne hodnike, na pol rove, se jim je utrnilo:

našli smo stol svetega Petra!

Ko so ga prinesli na svetlo, so se v trikotu postavili okoli in zdaj z neko dozo zamaknenosti v grudih občudovali leseno konstrukcijo. Po poti je Marco trobil svojo filozofijo življenja: nosim stol svetega Petra. To ni kar tako. Na svetu so ljudje, ki nikdar in nikoli ne bodo počeli kaj takega.

»Počutim se kot Kristus pod križem ...«

»No, no, Garibaldi ...«

»Marco!«

»Marko! Kakšna primerjava pa je to! Teh par kil proti onim kubikom lesa ...«

»Mislim sem simbolično. Razen tega tudi ta glomaznost na meni nima manj kot svojih 60 kil! Od oka. Mislim od – hrbta ... nisem zabit. Ampak ...

takoj ko izrečem, da nisem zabit, se zavem, kako sem zabit! Ni to že filozofska misel, gospod kardinal?»

»Pogovarjaš se s papežem!«

»Eh, pogovarjam se sam s sabo, dokler mi ne dokažejo nasprotno. Pa tema je ...«

Dokaj razvratna filozofija, na meji anarhije ... modernistična že!

Papež se je namrdnil:

»To pač nič ne pomeni, si samo modernistični ključar, ki filozofira. Tem bolje – nihče ti ne bo verjel, če boš stegnil jezik, da je ta stol sumljivega porekla, ker ... ker si modernističen! Ker si ... poet! Mislec ... pesmi tudi pišeš?«

»Ne, zakaj? Jaz sem nepismen!«

»Če je nepismen tako pameten – naredite mi vse pismene!«

Stol je srečno prinesen iz kleti.

Zagleda sončno svetlobo in ... spomni se ubogi kos lesa, da je že dolga doba minila, stoletje ali še več, ko je nazadnje videl svetlobo sonca in se grel v njej. Sončil se je tudi v slavi, sprejel je kronano rit! Kronana rit ni navadna rit, nego rit kralja ali princa ... cesarja ...

Mimo je šel kardinal. Poklonil se je papežu:

»Vaša milost, je kaj, kar lahko storim za vas? Naključje, ki ni naključje, je hotelo, da pridem tod mimo zdaj in ne prej ali kasneje. Hitel sem mimo, a v trenutku l a h k o n e h a m h i t e t i, pravzaprav stojim že pri miru, me vaša gnada kaj potrebuje?«

Papež pogleda tipa:

»Hej, povej ti meni! Si tudi ti želiš papeževe smrti?«

»Kdo si pa ... kaj govorite! Ah, večnost! Kdo bi si pa želel smrti božjega namestnika, poglavarja cerkve!«

»Marsikdo!«

»O tem nič ne vem. Ne sledim novicam in dogodki ne pridejo do mene, jaz pa ne do njih. Samo živim. Kdo bi želel ubiti – boga? Kaj pa imate tukaj? Stol? Stol svetega Petra? Našli ste ga!«

Baroni in Konstantin sta se spogledala.

»Kaj pa ti veš o tem stolu?«

»Nič, šalim se, danes je tak dan. Zmolil sem svoje, zdaj pa se malo šalim. Da mine čas. Do večerje.«

»Večerja pravkar prihaja. Nekaj drugega je. Kaj torej, Dominik?«

»Kar tako mi je padel na pamet stol svetega Petra, saj veste ... zadnje tedne in celo mesece se menijo vsi samo o stolu svetega Petra!«

»Ne boš verjel,« je rekel Baronio in pomežiknil papežu, pri tem je rahlo premaknil ključarja, da se je stol bolje videl, »... ne boš verjel, ampak ta stol pred tabo je stol svetega Petra!«

Kardinal je kleknil in potem pokleknil. Z rokami

si je pokrtil obraz, Dominik.

»Oh, moje obličje še ni vredno, da zrem to svetost, naj se ga samo dotaknem, oči pa naj ne vidijo tega, česar se dotikam!«

Čvrsto je mižal in počakal, da so papeževe roke prijele njegove prste in jih položile na les.

Kardinal je trznil in se stresel. Igralec ena a. 1 A. Dominik je trepetal tako nekaj sekund, ko pa mu je Konstantin odtegnil roke (kar odlepiti jih je skoraj moral), pa je z zaprtimi očmi počasi in slovesno vstal, pri tem si je pomagal z levo – vedno se je postavljaval pokonci z levo roko, ker je v desni držal rožni venec – in zdaj odprl oči, kot da je ponovno rojen. Vzhičen je stal tako nekaj sekund, brez besed, kot da so mu misli odplavale v brezmejno bejavost, potem pa se na pol nor pognal med oboke Vatikana in končno izginil.

»Že prej je bil malo odtrgan. Ta stol mu je pa dal vetra!«

Je rekel papež.

Ta stol bo dal še marsikomu vetra. Milijonom!

»Ta stol našega Petra bo še marsikomu dal vetra.«

»Če hočeš obvarovati ljudi pred lastno nesrečo, moraš ... moraš delovati taktно. Človek rine in sili v nesrečo. Še kaj hujšega smo storili. Hujšega! Prepričali smo vernike, da je Marija devica odletela v nebo. Petnajstega. Tistemu se reče vnebohod, oni okrogli stvarci hostija, to je pa – Petrov stol.

A to je samo ... zanje dobro. Jasno, sicer se ne bi mučili.

»Kaj bi mi pa manjkalo na planini? Ha, Baronio? Kaj bi mi manjkalo?«

»Po mojem čisto nič.«

»Pastirica,« je malo mrko pičil obadva Marco.

»Heh,« se je posmehnil kardinal in dodal: »... pastirica je samo skušnjava.«

Kako rahlo povedano!

In še danes milijoni po svetu verjamejo, da je Marija takrat odletela v nebo. V prvi polovici avgusta ...

Kaj se je v resnici zgodilo?

Tega pa živ bog ne ve natančno.

Nekaj se je skregala z Jožefom, on je hotel na kegljanje za Kubov pokal, ona pa na fitnes.

Drugi dan se je Jožef prebudil sam. Bolele so ga mišice od metanja kugle in potem, ko se je vračal, je padel v potok – toliko da te osveži, če ni pri roki sinhalco cola –, bolelo ga je vse, skratka, a to mu ni moglo preprečiti, da ne bi v trenutku, ko je odprl oči, zaznal, da je sam. Ob pogradu je zagledal dve pločevinki. Red bull! Pogledal je proti nebu, ko je odprl okno in ... visoko zgoraj na enem čisto belem oblaku je sedela njegova ljubica in mu mahala.

Kaj naredi sodobna kemija, reče Jožef in okleva je pomaha nazaj. Zdelo se je, da je Marija opazila pozdrav. Pomahala je še bolj razigrano, potem pa se

je oblak dvignil v višave in se z devico vred razblinil v etru.

V Abesiniji pa je ženska prala plenice in zraven pela: le predi, dekle, predi, prav lepo nit naredi ...

Pristopila je mladenka.

»Marija, sem slišala, da so ti likvidirali sina. Prasci!«

»Edinca!«

»Nič ne maraj. Maternico imaš še zdravo ...«

»Kako pa ti veš, Sara?«

»Ker poješ. Po tem, ker poješ, predvsem pa – kako poješ – vem, da imaš zdravo maternico. Mi je Juna povedala. Gremo zvečer v disco? V disco ga spoznaš, tipa, v kinu ga spočneš, otroka, in v gledališču ga rodiš inkognito. Pa boš spet imela sina! Vsaka mati bi morala imeti sina! Navijam za tebe. One, ki pa ne morejo več roditi, pa ne pojejo. Ali pa pojejo drugače. Po petju spoznaš človeka.«

In po hoji.

»In po hoji, ja.«

»Zato eni venomer sedijo.«

»Na to pa še nisem pomislila ... ampak – najlažje se pretvarjaš, ko moliš!«

»To pa tako in tako. Itak.«

»Molitev je najpripravnejše početje za pretvarjanje. Lahko se skriješ ... lahko misliš na – fuk ...«

»No, Sara!«

»Kaj morem, če sem mlada in privlačna kneginja!«

»Lahko bi bila manj privlačna.«

»Na žalost ali na srečo? Kdo bi s tem pridobil? Da se ne bova že prvi teden skregali ... pevka v Parizu je rekla: v postelji najlažje spoznaš moškega. Tam se ne more pretvarjati!«

»Jaz sem še ... devica. Zato ne razumem vseh reči ... privlačnost pa odbojnost, pa tako ... pa koi-tus, pa felacio, to so mi malo nebulozni pojmi ...«

»Devica? Nisi rekla, da so ti likvidirali sina?«

»Ja, ampak ...«

»Že vem! Ni bil pravi sin? Pastorek je bil?«

»Neeee! Sin je bil moj, ampak ... težko bo to razložiti ...«

»Nekega jutra si se prebudila noseča? To nam tveziš?«

»Ne bi rada tvezila, zato bom kratka: sveti duh!«

»Sveti duh? Hi hi! Sem slišala nekaj o tem ... Kak pa je izgledal? Je bil pristaniški delavec? Oni blond frajer, ki živi na barki?«

»Noben blond delavec ni bil. In ... sploh nič nisem čutila!«

»Potem pa ni znal!«

»Če te ne privlači, ni važno, če zna. Če te pa, tudi ni važno ...«

Večeriti se je začelo, zato so morale nehati. In

oprane so svoje. Žeha je bila uspešno podjetje onih žena na obrežju.

Na drugem koncu malo bolj stran, kjer govore drug jezik, pa so stali trije možje ob lesenem stolu in se pomenkovali.

»Ti, Marko, si odgovoren za stol! Da se nihče nikoli ne usede nanj, da je očiščen dan in noč vsako minuto in vsak tren in ... en napis bomo postavili spodaj. Večji. Si slišal za optiko?«

»Moj sosed ima teleskop!«

»Teleskopov še ni.«

»Potem pa nekaj podobnega.«

»Tvoj sosed je vohun?«

»Eh, špila se. Nima kaj drugega početi, pa zre skozi kukalo. Imamo mlado sosedo in Suzana ji je ime. Ta ima še sestrično – Simono. Kot angelčka sta.«

»Pusti angele pri miru, če nočeš goreti v plamenih. Hočeš videti božje kraljestvo?«

»No, hm ...«

»Ga hočeš videti, te vprašam? Kaj je narobe z njim? Dobro ti hočem, ti pa meni s to mero! Fak! Kaj je z vami, ljudje! Delate me nervoznega!«

Papež pa nič.

»Razmišljam,« *je končno odprl usta*, »... če bi napisali: Petrov stol ali stol svetega Petra?«

»Mislim, čeravno ključar, da vsi vemo, da je bil svetnik, zato je bolj akustično: Petrov stol!«

»Tako je. Če bo kdo vprašal, od katerega Petra, pa ...«

»Jih bo dobil na gobec!«

»Tako! Primi zdaj in previdno.«

Potem so odnesli stol.

Madam Furlany in njen sodelavec sta restavriral-a unikat, da je izgledal še bolj unikatno, kot je bil. Res. Nista vedela, da restavrirata stol svetega Petra, zato nista delala v rokavicah. Pazila sta pač, da jima ni med obdelavo padel z rok ali se kako poškodoval. Restavratorja sta vedela, kaj počneta.

To ni stol iz križarske vojne, je rekla Katarina.

Sodelavec je molčal in se s čopičem poigra-val po stolovi taci. Kleče je na skrivaj opazoval Katarinine joške in bolj so mu pri srcu kot ta kurčev stol, ki ga glancata in glancata in ... glancata ... Katarina pa taka – ženska! Ah! Take ne bi smele biti restavratorke!

Bogokletje. Morale bi risati in prepevati, ne pa popravljati stolov. Res bogokletno.

Ali pa ... dovolj da so na svetu – makar ne počno čisto nič pod milim nebom, ponoči se spremeni v zmaja in zjutraj je krotka in nevidna.

Kakšna razkošna domišljavost domišljije resta-vratorja na kolenih!

Ah, Katarina!

Ni vedel, kaj naj odvrne na izzivanje z dekolte-jem, pa je rekel:

*Na tem stolu pa je sedel sigurno sam sveti Peter!
To najmanj, je odvrnila odsotna Katarina.
Stol je bil končno ... pripravljen.
Sfriziran?
Ima stol frizuro?
Takoj ko kdo sede nanj.*

Baronio je bil malo mesije malo alkimista malo ekonomista malo lisjaka, vse mu je prišlo prav v času, ko nihče nič ni vedel. Kot tisoč let kasneje. Ljudje nikoli ne bodo nič vedeli. Za to da bi, je prekratko posameznikovo življenje. Ali pa skrajno obubožano na duhu, takrat si lahko star petsto let, pa ostaneš tumast. A obubožani v duhu in na duhu ne doživijo visokih starosti. Narava.

Kakšna bi bila renesansa brez lady Morgan? Ne bi je bilo.

S stolom je imel kasneje v daljni prihodnosti, gledano z aspekta Baronija in Konstantina osmega, težave, ki so ga celo stale življenja – kozmopolit in pisec, scenarist in filozof Ödön von Horvath.

Takoj ko je napisal musical Stol, je začutil na vodi, torej v notranjosti, da se je nekaj zgodilo. In da se še bo nekaj zgodilo. Kaj natančno, tega pa ni vedel. Govoril je več jezikov, a to mu ni pomagalo v enigmah. Zvil ali zložil je natisnato besedilo Stol in šel z njim na dogovorjeno mesto. En dan prej se je po telefonu preko Atlantika dogovoril podrobnosti s producentom z Broadwaya. Stol bodo predvajali v Ameriki! Za anonimca iz Budimpešte in Beograda in Trsta in Dunaja doma je to velika priložnost!

Mimogrede, tistega teksta po tragediji niso našli. Agent pa je izginil.

Stal je Horvath pod drevesom, smola zanj, da je bilo drevo tiste vrste. Naenkrat se je ulilo, seveda, ker sicer bi stal pisatelj na planem. Ali kje drugod. Lilo je kot iz pizde, kot bi dejal zidar, začelo je še bliskati in grmeti. Treslo se je nekaj minut, ko je naenkrat gromovito usekalo naravnost v drevo, pod katerim je vedril Horvath. Sem rekel – tiste vrste drevo ... strela je preklala eno vejo in ta se je med lomljenjem in kričanjem listkov spustila na teme pisateljeve glave – na pisatelja. Pred tem je ta napisal Večnega filistra in Mladost brez boga. Dvoje remek del.

Veja ga je tako ubila, da je bil dokončno mrtev, preden je spet prišel k sebi.

Ležal je tam, potem pa so ga odnesli.

Stol je izginil. Je bila vse skupaj z nevihto vred zarota?

Se da vreme podkupiti?

To vprašanje se je takrat pojavilo, a ni nikogar vznemirilo, zato je vse utonilo v pozabo.

Horvath pa agent, ki mu še danes ne vemo imena, in musical z naslovom Stol.

Bog ve o čem je pel ... in govoril ...

Lady Morgan je bila med povabljenimi.

60 let po smrti Baronija je papež Aleksander sedmi prirejal avdienco. Kasneje bo prigizek in bal na koncu. Pa še kasneje ... hojladri hojladra ... kdotukogaradima ...

ženska je neprijetno radovedna. Prvorazredna igralka, ki se drži načela, tako znamenitega pri kasnejših rodovih pod vplivom Rusov in Nemcev: VES SVET JE ODER!

Prijetno, celo preveč bogata. Nič bogaboječa, malo anarhistično in nihilistično obarvana lepota na dveh nogah. Senzibilna, čutna duša, občutljiva kot dalija.

Full sem navdušena nad življenjem v Vatikanu! Seveda se je za(je)bavala.

Ta blišč in beda sta se ji studila, prišla je sem, da se bo potem doma vprašala, zakaj je bila prisotna. To ji zapolnjuje čas med ježo, hojo, seksom, hrano in smehom. Meditacija.

In odgovor: zakaj sem šla v Vatikan?

Pojasnilo, ki terja opravičilo. Ali vsaj – skrivanje! Hej, kaj za boga se tu dogaja?

Stala je poleg stola.

Papež je pristopil, ker ni bilo ne prijetno, ne lagodno za njegov krvni pritisk, če ženska kot je lady Morgan na ta način, kot je gledala, gleda Petrov stol. On pa ne ukrepa!

Ukrep je poseg v realnost. A. Gide je potem rekel, da je v resnici vsako dejanje pačenje realnosti. Zato je ta stol nepomemben element med konstantnim pačenjem in samo en primer.

Papež še ni čisto pristopil, ko je že slišal:

»Stol svetega Petra! Ste prepričani? Od kod ste ga pa potegnili?«

Hudomušno vpraša gostja papeža. Ta pomigne za hrbtom kardinalu, ki je stal v bližini.

Papež Aleksander, novi skoraj pečeni kardinal Gazarini in lady Morgan so stali poleg stola, papež pa reče podrejenemu:

»Sprašuje, lady Morgan, od kod smo to potegnili.«

In pomigne z glavo proti stolu.

Kardinalov obraz, še trenutek prej konstantno kristalno lep, čist in jasen se spremeni v kos zmečkanega časopisnega papirja, kot Fernandel se zapiči – a na dostojni razdalji – in reče sladko:

»Potegnili? Kako mislite ... potegnili? Milady?«

Zraven mu švigajo misli:

kako naj ljudem gospejine baže, pa čeprav je prisoten sam papež, ki ima težo, ne samo mase, ljudem, ki so izobraženi in bogati in še kaj ... dopovemo in razložimo, da je stol, ta tukaj pred nami ali za vami ali ob nas, kakorkoli se obrnemo, kakorkoli se ozremo, kjerkoli stojimo – res stol svetega Petra, ne pa nek anonimni seratorski primerek rokodelske umetnosti in ... ah ... težko je takim kaj dopovedati. Še težje kot neumni sodrgi!

*Baba pa liberalna!
In bič ima. Ko ni v Vatikanu na sprejemu.
Aleksander se nasmiha – nasmiha se mu sreča:
kardinal bo odgovoril na vprašanja, za to pa je!
Kakšno ezoterično bitje, pa tako radovedno! Tak je
moral biti hudič, ko je bil še ženska.*

»Povej po resnici, Klavdio!«
»Po čigavi resnici, eminenca? Na, pa smo
zopet pri čömskem in vezeli in kovačiču in ničē-
ju!«

*Kardinal se med naštevanjem imen malo osvesti
in reče rahlo že v obraz zardeli*

(ah, pijana je – težko bo! Težka ženska!):
»Ta stol tukaj ni kakršenkoli stol! Ampak je
stol svetega Petra. Sveti Peter ...«

»Vem kdo ali kaj je bil sveti Peter in kako je
končal ... žalostno malo, res ...«

»Na križu, ja, ampak je zmagal! Cerkev je
postavljena!«

*Morganova ga je malo mrzlo pogledala in zre-
citirala:*

»In peklenska vrata je ne bodo premagala! Ah,
kako se bo anarhist iz Karantanije še norčeval iz
vas!«

»Vedno sem pravil: kdor zna govoriti, mora
paziti samo, da ne govori neumnosti!«

»Zajebavala sem se ...«
*Moška sta molčala. Babnica ju jebe. Privošči si
ju sredi Vatikanu!*

»Kaj še,« je nadaljevala lady v ognju – aktivistka
sredi sedemnajstega stoletja, »... ena sama majhna
H-bombica, taka, ki jo bodo kmalu izdelali naši
vnuki, morda ravno za kako majhno državico
napravljena in konstruirana – da je čim manj kola-
teralne škode, čeprav nedolžnih ni, kot bo izjavil
vaš naslednik, eminenca ... ena sama H-bombica –
jaz nimam nič pri tem – je dovolj, da dvigne v zrak
to vašo cerkev in z njo stol svetega Petra!«

Lady je srknila.
Kakšna neizčrpnost! Kardinal pa ni imel besed.
Ni jih bilo treba, ker je lady že nadaljevala, očitno že
precej nalita in s tem navita, je drezala dalje:

»Hotela sem izvedeti, če sta vidva – gentle-
mana – dobro pogledala stol in ... ker ne moreta
natančno vedeti, kaj se je v preteklosti zgodilo in
dogajalo s tem stolom ...«

*tu se je naslonila, »... pravilno ugibala in sodi-
la!«*

»Za to imamo strokovnjake. Usposobljene ...«
»Da zavohajo, na katerem stolu je počivala
Petrova rit? Dajte no!«

»Lady Morgan ...«
*Kardinal je utihnil, ko so ga pogledale zaradi
belladonne in popitega vina sijoče lesketajoče se ze-
lene oči izpod črnega loka obrvi. Babnici se ne bo dalo
nič dopovedati. Prej dopoveš rahitičnemu lokostrel-
cu, da zadene v sredino tarče.*

»Vesta kaj, vidva foliranta!«
Pogledala je ženska oba častnika religije.
Onadva sta se spogledala.

»Pustimo to, ampak ...,« pomaknila se je na
drugo stran stola in ga potem malo obrnila, »...
mi lahko kdo od vaju ali tukaj prisotnih pove, je
med njimi kak stro-kov-njak, ki razloži, kako da
se nahaja na stolu svetega Petra: Luigi de Sanctis
»roma papale« Firenze 1871! in ... v arabščini!«

Nekaj časa so se gledali.
»Prijavila vas bom,« je rekla objestno, izpila iz
kozarca in si obliznila ustnice. Pri tem je pomeži-
knila kardinalu, papeža pa rahlo uščipnila v rebra.
Potem je odšla v družbo.

Stala sta papež in kardinal tam in se gledala.
Oba se počutila bedasto in ... nemočno. Ah, nemoč.
To je ... to je ... nekaj nemogočega!

Je kdo od njiju verjel, da je stol res od svetega
Petra? Sta oba za trenutek vsaj upala, da je res? Da
nista premalo molila?

*Ah, ko pa je napredek duha tako težko izbrska-
ti med temi tonami rafinirane nesnage v telesu ...*
morata zdaj, ko se je odkrila nalepka (kardinal je
hitro in ekspresno obrnil leseno konstrukcijo tako,
da se ni že od daleč nesramno režal tisti del stola z
napisom), še vedno igrati, da sta sama presenečena
in neskončno prizadeta, eh – ženska bi se jima šele
smejala in uganjala krute na njun račun ... Naj bosta
začudena nad vsem potekom dogodkov v Vatikanu
in se distancirata? Ali pa ... – napad! To je najboljša
obramba. To bojo vedeli tudi kasnejši predsedniki
Amerike, tudi najbolj butasti!

Stol je bil še predvčerašnjim tukaj! Nekdo ga je
ukradel in podtaknil tega! Najdite mi krivca! Nekje
se skriva krivec!

Nič takega ni bilo potrebno.
Lady je očitno pozabila na stol, vsaj omenila ga
ni in prisrčno, kolikor je znala, je kramljala med
snobi in se tako tudi počutila. Kramljali so nemoteno
o neumnosti in vremenu in ... vojski in ... morali in
amoralni ... zdaj se je končno začela dolgočasiti lady
in s kozarcem v roki je ob steni z lenim pogledom
zrla na prisotne.

*Pristopil je papež. Spremljal ga je starejši kardi-
nal, skoraj neke vrste papežev prijatelj – dovolj star,*
da mu že dolgo ni več do titule, in roževinast, da ne
vidi, kaj se dogaja okoli in nič ne sliši. Ta ne želi
papežu smrti. Iz preprostega razloga: sprememba na
boljše ni možna – na slabše pa ni treba!

To je bil njegov moto.
*On pa rejen. Kaj pa mu preostane ... ve, tak kar-
dinal, da nikoli ne bo izvoljen za papeža, pa če se*
sam sveti Elija prikaže v goreči kočiji in zahteva to
solucijo.

»Niste nikomur povedali ...«
»O stolu? Ah, dajte no! Saj vas poznam. Polni

intrig in ukan bi iz tega naredili spektakel! In izpadli najprej žrtve ropa – potem pa zmagovalci! Naj pri tem sodelujem? Daleč ste prišli. Zelo daleč. Tako, da ... karkoli se o vas odkrije slabe, znate to izkoristiti v prid sebi – pomnožite z minus ena ali kaj – in se še bolj zakoličite tam in tja, kjer ste že! Politika. Nimam vam več kaj reči. Razen, da imam prazen kozarec ... lahko bi vam očitala, a tudi tega nočem. Ne maram očitkov. To je mahedranje duha ... Lahko vas pa preziram. Ja, to izberem! Prezir. Srečno! In ... sploh me ne bi čudilo, če v Petrovem grobu leži kak John ali Ivan ali Jean, Pavel ali kar Savel, ker je tako in tako vse en isti drek. Samo imena so tista, ki hočejo zместi. A mene ne morejo. Ime je zgolj ime, v teh višavah znanosti ... ime samo določa nek tok dogajanja in zaznamuje, kar spredejo moire, ne povzroča pa samo po sebi zla in nemira.

Problem je, kot bo dejal Nietzsche (ali pa Dostojevski?) – samo človek. Zdaj se pa opravičujem. Moram iti ...»

Marija si je v nekaj dneh ozdravila dušo. Odločila, da nikoli več ne bo imela otrok. Prisegla. Pred bogom.

Bog jo je čemerno gledal.

»Pa kaj ti je, ne maraš otrok? Dobro, silil te ne bom ... kaj me tako gledaš? Aja, seksala bi rada, otrok pa ne bi imela? Ne veš, da je to proti moji postavi? Aaaa, moje postave ti niso všeč? Pri srcu so ti – človeške? Kaj pa človek ve!? Še tega ne, koliko stopinj je trenutno v Oslu. In koliko proteusov plava v Postojnski jami ...«

Marija molči. Povešene oči.

»Dobro, ker si mi pri srcu, te osvobajam rojevanja. A boš – jalova. Kako se boš počutila?«

»Ni druge rešitve?«

»Čakaj meno. Ko prideš v meno, ti ni treba skrbeti ...«

»Kaj pa če mi je težko čakati, da pridem v meno?«

»Potem pa ...«

»Potem pa ... govoriš potem pa, torej obstaja rešitev?«

»O kaki rešitvi govoriš?«

»Prinesem ti lecitin. Tu počakaj.«

»Saj veš, da sem vsepovsod. Tudi tam, kamor greš zdaj. Zaupam ti skrivnost, potem pa grem spat. Drugače me bo kap ob tej človeški podjetnosti in atrofiji duha.«

»Povej tako, da bom razumela, sicer ti bom motila spanec.«

»Rešitev je enostavna: takrat, ko pride njemu, ne sme priti tebi. In obratno: ko pride tebi, ne sme njemu.«

»Kaj pa meniš, gospod bog, o – sinhronizaciji?«

»A ... o popolnosti govoriš? To pa je – stvaritev življenja, spočetje. Saj ne želiš otroka, si rekla?«

»Ne morem do popolnosti ...?«

»Ne vedno. Ker je akt namenjen spočetju novega življenja in tako tudi terja – zanositev. Brez zanositve ni popolnosti.«

»To je kruto. Jaz bi rada ...«

»Vem kaj. Nisem brez srca, tudi na to sem mislil. Res ne morete vsak dan kav sati v nulo in pričakovati, da vas čez 10 let ne bo kot koblice, imate pa možnost – o ženskah govorim –, nekaj dni v mesecu je povsem varnih in če se takrat v redu nastaviš, mirovala boš do naslednje lune in njene norosti ... to je samo varovalka, da se spolnost ne zlorabi. Pri večini je že pregorela, vendar bom pustil tako, kot je. Najdi one dni in ... carpe diem!«

»Hvala, bog.«

»Ponujam ti še: dum espiro – espero! Dokler diham, upam.«

»Hvala, bog.«

Marija je naredila, kar se je namenila. Zakaj noče več otrok, ve. Dovolj je bilo enkrat gledati sina, kako visi pribit in (iz)postavljen na sonce in vročino, ta pogled jo je utrdil v prepričanju, da nima smisla rojevati mučnikov, ker če ne bi bil mučenik, bi pa bil soldat, tak, ki je križal Jezusa – njenega edinca, če ne soldat, prodajalec avtomobilov, pa suženj, farmacevt ... nič od tega se ji ne zdi vredno življenja.

Našla je potem one dni ... ko je lahko srkala z orgazmom spermije brez nevarnosti histerije, posteljice ni bilo, na katero bi legel spermij in se včlanil, bil je čas, ko ... se fuka! Saj potem bo nekaj dni mir ...

Jezus pa se bo rodil zopet nekje drugod drugi materi, ki bo vredna svetega duha in je željna nosečnosti, in v drugem času ... Mogoče mu bo ime peter, temu novemu jesusu,

ali pavel ali marko ali luka ali jožef ali juda ali janez, matej ... pa vsak ne bo imel svojega stola, ker – kdo pa rabi stol!

Lady Morgan pa nikoli nikomur ni omenila napisa na stolu svetega Petra, ker ... nič se ne bi spremenilo, drugače rečeno: nič se ne bi spremenilo.

Po drugi strani ... bodo verniki čez stoletje vedeli za prevaro ali je ne bodo hoteli videti in izvedeti zanje? Vsaj moja mama je sumljiva.

Vse bi morali pomnožiti z minus ena in bi dobili planet, kot ga terjata humanost in – estetika.

Vodi pa: ljubezen.

Planet ljudi. Ne pa brzostrelk in reklam in zombijev ...

Hvalnica življenju

LEPOSLOVJE

*»Kdor se ne zna več ustaviti, da bi se čudil
in ostal ves prevzet, je kot mrtev;
njegove oči so zaprte.«*

(Albet Einstein)

Zgodba, ki jo pišem, ni zgodba o smrti, niti o bolezni, temveč zgodba o življenju, ljubezni, veselju in hvaležnosti tukaj in zdaj, zgolj še eno razmišljanje o času in prostoru, v katera smo se po čudnem naključju ujeli. Pišem jo atiju v spomin. O smrti sem, hote ali nehote, že večkrat razmišljala: večni »zakaj sem«, »kdo sem«, »kam in kdaj grem« ... popolnoma človeška vprašanja brez enoznačnega odgovora in predvidevam, da si jih vsi postavljamo, vsak po svoje. Pred kratkim sem po nekem nerazložljivem čudežu preživela dogodek in po spletu čudnih okoliščin sem dobila novo življenjsko priložnost. In nenadoma, ko dobiš drugo priložnost in se je z vsem svojim bitjem zaveš, postane življenje res lepo, povsod ena sama ljubezen, veselje, hvaležnost in svoboda. Če bi bila znanstvenik, vsega tega ne bi mogla razložiti, na zunaj se pravzaprav nič ni spremenilo. Ker nisem znanstvenik in verjamem tudi nevidnemu, čutim, da ni enako; ne more biti, ko te rečno nabrežje loči od tiste točke med tu in tam. In potem vsa vprašanja o smislu, življenju, smrti in vsem vmes dobijo naenkrat odgovor: »Biti tu, ta trenutek in ga doživeti z vsemi čutili.« Življenje je veliko lepše, če verjamemo v njegovo čarobnost. Moralo se je zgoditi, da sem spoznala, da mi pravzaprav nič ne manjka, da se del sanj uresniči, dodatke pa ti ponudi življenje samo.

Vedno pišem o času, ki ga živim, o sebi, ki v tem trenutku sem. Drugače ne znam. Bilo je že več zgodb, nova se je začela nenačrtno, kot bi se duša odločila, da ima na tem svetu še nekaj opravkov. In ravno to je bil povod, da sem se začela spraševati, zakaj sem se takrat davno pustila ujeti v institucionalizirano kolesje družbe in se brezglavo prepustila sodobnemu tempu, zahtevam birokracije in suženjstvu tehnokracije. V bistvu je bilo udobno, bila sem priklopljena na družbeni avtopilot in »zdrava kmečka pamet« je postajala vedno bolj oddaljena komponenta mojega življenja. Bila sem v na videz popolni neoliberalistični zvezi in priznam, da je kar dobro funkcionirala. Delala sem po naročilu, skoraj mi je zmanjkalo časa za spanje, da sem izpolnila vse formalne in neformalne obveznosti potrošniško naravnane družbe: biti uspešna uslužbenka, biti

uspešna žena in mama, biti urejena ženska, biti sočutna prostovoljka ... »Je to svoboda, o kateri sem sanjala kot majhna deklica?« sem se začela spraševati. »Kdaj mi bo uspelo v roke vzeti vse tiste knjige za dušo, ki so čakale na nočni polici in na katere se je plast za plastjo usedal prah?« Želela bi si jih prebrati, časa za svoje najljubše opravilo pa sem komaj kaj našla; kakšna pesem na hitro pred spanjem in nekaj ur spanja. Zjutraj sem se zbudila bolj zbita kot zvečer, ko sem šla spat. Nekega večera sem se zazrla v moje veliko hrepenenje – knjige, energije za branje itak nisem imela, in preden sem ugasnila nočno svetilko, sem ga odkrito z vsem srcem nagovorila, čeprav tega do tedaj nisem počela: »Pomagaj mi! Podari mi nekaj časa.«

Ne boste verjeli, v nekaj dneh mi je pomagal najti sebe. Ni si izbral najbolj nežnega pristopa – potisnil me je na rob, na mejo med tu in tam. Odpovedati sem se morala tej velecenjeni potrošniški svobodi – v katero sem se ujela in postala novodobni suženj, ko je vse dosegljivo s klikom na pravi gumb ali s tačom na zaslon, v resnici pa so verige, ne da bi se človek zavedal, vse bolj debele in močne – in postala svobodna ... brez avta, da bi lahko zapustila dom ... brez službe, da bi od jutra do poznega popoldneva sledila izmišljenim navodilom »velepomembnih« birokratov ... brez obiskovanja nakupovalnih središč, da bi vsaj za nekaj trenutkov občutila srečo ob nakupu stvari, ki jih dejansko sploh ne potrebujem ... brez nenehnega priklopa na svetovni splet, ki me je posesal vase in mi dajal neko lažno predstavo o dogajanju, dokler se nisem končno zgrozila ob novem spoznanju, kako mi vse to krade čas, in sem se ob zrenju v zaslon zazrla tja skozi v svojo notranjost: »Zakaj, zaboga, moram jaz vedeti, da je prijateljica prijateljice neke prijateljice zamenjala sliko profila in posodobila status?« Čas je dragocen in nova svoboda je prišla, ko sem z zlomljenimi rebri eno za drugo prebirala davno kupljene knjige, ki so me, nekatere, tam čakale že leta; odstirala sem prah, plast za plastjo, in se počasi zavedla, kaj pomeni svoboda. Prava svoboda je prišla, ko sem zjutraj že lahko zapustila posteljo in stopila skozi vrata in prisluhnila glasu narave.

Začutila sem vsak del svojega telesa, srce je vztrepetalo, prvi sončni žarki so skozi telo poslali prijetno mravljinčenje. Naenkrat, čeprav so najbrž bile tam že vse dni prej, sem zagledala ptice,

svobodne v letu, zadovoljne z izkustvom novega dne, ko se je čez bližnje griče razlila prva jutranja svetloba. Sončni žarek me je ponesel do obzorja, noge kot da se niso več dotikale tal, postala sem drevo ob poti, čutila sem njegov utrip in bila ptica v letu. Prav dobro se spominjam, da sem v prejšnjem življenju težko vstajala. Zdaj obožujem jutra, neskončno vesela, ker se vedno znova prebudim, ozavestim in prisluhnem bitju lastnega srca ... in si privoščim počasen sprehod v nov dan. Tokrat se ne pustim več speljati, dobro, kaj dobro, odlično mi je brez službe, brez avta, brez nakupovanj in brez spleta, ker končno svobodno živim. Veter brije v obraz in nosi vonj po snegu z bližnjih planin. Zaprem oči in mu stopim naproti. Sanjam, da sem na snegu, čutim ledeni mraz, ki me greje. Na obzorju vstaja jutranje sonce, začenja se igra svetlobe. Verjamem, da se stvari v življenju dogajajo z razlogom. Smrt bo prišla tudi zame, nihče ji ne ubeži, na moj prihod očitno še ni bila pripravljena. Priznam, malo sem razočarana in se po tihem sprašujem, kaj mi bo v prihodnosti še ponujeno. Očitno je, da sem zadnjih dvajset let živela v letu, v praznem teku. Res je, da so se z rojstvom otrok zgodili trije čudeži, drugače pa sem, zdaj to z gotovostjo lahko rečem, bila mrtva in priklopljena na avtopilot neoliberalizma. Po čudežu sem dobila še eno priložnost in ostale so mi sanje, ostalo mi je življenje, ki je že samo velik čudež, le ustaviti se je treba in od čudenja si lahko več kot prevzet. Včasih se zgodi tudi kaj, o čemer ne sanjam, in me opozori na majhne radosti bivanja v točno tem času in prostoru. Moja druga priložnost je povabilo, da vam povem, kako je lahko vsak dan mali čudež, ena sama ljubezen, eno samo veselje in ena sama hvaležnost.

Na robu sem razmišljala o njem. Ni ga več, nosim pa to njegovo zgodbo v sebi. Dolgo me že preganja in kot ima vsaka reč svoje mesto, mislim, da je čas za ubesedenje. Začetek zgodbe sega v bivšo državo, v bivši sistem, kjer so bile neprimerne besede kaznovane. Zdaj se nimamo kaj bati! A ne? Svoboda govora nam omogoča, da spregovorimo o temah, ki se nas posredno še vedno tičejo, in mirno govorimo ter razpravljamo o njih, kljub temu da nekateri še vedno vse skupaj pometajo pod preprogo. Naj bo že takoj na začetku jasno, da to ni sovražni govor, ampak resnična zgodba, podkrepljena z mojimi lastnimi razmišljanji v novi zgodbi mojega življenja – vodi jo pa me predvsem ljubezen, veselje do življenja in hvaležnost, da sem v tem trenutku še vedno tukaj. Vse te lastnosti je premogel tudi on, ki so mu barabe, marionete takratne oblasti, želele uničiti življenje – ni šlo, do konca je vstajal in kljuboval nenaravnim silam nekaterim tako dragega

sistema, v podporo pa mu je bila narava, mati in učiteljica za življenje. Zdaj vem, zaradi nje in z njeno pomočjo je preživel. Vojno. Otroštvo brez staršev. Preteklost. O tem ni govoril. Je pa nešteto krat ustavil korak in se zazrl v daljavo – gledal je nekam skozi, brez besed ... Bila sem otrok in ti trenutki se mi niso zdeli kaj posebnega, skakljala sem okoli in doživljala naravo po svoje – v travi ujela kobilico, utrjala cvet ... Danes bi ga vprašala, da bi mi povedal o svetovih onstran, ki jih je videl s svojimi očmi. Majhen deček. Med vojno in po njej. To ga je spremljalo in se dotaknilo tudi nas. Brez besed. Hotela bi vedeti o babici, ki mi je ni bilo dano poznati in je v neki leseni uti zaključila svoje življenje z zanko okoli vratu, ker jo je izdala lastna država z rdečimi pravili. Hotela bi vedeti o dedku, ki je padel na fronti, ko so ga nasilno mobilizirali v vojsko. Hotela bi poznati misli dečka, ki ga je brezčutni učitelj po koncu vojne zmerjal za »nemškega pankrta« in ga poniževal pred ostalimi otroki. Sprašujem se, če je to edini otrok, ki mu je učiteljeva beseda zarila nož v srce. Učitelj, ki otroka rani na tak način, četudi enega samega, ni vreden imena »učitelj« in še manj »človek«. Verjamem, da so obstajali tudi tisti drugi, katerih starši so preživeli in izbrali pravo stran in so zavoljo tega odraščali brez travm, in ki so tudi kasneje v življenju vedno znova iskali podobne poti in se ravnali po vetru. Za tega enega, siroto brez staršev, pa se bo bolj težko odkupiti, vsaj pri meni, ki se mi je ta zgodba brez besed zarila v srce. Nič čudnega torej, da je bil droben cvet tisto, k čemur se je deček zatekel, in da je Narava dejansko postala mati tolažnica in učiteljica za življenje. Z njeno pomočjo je preživel in odživel svoje tuzemsko bivanje. Vmes se je, na srečo, dogodilo tudi marsikaj lepega, cela paleta barv, in za to je bil do konca neizmerno hvaležen.

Učitelji so posebna sorta ljudi, otroka lahko spodbudijo ali ga zatrejo, lahko se odločijo. Po vojni so bili med njimi tudi taki, ki so svoj ego utrjevali z dodatnim maltretiranjem otrok in niso pokazali nobenega sočutja. In o tem se včasih, ni tako dolgo nazaj, ni smelo govoriti, pravzaprav se nekatere teh učiteljev kljub neštetim zločinom in zlorabam še danes kuje v zvezde. Pa ne tiste na nebu! Če se zgornje besede komu zdijo predrzne in nespoštljive, pomislite, kaj pa je drugega zmerjanje ubogega otoka brez staršev kot zločin in kršenje osnovnih otrokovih pravic, da o uporabi palice, ko so vedno isti otroci brez staršev morali položiti roke na klop in je ob ostrem udarcu izza nohtov špricnila kri, sploh ne govorim. Na istem mestu si predstavljajte svojega razvajenega paglavca, ki dvigne glas in tuli za prazen nič že, če si mora sam obuti čevlje.

Oblast je čudna reč. Vedno se zdi, da je v napačnih rokah, nekateri ljudje se zdijo večni, o njih poslušamo že od nekdaj, imajo kameleonsko lastnost, malo menjajo barve in taisti se trenutno najbolj spoznajo na slovensko varianto demokracije. Brez zamere, opazam celo, da so zašli s svoje poti, sploh zdaj na stara leta jih gledam, tiste ekstremno in neetično politično dejavne, ko so takrat po drugi vojni in še več desetletij po njej zatirali vse nemočne v imenu naroda in edine resnice. Nekateri še živeči (če ni to ironija!) redno zahajajo v sakralne zgradbe in iščejo miru. Privoščim jim, da sivi v obraz najdejo svoj mir. Vse to ni le preteklost, je tudi resničnost – tudi danes ni nič drugače, ko poslušam o norcih (prav čisti v umu ti osebkci pač niso), džihadistih, ki tako verjamejo v izmišljeno »resnico«, da se dajo razstreliti v dobro »višjega poslanstva« in v zameno za večno življenje in logiko neoliberalizma – jaz tebi telo, ti meni večno življenje. Škoda, ker ne moremo preveriti, kaj v resnici dobijo v zameno. Če so prišli v raj ob bok svojega Najvišjega in lahko na rajskih plažah srkajo eliksir večne mladosti, obdani s haremom lepotic, potem je njihov sen najbrž dosežen. Kam dlje pri teh, ne morem jih imenovati za ljudi, pamet najbrž ne seže. Tu lahko dodam le: Njihov Bog naj jim da večni mir in pokoj. In večna luč naj jim sveti. Amen.

V kratkem času sem bila dvakrat v neposredni bližini smrti. Najprej mi je prišla čisto blizu z njim, o katerem teče zgodba, iz oči v oči sva si zrla, ko sem tisto nedeljsko popoldne sedela ob njem. Držala sem ga za roko in doživela ta čudoviti mir, ko je duša zapustila telo. Nobenega strahu več, le občutek večnosti, enosti, spokojnosti ... Jutranji sprehod v gozd in narava s pridihom smrti je tako postala bolj živa, čeprav si tega pojava znova nisem znala razložiti. Ni logično, pa vendar so barve postale še bolj intenzivne – bela bolj bela, rumena bolj rumena, vijolična bolj vijolična. Mogoče pa je vse skupaj prevara in gre samo za to, da prej tega enostavno nisem opazila. Barvna paleta cvetja, trav in drevja je ob jutrih čudovita, sploh če jih obsije sonce – iz smrti vedno znova vstaja življenje, iz noči se prebuja dan.

Druga izkušnja je moja lastna skoraj smrt. Skoraj smrt jo imenujem, izkušnjo, ki ostaja nepojasnjena in na robu resničnega. Brez prič in jaz v nezavednem. Z izkušnjo je prišlo spoznanje, resnica o bivanju tukaj in zdaj: »Ljubiti (zares, ne tja v tri dni), veseliti se (vsake najmanjše radosti, ki polepša dan) in biti hvaležen za nov dan (vsak dan znova).« Majhne stvari, malenkosti, me zdaj ponovno opozarjajo na to, kako lep je lahko svet, v katerem živimo. Zdaj se samokritično vprašujem, kaj se je zgodilo z menoj, da vsega tega nisem

več videla in je moja pozornost bila namenjena divjanju od ene nepomembnosti k drugi in največ vrednih reči nisem več opazila, nisem si več znala vzeti trenutka, da bi se ustavila in začutila to povezanost z vsem, kar nas obdaja. Sem bila mar že mrlič? Se je moralo zgoditi, ker sem bila preveč s poti, ker nisem znala prisluhniti sebi?

V zadnjem času sem se veliko, pravzaprav ogromno naučila o življenju in lepoti sveta, še največ pa o tem, kako ločevati pomembno od nepomembnega. Priznam, od začetka je težko, toda zdaj že z lahkoto rečem »ne« zadevam, ki niso del mojega cirkusa in v katerih ne nastopajo moje opice, če si sposodim star poljski pregovor. Prišel je čas, ko sem z lahkoto osvojila to držo in jo zavzamem vedno, ko kdo govori o težavah, ki se me ne tičejo. Enostavno škoda energije za to, ko v naravi vsaka bilka sporoča, da smo del nečesa večjega in globljega, kot sploh moremo zaznati s svojim razumom.

Spominjam se ene od terapij nekaj mesecev po svojem ponovnem rojstvu, ki sem jo doživela zares močno in nisem mogla več ostati ravnodušna do nenavadnih energij, ki so delovale name. Vse skupaj je potekalo brez besed in razumu nedejmljivo, še nekaj časa po terapiji enostavno nisem mogla odpreti oči in ust. Ne morem reči, da je bilo prijetno, v glavi se je stopnjevala bolečina, ob zaprtih očeh pa so telo zapuščali temni kolobarji in se izgubljali v nežni modri svetlobi. Popolnoma sem se prepustila občutkom in izgubila stik z resničnostjo ... telo je ostalo na kavču, sama pa sem lebdela v brezčasnosti in brez posebnih misli, okrog in okrog pa prečudovita modrikasta svetloba. V tistem trenutku sem popolnoma in brezpogojno sprejemala sebe in vse okoli sebe, kategoriji časa in prostora sta postali brez pomena. To je bil eden od najčudovitejših trenutkov mojega življenja. Morda pa je tako, ko prestopiš mejo ...

Pred mano vstajajo podobe: tu sva izkopala luknjo za »parcajtno češnjo«, ki jo je leto poprej sam »zapevcal«. Letos se je drevo kopalo v cvetju – kot bi se še češnja hotela pokloniti njemu, ki mu je bila narava vse (in hkrati nič) – Bog in Hudič v enem: »V naravo je treba vstopati kot v posvečen prostor.« »V naravi pride vse ob svojem času z določenim namenom.« »In v naravi se vse vrača v življenje.« Naučil me je s spoštovanjem pristopati do vsega živega. Sprašujem se, od kod ta izkušnja ob vsem hudem, kar je doživel. S terase opazujem to najino češnjo, vanjo je ujet spomin. Ne vem, na kakšen način bom ta spomin posredovala svojim otrokom, ko bo prišel čas. Mogoče se bom zazrla v daljavo, okoli mene bodo glasovi otrok, pa jih ne bom slišala, ker bom prisluhnila nečemu onstran. Slišala bom morda tiste glasove, ki mi

že danes ob pogledu na češnje šepetajo o spominih. Zazrem se v daljavo. Kot da nisem sredi otroškega vrveža. Stojim tu in sem del vsega, kar me obdaja. Čutim ljubezen, s katero je v življenje pognala češnja, ko so njeni cvetovi bolj beli kakor druga leta in češnje bolj sladke kot kdaj prej ... Morebiti pa se mi samo zdi in je to samo moja resničnost.

Svojo zgodbo moram skleniti še z enim spominom. Bil je krasen poletni dan in bolezen je že pokazala svoje zobe, težko je vstal s postelje, le s pomočjo je lahko odšel do mize in kopalnice. Navezan kot je bil na naravo, si je želel ven, dihati pravi zrak, v hiši in postelji je bilo zanj vse pretesno in postano. Proti koncu je s hvaležnostjo sprejemal vsako pomoč in se, vsaj mislim, po malem veselil svojega konca, čutila sem, da čaka na odrešenje, saj je vedno znova ponavljal mantro: »Naj bo že enkrat konec teh muk in trpljenja.« Telo je dobesedno razpadalo pred našimi očmi. Tistega dne je očitno tudi njegov zvesti spremljevalec Car čutil, da se približuje nekaj novega, pod njegovim oknom je neutrudno lajal, kot če bi se hiši približeval neznan obisk, in mi šel že pošteno na živce. Medtem ko sem oskrbela rane in masirala močno zatečene noge, je vztrajal s cviljenjem in lajanjem, da je še naš bolnik zbral vse moči in me, ko sva v sobi ostala sama, dobesedno uročil (nisem imela moči, da bi mu ne uslišala želje, kot bi slutila, da je ena zadnjih), da sem mu pomagala vstati in mu pomagala skozi vrata, kjer je bil pripravljen oblazinjen stol, na katerem je zadnje mesece ves skrušen in od boleznju utrujen ob lepem vremenu sedel in opazoval življenje. Od tod je imel prekrasen razgled na

bližnje hribe, tik pod hišo pa se je razprostiralo širno polje – tisto polje, ki mu je posvetil najlepši del svojega življenja, ki ga je na pomlad priganjalo, da je treba sejati, in taisto polje, ki je čez leto nudilo prekrasne barvne odtenke zelenega in kasneje zlatega zrelega žita in je ob koncu poletja vabilo, da ga požanje in nato prav to polje pripravi na zimsko spanje in ponovno rojstvo. Že od nekdaj je njegov spoštljiv odnos do narave sporočal, da smo del nečesa večjega, da vseh stvari človek ne zmore razložiti, da je treba preprosto verjeti, da za vse in vsakogar pride čas sajenja, čas zorenja in čas žetve. Sedela sva brez besed (te bi uničile čarobnost trenutka) in iz žepa spalne srajce je potegnil dva piškota, kot da bi že prej načrtoval velik podvig. Po kosilu si jih je na skrivaj spravil v žep in zaradi nenadoma povečanega teka v dobro voljo spravil tudi svojo zaskrbljeno ženo. Pes je že več dni slutil njegovo stisko in se ni ganil od okna. »Bo šlo?« sem ga vprašala, ko se je po krajšem spancu v sedečem položaju prebudil in mi povedal svojo željo. Bledo se je nasmehnil, zbral zadnje moči, da je z roko segel v desni žep in izvil ekla. Roka je zastala v zraku, pomagala sem ji, da je piškot poletel ljubemu pasjemu prijatelju v gobec in potem še drugi piškot ... Nepopisno veselje je napolnilo poletni dan in še danes ne vem, kdo je pravzaprav imel solze v očeh, najprej sem jih opazila pri psu, ganjen, da je zmogel to zadnje dejanje, je bil tudi oče, nazadnje sem tudi sama imela rosne oči od ljubezni, veselja in hvaležnosti, čeprav smo njo, žalostno blede gospo, čutili že čisto blizu.

(Zapis je nastal v jeseni 2015.)



Sašo Vrabčič, Prijatelji od prijateljev (Friends of Friends), detajl, oglje na steni, 2009/2012, UGM, Maribor

On in drevo

LEPOSLOVJE

Od daleč, že preko travnika, po katerem je hitel, kot da se mu mudi, je videl hrast, svoje drevo. V svetlobi poznega popoldneva, ko se je v gozd že prikradla pritajena, skrivnostna senca, zdelo se je, da je vse pred njim odeto v nežno kopreno, kot da je neresnična, pravljična, se je predal tistemu posebnemu občutenju, ki ga je vedno doživel le ob srečanju s svojim hrastom. Bilo je, kot da je neke vrste čudež. Ampak, najprej je za trenutek še postal, ker so sončevi žarki pravkar obsijali hrast, da je zažarel v čokoladno rjavi, takoj za tem pa v zlati barvi. Bil je kot svetilnik, kot magnet, ki ga vabi k sebi. On je zdaj že zaznal pritajeno, komaj opazno nihanje, nekaj nedoločnega pravzaprav, ki ga je doseglo in zajelo, da se najprej ni mogel premakniti. Saj je po vsem tem času, ko je zahajal k hrastu in v gozd, razumel, vedel, da ga pozdravljajo vsa čudovita drevesa pred njim in povsod, povezana v nekakšno družino. In ta hip se je počutil kot del te skupnosti. Skupnosti dreves, grmovja, podrasti, mahu, vsega, kar je gozd. O tem je prebral vse, kar je našel v knjižnicah, na Googlu, kar si je še sam domišljjal, si sugeriral. Nekaj časa je hodil tudi v delavnico o govoricah dreves, ki so jo oblikovali in izvajali zanesenjaki iz vrst gozdarjev, lovcev in nekakšnih šamanov. Sprva je bilo zanimivo, potem pa se je odrekel tem druženjem, tej družini. Bili so vsiljivi. Tega pa ni maral. Zapustil je tudi vsa druga druženja in skupine, kjer je bil zgolj statist, ali pa tudi aktiven član. Zaprl se je vase. Raje je sam dojemal, se sam prepričeval o dihanju gozda, kot je dogajanju v gozdu rekel On, o skrivnostih narave, ki jih je nekega dne zaznal.

Tisti dan je šel v gozd kar tako, šel je zato, da bi se nadihal svežega zraka, da bi se vsaj malo okrepil, sestavil kot človek, ki ga je napadla in zdelala grda bolezen. Rak. In tedaj se je zgodilo, kot da je gozd vedel, kaj se dogaja z njim in kaj potrebuje. Ko je vstopil med drevesa, je v krošnji nad njim zapel ptiček, bilo je, kot da mu je hotel sporočiti, naj postoji, naj se ozre naokoli in zajame vse, kar mu je bilo tam na voljo. Res je globoko zadi-

hal in nekaj ga je napolnilo, zajelo, mu dalo jasno vedeti, da bo tu dobro zanj. Tik ob njem je bil hrast, ki je seval še posebno energijo, da, energijo, ki je nekako puhtela vanj, ga ovijala kot magnetno polje. Sprva je bil zmeden, ničesar ni razumel, potem pa je začel verjeti.

Močno je objemal hrast, čelo je pritiskal na hrapavo, pa kljub temu prijazno lubje, ki je kot en sam velik ornament migetalo pred njim in mu tako posredovalo posebno energijo za duševni mir, ki ga je bil zares potreben. Hrast pa ni bil edini, ki se mu je dajal. On je vedel, da drevesa, vse rastlinje med seboj komunicira, si signalizira, živi in v tem je gozd močan. Verjeti je treba. Kot to velja za marsikatero človekovo čud. Samo na ta način se da zmagovati. On je verjel. Verjel je tudi, da bo ozdravel. Da bo premagal raka. Tudi s pomočjo hrasta, njegovega drevesa. Zato se je stiskal obenj. Zato je božal lubje, kot ni še nikoli božal ničesar drugega. Tudi žene ne.

Po hrbtu mu je gomazelo, bilo mu je tako prijetno in toplo, da so mu po hrbtenici tekle kaplje potu. Z zadnjimi žarki je svoje pridodalo še sonce, kot da pomaga gozdu. Bilo je božansko. Kot da bi plaval po vesolju, visoko nad krošnjami dreves, ki so pod njim prepevala svojo skrivnostno melodijo. Zdramil se je in srkal energijo, v soju katere je bil. Ko se mu je vse to dogajalo, ko je postal del gozda, s kopreno večernega mraka, v katero je bil kot odet, sta se mu vrnila radost in veselje do življenja.

Nekaj dni je bilo slabo vreme. Skoraj ves čas je deževalo. On ni mogel v gozd. Zato je takoj, ko je posijalo sonce, krenil tja, kjer se je dobro počutil in vsaj malo pozabil na vse neprijetnosti, ki so se mu dogajale po vsakokratni kemoterapiji. Bilo je vse tako, kot so mu povedali, ko so mu razlagali bolezen in postopek zdravljenja. Doživljal bo slabosti, izgubil bo apetit, telesno bo oslabil in popolnoma brez las bo. Plešec. Pa še skrajno nerazpoložen bo. Le na to bo lahko sam vplival, so mu vljudno rekli.

Tokrat se v gozdu ni dobro znašel. Hrast

se mu je zdel nem. Bilo je, kot da se ne pozna. Iz gozda sta prihajali samo tihota in mrakoba. Sedel je na korenino ob hrastu in pričel govoriti kar na glas. Da bi prišlo.

»Hrast, jaz sem. On. Potrudil sem se priti k tebi. Poglej, v gozdu sem. Ob tebi ždim na tej trdi korenini.«

Glas se mu je zlomil in iz oči so mu silile solze. Res se je potrudil, res mu ni bilo lahko prehoditi vso pot od doma do gozda.

»Hrast moj, naj te objamem, daj mi vsaj malo signal, da se še razumeva, da sodelujeva. Prosim.«

Potem se je zavedel besede sodelujeva, ki jo je pravkar izgovoril, in tistih dni v bolnišnici, ko mu je lečeči zdravnik rekel, da je za uspeh zdravljenja pomembno sodelovanje.

»Veste, mi lahko in smo z operacijo in odstranitvijo napadenega tkiva naredili vse, kar se je dalo. Zdaj je veliko na vas, da bo zdravljenje zares uspešno, da bomo dosegli zeleni cilj. Če bomo dobro sodelovali, lahko upamo na najboljše.«

Zdravnik ga je potrepljal po ramenu in odšel, ne da bi čakal na njegov odgovor.

V bolniški sobi ni bil sam. Bilo jih je pet. Vseh pet rakastih bolnikov. Pogledal je po posteljah. Mislil je, da neopazno, pa je uvidel, da so vsi nekako pričakovali njegove besede. On je prišel v sobo zadnji in seveda ni vedel, ali je zdravnik tudi njim namenil besede o sodelovanju. Mogoče se v tej sobi ni zgodilo še nič takega, ni se še govorilo o sodelovanju, pa je bilo pričakovanje rakastih zato še toliko večje. Požrl je slino in se zbral, da je lahko rekel:

»Lepe besede in najbrž tudi dobre želje zdravnika so bile to. Sodelovanje, ja, bi rekel, da je to nujno in da to pravzaprav že počenjamo. Kaj pa je spoznanje, da imaš raka, drugega kot sodelovanje telesa in duha. Jaz že tako mislim. Če ne sodeluješ, se predaš.«

Govoril je s težavo in skoraj nerazumljivo. Dvignil se je malo naprej, da je lahko videl vsakega od štirih sotrpinov. Videl pa jih je megleno, bilo je, kot da je vsa soba ena sama gmota nečesa zloveščega. Tako hitro po operaciji še ni bil dovolj močan, da bi se v tej situaciji znašel in vse razsodno premislil. Omahnil je nazaj na posteljo. Pa se je zbral in skoraj šepetaje dodal:

»Se vam ne zdi, da tudi mi, ki smo zdaj tu

v tej sobi, sodelujemo kot skupina posebnih, zaznamovanih ljudi?«

Besede so šle do stropa in nazaj, pa spet gor in dol. Zdelo se mu je, da jih vidi krožiti tik pred seboj, pa spet nekje daleč proč. Tudi vsak od ostalih štirih je gledal v strop in vsak je na svoj način čital sebe in se poglobljal v nekakšno nemost, ki se je zgodila v sobi. Tišina je bila težka. Slišalo se je le tihotno dihanje, neenakomerno, pa ne sunkovito. Bilo je takšno, kot se zgodi, kadar so ljudje v stiski. On je bil v stiski. Bil je tudi v polsnu in bilo mu je, kot da bi padal globoko dol, pa spet ni mogel tja dol, ker je visel na infuziji. Od daleč je kot v sanjah slišal nekoga, ki je govoril:

»Mož je v riti. Saj sem tudi jaz bil. Položijo te v to posteljo, še pravkar pa si bil obešen na cevi in cevke, na aparature, ki kažejo, ali si še živ ali pa nič več. Zdravnik te potrepla, mogoče ti še kaj reče, ker se to spodobi. Ali pa kar tako. Koristi pa to nima nobene. To je to, ne pa sodelovanje. Živiš, dokler te ne pobere.«

Mogoče se je v sobi potem razvila debata, mogoče je vsak od rakastih kaj rekel, dodal, modroval, ampak on tega ni vedel, ker ga je zmagal spanec.

Minilo je nekaj časa in še vedno je objemal svoje drevo. Rotil ga je, prosil za sodelovanje v borbi za izboljšanje počutja. V sebi je bil zmeden, nerazpoložen. Iskal se je. Vse mogoče se mu je motovilo po glavi. S seboj je vlačil cel kup spominov in dogodkov iz svojega življenja, še največ iz tistega časa, ko je hodil na zdravniške in še vse druge preglede. Končno so mu jasno in glasno povedali, da ima raka na ledvici.

»Ni dobra in ne srečna diagnoza, ampak z odstranitvijo bolne ledvice imamo pozitivne rezultate. Veste, tudi z eno ledvico se da čisto spodobno živeti. Priporočam vam, da daste dovoljenje za poseg. Pri tej bolezni je zgodnje odkritje stanja in hitro ukrepanje zelo pomembno.«

Ko je poslušal zdravnika, vedno se bo spominjal tudi tega, kako mu je butalo v glavi in kako so mu po hrbtu gomazeli živci, kot da bi ga napadle mravlje, se je spomnil sodelavca, ki je bil v prometni nesreči težko poškodovan in so mu morali amputirati ledvico. Normalno je potem živel še dolgo časa.

Mogoče še živi, je pomislil. Dolgo se že niste srečala. Ampak, ostati brez ledvice zaradi prometne nesreče, se mu je zdelo vseeno srečnejše, kot imeti raka in biti potem po operaciji le z eno ledvico. In mogoče še z rakom, ki se je kam zavlekel in čaka, da bo spet napadel. O tem mu zdravnik tedaj ni govoril.

On pa je govoril drevesu in objemal ga je, kot je to počel, ko je bil srednješolec in zaljubljen v Anico. Zares sta se imela rada. Energija je prehajala med njima na veliko, česar ni razumel tako, kot je vse razumel zdaj, rakasti bolnik.

»Drevo moje, saj se čutiva, to zdaj vem, ampak ti si danes v stiski, ki je težja in močnejša, kot je moja. Tega ne razumem in tudi vedeti mi ni treba, zakaj je tako. O, bog!«

Božal je lubje, ki ni bilo nič več hrapavo, robato, bilo je prijazno mehko, gladko. To mu je veliko pomenilo in čeprav je bil slaboten in na nek način nepotešen, se je drevesu zahvalil in ga poljubil.

»Vrnem se, saj veš, da se bom,« je še rekel in kot da bi nekaj iskal, je počasi odšel v gozd. Po gozdni poti je šel proti majhni vzpetini, na kateri je bila zapuščena kapelica, ob njej pa klop, na kateri je nekajkrat že počival.

Neka posebna tišina je bila vse naokoli, ni se spomnil, da bi v gozdu slišal peti ptice, šumeti liste, dihati gozd. Bilo je skoraj shrliivo. Čudno, je pomislil, kot je bilo čudno tudi to, da je bilo posekano, počiščeno vse grmovje okoli kapelice. Tudi to je bilo prazno, votlo. Kot da nekaj pomeni. Bilo mu je, kot da je nekje drugje, na nekem drugem, tujem kraju. Sedel je na klop in se predal tihoti. Počasi je prihajal k sebi.

Spet je vedel, zakaj je tu, zakaj je šel v gozd. Med drevesa, med veliko dreves, ki so ga polnila z energijo, ampak nad vsem je bil hrast, njegovo drevo. Z njim sta si bila najbližje.

Ko je gledal kapelico in poskušal uganiti njeno starost, je pod križem opazil ploščo, na kateri je nekaj pisalo. Kako dobro, da so počistili grmovje, je pomislil. Vstal je in si ogledoval črke in besede, ki so bile ponekod porasle z mahom. Z nohti je praskal po mahu, da je vsaj za silo lahko prebral, kar je bilo napisano.

Luka G - r -

- te je dv - dvajset -- ga - darila i -- bila

strela

d Boga poslan -

Del napisa je moral uganiti, ker je bil pokrit z mahom, pa tudi poškodovan. Ampak tisto o dvaindvajsetih letih je bilo dovolj jasno. Pa tisto o streli in božji sodbi tudi. Stisnilo ga je, ne samo v srcu, tudi povsod po telesu. Nemočen se je sesedel na klop. Skozi njega so šli neki davni časi, neki spomini na leta, ko je bil on tako mlad kot fant, ki ga je tukaj ubila narava in ga je pobrala smrt. To pač ni pravično, je premleval v sebi in se nenadoma začudil, kako se sam pri svojih letih čuti zgubljenega in skoraj na koncu zaradi nekega nesramnega raka. Saj ga je moral nositi v sebi, moral mu je pustiti, da ga je napadel, od znotraj napadel, moral bo samo dočakati, da ga bo ubil. To je zares nekaj drugega, kot biti ubit zaradi strele. Kot ta fant tu ob njem. Prekleta, vse je narobe, krivično. Mogoče je tudi zdravljenje raka krivično? Ni vedel, kdaj je stekel, kdaj je zapustil znamenje, kaj vse mu je rojilo po glavi, ko je hitel proti domu.

Kar padel je v posteljo. Jokal je. To se mu ni zgodilo od dne, ko je zvedel, da ima raka.

Dva tedna je bil v zdravilišču. Menda mu je to pripadalo. Prostega časa je imel malo, ker je moral ubogati in izvajati vse vaje, ki so bile predpisane za njegovo bolezen in stanje. Ko je bil prost, pa je hodil in postal po zdraviliškem parku. Tu je bil v stiku z drevesi in njihovo energijo. Nekatera so bila stara in nekako onemogla, veliko je bilo tam pa pripravnih za sodelovanje. Tu je torej spet doživljal sodelovanje, ki je bilo pravo, vsekakor nekaj drugega, kot ono v zdraviliški telovadnici ali bazenu. Mogoče se je obnašal čudno, včasih je opazil, da ga drugi sprehajalci gledajo postrani, ko objema drevesa in se dela, kot da hoče splezati vsaj do prvih vej. Najbrž se jim zdim neobičajen, malo čez les, je pomislil. Pa kaj potem. Dreves ne moti, tudi če jih objemam in z njimi govorim. Ljudem se je pač izogibal, z nikomer se ni hotel pogovarjati. Neko popoldne, ko je objemal mlado bukev, je prišla k njemu starejša gospa in ga vprašala:

»Oprostite, kaj pa se dogaja z vami? Že včeraj sem vas opazovala. Kot da se greste nekakšen obred, se zdi.«

Za trenutek je bil presenečen, ker ni pričakoval, da ga bo nekdo zmotil pri srkanju

drevesne energije, pa se je takoj zbral. Kot iz drugega sveta je gledal žensko poleg sebe, očitno tako, da je stopila korak nazaj.

»Ste tudi vi iz zdravilišča? Nisem vas še videl v tem lepem parku. Oprostite.«

Spustil je drevo in se vljudno narahlo priklonil. Ženska je bila očitno zbegana. Videlo se je, da hoče oditi, pa je še kar stala in ga gledala.

»Sodelujem, veste, to počnem. Sodi k terapiji. Kaj vam niso svetovali, da to počnete, da se temu podredite? Da sodelujete. Vsaj poskusite. Mogoče pa imate vi dovolj energije in volje, vsega, kar je potrebno za dobro zdravje.«

Začudeno ga je gledala, potem pa pokimala, kot da mu pritrjuje.

»Ampak, kaj imajo pri tem drevesa v parku?«

»Če jih razumete, vzpostavite z njimi odnos, potem z njimi sodelujete in vse gre samo na bolje.«

Potem se mu je pa zazdelo, da je že dovolj besedičil in ženska mu je šla na živce, bila mu je odveč. Gledal je mimo nje, ko je še rekel:

»Doma imam svoje drevo. Moj hrast raste ob robu gozda. To je moj najboljši prijatelj. Hitro po operaciji sva pričela sodelovati. Res, gospa. Lahko mi verjamete.«

»Oh, vi ste en čudak. Mogoče pa niste v pravem zdravilišču.«

Zamahnila je z roko in s hitrimi koraki odšla. On je spet objel drevo pred seboj in se za trenutek zamislil. Pa je neumnost o psihiatriji in o tej ženski, ki ga je pravzaprav napadla, zavrgel in se prepustil prepričanju, da objema svoj hrast. Zdaj je spet doživljal blažene trenutke.

Potem je imel mir pred vsemi v zdravilišču. Radovedna gospa je morala povedati o njem vsem vse, kar si je zapomnila iz njune- ga klepeta, pa še kaj, kar si je izmislila sama. Bilo mu je vseeno. Pravzaprav mu je bilo tako celo všeč.

On pa je že komaj čakal, da bo spet šel po travniku, že od daleč zagledal svoje drevo, svoj hrast, ki bo mogoče spet ovit v zlato, ko ga bo božalo večerno sonce, kot je to enkrat že bilo.

Tokrat pa je bil dan deževen. Ničesar ni bilo, da bi hrast izstopal, da bi ga pričakal ves žareč. Nič zato, si je dejal in hitel po visoki,

nepokošeni travi naprej. Taka trava mu je bila všeč, saj je bila del živega sveta.

Gozd je bil teman in nekako neprijazen. Najbolj pri tleh. Zdelo se je, da je podčrtan. Tam je bilo nekaj, česar prej ni bilo in ne bi smelo biti. Prekletost, mu je ušlo z jezika. Obstal je kot vkopan. Tam je bila ograja. Visoka žična ograja. Prava, resnična, zlovesča. In bila je na obe strani, kolikor daleč je segel pogled. Pogoltnil je slino in planil naprej. Ni vedel kdaj in kako, ampak z obema rokama se je obesil na mrežo, kjer je bil na oni strani hrast.

»Oh, madona, ljubi bog, kaj so tu postavili. Hudiči! Kaj naj to pomeni?«

S prsti je grebel po hrastu, po tistem malo lubja, ki ga je mogel doseči skozi gosto mrežo. Otipal je velik žebelj, potem še enega, s katerima je bila mreža pribita na njegovo drevo. Ki je bilo zdaj na drugi strani, mogoče nič več njegovo. Ničesar ni čutil. Drevo je bilo ubito. In On je bil na tem, da se preda, da obnemogel zapusti to kruto življenje. Poskusil je nič več misliti. Pa ni šlo. V njegovi glavi, v njegovi duši se je pletlo preveč stvari, ki so se mešale v neznosnem kaosu. Potem se je izkristaliziralo spoznanje, da je divja zver, žival, da je v obori, v kletki. Ograja, past. Njegovo kričanje, ki je segalo do neba, ni ničesar pomagalo temu, da je rakar.



Sašo Vrabčič, Prijatelji od prijateljev
(Friends of Friends), detajl, oglje na steni,
2009/2012, UGM, Maribor

Performansa v H-duru

LEPOSLOVJE

Bolniška soba, osem postelj in osem bolnikov, na ležišču pri vratih najmlajši, denimo petindvajsetletnik, drugi odločnejših let. Sestra ugasne luč, soba se pomiri, tudi najglasnejše hitro vzame spanec. Prostor je neznansko visok, skozi razpotegnjena okna sijajo pošev odbleski medle ulične svetlobe, neonski pobliski, ki jih ogolele veje pred okni, zibajoče se v vetru, spreminjajo v neakšne razpotegnjene pošastne spake, nemirne in vihrajoče in v ponavljanju strašljive, poplesujoč po beli zidni ploskvi na steni nad vrati in do najbolj oddaljenega kota in okna, skozi katerega radovedno vdirajo obris strehe visoke stavbe na drugi strani ulice, za njo pa valovijo v nebo hladni žarki svetlobe, sij soja, ki oznanja, kako je mesto še v polnem ritmu živega večera, ki ga je tudi slišati kot daljni šum skozi napol odprto krilo zgornjega dela okenskega okvira.

Sobo prepredajo vdih in izdih, živčni, hitri, sopihajoči, umirjeno spokojnega in zdravo enakomernega pač ni.

Zlomi me utrujenost in sredi glasov reliefnega zvočnega prezračevanja toliko pljuč potonem v spanec.

Toda ...

ko se ponoči prebudim, druga noč v bolnišnici je to, je bolniška soba koncertna dvorana, mogočna je disharmonija smrčalne performanse, denimo v H-duru. Takt mu daje basovska partija tam v kotu, ki ob vdihu hhhhhhhh traja celo podaljšano celinko in po polovinki počitka preide v fffrrrrr izdih s poudarjenim - jauhhh na koncu. Hhhhhhhh - fffrrrrr - jauhhh. Zraven tega instrumenta je slišati - hrrr ... fooh. Hrrr - fooh. In naprej shhhh - fjuh! Shhh - fjuh. Hrr - kšš. Pa žaganje: üüü - hrrrr. Pil - pip. Fss - pššš. Vijuganje glasov kakor morskih valov, ritem temnega morja, lahno šumenje in grobo padanje, vztrajno ponavljanje bučanja in ritmičnih zevov.

Kdo je kdo? Hhhhhh - fffrrr - jauhhh, orjak v skrajnem kotu, že z letališčem na glavi in s košato in srebrnimi nitmi prepredeno brado, nesrečnež, ki so ga zlikovci, še

preden je dobro stopil čez mejo, opolnoči in čez, meni nič tebi nič zgrabili, napadli in mu zdrobili čeljust: ne, ni jim hotel dati denarja. Policija jih še išče, pravi, jim je že za petami, a uspeh ... kdaj?

Postelja tam zraven: včeraj so jo namestili tja, možakar le molči, nič še ni rekel. Obraz komaj viden iz obvez. Menda nesreča na cesti.

Hrr - fooh: mladenič, ki so mu prebijali kost za ušesom, da bi popravili sluh, vojaški obveznik. Ni poslušal ukazov, pa mu je grom težkega orožja na vaji natrgal bobnič: ko se je razgubila dremavica, je junaško stokal, sestra, prijazna ko majski dan, mu je pognala težko iglo v bedro. Pomagalo je. Pa se je predstavil, kdo da je: doma je s sončnih pomurskih ravnic, delavec, zdaj vojak. Dekleta, ki so ga obiskala, mladostne prijateljice, so mu pognala kri v obraz, ob njih je žarel ko zvezda, stresal šale, se kdaj boleče zasmel in mučno otrpnil v resnost, a vztrajal ... seveda, hrr - fooh ima moči in mladost poka.

Tisti shhh - fjuh je ko metronom natančen. Bulo iz ušesa so mu odstranili. Danes je imel procesijo obiskov - žena, dva najstnika, brat, tri sestre, svak in svakinja, domala pol sorodstva. Upa, da bo že jutri smel domov. Drugi nismo prepričani. Raje poslušaj, ko govori, zven in naglas in izgovor ga izdajajo, da je tam od Ptuja. Kaj dela, ne pove. Morda kmetuje.

Hrr - kšš. Žilav obraz, žive oči, na kljun ukrivljen nos, menda iz Slovenskih goric. Odprta duša: tarna, kako bi bil kakšen kozarček za zdravje in moč, pa ga ni - doma pa polni sodi. Sebi in nam krajša čas z zgodbami z vojnih pohodov, zna pripovedovati, bil je od Moskve do Berlina in - kaj se ve, ali je vse res - koliko noči je preoral z vdovami in tistimi, ki so jim možje krvaveli daleč od doma. In nazadnje je peš prikoral v domačo vas in domov ga niso pričakovali. Najmanj domači. Zgodbe za roman. A jih ponavlja, a vsakič malo drugače. Včasih osoljeno, drugič ošljeno. Obiskov nima veliko: redno ga prihaja bodrit najstniški mladenič, košarkarski veli-

kan, veseljak, ki, kakor je videti, ima strica preprosto rad in se veseli prisrčnih srečanj.

Glasovi se zlivajo v nekakšen šššssshh, kakor bi kje za obzorjem lomastila nevihta, pa ne more in ne more naprej! Brez bliskov in grmenja. Le šumi, šumeče škrtanje. Akordi, ki so bobnenje ponorelega sveta. Včasih strahljivi.

Visoki üüü v hrr na koncu je s postelje pri oknu: tam leži možakar, korpus več kot cent in že mimo abrahama, strog oče, se pohvali, hvali otroke, a jih tudi grdi, huduje se na prvorojenca, ki noče velike kmetije, za katero je izgorel srce. Vsi so skapljali v mesto, pet jih je, trije sinovi in dve hčerki, obtožuje jih in obupuje, pridejo sicer kdaj domov, ne branijo se darov, ki jih daje zemlja: a ta joče, je žalostna, ker po njivah raste osat. Ženi in njemu, kmečko trezno in zaskrbljeno modruje, pešajo moči, časa nima veliko: kdo bo vzljubil domačijo in ji posvetil svoje srce. Žre ga, žalost mu koti črne misli in plodi bolezen: prepričan je, da ima raka, a zdravniki so molčeči. In skrivnostni. Le preiskujejo. Nič mu ne bo težko umreti, če bo vedel, kako bo z domačijo ... Pa se obrne stran in si obriše solzo!

Pil – pip. Delavec v tovarni za strojem, preprosta dobričina, petdeset jih še nima, odstranili mu bodo gnojni tvor na pragu grla, govori malo in nerazločno, je težko, sinov obisk ga razneži, edinec, srednješolec, izmenično ga obiskujeta sin in žena, leži na sosednji postelji. Sčasoma izvem, kako ga je, sina edinca, reševal iz krempljev mafije, brezdelja, popivanja, izsiljevanja in posiljevanja, nasveti so se odbijali ko bob ob steni, policija je le zmigovala z rameni – dokler ga, fanta črnolasega kuštravca, ni srečala pamet in se je zatrepal in je pomagalo in se je zagrizel v nogomet in počasi se rešuje. Boleče in trmasto ... Pa vse bolj rad je doma. Možakarja so zjutraj odpeljali na operacijo, tega mojega soseda, a nazaj ga ni bilo in ni bilo in smo sestre nazadnje le izvili skrivnost, da se je zapletlo in je na intenzivnem oddelku ... Žal mi ga je, tega moža poguma, prijaznega sogovornika, obzirnega sočloveka.

Fss – pššš. Molčeč gospod srednjih let. Govoriti ne more in ne sme. Prevrtali so mu sapnik in vstavili napravo za dihanje. Mirno leži ko mrlič. Včasih se nasmehne. Učitelj je.

Ko ga obiščejo domači in učenci. Le poslušaj. Govorijo le oči. Mora biti dober učitelj.

In jaz?

Kašljam trdo. Glasno. Bučno. Vredno koncertnih bobnov. Kkkhh, kkh, kkh. Kkh, kkh, kkh. Zunaj ritma. Brez dura. Kakor nanese, grlo je razdraženo, kdove zakaj. Vzamem tabletko. Zdravilo deluje. Ne motim več nočne disharmonične harmonije.

Prvo noč kašlja ni bilo. Sestra me je obložila z blazinami in vse do jutra sem v divjih blodnjah in tavajočem polsnu presedel, lovil zrak skozi usta, nosnici so mi trdo zalepili. Dušče dihanje, stopnica do zdravja, izgovor domačih besed po francosko, začasno stanje – samozastavljena tolažba. A mislim, da dobra. Sestra je vsako uro lovila mojo roko in tipala žilo. Poslušala teho dihanja. Spraševala po žeji. Naslednji dan je bilo že bolje.

Ko je tisto noč ta zanosna performans v H-duru dosegla dežurno sobo na nasprotni strani hodnika, ozračje se je treslo v gromoglasnosti, je sestra morala po uradni dolžnosti vzeti v roke taktirko in zbor utišati: prižgala je luč, se z nič jeze razgledala naokrog, prisluhnila mogočnemu simfoničnemu bučanju, navajeno še za trenutek počakala, zatem pa začudo glasno uigrano in razločno poslala po sobi – ššš – tlek – tlek – tlek. Si odmerila odmor nekaj sekund in ponovila še malo bolj razvlečeno – ššššš – tlek – tlek – tlekk.

Kakor čudež! Viharna slovesnost performanse je uplahlila in zadnji zvoki so se raztrgano poskrili. Sestra je poslala oči po sobi, si potrdila, da je vse v redu, ugasnila luč in tiho zaprla za seboj.

V temo se je podilo le še sopenje in puhačo dihanje.

Vzel sem tabletko: a še preden me je vzel spanec, se je spet vzdignila mogočna orkestracija zanosne smrčalne simfonije. V H-duru.

Performansa je bila na sporedu še vsako naslednjo noč. Nenavadno bučna, oznanjujoča optimizem živega.

Čez tri dni so me odpustili: vse oči so bile zbrano uprte vame, ko sem rekel *zdravo* in zaželel, da mi čimprej sledijo. Pa sem postal na vratih, še enkrat rekel *zdravo* in s soncem veselja in senco žalosti stopil čez prag. Za seboj sem slišal zbranost in čutil dolge poglede slovesa.

Praznina

LEPOSLOVJE

Zdaj, ko so podobe domače pokrajine ostale za njim, si je med vožnjo pretegnil od napol budne noči še zaspane ude, se udobno namestil v sedež avtomobila in poskušal ostati čim bolj bister. Radio si je navil glasneje.

V mislih se je vrnil nazaj, v objem tople postelje, kjer ona najbrž še vedno spi. Sanja svoje sanje, iz katerih se je nemara prebudila v resničnost, ki se ji bo najprej razodela s praznim ležiščem poleg nje. Potem se bo spomnila, da ji je kot vedno vse natanko razložil, a je najbrž večino vsega tega že pozabila, saj ima druge skrbi.

Zavil je na avtocesto, ki se je pred mestom, kamor je bil namenjen, pričela razpredati na vse strani. Pomel si je zaspane oči, v katere mu je zableščala rdeča luč semaforja. Zavil je na stransko cesto in nato med bloke. Parkiral je pred znančevim.

Z mestnim avtobusom se je odpeljal v središče mesta.

Spreletavalo ga je v pričakovanju dogodkov, ki so kot zavita darila obljubljali preseñeñenja. Še posebno se je veselil srečanja z znanko iz šolskih časov.

Sedel je v kavarno in polistal po dnevnem časopisju. To je počel tudi v domačem kraju. Kava se mu je tu zdela boljša, čeprav ni bil prepričan, da je drugačna od tiste, ki jo pije sicer. Natakar se mu je zdel bolj prijazen ali vsaj bolj profesionalen, saj je prihitel takoj, ko mu je namignil, da bi plačal.

Stopil je na pločnik in se brezciljno podal po mestu. Kmalu je naletel na križišče. Zavil je v smer, kjer je na prehodu za pešce najprej posvetila zelena luč. Tako je prečkal še nekaj križišč.

Pogledal je na uro. Minili sta že skoraj dve, odkar je prispel, pa se ni še nič zgodilo. Pravzaprav se zaradi tega ni vznemirjal, saj je verjel, da bo srečanje, ki ga je načrtoval, zapolnilo vso praznino, ki se je zdaj nabirala v njem. Ni še bil utrujen, korak mu je bil dokaj lahak. Skoraj tak, kot pred pol stoletja, ko je v jutrih hitel po teh ulicah, tudi hote spregledal kako rdečo luč, samo da je še pravočasno sedel med šolske klopi.

Ustavil se je blizu šolskega poslopja, ki se je z novo, nekoliko svetlejšo fasado z njim vred preselilo v današnji čas.

Pogledal je na uro. Časa je imel še dovolj. Sprehodil se je do glavne pošte in v imeniku poiskal njeno številko ter stopil do telefona. Službenega je namenoma pustil v pisarni, svojega ni imel.

Nekajkrat je poskusil, a se mu je vselej oglasil le signal. Potegnil je kartico iz reže in jo vtaknil nazaj v denarnico.

»Najbrž je v službi in nima časa dvigniti telefona ali pa ga sploh nima pri sebi. Morda ga ima v torbici ali avtomobilu ali kdo ve kje. Najbolje bo, da jo kasneje poiščem doma, saj ni daleč stran. Toda kaj, če ne živi več sama? Že desetletja so pretekla, odkar sva se nazadnje videla. Takrat se je ravno razšla s svojim partnerjem,« so v njem begale misli.

Vročina je buhnila vanj, ko je stopil iz hladnega poštnega poslopja. Sonce, ki se je postavilo skoraj navpično, je žarelo nad mestom. Umaknil se je pod drevo v bližnjem parku. Kmalu so tam našli senco tudi golobi in pričeli kljuvati žemljo, ki jo je najbrž kdo odvrigel, potem ko je zaužil le sredico.

Iz torbe je vzel pecivo, ki si ga je prinesel od doma. Po kolenih si je razprostrl papirnat robček in nekaj kosov položil nanj. Golobi so kmalu opazili drobtinice, ki so mu med jedjo padale na tla. Dva sta se odrekla žemlji in se mu obotavljaje približala. Kmalu pa se nista več zmenila zanj in nekajkrat kljunila tudi po čevljih. Ko pa je otresel papirnat prtiček, se mu je vsa jata vsula pod noge.

Zdaj mu je zadišalo po kavi, zato se je vrnil v kavarno. Tam je posedel v družbi časopisov, upajoč, da bo vročina le nekoliko popustila. Vendar je potem, ko je odšel ven, spet pritisnila nanj.

Ves poten se je čez dobre pol ure ustavil pred večstanovanjsko hišo, obdano z drevesi, grmovjem in pokošeno travo, ter pozvonil.

Prisluhnil je, če bi morebiti izza vrat prišel kak šum in naznanil prisotnost. Tišina je bila zgovorna. Ko je uvidel, da ni nikogar doma, je, ozirajoč se proti cesti, še malo postal, upa-

joč, da se bo znanka na vsem lepem od kod pripeljala.

»Le čemu izgubljam čas? Ves dan bo šel v prazno. Doma pa me čaka delo. Nihče ga ne bo opravil namesto mene. Sosed ni nikoli brez dela. Vedno ga najde. Našel bi ga tudi z zavezanimi očmi. Nikoli mu ni dolgčas. Kaj me žene po tem pregretem asfaltu? Hodim gor in dol. Vsi, ki hitijo mimo mene, vedo, kod in kam, jaz pa ne vem, kam bi se dal,« so ga obšle misli, ko je stopil na pločnik.

Obrisal si je potno čelo in odpel nekaj gumbov na mokri srajci.

»Kupil si bom novo s kratkimi rokavi in se preoblekel,« je sklenil in se skušal spomniti, kje v bližini bi bila kaka trgovina s konfekcijo.

Spomnil se je. Zgradbo je kmalu našel. Toda v njej je bila sedaj prodajalna z elektrono in fotokopirnica ter še servisi za druge storitve.

Pogledal je še na dva kraja, a zaman. Ozrl se je po ljudeh. Naproti sta mu prišla fant in dekle, ki pa sta si ravno tedaj, ko bi ju vprašal, prislonila mobilnika na ušesa. Stopil je na mestni avtobus in izstopil v trgovskem centru. Srajco s kratkimi rokavi je našel že v prvi trgovini. V umivalnici v stranišču se je za silo umil in se preoblekel. Potem se je z avtobusom odpeljal nazaj v središče mesta in znova poskusil na pošti, a zaman.

»Kaj ko bi obiskal Dareta? Če ga ne bo doma, pa bom vsaj preveril, kako je z avtom. Kontrola ne bo odveč. Kraje se dogajajo tudi sredi dneva,« se je v njem prebudila pobuda, ki ga je kar peš usmerila proti cilju.

Med hojo so mu pogledi uhajali na znane zgradbe z lokali, ki se jih je še spomnil. Imelo ga je, da bi pogledal v katerega, vendar se po drugi strani ni želel premakniti s poti, ker ga je misel na srečanje s sošolcem z neko neznanotranjo silo vlekla naprej.

Nihče ni odprl vrat, čeprav je nekajkrat pozvonil. Zdelo se mu je, da je nekdo v stanovanju, saj je slišal šuštenje, za katerega pa ni mogel presoditi, kaj naj bi ga povzročilo.

»Kaj če je kaka žival? Danes sobiva v stanovanjih vse mogoče, od prašičkov in zajčkov do eksotičnih živali,« je pomislil, ko se je obrnil in odšel proti bistroju, ki ga je zagledal v kletnih prostorih.

Odločil se je, da bo malo počakal, saj je sošolec morda tu kje v bližini, v trgovini ali

pa je šel po drugih opravkih in se bo vsak čas vrnil.

Naročil si je malo pivo. Za velikega se raje ni odločil, ker se mu je zdelo neprimerno, da bi prišel na obisk nekoliko okajen. Še tega je pil počasi, čeprav bi ga najraje zvrnil na mah.

Spet je pozvonil. Odgovora ni bilo, niti šuštenja ne.

Sedel je v avtobus in kmalu ob kavi in časopisju, ki ga čez dan še ni vsega prebral, obsedel v kavarni.

Večeralo se je, ko je pozvonil pred njenimi vrati.

»Joj, ti si! Ne bi si mislila, da te bo prineslo ob tej uri. Po toliko letih. Kar stopi naprej! S čim ti lahko postrežem? Ravno sem prišla iz mesta. Toliko opravkov, preveč za en dan. Srečala sem staro znanko in sva se zaklepetal na terasi kavarne. Tam je lepo. Skrito pred opravljalci. Saj veš, kako je, če te vidijo posedati brez dela. Drugi bolje vedo, kaj je zate prav, kakor veš sam. Jaz pa se ne dam. Tudi ti imaš najbrž podobne ...«

»Kdaj si bila v kavarni?« jo je prekinil.

»Pozno popoldne. Šele pred približno pol ure sem prišla domov. Si bil tudi ti tam?«

»Uganila si. Oba sva bila. Sploh nisem vedel, da ima kavarna teraso. Včasih je ni imela. Marsikaj se je spremenilo od takrat, ko smo se tam družili. Ali ne?«

»Kdaj si bil tam?« je vprašala, že skoraj prepričana, da sta bila istočasno, in pristavila: »Res je, takrat terase še ni bilo.«

»Od petih popoldne. Od tam prihajam.«

»Ja, bila sva ob istem času.«

»Kaj te je danes, sredi tedna, prineslo v mesto? Najbrž službeni opravki ali pa imaš dopust, če še nisi upokojenec,« je ugibala.

»To drugo bo. Včeraj zvečer me je poklical šef in me prosil, če bi lahko imel danes dopust. Seveda nisem odklonil. Odločil sem se, da bom ta dan preživel po svoje. Ženi sem razložil, da moram imeti dopust in da bom dan izkoristil za poti, ki jih že dolgo prelagam, in opravil nekaj obiskov.«

»Kaj, že tako dolgo nisi bil na našem koncu?«

»Seveda sem bil. Večkrat sem se samo peljal mimo ali pa sem imel nujne opravke. Že dolgo pa nisem šel po svoje.«

»Koliko še imaš do upokojitve?«

»Približno dve leti. Ne vem natančno, saj

se pogoji glede te zadeve kar naprej spremenjajo. Kaj pa ti, si že upokojenka?»

»Seveda. Že peto leto sem brez službenih obveznosti, a se mi za razliko od najbrž večine stanovskih tovarišev in tovarišic nikamor ne mudi.«

»Meni se že zdaj. Vesel sem, da sem te po dolgih letih spet videl. Pozen sem že. Moram oditi. Ženi sem zagotovil, da pridem najkasneje do desete zvečer.«

»Potem pa le drži obljubo in prikaži se še kaj,« ga je povabila, ko sta si segla v roke.

Na bližnji lokalni postaji je zadnji hip ujel mestni avtobus na relaciji, ki vodi mimo Daretovega bloka.

»To ni ista oseba, kot je bila dijakinja iz paralelke, ki je bila Renatina najboljša prijateljica,« je pomislil, ko je vstopil in zasedel enega od sedežev v skoraj praznem avtobusu.

V Renato se je zaljubil. Družil pa se je z obema in najbrž sploh nista odkrili te njegove skrivnosti, ki se je kmalu razblinila v dejstvu, da je Renata spoznala pravega fanta in je zato ni bilo več na spregled.

Ko je izstopil iz avtobusa, se je spomnil, da jo je imel namen vprašati po njej. Kje živi? Če je poročena, ali ima kaj otrok? Če sploh še živi?

»Pravzaprav pa jo lahko vse to vprašam po telefonu. Zdaj, ko mi je dala svojo vizitko, s tem ne bo težav. Pa tudi z razdalje me bo najbrž, bolj kot prej, spominjala na dekle izpred štiridesetih let,« je razmišljal, ko se je bližal parkirišču.

Iz torbe je vzel ključ od avta in pritisnil na daljinec. Nobenega svetlobnega signala ni bilo. Pogledal je proti bloku in ko je videl, da ni zgrešil stavbe, mu je v hipu postalo jasno, da so mu avto ukradli.

Sam ni vedel, kdaj se je znašel pred Daretovimi vrati, ki so se nekoliko odprla. Izza njih so pogledale začudene oči moža njegovih let, ki je s strahom na obrazu in nejevoljo, ki jo je bilo čutiti v glasu, vprašal: »Zakaj zvonite? Koga pa želite ob tej uri?«

»Dareta, mojega sošolca. Oprostite, da sem vas zmotil,« je odvrnil in se obrnil, da bi odšel.

Še preden pa je storil prvi korak, je začutil roko na rami.

»Ne boš mi ušel! Preden se mi ne predstaviš!« se je zdaj zakrohotal stanovalec in odprl

vrata na stežaj.

»Nimam se časa predstavljati! Avto so mi ukradli tu pred tvojim blokom! Najprej te prosim, če lahko s tvojim telefonom pokličem policijo,« je bil takoj za akcijo.

»Nič novega. Tu je parkirišče samo za nas stanovalce. Nam ne kradejo, drugi pa tu niso varni. Še posebno ne taki, ki imate oznake drugih krajev. Predlagam, da najprej poskusiva kaj izvedeti od našega predstavnika v bloku. Lahko da se je kateri od sosedov pritožil in ti je avto zasegla vlečna služba,« mu je nadrobil Dare.

Poklicala sta hišnika in ta je zadevo kmalu uredil. Avto se je, ko da bi padel z neba, spet znašel na parkirišču.

Zahvalil se je obema in nagradil hišnika s kovanci in nekaj manjšimi bankovci. Daretu pa obljubil, da ga bo ob prvi priložnosti obiskal, že jutri pa poklical.

Nekaj čez polnoč je prispel domov. Žena je že spala. Na mizi je našel list, na katerem je pisalo: »Kmalu po tistem, ko si se odpeljal, je klical direktor, da lahko prideš v službo, ker je eden od sodelavcev odšel v bolnišnico. Nujno bi te potrebovali, ker pa nisi bil več dosegljiv, mi je naročil, da ga takoj, ko se vrneš, pokličeš po telefonu.«

Umil se je in, preden se je spravil v pižamo, dvignil slušalko stacionarnega telefona.



Sašo Vrabič, Prijatelji od prijateljev
(Friends of Friends), detajl, oglje na steni,
2009/2012, UGM, Maribor

Dve zgodbi

Kakršnekoli podobnosti z resničnimi dogodki in osebami so naključne. Za ključ vprašajte Boga.

Povodec

I.

Na obrobje države jo je skozi meglice med gorami zvabila dolga, vijugasta in luknjasta cesta. Nedaleč od krajevne table se je razprostirala ogromna barvita stavba, poleg katere je samevalo nekaj barak. Nasproti ji je vozila manjša, skoraj neopazna kolona vozil, porisanih z nerazumljivimi uporniškimi slogani. Že na daleč je nehote opazila obris danice, a še bolj jo je slepil velikanski pano, s katerega je ljudem izrekala dobrodošlico fotografija salohribske doline. Ker jo je mučila nespečnost, se je po državi vozila že vso noč. Upala je, da ji bo prijateljica iz tega zatohlega kraja prodala najnovejši model pasjega povodca na avtomatski odklop, ki bi njeni psički omogočil prosti tek, uriniranje in ovohavanje takrat, ko se ji ne bi ljubilo skloniti k ovratnici.

Drvela je proti znanemu ovinku, kjer ji je z rekvizitom mahal policist. Če ne bi bila ravno nedelja, bi od panike hlastala po zraku, a takrat je bila neverjetno sproščena. Čeprav jo je v trebuhu ščemelo, se je mehko ustavila na makadamu. Verjela je, da ji bo prizanesla njena ravnodušnost, leno je odvila okno ter ob policistovi hoji v stranskem ogledalu obujala spomine.

Zakladko je bil visoko, a nesorazmerno rašččen salohribski lisjak. Njegov trup je bil povprečnemu človeku predolg in nikakor se ni ujemal s kratkimi okončinami. Posmeh ga je spremljal vse življenje in niso so se mu smejali le kolegi in nadrejeni, celo na maratonih so ga drugi tekači zbadali. Včasih je kakšnega od osumljenih po telefonu vabil na kavo, a se je skozi slušalko slišalo le šumenje. Vedel je, da se na drugi strani linije vsa klapa reži njegovemu cvilečemu glasu in ko je kakšnega samotnega večera v boksarskih rokavicah vzhičeno stopil v prostor za pridržanje, nobenemu od pridržanih ni bilo žal, da se je nebrzdano zakrohotal. Zakladkova prevelika ušesa so bila vsaj tisto noč vredna vseh

počenih reber in deformiranih kolen. Ljudje so bili naivni in zlobni, on pa je bil prav tako naiven v svoji nepotrpežljivosti še najbolj nedolžne, a nenaključno tudi najbolj onemogle ljudi je skušal prepričati, da so kršili zakon.

»Dober dan, Ljubljana, slabo se vam vidi tablica. Ste imeli pretežko taco, gospodična?« se je skušal spomniti fraze iz dolgoročnega spomina. S toplim osvajalnim šarmom je predirljivo pregledoval notranjost avtomobila, Zora pa je skremženo zmajevala z glavo in nejeverno obrnila pogled proti policistu.

Zakladko se je le kislo nasmehnil: »Glejte, jaz vem, kaj si vi mislite, takšne sem že zašil, a zanima me, kaj ste storili narobe? Kateri postopek vas je pripeljal v te kraje?«

Zora je zmedeno mežikala izpod čela: »Potem je vse, kar si mislim, narobe in že samo zato, ker sem tu, sem v postopku? Pa kaj se vi greste?! Iskreno vam povem, da teh traparij ne razumem. Poleg tega, čemu stojite prav tu, kjer se še nikoli ni zgodila prometna nesreča?«

»To je nevaren odsek, gospodična. Znakov ni, cesta nima črt, ozka je in luknj... Čakajte, pa saj vi prav dobro poznate naše kraje?!« »Slabše kot zgodovinarji ali domačini, a ta odsek poznam.«

Zakladko je nagrmdil čelo, se počasi obližnil po brčicah in skušal vzbujati vtis sočustvovanja: »Glejte, ni vse, kar si mislite, narobe, saj niste od tod, a tudi jaz dobim ukaze od drugod, zato si moram vse razlagati po svoje.«

Zora je udarila po troblji in mu pokazala jezik.

»Zdaj ste zagotovo v prekršku!« je zadovoljno izstrelil Zakladko. Samozavestno je segel po beležki v naprsni žep. Odprl jo je in se zazrl v bele liste:

»V postopku? Hja, se še ne ve. Bo treba počakati.«

»No, kako pa jaz to izvem?« je naveličano in nekoliko hudomušno rekla Zora.

»Vse to je zapisano v vaših očeh. Khhm, ne, vaša razpoloženost upravičuje moj sum!«

»Vi ste me ustavili, mar to ni del prekrška?«

»Ljuba gospa, mi samo preverjamo, če vse drži, kot bi moralo. Vi podeljujete pravice nam in mi jih podeljujemo vam.«

Zora je bevsknila: »Drži, a še vedno mi niste prebrali mojih pravic. Jaz vaših pač ne poznam.«

»Glejte, vidim, da se na te stvari dobro spo-

znate, a bevsitati pri nas ne morete po svoji želji. Bodite pazljivi z domačini! To jim ni všeč in potem kličejo mene ob najbolj nemogočih urah in potem moram jaz presojudi ... Ah, saj veste, kako to gre. Danes vas spustim, za naslednjič pa le preverite. Jaz imam instinkt,« ji je pomežiknil, ona pa mu je z dlani odpihnili poljub.

Ni zaman jemala antidepresivov. Od vzbujenja si je opomogla šele pri veličastni vili, zagotovo najlepši hiši daleč naokrog. Med vožnjo čez most je pogledovala v stransko ogledalo. Hotela se je prepričati, da je nihče ne zasleduje, a plešastemu moškemu za dolgo črno cevjo daljnogleda, ki je štrlel skozi konferenčno okno nad fresko, je bila hvaležna in skozi meglico je pospešila mimo razcapanega fanta z nahrbtnikom, ki je šepal po pločniku. Na drugi strani mostu jo je ustavila rdeča luč na semaforju. Mimo so hodile minute in občasne kapljice je božalo škripanje brisalcev, ki so jo z vsakim vriskom potapljali globlje v hipnozo. Ogledovala si je okolico in zazdelo se ji je, da je čez balkon hiše nad zdravstvenim domom majhna ženica zalučala krožnik, ki se je raztreščil tik pred ambulantnim vozilom. Izpod rešilca se je pognala mačka in od nekod se je pojavil srednje velik mešanček, ki je pregnal mačko navzdol do ceste, mimo akacije in vse do reke. Pri drevesu se je, ne da bi mrđnil, na kolenih sam s seboj pogovarjal zavljen moški v albi.

Dolgo je stala na odcepu. Luč je še vedno svetila rdeče, mimo pa se ni peljal nihče. Postalo jo je strah in speljala je.

Zora je Salohrib nazadnje obiskala pred leti, a kraj jo je še vedno spominjal na herbarij: pred številnimi bari, raznoraznimi trgovinami, pekarno, papirnico in celo pred šolo so bili parkirani avtomobili, a pločniki so bili prazni, kot da bi bil praznik, in na pravokotnih odtenkih rumeno-rjave barve je stransko steno banke še vedno krasil grafit *Salohrib je v kurcu*.

Zora se je zavedala svoje nepremišljenosti, a o novem pasjem povodcu je sanjarila, že odkar je v priročniku prebrala: *Bodi to, kar si!* Lahko bi počela, kar si želi in doma uživala v svoji neizživetosti, a prepogosto je potrta in zmedena posedala na kavču. Kljub temu da jo je šef izkoriščal, je bila ponosna na svoje delo.

Na zahodni strani poslovno-trgovskega kompleksa *Traumberg* je parkirala pred trgovino in se skobacala iz avta. Razen megle, ki se ji je drgnila ob lica, ni bilo nikjer žive duše. Prečkala je cesto in skozi vitrino je opazila odsev zlatih zob moškega, ki ji je gostoljubno mahal.

»Prekleti cigani,« je rekla med vstopanjem skozi vrata trgovine, ki jih je odprl sunek vetra.

»Halo. Je kdo tukaj?« je vprašala in se po prstih sprehodila do pulta. »Darja, a ti delaš?« je zrla v mavrične lamelne zavese, ki so vodile v prostor za pultom, od koder se je slišalo Dylanovo prepevanje. Spraševal jo je po njenih čustvih, ona pa ni vedela, kaj naj si misli. Premagovanje preganjavnice ji je že vse življenje uspevalo tako dobro, da nikoli ni izpustila razprodaje. Čeprav je pri kiosku s pijačami opazila nekaj povodcev, niso prodajali tistega, ki ga je potrebovala. Vsa razdražena je obhodila pult in stopila v sobo.

»Darja, ne!« Skozi stene trgovine je močno zagrmelo in slišalo se je, kot da bi se zunaj razbučala nevihta. V trenutku, ko jo je zagledala, je vedela, da je mrtva, saj je bilo vse kot v filmu. Darjino okrvavljeno telo je bilo na kavču zvito v klopčič. Ni se ji mogla približati niti si ni drznila kričati. Kot v jaslicah je stala pod podbojem vrat in hlatala za zrakom na pol poti med pojočim kasetofonom na mizi in kavčem na drugi strani sobe. Zora je bila tako prestrašena, da si ni upala umakniti pogleda s stenske fotografije psička, ki je imel v gobčku frizbi.

Ko je zagledala Zakladka, ki je kot duh splezal na kavč poleg gmote belega mesa, ji je odleglo, on pa je grozeče zapredel, da so se mu videli vsi čekani.

»Saj tu ne moreš čakati v nedogled!« si je rekla. Njegova nenapovedana prisotnost se ji ni zdela nujna, a mu je vseeno zaupala. Segla je v žep, a razen vžigalnika in šminke ni zatipala ničesar.

»Ne morem, nikogar ne morem poklicati,« se je v solzah opravičevala Zakladku. »Nimam telefona,« se je cmerila in s strahospoštovanjem pričakovala njegov odgovor, medtem ko si je on, sproščeno kot v domači dnevni sobi, z jezikom loščil puhasto značko na uniformi. Zori se je zdel žalosten in vedno bolj jo je žejalo.

»Pa saj nisem zato prišla! Kaj naj storim?« je neučakano vprašala.

Zakladko se je s tačko podrgnil po smrkcu in zamijavkal:

»Tu si, ker si hotela storiti to, kar je prav. Uporabi najdragocenejšo stvar, ki so ti jo podarili, in ne zavlačuj. Če boš zamudila, bo krivda povsem na tvoji strani.«

»Kaj so mi kupili, kaj sem dobila za rojstni dan?« se je živčno spraševala in v iskanju odgovora pomalem pričela uživati. Prav ob koncu pesmi, ki so jo činele zaključile preveč grobo, se ji je posvetilo.

»Pa saj nisem dobila ničesar razen telefona!« je zakričala in kmalu po tem jo je postalo sram, saj je na mestu, kjer je sedel Zakladko, poleg

Darje stala le odprta škatla povodcev. Komaj ji je odleglo od krika, ko se ji je zazdelo, da je vse, kar doživlja, le nekakšna zarota, ki so ji jo skovali stari prijatelji.

Pazljivo je stopila do kavča, kjer se je premišljuje ustavila, saj je na vrhu naslonjala opazila objektiv kamere. V tistem trenutku je samo sebe ugledala v najskrivnostnejši, grozljivo-odrešujoči luči sveta. Prvič je izkusila sveto, čeprav so to od nje kot od spodobne kostumografinje pričakovali vsak dan. Ni se pokrižala in ne vedoč, kaj počne, je izpulila kabel iz vtičnice. Glasba je utihnila.

»Darja, hvala ti za to presenečenje, odlično ste vse skupaj izpeljali, a zdaj lahko pridete ven, saj sem vas že vse pofočkala,« se je skušala pošaliti.

Proti Darjinemu vratu je iztegnila dva prsta. Hotela ji je potipati pulz, a roka jo je sama od sebe vodila do škatle s povodci, iz katere je v žep vznemirjeno stlačila plastičen zavoj. Takrat je skozi stranska vrata trgovine priletel roj mrhojednic, ki so pričele krožiti okrog kavča. Segla je po denarnici in v zrak zmetala bankovce, kartice članstva, vozniško dovoljenje in nazadnje še kovance, ki so frčali na vse strani.

»Na, saj to hočete, vse je vaše! Ni več smešno, pokažite se!« je zarenčala.

Spet jo je postalo sram in hotela jo je že ucvreti, ko se je skozi okno skladišča prebil tanek žarek sonca. Od utrujenosti je omedlela in njeno telo se je streslo kot ob orgazmu. Skozi zaveso in izza kavča je stopilo nekaj ljudi. Darja si je z dlanmi pokrila prsi in se kislo nasmehnila rdečelasi pomočnici, ki jo je ogrnila z ovčjim krznom. Medtem sta dva stara osla skozi stranska vrata privlekla sesalnike za drobiž. Zakladko je na kavču prekrižal noge in k sebi na posvet povabil manjšo skupino sodelujočih. Ko so končali z delom, so se vsi zaskrbljeno zgrnili nad Zorino postavo.

II.

Darja se je na na vratih bolniške sobe pojavila v svečani obleki. Pripeljala se je naravnost s snemanja in še med potjo si je živčno pudrala obraz. Kljub temu da je v visokih petkah segla skoraj do vrha podboja, ji je primanjkovalo samozavesti. Ni vedela, ali bi raje kot v sivolasca, ki je v naprsni žep pravkar pospravil nalivnik, strmela v omet, ki se je luščil z zidov.

Pretvarjali so se, da so drug drugega opazili šele, ko se je skozi priprto okno zaslišalo tuljenje siren, ki je spominjalo na avtomobilske troblje.

Zora je hotela nekaj reči, a jo je Darja preki-

nila: »Poglej, kaj si storila s seboj! Čemu ti je bilo tega treba?«

Zora je sramežljivo spustila brado k prsim in se nezadovoljno zazrla v plastično vrečko na stojalu. Molčala je, ker je vedela, da nihče ni pričakoval, da bo spregovorila.

»Pozdravljeni, kar naprej, čakamo vas. Danes sem vam na uslugo jaz. V kakšnem razmerju ste z obdolženko?«

Darja je končno stopila do postelje. Mrkogledemu sivolascu je zašepetala, da je Zorina najboljša prijateljica, medtem ko je on spet segel v žep.

»Gospod, kaj se dogaja?« je vprašala Darja, ki se ji je položaj zdel resnejši, kot si je želela.

»Darja, nič jim ne verjemi! Prišežem pri bogu, da nisem kriva,« je slabotno rekla Zora.

Sivolasec je govoril počasi, a z jasnimi poudarki: »Gospodična Zora, ni mi težko ponavljati, a pravica do prostega govora vam je bila odvzeta. Glede na točnost mojih podatkov so vam vzeli že vozniško dovoljenje in priimek. Vse vaše druge pravice se zaenkrat procesirajo in več ko boste govorili, slabše bo za vas. Več materiala kot mi boste posredovali v zapisnik, več ga bo interpretiral ali seciral vsak naslednji preiskovalec. Saj tega vendar nočete?«

Sivolasec je bil veteran v svojem poklicu. Nikdar mu ni spodletelo pri nalogi, ki so mu jo dodelili. Kot novince ga je sicer mučil znan strokovni paradoks, imenovan 'zagata jezdeca in pastirja', a bil je bistre glave: če želiš, da te bo konj ubogal, mu med ježo ne smeš preveč zategovati uzde, a obenem z nobeno živaljo, zavoljo splošne dobrobiti, ne smeš predolgo čustvovati.

Potrpežljivosti se je učil z leti in, kakor je bilo najbrž položaju primerno, je spoštljivo pokimal Zori ter si nekaj zapisal v beležko.

»Gospod, upam da ne bom zaradi tega v prekršku, a še enkrat vas vprašam, kako je prišlo do tega?« je bogaboječe vprašala Darja.

Zora se je spomnila svoje poti v Salohrib in zagotovo bi kaj rekla, če se ne bi prej ugriznila v jezik. Počutila se je nezaželeno in koco si je zavihala tako, da se je izpod nje videlo le njeno blede glavo.

»Brez skrbi, postopek se je končal takoj, ko ste vstopili skozi vrata, saj bi kot znanka obtožene lahko ogrozili nepristranost primera. Glejte, stvar je zapletena tako, kot je slaščičarju zajebana tehnika. Gre za vsakdanjo situacijo, kjer ni nikakršnega razloga za sumničavost, kot je zapisano v nareku uradnega poročila.«

Zora si ni mogla pomagati, da ne bi iz sebe izpustila krika, ki je bil sicer bolj podoben pasjemu laježu, a še preden jo je bil sivolasec zmožen

okarati, ga je zmotil zapis v beležki.

»Ti provincialneži ne znajo poročati, saj pišejo, kot da bi vedeli, za kaj gre! Tega se ne da brati ... Jebenti, tudi jaz sem sesal za vami! Skratka, vaša prijateljica je obdolžena tatvine. Na vstajniško nedeljo si je Zora v *Dogs Ar Gats*, trgovini za male živali, nezakonito prilastila povodec. Z inšpektorata smo prejeli informacije, da se je obdolžena v Salohrib pripeljala zgodaj zjutraj, po pripovedovanju zlatarja Gorazda Nemarninija pa je v trgovino, od koder se ni vrnila, vstopila skrajno neodločno in sumničavo. Našel jo je domačin Janez Lučkar, ki je zaradi nenavadnosti situacije obvestil pristojnega policista. Obdolžena se tatvine ne spomni, zato je primer zaenkrat zaključen. Komentarij?»

Darja je dlani zakopala v obraz in s strašno muko se je usedla na stol, ki so ji ga pripravili. Zora je medtem glasno preklinjala, da prav nič ni razjasnjeno, saj ji vendar še nihče ni pustil govoriti.

Darja je vedela, da je Zora storila nekaj narobe, že takrat, ko so jo poklicali iz bolnišnice, a bala se je sivolasca, ki je molče spremljal nastalo situacijo.

Naposled je, kljub temu da je bila njena služba ogrožena, pogumno zameketala:

»Zora, pa kaj se res ničesar ne spomniš? Se spomniš vsaj psihologinje, ki nas je svarila pred tvojim temperamentom? Rekla je, da naj bom pozorna na tvoje izbruhe jeze. Nisem ji hotela verjeti, zaupala sem ti, čeprav sem slutila ... Pa si mislila le nase!«

Darja je znova planila v neustavljiv jok, sivolasec pa si je dosledno, kolikor mu je dopuščala površna pisava, zapisoval Darjine besede.

»Darja, počakaj, da ta tip gre! V njegovi prisotnosti ne morem govoriti. Gospod, še enkrat vas vprašam, kako me lahko obdolžite samo zato, ker imate priče? Jaz sem prepričana, da nisem kradla,« je Zora v očitni utrujenosti s težavo izgovarjala besede, ki jih je preglasil sprevod ljudi, ki so pod oknom jezo protestirali.

Vse, kar sta ženski povedali, je le potrjevalo sivolasčeve sume. Pisal je in škilil proti Darji, ki se mu je zdela še posebej problematična. Po Zorinem vprašanju se je nejevoljno ozrl v levo in nato še v desno, kot da bi si pripravljala zalet za skok čez debelo zebro. S čela si je odmaknil grivo, vzdihnil ter se po dolgih urah oprežanja razvlekel v naslonjač.

Govoril je skoraj tako, kot da bi bil prepričan, da mu nihče ne prisluškuje:

»Glejte, jaz k vam nisem prišel zaman. Naredili ste, kar ste bili zmožni, in za to boste odgovarjali. Ne morete mi očitati laganja. Jaz

izhajam iz dokazov, ki so mi bili dani, in tem dokazom vi ne morete ali ne znate oporekati; če menite, da se motim, me lahko kadarkoli prekinete. V trenutku, ko ste se odrekli vaši zavesti, ste se odrekli tudi zakonu. Dobro razumem vašo situacijo, a če niste sposobni biti priča lastnemu dejanju, potem je dokazno gradivo na ramenih drugih. Žal mi je, da so se stvari tako odvile, a naj vam povem, da mene še nihče ni imel za norca; ljudje, ki se skušajo izgovarjati na dejanja v afektu ali na katerekoli druge neprištevnosti, so ponavadi krivi kot rolkarski poligon! Odgovornost lahko sprejmete ali zavnete, zagotovo pa je ne smete ignorirati! Ma, poznam vas, narkocepi!«

»Vi ste en navaden nepismen idiot, saj vendar slepo sledite vsemu, kar velja! Darja, reci mu, naj gre!« je Zora z vso gorečnostjo, ki jo je še premogla, hripavo zacvilila, zaprla oči ter pristnila na gumb ob postelji, ki jo je privzdignila v pokončni položaj.

Darja se je postavila v bran svoji prijateljici:

»Gospod, nočem biti nespoštljiva! Čeprav vam verjamem, mislim, da se ne bi spodobilo, da ostanete.«

Sivolasec je skomignil z rameni, z jezikom preštel zobe in spravil beležko tja, kamor je spadala. Vstal je in se jima vljudno priklonil ter pridušeno zarezgetal. Skoraj je že odkorakal, ko se mu je zazdelo, da je pozabil reči nekaj, kar je bilo sicer nujno potrebno, a v danem položaju povsem samoumevno.

»Da ne pozabim ... Ker je stanje resno, morata izvedeti, kakorkoli ... Karkoli bosta rekli brez moje prisotnosti, izven mojih pristojnosti, ne bo imelo nikakršnega pomena, četudi bi kateri prišlo na misel, da bi pogovor snemala. Vajine besede bodo veljale le, če se bodo na posnetku ujemale z vajinimi spomini. Ne sprašujta, gre za izjemno zapleten postopek ... Gospodična Zora, še tole: Zakladko nam je povedal, da vas ne potrebuje več. Lene in nestanovitne kostumografinje so sramota za slovenski film, če se izrazim z njegovimi besedami.«

Srajco si je zatlačil za pas in sunkovito odkorakal iz sobe. Nedolgo zatem sta se obe vedli, kot da nista slišali ropota njegovih kopit.

Zori se je zdelo, kot da bi jo posilili; bila je strta, a naposled se je počutila močnejšo. Ni je več dušilo in spet je bila sposobna razumnega mišljenja.

»Darja, nehaj se cmeriti! Ta tip naklada, saj se vsega spomnim.«

Darja je presenečeno, a nadvse pazljivo pogledala v Zorin odločen obraz:

»Kaj govoriš, saj ne vem, kaj naj si mislim?!«

»Dobro vem, kaj govorim. Jaz vem največ od vseh,« je rekla ponosno in kljub temu da je bilo njeno telo šibko, se ji je vrnila volja do življenja. »To, kar ti moram povedati, je preveč zaupno ... Ne sme se razvedeti.«

»Če je to kakšna od tvojih fint, mi jo, prosim, prihrani, čeprav nimam pojma, kako bi ti lahko uspelo izpeljati takšno potegavščino?« je rekla Darja in skrivaj za vsak slučaj vključila snemalnik na telefonu.

Zora je razumela omembo potegavščine kot kompliment:

»Verjemi mi, nič se ne izvijam. Vse se je začelo z zasledovanjem.«

»Tebi se je utrgalo! O kakšnem zasledovanju vendar govoriš!?«

»Darja, poslušaj me vendar! Naredili so tako, da je izgledalo, kot da si mrtva! Veš, da sem se prestrašila kot hudič. Zakladko mi je rekel, da naj plačam in da ne smem zaspati. Vzela sem povodec in plačala. Res je, da denarja nihče ni vzela, a bilo me je strah. Nisem kradla, denar je ostal v trgovini!«

Darja se je z dlanmi pogladila po golih ramenih, nato pa se je s komolci počasi uprla na železno ogrodje postelje.

Zora je vedela, da se ji ne obeta nič dobrega, a to si je tudi želela, saj je sprva tako z vsako iskrenostjo. Kljub temu je bila njena zgodba le mašilo, opogumljanje in priprava na izpoved prepovedanih čustev.

Naposled se je Darja povsem umirila in njen obraz se je skoraj neopazno sprostil v rahel nasmeh:

»Zora, Zorica, le kako bi te lahko jemala resno? Tu ležiš na pragu overdose in mi pripoveduješ skrajno nenavadne zgodbe; ljudje so mi priča! Sprva se je res vse začelo kot šala, potem pa si vse skupaj vzela preresno. Imeli smo odmor, ko te je Zakladko zagledal na parkirišču. Hoteli smo se le malo pošaliti s tabo, da bi nastalo nekaj izvirnega. Zakladko se je preoblekel v kostum, jaz pa sem se pretvarjala, da sem mrtva. Ravno ko je Zakladko že skoraj zaklical »rez«, ti je odklenkalo. Kričala si, da boš vzela vse, kar ti pripada. Škoda je bila precejšnja, celo mene si odslovila kot zadnjo bečko! Oprosti, vse smo posneli in Lučkar, ta hudičev pobožnež, je opomnil mojega Zakladka, da mora predati posnetek. S tvojim denarjem bodo plačali ekipo ... Žal mi je, vsa situacija je šla predaleč.«

Zora jo je nalajala kot psa in Darjine komolce izpodrinila z varoval, ona pa se ji je le grenko nasmehnila. Z dišečo dlanjo jo je pobožala po temenu. To Zori ni bilo niti najmanj všeč, a ker ji je prijalo, ji je pustila govoriti.

»Ljuba Zora, nisi bila trezna, vse si si narobe predstavljala. Ne smeš biti ljubosumna, saj vem, da je težko, če človek živi sam zase.«

»Izgini stran od moje postelje in ne dotikaj se me več!« se je Zora strašansko razhudila nad Darjino nevednostjo.

»Ja, kaj pa ti je? Saj ti hočem le dobro,« je bila nekoliko osupla Darja, ki je upoštevala njeno prošnjo.

»Pa saj me obravnavaš kot otroka, v kaj si se vendar spremenila?!« se je cmerila Zora. »Črna prihodnost naju čaka, ti pa še vedno misliš, da je to le moj problem! Prostovoljno sem živela v izolaciji in mislila sem, da veš zakaj, a saj nisi mogla vedeti ... Srečna sem bila zate, ti pa me žališ. Privoščila sem ti življenje v dvoje, ti pa si me naplahtala! Preklete, kaj vendar vidiš v njem, saj ti ves čas le ukazuje! Že stotič te vprašam!?!«

Darja je na Zorino pobudo vstala. Sprehodila se je do okna bolniške sobe in nazaj. Medtem ko je preverjala temperaturo radiatorjev, je v vsej puhli začudenosti, ki jo je takrat premogla, nad nebotačniki opazila gromozanski oblak temnega dima. Zbolelo jo je v vratu, zato je zagrnila zavese, odprla ročico radiatorja in s police obrišala prah. Robec je pospravila v žep in rekla, da jo zebe.

Zori so oči žarele od solz, zdravil in od zavedanja, da je v sobi edina stvar, s katero bi se lahko Darja ogrnila, prav njena rjuha. Na njeno zadoščenje in Darjino presenečenje sta v sobi pregoreli dve žarnici. Zmračilo se je in Darja se je pokazala v pravi luči.

»Zakladko ni bil vedno tak,« je zašepetala, »a vsega, kar mi že leta očitaš, ti ni treba razlagati, saj vendar veš, da so tvoje izkušnje z moškimi pomilovanja vredne! Ti ne veš, kaj pomeni biti v razmerju. Tako je, na človeka se moraš navezati in ne smeš odnehati. Drug drugemu morata nadeti povodec, da ti razložim v tvojem jeziku. Vse se sčasoma izplača! Ti pa si se varala, misliš, da ne vem?!«

Govorila je vse glasneje. Grenko se je oprijemala svojega ponosa. Brez vsakršne treme. Samo sebe si je predstavljala v središču slavošpeva, ko je spretno preoblikovala besede iz filma, v katerem je pred letom dni zablestela kot amaterska igralka. Prav to ji je v njuni bitki za ugled preprečevalo, da je ni zapekla vest.

Zora je govorila po zlogih, saj so ji telo zopet popadli krči:

»Pa kdo si sploh ti? Svojo vlogo si odigrala samo zato, ker je bilo nujno! Pametnejša si bila od mene.« Radovedno se je uzrla k oknu in namesto da bi Darjo pogledala v oči, je v nji vrela bolečina, ki jo je s solznim pogledom skrb-

no skrila za temne obrise zaves.

»Zora, žal mi je, a ti se že vse življenje trudiš, da bi ostala drugačna, in kako samosvoja si! To smo ti vsi dobronamerno odsvetovali, a ti si se nas otepala kot prahu z obleke. Kam te je to pripeljalo?« jo je Darja previdno potrepljala po rami.

»Pa saj sem tudi jaz od nekdaj ljubila samo njega!« je zatulila Zora in v trenutku sta si padli v objem ter tako bridko zajokali, da se je slišalo, kot da bi vekala le ena oseba.

Zagrmelo je. Iz daljave je pripotoval zamolkel pok, ki je rahlo zamajal tla bolnišnice. Njun objem je razpela zdravnica, ki je vstopila v sobo. Brez besed je v vrečko na stojalu iztisnila vsebino injekcije.

»To posteljo moramo prestaviti v kletne prostore. Tukaj ni več varno,« je monotono najavila in vzglavje postelje nastavila v ležec položaj. Darja je izbuljila oči. Opazila je, da je Zora padla v nezavest in da se ji v kotičkih ust nabira slina. Meketaje je oporekala in se oprijemala postelje, a kmalu je morala popustiti, saj jo je rdečelaska opozorila, da lahko njeno vedenje sproži katerega od postopkov ustanove.

Znašli so se na ozkem hodniku, čigar razpokane bele stene so krasile risbe igrišč, ki so jih narisali predšolski otroci. Zdravnica je posteljo poravnala vzporedno s hodnikom, se za trenutek ustavila in pogledala na ročno uro:

»Oprostite,« je vljudno rekla in pred seboj pričela potiskati posteljne kolesčke.

»Kaj se dogaja? Kaj ste ji dali?« je Darja vihravo sledila njenemu hidravličnemu koraku.

»Red je red,« je izstrelila zdravnica, medtem ko je Darja ni in ni mogla dohiteti.

»Hej, gospa Mravlja! Ustavite se, kam jo peljete?!« je zakričala, ko je prebrala napis na njenem hrbtu.

Zdravnica se je ustavila na koncu hodnika. Pritisnila je na gumb dvigala, ko se je Darja zadihano oklenila leve strani postelje.

Ošinila je zdravničine črne podočnjake, ki so ji segali skoraj do konice nosu. Z dlanmi je tleskala po zaščitni ograji postelje, rdečelaska pa ji ni vračala pogleda. Žvižgala si je neko priljubljeno melodijo, ki se je tudi Darji dobrikala, a se ji ni pustila uspraviti.

Še več, žvižganje jo je tako razbesnilo, da so se ji tresle roke. Hotela jo je pograbit za plašč in jo stresati kot jogurt, vse dokler ji čarovnica ne bi namenila vsaj ene razumne besede. Premislila si je, ko je na rokavu zdravničinega plašča opazila rdečo značko, ki je prepovedovala dotikanje.

Škripala je z zobmi in se prestopala na mestu, a kaj drugega kot čakanje na ugoden raz-

plet ji ni preostalo.

12, 11, 10 ... Dvigalo se je počasi približevalo, ko se je zgodilo nekaj povsem nepričakovane- ga. Zora se je dvignila v pokončni položaj.

Darja je od začudenja onemela, zdravnica pa je točno vedela, kaj storiti. Rahlo raztresena je segla v naprsni žep, vzela brizgalko in pripravila iglo.

Zora je iztegnila kazalec v dolžino hodnika in tako počasi, da se je na njene besede nabiral prah, izgovorila:

»Pečat si in v pečat se povrneš.«

Zdravnica ji je zapičila iglo v vrat. »Ne, pa saj nisem hotela tega!« je zavriskala Darja, ki se ji je nenadoma zazdelo, da je oblečena preveč prostaško.

Rdečelaska jo je zlohotno ošinila in iztisnila še preostanek tekočine, Zora pa je kot mrtva padla nazaj na vzglavnik.

Darja se je bliskovito odmaknila od postelje in zazdelo se ji je, da je bila priča nečemu, čemur ne bi smela, saj je zdravnici postalo nerodno. Nasmihala se ji je, češ, iz smeha pride jok, nakar je spet začela glasno požvižgavati.

Vse se je zgodilo tako hitro, da je Darja le nemočno spremljala Zorine pisane nogavice, ki jih je požirala notranjost dvigala. Potem ko sta izginili, se je nejeverno ozrla okrog sebe in upala, da bi lahko svojo zgroženost delila s kakšno pričo. Preko hrbta se je skozi vitrino nekakšne ustekleničene komore spogledala s sivolascem, ki je nekaj dopovedoval kopici ljudi v barvitih uniformah. S pridruženimi glasovi so drug drugemu žugali za zvrhanim pultom povodcev.

»Niiii res! Ni dovolj! Po vsej logiki, ki smo ji do zdaj sledili, samo trije gumbi ne dosejajo niti potencialov, niti potreb mehanizma! V tujini vanj vgrajujejo ure, lučke in zraven še den heiligen schwänze!« je godrnjal plešast možki.

Sivolasec ni hotel, da bi se Darjino neugodje razvilo v kaj nevarnega, da bi poskušala vstopiti v komoro. Ugasnil je kamero in z dvignjeno roko nemudoma prekinil razpravo. Nerodno je zaka-pitljal na mestu in kot pohabljen ptica zakrilil z rokami. Darja je zardela. Ni si mogla pomagati, da se ne bi od srca nasmejela njegovemu plesu, ki ga je hipoma fotografirala s telefonom. Ker je horizont presekala že pol sonca, je dedec ponovno pritisnil na gumb in ji sramežljivo pomežiknil. Medtem ko je hudomušno tipkala po zaslonu, je sivolasec z vso resnostjo nadaljeval pogovor z znanstveniki, ki so si v soju žarometov za trenutek z dlanmi prekrili oči.

Črna kri

Nujno vam moram zaupati zgodbo, ki me je zaznamovala v otroštvu. Težkega križa, ki se je znašel na mojih ramenih, si vse do danes, ko bo preteklost postala moja sedanost, nisem upal sneti, saj smo vendar živeli, kakor da bi bili svobodni, na območju, ki je spominjalo na kolobarjasto lasišče duhovnika. Na podolgovati planoti, ob vznožju poraščeni z drevjem, ki je ob polni luni na rečni meander polagalo koničasto senco, je stala naša družinska hiša in dva ducata drugih: psihiatrična bolnišnica, ustanova za ljudi s posebnimi potrebami, osnovna šola, narkomanska komuna in albanska trgovina s sadjem in zelenjavo. Kako smo se tam znašli, vam ne znam razložiti. O preteklosti družinskih članov je bilo prepovedano spraševati in v otroštvu s tem nisem imel težav.

Cesta, nogometno igrišče, ruševine amfiteatra ob reki, kjer so se zbirali boemi – kraj je bil poln življenja, a igrali smo se lahko samo doma. Starša sta nas iz šole vozila naravnost domov. Na poti sem pogosto opazoval žive meje, ki so ločevale sosednje hiše. Vedelo se je, da kostenika, visoka krepko čez dva metra in pol, na družinski sloves obeša črn pečat. Obraščena prodnata cesta, ki se je suhoparno vlekla skozi naselje, me je včasih spominjala na labirint, prerešetan z zaklenjenimi koničastimi ograjami. V splošnem so vsi verjeli, da dobra ograja ustvari dobrega sosedo, in tudi naša starša sta upala, da se njunim otrokom na domači posesti ne bo zgodilo nič nepredvidljivega.

Popoldneve smo preživljali na družinski posesti, kjer sem se z dvojčicama ves dan igral v sadovnjaku. Med drevesi smo brcali žogo, se lovili in tekmovali na vse načine – kakor to znajo le nedolžni otroci, a tisto usodno julijsko nedeljo, ko sta se starša vračala s službenega potovanja, smo se igrali poleg starega vodnjaka, ki ga je oče ob mojem rojstvu zapečatil z leseno loputo. Sestrama sem rad pripovedoval zgodbe o pošastih, ki so prežale v njegovi notranjosti. Pozimi je tam spala neizprosna mati narava, spomladi je v vodnjaku razsajala ljubezen, jeseni pa je s svojimi koščenimi prsti po lesu trkala hudobna teta Grba, rojena iz podtalne vode, ki se je vsako sušno poletje spremenila v črno kri.

Loputa nad vodnjakom je strohnela. Iz radovednosti, ki jo je gnala želja po dokazovanju, sem navkljub Zorinemu oporekanju z debelo vejo

odbil še zadnji žebelj. Medtem ko se je Darja kujala pod jablano, sva z Zoro z vodnjaka previdno dvignila leseno plahto. Moral sem se prepričati, da moje zgodbe niso resnične, zato sem se prvi nagnil nad temno luknjo. V stranicah kamnite opeke je nad globočino molčalo leseno ogrodje, okrog katerega je bila ovita debela vrv – običajen vodnjak. Odleglo mi je, a le za čas ene kretnje. Bilo bi naravnost nezaslišano, če moj prisiljeni pogum ne bi škodoval slovesu starejšega brata. Zora je splezala na vrh vodnjaka. V krogih je hodila po vlažnem kamnu in se bahala. Medtem ko si je Darja z dlanmi prekrivala oči, je Zora hudomušno robantila in preganjala teto Grbo. Darjino ihteče oporekanje jo je navdajalo z užitkom. Preglasilo je tudi družinskega pasata, ki ga je oče suvereno kot po navadi postavil v garažo. Nekoliko smo se zdrznili ob šklepetanju garažnih vrat, a naša igra se je nadaljevala.

Vse dokler ni mama iz garaže stopila na vrt in vzkliknila. Kanglo z vodo je hipoma izpustila in bosa stekla proti sadovnjaku. Vpila je. Bilo me je sram in želel sem si, da bi nehala, ampak ni. Skozi kuhinjsko okno je Zorino bahanje opazil tudi naš oče. Preko balkonske ograje se je zavihel okrog levega droga gugalnice in doskočil na vrt. Njegovo v gubah skrepenelo čelo je lahko pomenilo le eno – strah pred izredno visoko živo mejo.

Zora se je zaradi direndaja zmedla in izgubila ravnotežje. Desna noga ji je zdrsnila s ploskega kamna in njeno telesce je pogoltnil vodnjak. Oblila me je kurja polt. Mama je tulila, kot da je božič in prepevamo zimzelene pesmi, jaz pa sem si mislil, zdaj bo pela šiba. Le trenutek po tem, ko so očetu med tekom po vrtu pognali rogovi, je Zora zakričala: »Pomagaj mi!«

Kljub temu da sem bil prepričan o svojih pri-sluhih, sem samodejno segel v notranjost odmevajočega vodnjaka. Z nogami se je zapletla med vrvi. Komaj sem jo izvlekel. Mama nas je dohitela prva. Objela je pretreseni dvojčici. Oče se je najprej zagnal vame. Prislonil mi je takšno klofuto, da me je vrglo po tleh. Hlipavo sem se mu opravičeval. Skoraj sem ubil svojo sestro in od sramu bi se najraje vrgel v vodnjak.

»Ti se pa ne daš kar tako,« je oče s ponosom Zori razmršil lase. Potem se je z zanimanjem nagnil nad vodnjak.

»Še jih bosta slišala!« nama je za vsak slučaj zabrusil. Z jezikom si je ovlažil ustnice, pocukal za vrv in pognal vlečni mehanizem. Upal sem, da bo iz dna vodnjaka potegnil mojo truplo ter se nad njim pokesal za tisto klofuto. In tudi Zoro sem skušal ljubeče objeti, a me je odrinila. Bolje se je počutila pri mami, na katero se je priselala

tudi Darja. Ker pri mami zame ni bilo prostora, sem se zleknil nazaj na travo, kamor me je prej posadila očetova šapa. Oče se je obnašal zelo čudno. Videti je bil prestrašen, srdit in navdušen – vodnjaka ni pregradil samo zaradi nas otrok. Iz vedra, ki ga je posadil na rob vodnjaka, je pljusknila temna tekočina. Skrivaj sem opazoval njegovo adamovo jabolko, ki je trzalo od razburjenosti.

»Črna kri!« je javknila Darja izpod mamine pazduhe. Spomnila se je moje strašljivke, ki je v tistem trenutku postala resnična. Oče je pristavil nos nad gladino vedra in po črni brozgi zamešal s kazalcem, ki ga je nato vtaknil v usta. Ogabno.

»Marija, nafta je! Nafto imamo!« je navdušeno zavpil in se obrnil k mami, ki mu je z izbuljenimi očmi odkimavala.

Takrat je izza vrha žive meje, ki je obdajala sadovnjak, vzniknila sosedova glava:

»Kaj pa zganjate?«

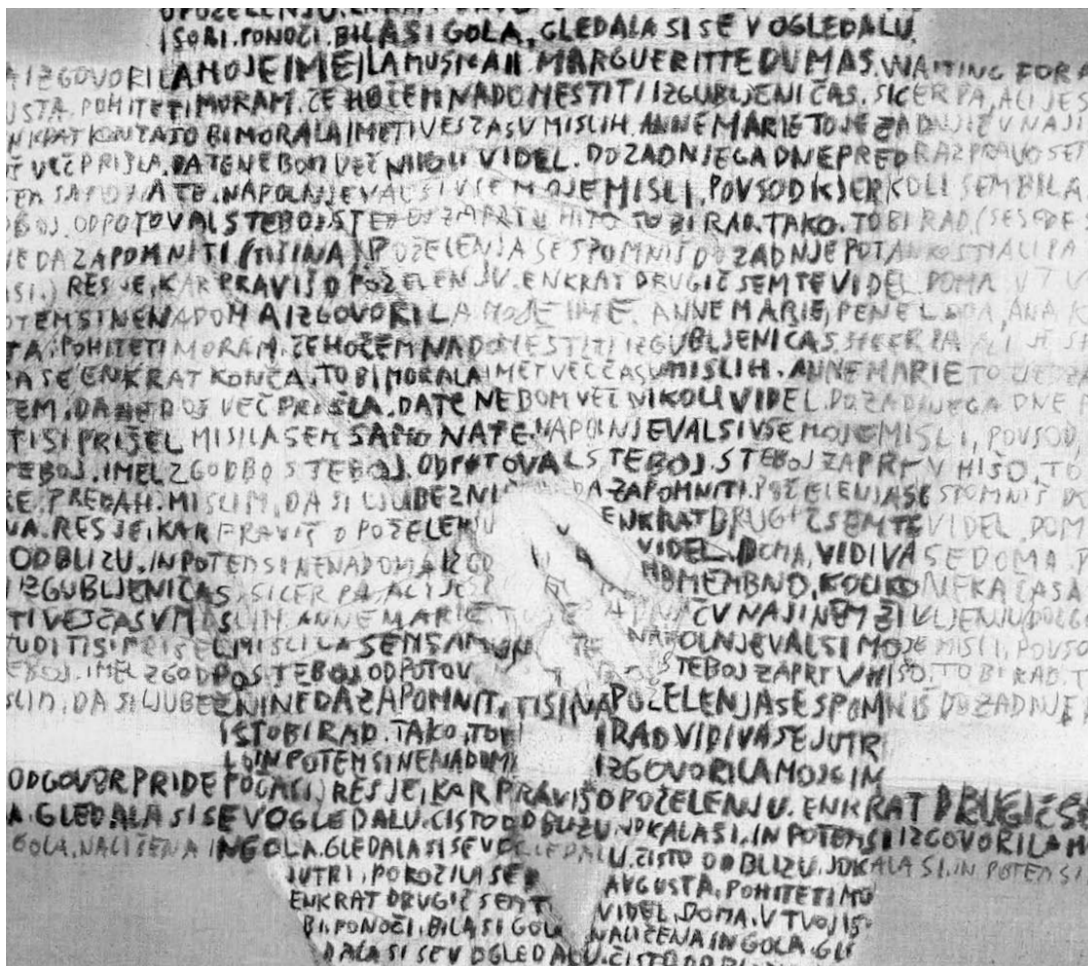
Oče se je Tonija prikupno razveselil. Razložil mu je kratko zgodovino svoje najdbe in pričel razpredati o svojih načrtih, ko ga je sosed preki-

nil.

»Kar takoj zdaj nehaj,« ga je posvaril. »Ti se tega zavedaš bolj kot vsi sosedje skupaj! Uroš, saj vendar veš, da obstaja le ena rešitev!«

Sosedove besede sem si zapomnil, ker so se mi zdele posebne, a še danes ne vem, čemu sem bil priča vsem tem naključjem brez ključa, saj smo se po sosedovih besedah vendar ravnali, čeprav jih je prav sosed Toni na glas izrekel prvi. Oče je še isti dan dal odpoved arhivarski službi. Zaprl se je v domačo pisarno, kjer ga nihče ni smel motiti. Naslednji dan je izginil za vedno.

Tisto poletje nismo smeli zdoma. Mama nas ni izpustila niti iz hiše. Silila nas je z gledanjem večernih poročil, kjer so omenjali očeta. Hišo so dan za dnem obkrožali štirje varnostniki in neko jutro sem enemu od teh privlačnih suhcev na terasi postregel s kavo. Ker se mi je zdel prijeten, sem se usedel poleg njega na gugalnico. Kako osvobajajoče je bilo okusiti nekaj, kar ni vsebovalo sladkorja! Takrat sem vzljubil okus cigarete, ki je še vedno bistvo mojih srčnih problemov.



Sašo Vrabič, Muza iz Britanskega muzeja, detajl, 2014,
ogljje, akril na platnu, 180 x 120 cm

Črtice ali črtica (ki to ni) o črticah

Na svetu sta samo dve vrsti ljudi: tisti izmečki, ki (tudi/samo) na ostale izmečke gledajo kot na izmečke, in izmečki, ki tega ne počno. Drugi naj bi bili dobri, prvi pa »uspešni« ali umaknjeni v osamo in zafiksani.

Pravili so, da je srečen otrok in da ima vsega polno rit. On pa je bil mnenja, da je vso srečo porabil, ko je našel štiriperesno deteljico. Kot vsi njegovi vrstniki je že od nekdaj vedel, da je poseben, in je sanjal, da bo naredil nekaj spektakularnega. Najraje je imel malinov jogurt, malin pa sploh ni maral. V vrtcu je bil prvi, ko je šlo za kazanje lulčkov, in zadnji pri dopoldanskem počitku. Nekateri so ga imeli za posebnega. Pri štirih letih je vprašal babico, če se sploh splača živeti, ko pa itak na koncu umremo. Ni mu odgovorila ali pa jo je preslišal. Bila je zima in bil je sneg, on pa se nikoli ni preveč rad kepal. Z babico sta kasneje tisti dan naredila snežaka. Ponoči in sploh vse naslednje noči pa se to vprašanje še vedno ni stalilo. Objemal je blazino in preusmerjal misli. Jokal ni nikoli. Vmes se je naučil samokontrole in zato ga je bilo strah le navznoter. To pač ni moglo biti prehudo. Le včasih je o kaki morbidni misli potožil mami in venomer prejel odgovor, ki ga je sovražil. Nje ni sovražil, ampak ji vseeno ni nikoli povedal, da jo ima rad. Kaj takega je prav tako redko slišal.

V osnovni je na leseno klop napisal Peter, a so ga sošolci izdali in poskus, da bi se vtisnil v zgodovino, je pogorel. Ni jim zameril. Jezen je bil le na sivega sadističnega ravnatelja s slabim zadahom, ki ga ni gledal v oči, ko se je z njim pogovarjal. Vse šolske klopi je moral počistiti. Ni mu bilo prehudo pa še dan mu je popestrilo. Vseeno se več ni podpisoval na šolsko lastnino. Podpisal pa se je na prvo klop v parku, a imel je rjav flumaster. Čez kak mesec je kupil črnega in ob rjave črke zapisal njeno čudno ime: Tara, vmes pa je dal plus. Okrog je nakracal veliko srce. Prijatelj je rekel, da ljubi samo idejo, da je zaljubljen. Njemu pa se je to zdelo enako pravi ljubezni ali ji vsaj dovolj podobno, da jo je še vedno gledal na hodniku. Dve leti. Potem sta se Tara in taisti prijatelj vsak dan držala za roke. Prvič je zares pogoltnil slino. In nato vsakič, ko so šli na sladoled. Vsi so vedeli, da mu babica daje veliko žepnine. Na srečo je sredi septembra, ko se je začel deveti razred, umrla in ni mu bilo več treba na sladoled. Na pogrebu ni jokal, tem-

več si je razbijal glavo, zakaj se jima ni lani preprosto zlagal, da je ni več. To je bil njegov prvi pogreb in ker se mu je smrt zdela nekaj posebnega, se je trudil, da bi njegov fris izgledal svečano. Ponoči se je spraševal, če je babica res v nebesih. Večnost se mu je zdela dolgočasna in hladna. Nič od tega ni maral. Maral pa je babico, a ji tega ni nikoli povedal.

S prav dobrim uspehom in nagrado za najboljši spis je končal osnovno šolo. Ko je zapustil razred, je mastno pljunil čez ramo, čistilka pa je pogledala stran. Takrat je prvič začutil anarhijo, o kateri mu je pravil oče, preden se je odselil. Čistilo je dišalo po limonah, zaradi katerih se svetijo okna, on pa se je odločil, da ima vsega dovolj. Kupil si je sprej in šolo okrasil s čudnim znakom, ki bi naj pomenil prav to na novo razumljeno anarhijo. Vedel je, da mora biti veliki A več kot le nekaj, zaradi česar bi lahko cele dneve poležaval in drkal, a točno si ni znal predstavljati. Za ideal si je vzel čistilko in znak njej v čast nasprejal še na pošto. Nekdo je rekel, da ima banka kamere, a bilo mu je vseeno. Niso ga dobili. Potem je do konca poletja vse dneve poležaval in drkal.

Naredil je prvi letnik gimnazije, poljubil neko debeluško in napisal tri pesmi, eno so pohvalili. Po še enem poletju se je na gimnazijo vrnil le za dva tedna. Tretji ponedeljek ga je napadel tesnobni občutek in uvidel je, da to ni zanj. Pljunil je na vrata treh učilnic in najbolj mastno na mizo dežurnega učenca, njega pa je lopnil po čeljusti. Za sprej ni imel denarja in prvič si je zaželel, da bi bila babica še živa. Ker se ni počutil slabo, se je počutil slabo. Doma je rekel, da en teden ne bo pouka, drugi teden pa je bil bolan. Naposled je od doma zbežal. V bisago je nametal nekaj tablic čokolade, dve jabolki in eno banano, par majic, pet spodnjic, nenamerno, a moderno strgane kavbojke ter vetrovko, z denarjem iz mamine denarnice pa je kupil rdeč sprej in karto za avtobus. Prvič je bil zares srečen in zato je ovrigel misel, da je imel srečno otroštvo.

Ko je na busu gledal skozi okno in ugibal, kako dolgo vozi do Maribora, se je spraševal, kaj je to sreča. Približno takrat se je odločil, da se jo odpravi iskat. Hamburg se mu je zdelo še kar srečno ime, a ni imel dovolj denarja za karto. Usedel se je na avtobus za Zagreb in, ko so se kolesa zavrtela, ugotovil, da je imel denarja pravzaprav dovolj. Preden so prečkali mejo, je dobil

sms, da ga debeluška ne mara več.

Preostanek poti je prespal in bi spal še nazaj, če ga ne bi brkat voznik zbudil na cilju. Še omočičen od sanj jo je zagledal. Uvidel je, da angeli nimajo kril, in prvič se je zaljubil. Niti predstavljati si ni mogel, da bo srečo našel že tako hitro. S starim črnim flumastrom si je na zapestje zarisal črtico. »Od zdaj naprej bo ena za vsak trenutek sreče,« si je rekel. Tuširati se tako ali tako ni imel namena. Še enkrat jo je pogledal in nato s kirurško natančnostjo dodal še eno črtico. Izginila je za vogal in nikoli več je ni videl.

Potikal se je po ulicah ter spal pod klopmi. Četrty dan se je prvič zares napil, osmi dan mu je čuden tip zvil joint, po še dveh dneh pa si je izprosil nekaj drobiža in nabavil svoj prvi gram. Spoznal je nekaj ljudi. Večina od njih ga ni obravnavala nič boljše od psa. Bilo pa je neko dekletce, ki mu je nosilo sendviče. Govorila je le hrvaško in malo angleško, a razumela sta se že s pogledom. Stara je bila trinajst in imela je dobro srce. Bolj kot za psa ga je imela za mucka. Vedno, ko mu je kaj prinesla, si je zarisal črtico. Obljubil ji je, da se bosta poročila in da bosta potovala po svetu. Takrat mu ni bilo tako slabo. Po dveh tednih je imel že dvaindvajset črtic. Tri je naredil, ko je bil zadet in mu je bilo dolgčas. Ni se spominjal, če je bil nemara dejansko srečen.

Ko jo je poskušal poljubiti, se je prestrašila in od takrat je ni več videl. Itak pa je isti dan spoznal dolgolasca, ki se je na klopi podpisoval kot Aco in je v davnih časih tudi sam imel sprej. Peter mu je posodil svojega in Aco je napravil lep znak za anarhijo. Obljubil je, da ga bo spomladi naučil, kako se ga naredi. Živel je v gaju, a rože, ki jih ni mogel pokaditi, je preziral. Včasih je utrgal kak cvet. Čez dan je štel ljudi, ki so hodili mimo, ponoči pa je Petru pravil o teorijah zarote. Tudi on je odšel od doma in tega menda sploh ni obžaloval, samo včasih se je zagledal kam v prazno in za dlje časa obmolnil. Drugače pa je veliko govoril. Peter pa je poslušal in tudi sam ni nikoli ničesar obžaloval.

»Na svijetu postoji samo nešto malo ljudi, koji mjenjaju odjeća,« je dejal in iz pljuč izpustil dim. Nato je nadaljeval: »Ovo nije gut za kozu.«

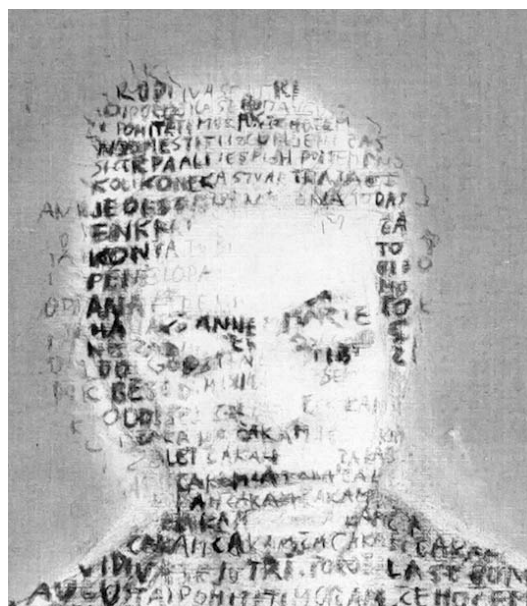
Pokazal je na Petrovo s črticami okrašeno levico.

»Ko bo zapestje polno, bom lahko rekel, da sem živel srečno,« je odgovoril Peter in potegnil čik, ki ga je Aco zjutraj ukradel iz trafike. Izvedel je še, da bi Acota kmalu zaprl, ker je nekemu tipu sledil domov in čakal, da se preobleče. Prišla je policija in komaj se je izgovoril. Naslednji dan mu je popljuval vrata in nasprejal veliki A. Petru je bil čas z njim vedno bolj všeč in zato je vsak večer zarisal črtico. Po desetih dneh

med rastlinami ga je vprašal, če se splača živeti, in Aco je rekel, da ne. Nato sta prižgala joint in počakala na večer, da sta se lahko splazila skozi luknjo v ograji. Zjutraj sta se streznila in ugotovila, da nista za ta planet. Peter skoraj cel mesec ni naredil nobene črtice, ostale pa so bledele.

Proti koncu novembra je prišel prvi sneg. Aco je za par dni odšel na počitnice in Peter ga je pogrešal. Ko se je prijatelj vrnil, pa si je od sreče zarisal kar dve črtici in mu pripovedoval, da prihaja vedno več enakih tipov. Strinjala sta se, da se je zarota končno potrdila in da morata spomladi z anarhijo porisati cel Zagreb. Aco je rekel, da tudi on ne mara zime in snega, Peter pa mu je povedal, da na babičinem pogrebu ni jokala, da mu je prijatelj speljal lubezen, ki to ni bila, da se je zares zaljubil v Hrvatice, ki je nikoli več ne bo videl, in da v resnici sploh ne ve, čemu služi anarhija. Preden je zaspal, sta skupaj mrmrala, da je s tem svetom nekaj hudo narobe. Naposled je prišla noč in Aco si je sposodil Petrovo odejo, njegovo skoraj do polovice polno zapestje zapolnil s črticami ter se vrnil pod sosednjo klop. Preden je lahko končno zaspal, je še na svojo kožo napravil prvo črtico. Počutil se je slabo, ker se ni počutil slabo.

Peter se je predramil iz sanj, ki so pravile, da živi v Hamburgu in da ni pes. Zapustil je varen pristan pod klopjo, se namesto tega zavlekel pod zasnežen grm in se spomnil, da rad pripoveduje zgodbe za lahko noč. Napisal je eno o sebi, a ker se mu je zdelo, da je izpustil preveč podrobnosti, jo je uporabil kot blazino. Zaprl je oči in prenehal dihati. Približno takrat je tudi (prvič) umrl. In sploh ni bilo kaj posebnega.



Sašo Vrabič, Muza iz Britanskega muzeja, detajl, 2014, oglje, akril na platnu, 180 x 120 cm

Marja

Marjo smo imeli radi. Učitelji kot sodelavko, učenci kot tovarišico. To se šolnikom ne zgodi prav pogosto. To sovpadanje namreč – sprejetost na obeh straneh. Zakaj če se učitelju zgodi milost, da ga učenci za kakšno leto sprejmejo v svoje razredno moštvo, morebiti celo vzljubijo, je to zanj praviloma slab medkolegialni zbornični čas: zavist, ljubosumnost in še kakšno netivo se prižigajo na vseh koncih in krajih, zagoreti znajo tudi kot pravi kres, da se nekontrolirano dimi, iskri in zublja na vse konce in kraje. Pravzaprav je dolgoročno še največ vredno, če učitelj živi v znosnih odnosih s kolegi in nikakršnih s poučevanimi. Zato svojo integriteto še najmanj poškodovano do svoje zadnje (šolske) ure enako ohrani le zakatedrniki – stroji.

Osebnost sem Marjo spoznal, ko je bila že lep čas del šolskega inventarja – s pomembnejšo polovico same sebe je predstojničala eni izmed poklicnih usmeritev, z drugo je bila učiteljica strokovnih predmetov – na prvi pogled nenavadnih, a koristnih vedenj: poslovanje s korespondenco in politično ekonomijo. Svojčas je bila tudi sama učenka te iste šole, na kateri je zdaj poučevala, zato je tu pa tam dala brezprizivno vedeti, kako ji je popolnoma jasno, kaj je za dijak njene izobraževalne branže v njegovem jutrišnjem delu dobro in prav vedeti. Predvsem pa koristno. Marja je morala takoj po maturi s trebihom za kruhom, a je med svojo prvo fabriško administrativno službeno tlako uspešno opravila izredni visokošolski študij, to je izobraževanje ob delu, ter se kmalu kot diplomirana ekonomistka znašla za katedrom. Učitelji po svoji prvi izbiri, to je po svoji čistokrvni namenski zavezanosti pedagoškemu delu, smo na takšne prebežnike iz gospodarstva gledali z rezervo. Ob pivu smo si zalizovali nevidne rane z ugotovitvami, da pedagogoski po svoji drugi izbiri v svojem primarnem poklicu pač niso bili dovolj vedni, zagnani, uspešni, sposobni ... saj se ve, takšni potem najraje druge učijo, kaj je prav in kako bi bilo treba, da bi, če bi, ko bi ... To se najbolje obnese pri delu z mladimi, ki tega – kaj in kako je prav – praviloma res ne vedo. Ne govorim iz svoje skušnje, meni, hvala bogu, to ni pred njo nikoli zletelo z jezika, tudi ko je bil malignansko opletav ne, toda skoraj prepričan sem, da je tudi Marji kdo izmed kolegov v kateri izmed pregretih razprav to njeno večerno univerzo ob delu tudi oponesel – pač v smislu: ti mi ne boš solila pameti, čeprav si moja

predpostavljena, zakaj če si res tako sposobna in vse tako veš, bi ja naredila kariero v praksi, kjer si tudi zastavila svojo poklicno pot. Kaj hočemo – tu pa tam je pa kosu načelnosti dobro in prav dovoliti na plan.

S takšno ropotijo v sebi smo se pomlad 198? odpravili na sindikalni izlet. Ne kam daleč – učiteljsko skromno pač, na sprostitevni avtobusni krog po domovini, pa še to le po ožji. Najbrž samo za en dan – ne spominjam se več. Pravzaprav sem o tem izletnem enodnevnju kar prepričan, zakaj če bi se takrat dogajale običajne sindikalne večerne aktivnosti, bi imel kaj memorirati – zagotovo bi ostal kakšen spominski bajalni dokaz o tem, da je bil izlet dvodnevno breznočen. Prebedene ure bi nam namreč v naslednjem letu dni do novega izleta med komaj še znosno jaro kačo poučevanja preraščale v epske razsežnosti, primerljivo vredne homerskih upodobitev ugrabitve lepe Helene ali zadnje noči obleganja Troje.

Ampak zdaj smo na poti. Nismo razredna skupnost, ampak šolski učiteljski zbor in v avtobusu počenjamo natančno tiste stvari, ki jih sicer na ekskurzijah svojim dijakom strogo prepovedujemo. Med vožnjo se sprehajamo po avtobusu, tisti na prvih sedežih niso pripeti z varnostnimi pasovi, drobimo s hrano, čeprav jesti ni dovoljeno, čvekamo počez, da govejih domačih, ki jih vrtili šofer, sploh ne slišimo, vsake toliko iz katere izmed prisrčnic z glavo vznak skrbimo, da lažje oralno dvigujemo razpoloženje. In že se zaori *Če študent na rajžo gre pa Še kiki'co prodala bom* in že sredi dopoldneva *Mi ga pa žingamo ...*

Na bovškem smo iz zloženih štiric in čez avtobusna naslonjala zviti vprašavej ter v predklonu (prepričani, da nas takšnih šofer ne vidi!) se sem ter tja po avtobusu prestavljajočih končno dobili priložnost vzravnati se v homo erectuse. Za nami je bilo komaj kakšno uro manj kot za cel ših avtobusnega simpozija, to je trpežnega izmenjavanja vseh sort steklenk iz rok v roke. Po vsej domovini je že odbilo dvanajsto in po dopoldanskem, v prtljažniku hlajenem sindikalnem sendviču nam je končno pripadalo v usta vtakniti kaj toplega, predvsem pa ... odžejati se. Zakaj *Že dolgo nismo pili ga, pili ga ...* V laški maniri iz let njihovega zadnjega osvobajanja *scavov* smo okupirali prvo na oko dovolj prostorno gostilno. Bili smo replika solidno organizirane bojne enote: vedelo se je, kdo s kom, torej vzor-

na slovenska odslikava grupiranja v arnavtskem duhu. V trenutku smo razdejali najbrž že desetletja vzdrževano razpostavitev gostilniškega inventarja: prestavili in preložili smo mize v skladu z našimi skupinskimi združevalnimi potrebami ter že otročje razigrano (kako tudi drugače, saj so nas otroci gnetli po svoji podobi iz dneva v dan) vpili eden čez drugega in vsak zase skušali pokazati, kako smo unikatni. Zvočne efekte, podobne onim na nogometnih tribunah, ki so se napajali iz naših glasnih premišljevanj o hrani in pijači pri vseh mizah hkrati, je umirilo šele drobno pozvanjanje. Učiteljski refleks je deloval, poklicna deformacija je bila budna. Pozvenevanje ni bil šolski zvonec, oglašalo se je pritrkavanje vaze ob vazo, zakaj na mizah še ni bilo nobenega kozarca, kaj šele jedilnega pribora. Kako tudi: tako smo vpili, da natarici ni bilo mogoče slišati, kaj bomo pili.

Sindikati je častil v avtobusu, s sendviči in doniranimi krofi, plačal bo tudi večerjo, tu pa poravnate naročeno iz svojega žepa. Torej naročajte po pameti, se je oglasila predsednica osnovne organizacije.

A poravnamo tudi zapitek? je skušal nekdo omehčati rdečo blagajno.

Oboje. Zapitek in zajede, je bila neizprosna najbolj udarna ost delavskega razreda.

In so omizja začela z delom.

Za stare sindikalne mačke napoved materialne soudeležbe ni bila nobeno presenečenje, saj so bili navajeni vseh sort državnih trikov: depozitov, sodo – liho, bencinskih bonov, električnih redukcij ... zato so za del zmanjšanja osebne participacije na poučno-sprostitutnem pohajkovanju poskrbeli že pred odhodom iz avtobusa. V gostilno so pretihotapili nekaj žganega in ga, dokler niso dočakali hišnih, to je gostilniških kozarcev, deponirali pod mizami, tu pa tam je kdo potisnil v žep zemljo iz avtobusne prtljažniške zaloge, zaenkrat še speči deklarirani kristjani so širokogrudno ponujali jabolka iz skupne zaloge, napravljali pa so se, kot da bi jemali dobesedno sebi od ust, za premostitev oslabelosti zaradi padca sladkorja se je bilo mogoče dokopati tudi do kakšnega vtihotapljenega keksa.

Nič specifično učiteljskega pravzaprav, a zato zelo splošno sindikalistično človeško.

Šest nas je sedelo za dvema v eno sestavljenima mizama. Med našo multikonverzacijo, to je hkrati oralno vsak z vsakim, je pred omizjem, ki je za trenutek onemelo (menda ja ne k nam!), obstala kolegica Marja. Za seboj je vlekla stol in na vogal je kot sedma posedla samo sebe.

Kje si hodila?

V avtobusu sem malo legla na zadnje sedeže.

Boš keks?

Kje te boli?

Malo mi je odjenjalo, nas je potolažila in si pest desnice z levico potiskala v pleksus.

Hitro smo se s stoli vred toliko zrtali, da smo ji odmerili skoraj enakovreden prostor, čeprav se je na vse pretege branila, češ, bo samo malo posedela, naročala tako ne bo. Od dopoldanskega sendviča da ji še zdaj v želodcu čepi kamen, kaj kamen – prava skala. Ne more.

- Morebiti bi pa kakšen brinovček? je hitel nekdo izmed naših, pa se je otepala z vsemi štirimi. Samo minuto, dve da bo z nami, potem se bo prestavila še h komu drugemu. Saj smo na izletu, sindikalnem, in prav je, da se družimo.

Potem smo naročili. Tisto, kar je najhitreje in mora biti sveže pripravljeno.

- 6-krat čevapčiči s prilogo in liter vina.

- Kakšno boste?

- Jaz bi najraje vašo črno, je že malo okorno izgovarjal najstarejši za omizjem.

- Reče se vaše črno, ni mogla iz svoje kože slavitka.

- Saj sem razumela ... Bil je poklon, se je službeno zaigrano vključila v besedno igro Primorka z vranje črnim čopom, ki ji je opletal po najbrž na pol golem hrbtu. Videti ga pa še ni bilo.

- Kakšnega torej prinesem?

- Ja vašega, belega.

- Malvazijo?

- Dve prinesite. Da ne boste takoj po novo hodili.

- Šestkrat čevapčiči, je med preštevanjem naših dvignjenih rok z očmi ponavljala naša naveza s kuhinjo in šankom, pa dve malvaziji.

Obvladala je svoj posel, zakaj Marja je obe roki še vedno tiščala v sončni pletež, ne pa vsaj ene v zrak.

- Pa gospa?

- Ne, nič ne bom. Hvala. Sem že pri šanku povedala.

- Ne brani se, kolegica! Marja!?

- Ne daj si pokvariti izleta.

- Prinesite ji brinovec. Nula pet.

- Ta bo šel na moj konto.

- Brez ledu, da si ob vsem slabem, kar jo pesti, za povrh še želodca ne prehladi.

Smo udušili litra, kot bi pihnil. Tako pač to gre – s prvim kozarcem poplakneš cestni prah, z drugim podkupiš srečo za spremljavo do konca izleta in če obakrat ne skopariš pri nalivanju in natakaš do roba, v tretje komajda izpelješ polnjeje pri vseh šestih. Je bilo treba koj naročiti še enega. Marji pa še en brinovec. Vidno ji je odlegalo. Ne pa še čisto.

Potem kakšne pol ure opravljamo evalvacijo sindikalnih ekskurzij iz prejšnjih let, omizja se v postopku že skoraj začnemo družiti med seboj, vrednotimo tudi danes dogodeno in odločamo,

kaj bo šlo v spominski arhiv do naslednjega leta.

Marjin drugi brinovček je medtem tudi izhlapel.

- Boš še enega?

- Ne, hvala. Mogoče bom kozarec vina, ampak ne še zdaj. Kasneje. Če sploh bom. Ampak brinovec pa imajo! Takšen po našem koncu še ni hodil.

- Natakariča, še en brinovec. Za zdravje.

Medtem ko naročeno že vohamo z žara, a še čakamo na jed, predvsem pa na nov flaškon, saj se je že tudi tretji osušil, kar v vinske kozarce natakamo žganico izpod mize. Malo za dezinfekcijo, malo za vzbujanje teka, malo zato, ker k sindikalnemu spada tudi razvrat ...

Končno! Čevapčiči. Šest porcij. Vse enake. Od svaljkov na žaru pečenega mletega mesa se še kadi. Predvsem pa omamno diši. Porcionirani so v vzornem samoupravnem duhu enakosti in enakopravnosti: na vsakem krožniku šest čevapov, nekaj rezin čebule, ajvar, gorčica. V košarici za vsakega po dva kosa rahlo rahlega primorskega belega. Kruha.

- Na zdravje!

- Čin.

- Že dolgo nismo ...

Poskus se izjalovi – s krožnikov preomamno diši.

- Dober tek!

- Boh žegnaj!

- Buh lonaj!

Vpitje in poskus pesmi je zamenjala tišina. Kot da smo v finalu svetovnega nogometnega prvenstva prejeli gol v podaljšku. Zgodilo se je v minuti – kot da smo se s tribun preselili v mrliško vežico.

Meso je ravno prav začinjeno, da ga je treba sproti poplakovati, brbončice delajo, okusi prilog se tako kot že kdo ve kolikokrat doslej dovršeno miksajo ... Sicer ne mlaskamo ali srebaje spravljamo v usta vroče valjance iz mešanega mletega ..., a se nas sliši.

- Hvala bogu, da nisem musliman ...

- Zato pa danes dajmo ga ...

- Natakariča, še en liter!

- Gospa je natakariča, spet teži kolegica, ki ima kruh samo zato, ker je nekoč bil neki Trubar.

- A veste tistega o komarju ...

- Molči in jej! zapreti z dveh koncev hkrati.

- Mmmm ... Res ni slabo.

Vsake toliko kdo zastavi največ tribesedni slavospev bratstvu in enotnosti ter multikulturalnemu državnemu jugoprojektu, to je kulinariki, udeleženci blagovne menjave iz dežele proletariata pa na to v glavnem odgovarjajo le še z medmeti. Edina, ki je brez dela, je želodčnica za našo mizo. Štampri pred njo je prazen. A ji gre na bolje. Roke je iznad nadtrebušja že spustila,

da ji prosto visijo ob stolovih nogah, a z njimi nima kaj početi. Prebolewnico skušamo vrniti na izlet. Prvi pravi pokazatelj okrevanja je lakota. Pravzaprav ješčost. Tisti, ki so z dvema, tremi pojedenimi čevapčiči že uspeli potešiti prvo lakoto, začno vzpostavljati učiteljsko filantropsko držo.

- Marja, poskusi! Daj no!

- Odleglo ti je. Saj je ja videti.

- Vzravnaj telo, tako boš pretegnila tudi želodec.

- Ko pa se želodec oglasi, pomeni ...

- V obraz si že vsa ta prava.

In res. Na Marjinem obrazu in čelu ni nikjer več niti sledu bledice, ne duha ne sluha o prejšnji dobesedno vklesani bolečini. Kepo v želodcu je očitno raztopil prežgan brin. Odslej preverjen recept za preganjanje želodčne kepe: dvakrat nula pet. In tretji v pripravljenosti. Homeopatsko doziranje.

Zdaj, ko ji je odleglo, se Marja le toliko omehta, da se nam na ljubo žrtvuje. Noče kvariti izletnega razpoloženja. Pripravljena se je žrtvovati. Če bo treba – še enkrat vzeti bolečino na svoje rame.

Izpod mize potegne v višino prsi svoji dlani številka 47. Z njeno balerinsko držo telesa in pridvignjenih rok bi bili zadovoljni tudi na angleškem dvoru.

- Samo poskusila bom.

- To delaj, punca!

- Samo enega bom.

- Najprej poskusi, šele potem se boš odločila.

- Ne, ne bom s prsti – pomagala si bom z zobotrebcom.

Hvaležni hudičevemu zvarku, da nam je vrnil kolegico med žive, se po povzdigovanju – kozarcu belega, molče odločimo še za skupinski Marjin čevapčič ofer.

Smo jo pripravili, da je naredila krog po krožnikih na našem omizju – od vsakega je morala vzeti po en temnorjav, dišeč, v ustih se kar topeč na žaru pečen svaljek seseklanega mesa. To se pravi čevapčič. In je tu pa tam k slastnemu nabodla še kakšno čebulo, pomočkala hrustljivo skorjo ali pa mehko premehko sredico belega pri enem v gorčico, pri naslednjem v ajvar, priložila k vsemu v ustih še kakšen požirek rebule, ki si jo je natakala kar v svoje nula pet šilce, pogosteje kot mi sicer, a je bila v seštevku mera enaka. Ona dvakrat nula pet, mi enkrat ena nula.

Hvala najvišjemu, na izletu smo, po kolegici ješčosti sodeč je bila slabost očitno mimo. Kaj mimo – iz razposajenosti, ki se je prebujala v njenih očeh, bo vsak hip presegla naš doseženi limit igrivosti.

Marja je bila pri svojem pokušanju dosledna kot kuhar, ki je sestavil naše porcije. Nikogar ni

izpustila, od vsakega je vzela natančno enako, opravila je popoln krog s pikolovsko dosledno tajmingiranimi postanki od krožnika do krožnika.

- Krožnike na kup! Pospravite krožnike! je začela priganjati sindikalna. Gremo! Smer - morje.

- Kaj pa kobariški muzej?

- A še nisi bil tam?

- Bil.

- Torej? A imaš slab spomin?

- Ne, vendar ...

- Obnovi ohranjene podobe med vožnjo.

- Račun. Plačamo!

- Vsak posebej?

- Ne, skupaj. Po omizjih.

In nas je vseh šest priložilo enak del. Marjja seveda nismo dovolili, da bi se dotaknila denarnice, sploh pa ne kaj potegnila iz nje, saj ni ničesar naročila.

Preden smo dvignili riti in se odpravili sedet nazaj v avtobus, je Marja le še zašpilila kosilo. Zdaj je bila za nekaj sekund učiteljica, predstojnica, praktik na delu.

- Vidite, temu se reče ekonomija. Politična ekonomija. Naročili ste vsak svojo porcijo s šestimi čevapčiči, pojedli ste jih vsak pet. Jaz edina nisem imela stroškov, pojedla pa sem šest čevapčičev. Zdaj veste, zakaj je povsem normalno in celo prav, da

sem vaša predstojnica. Le kako bi bilo, če bi moje delo opravljal kdo izmed vas!? Že zdavnaj bi ostali brez učencev in vpisa!

Kaj nam je ostalo drugega, kot da smo debelo požrli.

- Natakak, en brinovec, prosim. Ne, ne za gospo Marjo. Zame.

Marja je bila odlična učiteljica: kar si je vbila v glavo, da bo naučila, je znala vtepti v buče. Tudi v naše.

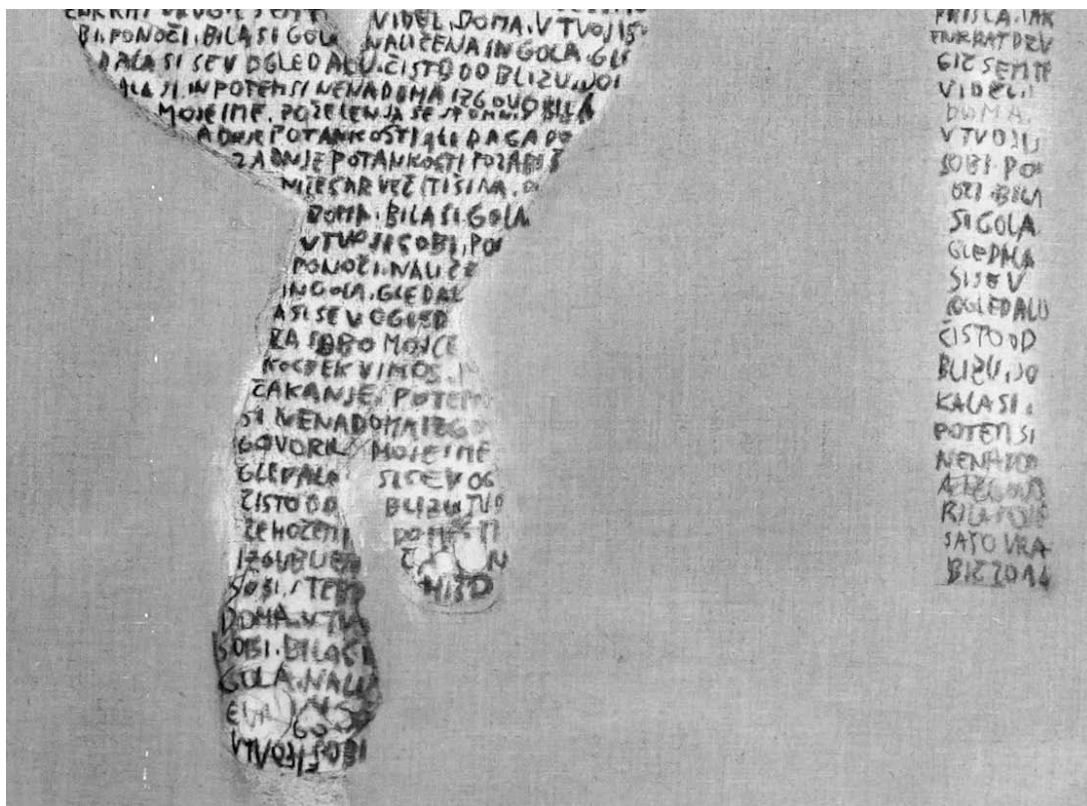
- Bom pa to uro zabeležila kot pedagoško terensko konferenco. Da boste tudi vi imeli korist od izleta, nas je nagradila na koncu spontano zgodene ekskurzijske učne ure. Ko je pred, pravzaprav nad nami stoječa skupaj z roko spustila k stegnu tudi svoj iztegnjeni kazalec številka 47, smo kot na ukaz dvignili riti tudi mi in jih odnesli proti avtobusnim sedežem.

Pa cigareta po kosilu?

Ah, to so bili še časi, ko smo kadili pred in med jedjo pa po njej. In v avtobusu.

Marja je skozi vrata Pri Martinu stopila pred menoj. Ravno sem prestopal prag, ko me je poprosila za cigareto.

- Pustila sem jih v avtobusu. Pred eno uro mi na misel ni prišlo, da bi mi lahko pasalo, je povedala med enim samim dolgim uhajanjem dima iz pljuč.



Sašo Vrabič, Muza iz Britanskega muzeja, detajl, 2014, oglje, akril na platnu, 180 x 120 cm

Odmevi prve svetovne vojne v Sračjem

(odlomki iz romana *Bruc*)

Ljuba Prenner se je rodila 19. junija 1906 na Fari na Prevaljah. Starši so jo (po botri) sicer krstili za Amalijo, vendar se je »upornica z razlogom« kmalu preimenovala v Ljubo in tako je ostalo odsihmal do danes. Njena mati Marija (rojena Čerče, 1867) je bila hči čevljarja in viničarja iz Jarenine v Slovenskih goricah in se je do poroke preživljala kot dekla in kuharica. Oče Josip Prenner (rojen 1863) je bil po rodu kočevski Nemec, sicer orožniški stražmojster, v času Ljubinega rojstva pa je opravljal državno službo dacarja (pobiralec davščine na prodajanje tržnega blaga). Leta 1908 se je na Prevaljah rodila njena sestra Josipina (postala je babica Šerbi, pevke *Agropopa*), sicer pa je imela Ljuba po materini strani še polbrata Ivana Čerčeta (rojen 1885).

Družina se je zaradi očetova službe pogosto selila. Leta 1910 so se preselili s Fare v Ruše, kjer je Ljuba v šolskem letu 1912/13 začela obiskovati 1. razred ljudske šole, a januarja 1914 se je družina preselila v Stari trg pri Slovenj Gradcu, kjer je nadaljevala šolanje – šolski prostori so bili v graščini *Rotenturn*. S šolo in začetkom prve svetovne vojne se tudi začne razvojni roman *Bruc* (*roman neznane-ga slovenskega študenta*), ki je ostal 70 in še kakšno leto več v rokopisni obliki, leta 2006 pa je izšel v knjižni izdaji pri Založbi Cerdonis iz Slovenj Gradca.

Pobuda za tokratno ponovno prelistavanje literarnega besedila (predvsem vstopnega dela v romaneskni čas in prostor) je obeleževanje 100-letnice časa svetovne vojne (1914–1918). O slovenskem literarnem odzivanju na prvo morijo v 20. stoletju je bilo povedanega že marsikaj, *Bruc* pa prinaša utripanje zaledja med veliko vojno, še več – uvid in odzivanje otroka na krvavo rihto, ki za doseganje ciljev ni izbirala sredstev.

Kako je torej tudi v Sračje (Slovenj Gradec) segla prva velika vojna – odmevi strašne morije v romanu *Bruc*.

(Pojasnilo: Ivan Čerče je bil tudi Maistrov borec za severno mejo, do leta 1923 je živel pri starših v Slovenj Gradec, kasneje se je odselil.)

Jaz sem Lojze Pečolar. Rodil sem se v Sračjem v sedmi pomladi dvajsetega stoletja. Tam sem tudi doraščal poleg edine sestre, ki je bila leto dni mlajša.

Kdor pozna Sračje, bo dejal, da je ta podeželski trg najbolj dolgočasno gnezdo vse slovenske domovine in da zasluži komaj naziv vas. Neki šaljivi kaplan je napisal pred leti v župnijsko kroniko sledečo obsodbo: »V veliki, od Boga zapuščeni luknji je majhna, še bolj zakotna in zapuščena luknja in to je Sračje.«

Z veliko luknjo je mislil globel, ki jo obdajajo z vseh strani nizki griči. Ti so deloma porasli z bukovimi gozdovi, deloma pa zasajeni z vinsko trto, ki pa ne rodi onih težkih, zlatih sokov Slovenskih goric, ampak le ponižno izabelo in ono lahko rdečkasto vino, ki prija le ob košnji in žetvi.

Sredi globeli, ki jo prereže široka državna cesta, medli Sračje. Naokrog so njive in travniki, na vzhodnem koncu pa se svet že rahlo dviguje, koj za zadnjimi trškimi hišami in nad obširnim pašnikom se vzpenja že gozd. Iz za nizkega venca gričevja pa strmi proti obzorju z gostimi smrekami porasli hrib Gospojnične gore, ki ji pravijo tudi Daljna gora, ker je iz Sračjega do vrha dobrih pet ur hoda. Ob vznožju okoliškega gričevja je nekaj manjših vasi.

...

Naša hiša je bila na vzhodnem koncu v sosesčini Megarcev, Robičev in Bajsov, ki so bili kmetje kakor moji starši.

Sicer pa so bili skoraj vsi Sračjani kmetje in še oni, ki so bili obrtniki, so se poleg svoje obrti tudi preživljali od pridelkov svojih njiv in od tega, kar se je doma priredilo od živali. V tem Sračjem je bilo poleg velike Uršičeve še troje malih trgov, dvoje pekov in isto toliko mesarjev ter petero gostiln. Razen župnega, občinskega in poštne urada ter ljudske šole ni bilo ondi v onih časih, ko sem se rodil in zrasel v razboritega dečka, še nikakršnih državnih oblasti in ustanov.

Šele pozneje, po razpadu avstro-ogrske monarhije, so pričeli v Sračjem poslovati tudi sodnija, notar, financa in komanda žandarmerijske postaje, kar pa Sračjega samega ni mnogo poživilo.

...

To dvorišče je bilo moj prvi življenjski oder. Tu sem se seznanil z našo psico Šipso. Njen rod ni bil imeniten: njena dlaka je bila rjavkasto siva, kakor da bi se stalno valjala v cestnem blatu. Toda Šipsa je bila dobra in pametna in bil sem prepričan, da tudi ona ve, da je naša mama huda ženska in da je naš oče imeniten človek, da ga tudi ona občuduje, kakor sem ga občudoval sam, zlasti ob nedeljah, ko se mi je zdel on, bivši žandar, najlepši v svojem prazničnem oblačilu in nastopu.

...

Svojega polbrata Ivana, ki je bil materin nezakonski sin, sem tudi občudoval, a ne tako kakor svojega očeta.

...

Šola me ni kaj posebej vznemirjala in ko so bili mimo prvi meseci, se mi tudi ni več zdela tako vzvišena. /.../ Neko jutro, ko sem se odpravljal v cerkev, je pritekel sosedov Nestlek k očetu v izbo in mu nekaj razburjeno razkladal. *Ferdinand* in spet *Ferdinand*: o nekem Ferdinandu mu je pravil in to ime sem nekajkrat ujel skozi zaprta vrata. Tudi mama je bila notri in Micika, le jaz si nisem upal blizu, ker so me vedno z istimi besedami napodili: »Kaj nateguješ ušesa, če odrasli govore, marš!« /.../ Ko smo šli od maše, so se tudi ljudje pred cerkvijo sila vznemirjeno nekaj izpraševali in odgovarjali. Bajsov Tonček in Mežnarjev Korl pa sta poslušala Marčičevega Milana, ki jima je važno nekaj pravil. /.../ Ko sem vprašal kaj in kako, me je Milan takoj pičil: »Glej ga, buteljštupo! Še tega ne ve! Ferdinanda so ustrelili in Zofijo!«

Ferdinanda? Že spet ta neznani Ferdinand. Le od kod je izvedel Milan kaj o tem Ferdinandu, ki so ga menda ustrelili tako kot našo Šipso ali kaj? Ker drugega nisem znal odvrniti, sem mu zabrusil: »Lažeš!« ga sunil v hrbet in odbežal proti domu.

Šele drugo jutro sem v šoli izvedel, kaj se je zgodilo. Gospod Ante nas je sklical vse skupaj v prostorno šolsko vežo in nam s stopnic v gladkih, dolgočasnih besedah z mnogimi l-ji in ev-i povedal, da je bil ustreljen od *klete morilske roke* prestolonaslednik Ferdinand in njegova žena Zofija, o katerih do takrat še sploh nisem vedel, da živita. To da je baje zelo žalostno in vsi da moramo žalovati. Najlepše je bilo pač, da nam ni bilo treba več hoditi v šolo in imeli smo koj sklep šolskega leta, ki bi ga sicer morali

vleči še ves junij.

/.../ Ko smo po vseh svetih prišli spet v šolo, je bilo vse nekako drugače. Nadučitelja Anteja ni bilo. Šel je na fronto. Fronta! Nikakor nisem mogel doumeti te besede. To je bilo zame neka-ko slično trditvi, da je človeška duša neumrjoča. Tolikokrat se je ponavljala, vsak je vedel zanjo, vsak je menda tudi vedel, kaj pomeni, in se točno zavedal, kaj predstavlja, le jaz sem jo nosil na ustnicah, jo izgovarjal in ponavljal, ne da bi znal doumeti vsebiti, ker nisem imel o njej nikakršne predstave. /.../ Sicer pa smo prav tedaj mi otroci zaživelili svoje življenje. Kdo pa je sploh imel še toliko časa, da bi se pobrigal za nas? Mojemu očetu ni bilo treba na fronto, ker je bil zaradi svoje srčne hibe upokojen kot žandar, a je imel več kot pet služb. Hodil je rekvirirat po kmetih, dostavljal je sodnijske papirje in popisoval različne stvari in ljudi po hišah. Po cele tedne je bil zdoma in mati je bila sama s staro Jerco za vse gospodarstvo. Če nas je mogla ujeti, nas je s trdo besedo in še tršo roko zaposlila na paši ali njivi, a mnogokrat smo ji ušli in ni si znala drugače pomagati, kot da nas je vsak drugi večer, če ne vsak dan, korenito zlasala in s preklo nabila. Tedaj se je pričela starati in od takrat pa do danes, se mi zdi, da se njen obraz ni več mnogo izpremenil. Gube so se ji zarezale okrog ust v lica, brada je izgubila vso mehko in izraža le še žilavost vpreženega delavca. /.../ Tedaj se je menda tudi naučila onega neprestanega zmerjanja, ki je pričelo polagoma pojemat šele, ko je bila že v letih sive starosti. Do takrat pa je oštevala vsakogar in zmerjala vse dni. Razhudila se je nad očetom, nešteto krat nad nama otrokoma, nad Jerco in sosedo, nad vso vojno, cesarjem in politiko, nad Angleži in Francozi, nad Bogom samim, najbolj pa nad onimi ženskami, ki so zapijandurile podporo, katero so dobivale za moškimi. Večkrat sem jo tudi zalotil, da je jokala in ker so tudi druge ženske v soseščini toliko jokale, sem pač mislil, da joče zato, ker prihajajo vsak čas vesti s fronte, da tega ali onega ne bo več nazaj. Morda je res jokala iz strahu in žalosti, ker je bil tudi Ivan odšel k vojakom.

Ta Ivan! O božiču se je bil vrnil na dopust domov. Silno sem se ga bil veselil že ves teden poprej, v šoli sem vsem pripovedoval, kako lep vojak da je moj brat. Že davno sem zavrgel svoje prejšnje želje, da bi hotel postati učitelj ali župnik, edinole lajtnant je bil zame življenja vreden cilj. Da bi vsaj vojna trajala tako dolgo, da bi

dorasel sam in postal lajtnant, kar bi pomenilo višek sreče. V vsem Sračjem je bil edini lajtnant starega Ferjana sin Konrad.

Ivan je bil na dopustu le dva dni in stalno sem mu bil za petami. A kakšen je bil! Uniforma prostaška, umazano siva, on sam nič obrit, suh, pa tudi niti za eno trohico vojaško strumen, kaj šele navdušen, kakor sem pričakoval v svojih veselih, vnetih misli nekaj dni, preden je prišel. Zazijala je vrzel. V šoli so nam ob vsaki priliki govorili o domovini, o svetosti boja in junaške smrti, na Uršičevem travniku je vadil moj oče jungschütze, ki so kar goreli od veselja do vojskovanja, sami smo se fantalini neprestano podili kot naši in Rusi po gmajni in le s težavo smo dobili one, ki bi hoteli biti Rusi v igri naših krvoločnih vojaških pogonov. Ivan pa, moj lastni brat, govori zaničljivo o kasarni, kolne, a ne Rusov, ampak tako, vse skupaj, prav nič ni ponosen na svoj vojaški stan, in ko je odhajal, sva se zelo hladno poslovila. Zdelo se mi je, da sem doumel vzrok njegovega vedenja. Bojazljivec je, figar!

...

Tedaj smo dobili v šoli mlado učiteljico (op. Anico Schneck). Gospoda Anteja je nadomeščal stari Ferjan, ki je vreščal in razsajal po hodnikih, razredih in po dvorišču in agitiral za vojno posojilo po trgih in okolici. V najvišjem razredu je poučevala gospodična Amalija Šuler, kratkotalno Šulerca imenovana, ki so jo otroci s pridom dražili in sovražili. Mi pa smo dobili sredi leta novo, mlado učiteljico in to je bilo prijetno. Do sedaj sta nas namreč izmenoma mučila stari Ferjan in Šulerca, kar je bilo pusto in odvratno.

...

Gospodična Anica Schneck pa se je itak vedno manj brigala za šolo in otroke. A v Sračje je prišla neka vojaška komisija in se tu nastanila za dalj časa. Kot vnet patriot sem takoj razložil vojaške čine. Bil je tu neki oberlajtnant, visok in bradat mož, in z njim še neki enoletni prostovoljec, mlad in črnokaste polti, kar je veljalo takrat za veliko lepoto, zlasti zato, ker so se mu bleščali na rjavem, gladkem obrazu snežno beli zobje izpod črnih brk. Kmalu smo dečki zvedeli, da je temu lepotcu ime Emil Paschke in da je iz Opatije. Po vsej šoli se je tudi že v dveh tednih razneslo, da se naša gospodična Anica Schneck sprehaja s tem enoletnikom za vodo onkraj šole in da ju tam lahko vidiš vsak popoldne med četrto in šesto uro.

...

Šlo je na zimo. V šoli že dolgo več nismo imeli pouka. Tam so ležali ranjenci in vse poslopje z dvoriščem vred se je bilo spremenilo v vojašnico, kjer so komandirali češki feldvebli. Šola je bila nastanjena po raznih hišah in naš razred je vzel pod streho stari Mrzel, prvi trški čevljar-ski mojster in hišni posestnik. Dopovedovali so nam dnevno, kako moramo biti hvaležni gospodu Mrzelu, da nam daje možnost za šolski pouk, brez katerega bi ostali vse življenje še večji butci, kot smo sicer. Seveda tega nismo verjeli ne staremu Mihi Ferjanu, niti naši Schneckovski, ki nam je to sicer zabičevala v bolj izbranih besedah kot stari Ferjan, a tembolj prepričevalno in resno, pa se nas je bolj malo prijelo. Mi smo videli le sitnobo, starega debeluha Mrzela, ki je drsal po temni, ozki veži v starih copatih in se obregnil ob vsakega, ki je prišel mimo v razred.

»Samo škode mi ne delajte! Saj imam samo škodo od vas. Kamor pogledam, sama škoda!«

...

Minila je jesen in zima je prinesla leto 1918. Še vedno so govorili o fronti, a nič več z onim navdušenjem kot nekdanj, vedno bednejši so bili vojaki, ki so prihajali s transporti v naše zapuščeno in od sveta pozabljeno gnezdece, in doma, kakor tudi drugod v našem trgu, sem opazal, da se nikomur nič več prav ne ljubi. Ona važnost, ki je bila gibalo vsega sračjanskega dogajanja, je izhlapela nekam v nedogledne, nedoumljive daljave, kamor so izginile žemlje, bel kruh, lepe uniforme in svečani pogrebi. Nekam pusto je bilo v Sračjem.

O božiču je spet prišel Ivan na dopust. Kako pust božič je bil to! Oče in Ivan sta se prepirala, če se pa že nista, sta se držala kakor hudo vreme. Ivan je klel po italijansko, kar se mi je zdelo silno prostaško, saj nam je pobožni katehet tolikokrat pravil, kako neznansko kruta žalitev Boga in Matere božje je takšna kletvica. Preziral sem Ivana in gnusil se mi je. Njegova vojaška obleka je bila povaljana in skrpana, skratka – beraška, in ves Ivan je bil beraški v svoji surovi jezi, ki jo je stresal neprestano nad vsem in vsakim, in s svojimi nečednimi besedami, ki so letele od njega kakor uši od praskajočega se psa. Ušiv pes! Da, tako sem si takrat predstavljal svojega polbrata.

Nič me ni ganilo, ko se je po praznikih poslavljaj od doma. Skril sem se na skedenj, da mu ne bi bilo treba podati roke, pa sem se premislil in

stopil za trenutek v hišo, kjer mu je mati polnila nahrbtnik.

»Ali naj mu pomagam nesti do Lošperga?« sem vprašal mater.

Mati je imela seveda objokane oči in to me je jezilo, češ, kaj se ti je treba cmeriti za njim, saj si se zadnje dni tolikokrat ujedala nad njim in njegovim preklinjanjem in osornim, drznim vedenjem. Jaz bi šel z njim le tako, iz vljudnosti, ne, niti iz vljudnosti ne, ampak iz nekega prikritega veselja, da odhaja in da se tako iznebimo nadležneža.

»Ni treba!« me je osorno zavrnila mati.

»Srečno hodi!« sem mu dejal, mu pomolil roko in ga površno poljubil na raskavo lice, potem pa brž stekel za Uršičevo stajo, kjer so bili sosedov Tonček, Mežnarjev Korl in drugi.

...

Šele na pomlad, ko že dolgo nismo dobili glasu od njega /.../, je prišla karta iz Italije, češ, tu nam je dobro in zdrav sem, poljube in pozdrave Vaš Ivan.

...

Koj nato nam je tudi stari Ferjan v šoli pravil, da naši zmagujejo, da so daleč v notranjosti sovražnikove dežele in da bo vojne kmalu konec, česar pa mu nismo verjeli.

Zdaj nisem bil več v razredu gospodične Schneckove, ampak sem se premaknil za sto-pnjo više, spet k staremu Ferjanu.

Nekoč je prišel stari Ferjan v razred nekoliko pozneje. V roki je držal časopis in ves naguban je bil v obraz.

»Otroci!« je dejal. »Še hujši časi se nam bližajo! Ljudje se puntajo! Povsod se puntajo, na Ruskem pa najbolj! Kmalu se bodo pričeli puntati tudi pri nas! Pa naj le poskusijo! Mi jim že pokažemo, mi se ne damo spuntati, mi ostane-mo zvesti veri in cesarju, kaj?«

Zelo debelo smo zijali, saj nam še na misel ni prišlo, da ne bi bili zadovoljni z vero in cesarjem.

»Teleta neumna! Buteljštupe! Ali ste razume-li ali ne? Po svetu odstavlja in ubijajo cesarje in kralje, do sedaj so sicer šele enega, ruskega, ampak kakor pravijo in grozijo, pridejo tudi še vsi drugi na vrsto. Ali ne razumete, kaj to pome-ni? To pomeni, da bo šlo vse k vragu, če je to res, in tudi mi vsi gremo k vragu, vse bodo pobili in iz kože dali, mene in vas in vse skupaj, če nam odstavi in ubijejo cesarja!«

Kremžarjeva Borica, največja cmeravka v razredu, je pričela na mah silovito tuliti.

»O ti neumna gos!« se je zadrl stari Miha, videč, kaj je povzročil s svojo politično pre-rokbo, »kaj pa koj vreščiš? A? Ali sem ti kaj stor-il, povej? Zdaj še govoriti ne bom smel več, boš koj jokala, kot da te odiram na meh. Saj nisem ničesar rekel, saj pravim le ... če bi se zgodilo tako. No, pa saj se ne bo! Otroci, vstanite, da zapojemo cesarsko pesem!«

...

To leto je prineslo še nekaj neobičajno velike-ga ... prevrat. Naenkrat ni bilo več govorjenja o cesarju. Gospod Ante se je vrnil iz vojne in nam v šoli na dolgo in široko v visoko donečih bese-dah razlagal nekaj o novi državi in svobodnem soncu, česar nismo prav dobro razumeli. Toliko smo pač vedeli, da se je življenje velikega sveta, ki je poleg usode velikih, šumnih mest in dalj-nih neznanih krajev nosilo okrog svoje osi tudi usodo Sračjega in Sračjanov, vse drugam zavrte-lo, kakor so pričakovali in slavnostno zatrjevali sračjanski in drugi javni preroki.

...

In prav to leto naj bi se odločilo, kaj bo z menoj.

Na veliko jezo svojih staršev sem pričel siliti in prosjčiti, naj me v novem šolskem letu pošlje-jo v gimnazijo v bližnjem mestu. Gimnazija! Odkar sem bil nekje slišal to besedo in razumel, kaj pomeni, mi ni šla več iz misli in zvenela mi je v ušesu, vsa praznična in skrivnostna, v njej se je skrivalo vse, kar je imenitnega in na tem svetu vsega prizadevanja vrednega. Lagal bi, če bi dejal, da me je tja vleklo veselje do učenja; o pra-vem učenju sploh nisem imel pojma, le čital sem mnogo in sila rad, iz gole radovednosti za različ-nimi dogodki, ki so mi jih prikazovale knjige in iz katerih sem zvedel za življenje odraslih.

...

Za moje načrte so zvedeli tudi v šoli. To je bilo zasmehovanja in norčevanja! Sicer sem pa večji del zasmeh svojih součencev izzval in zakrivil sam, ker sem bil toliko prevzet od svoje domišljije, da sem se v šolskem zvezku pod neko pisno nalogo podpisal: »Lojze Pečoler, bodoči dijak, Sračje št. 17.« /.../

...

V tem času se je nekega večera vrnil moj polbrat Ivan od vojakov, bogvedi, kje se je klatil dotlej. Komaj da je bil doma, že se je pričelo raz-položenje v naši hiši spet zaostrovati. Prijaznih besed ni bilo več slišati in drug drugemu smo si bili na poti.

Nik Lebar: KLETKA

KNJIŽNE OCENE

Kletka Nika Lebarja je prvo prozno besedilo v knjižni zbirki *E. A. Gimnazije Slovenj Gradec*, katere nova urednica je prof. Alenka Rainer, ki je nasledila zasnovalko in dolgoletno urednico, zdaj že upokojeno prof. Karlo Zajc Berzelak. Ta prozni prvenec devetnajstletnega gimnazijca je izšel letošnje leto z likovno opremo Jureta Horvata in spremno besedo Andreja Makuca, v kateri pravi, da se je njegovo pisanje pojavilo kot »meteorit in najprej zasijalo na svojem e-nebu.«

Prva misel, ki se mi je porodila ob prebiranju njegovega dela, je bila misel o fantu z bujno domišljijo, ki ima rad kriminalne romane in gleda ameriške televizijske srhljivke, obenem pa ima neizmereno veselje do pisanja in ljubi literaturo.

Toda po natančnejšem branju Nika Lebarja ne moremo umestiti v ta čisto povprečen kalup, pa čeprav me detektiv, ki ga je fiktivno ustvaril njegov junak Rok Ron, ter sam profil zločinca, ki čisti svet (Gareth Smith), spominja na ameriško nanizanko *Zločinski um* (srhljivko o elitni skupini strokovnjakov, ki analizirajo najbolj sprevržene ume serijskih zločincev), sam Rok Ron pa na Dexterja (psihološki triler, ki temelji na romanu Jeffa Lindsayja).

V to, za bralce »všečno ogrodje« kriminalnega romana, je Nik vpel žanrsko besedilo, ki je polno razmišljanja, življenjskih resnic (npr. težko je življenje, ko nam zmanjka barv na paleti), predvsem pa prizadevanj pisatelja, da bi se uveljavil, da bi napisal delo, ki bi bilo resnično doživeto in seveda sprejeto in brano.

Zgodba je berljiva in bralca »poganja naprej«, čeprav glavni junak Rok Ron, ki se pojavlja v treh različnih vlogah – kot profesor z izgubljeno

avtoriteto, ženskar, ki išče v vsaki ženski neko globino, a podira vse, kar mu pride na pot – od dijakinj, profesorice, celo bratovo ženo, in kot pisatelj, ki zaradi doživetosti in obsedenosti s svojim pisanjem kriminalnega romana v kleti zgradi grozljiv prostor – kletko, kamor bi zapiral ugrabljene ljudi, jih ustrahoval in mučil ter tako dosegel nekakšno pristnost upismenjenega strahu, skače iz prostora in časa v drug prostor in čas, kar pa je že značilnost modernega romana.

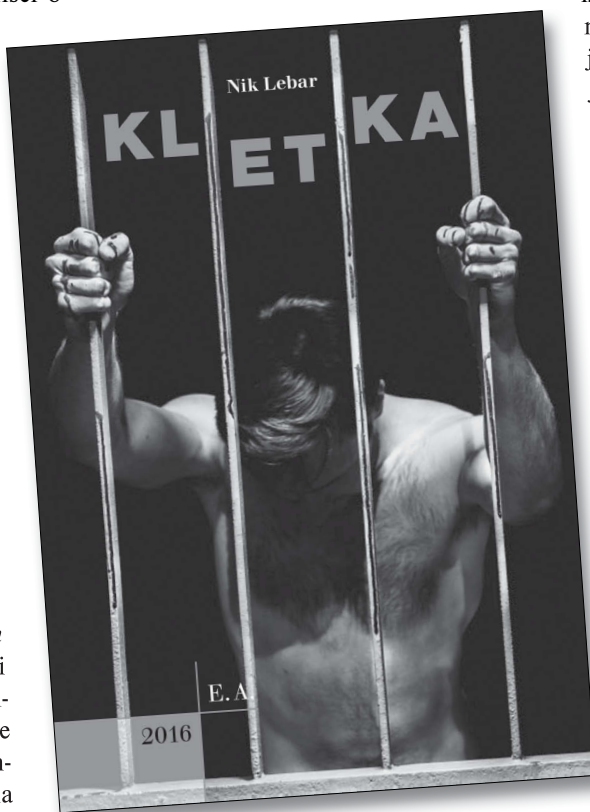
Poglavja (6) so označena s črkami, katere stopnjevanje niza, tako da je zadnje poglavje hkrati ime njegovega dela (K, KL, KLE, KLET, KLETK, KLETKA).

Jezik je bogat, zvrstno večplasten, z bogatimi primerjavami (... se je odvečla za točilni pult, kot se masten pljunek vleče po pločniku.), občutek odtujenosti glavnega junaka od družine in nerazumevanje za njegovo ustvarjanje spominja celo na Kafko, saj glavni junak na začetku tretjega poglavja pravi: »Tudi moj oče ni bral, zato preprosto ni

mogel razumeti, kaj njegov starejši sin počenja s tistim majhnim zvezkom in svinčnikom. Nikoli nisem bil razumljen, ampak nič za to ...«

Naj končam z besedami: če glavni junak v delu ni bil razumljen, je razumljen in občudovan avtor tega dela. Všeč je tako dijakom kot nam »malo starejšim bralcem«.

Darja Skutnik



*Faksimile naslovnice: grafično oblikovanje
Blaž Prapotnik, fotografija Jure Horvat*

MOJSTER LISTANJA PO ODNOSIH

Nova knjiga Matjaža Lesjaka

KNJIŽNE OCENE

Kaj imajo skupnega Plastnice Matjaža Lesjaka, Pisma Bogdanu Žoržu in poletna ONAPLUS?

V letošnji poletni ONAPLUS, reviji za ženske z vizijo, so intervjuji s psihologom Maticem Muncem, psihoterapevtoma dr. Veroniko Podgoršek in dr. Zoranom Milivojevičem ter terapevtko dr. Sanjo Rozman. To so strokovnjaki s področja odnosov. V pogovorih z njimi je poudarek na tem, kakšni naj bodo ti odnosi. Gre za pravila o odnosih brez zgodb.

Knjiga z naslovom *Pisma Bogdanu Žoržu*, psihologu, ki je razvil izviren družinski model terapevtske pomoči otrokom in mladostnikom, je izšla posthumno letos pri založbi Ognjišče. Prinaša izbrana pisma bralcev revije Ognjišče in strokovnjakove odgovore nanje. V knjigi je torej oboje. Gre za zgodbe o odnosih in pravila zanje.

Plastnice Matjaža Lesjaka, zdravnika splošne medicine in analitičnega psihoterapevta, pa so knjiga o odnosih, kakršni so. Gre za zgodbe o odnosih brez pravil.

Vsem omenjenim osebam je torej skupno, da so strokovnjaki, a edini med njimi, ki o odnosih ne postavlja le pravil, pač pa piše o njih, je Lesjak. Zanj velja podobno kot za učitelja ter likovnega in literarnega umetnika Jirija Bezlaja, ki je v intervjuju v prvi letošnji avgustovski *Sobotni prilogi Dela* rekel: »... Slomšek je postavil normative, kakšni naj bodo otroci, jaz pa pišem, kakšni so otroci danes.«

Strokovnjak literat

Zanimivo je, ko postane strokovnjak o odnosih, kar 60-letni Lesjak, Žalčan, sicer delovno razpet med Savinjsko in Mislinjsko dolino, tudi je, literat in začne po življenjih listati kot pisatelj. Tako ne piše o vzgojno zanemarjenih otrocih, pač pa o otrocih, ki so imeli »v zraku več saj kot snežink« (str. 102) oziroma so bili »bolj del flore kot človeškega sveta« (str. 110); ne piše o mladostniških razvajanostih, pač pa pravi, da »mladost ne rabi veliko, da zleze v kožo drugega« (str.

101); ne piše o ženskah, ki se ne morejo izživeti v spolnosti, pač pa o tistih, ki ne morejo »ležati ukleščene in nasajene« (str. 144), in ne piše o vzrokih za težave pri moških, pač pa reče, da se »človek še od slabega težko posloviti« (str. 107). Ne razpreda na dolgo in široko, zakaj se človek znajdeva v težavah, pač pa položi Igorju v zgodbi *Kje so naše ladje* na str. 80 v usta naslednje besede: »... se mi je v glavi nekaj zmedlo, presoja se mi je vsula kot moka skozi sito, megla mi je zalila možgane in neko debelo lečo sem dobil pred oči, da sem videl in odločal popačeno, zmotno, izkripljeno, prepozno, prehitro.« Pisatelj tudi ne podaja ekspertiz o moči življenja in potrebi vztrajanja, pač pa nam spet z Igorjem pove: »Čudim se. Kako je življenje trpežno. Neuko ga porabljam, trpinčimo, preizkušamo, pa še kar diha v nas, potrpežljivo čaka, da se spametujemo, da ga pogladimo, da zamoljamo nekaj hvaležnosti, da bi prišli k pameti, da bi našli mir. Mi pa v drugo smer. Vse, kar nam življenje da v roke, polomimo kot maloumna otročad.«

Že teh nekaj primerov Lesjakove pisave pokaže vso poezijo njegove proze, ki jo lepo začinjajo izvirne besedne zveze (prižgan nasmeh, zaloputnjena usta), prahu obrisane kletvice (krucilavdon, jebemtisveca), vulgarizmi (trdokurčni Jože), slengizmi (zahojeni ljudje), žargonizmi (dušna matica je na zadnjem nivoju telesnega šraufa).

20 zgodb, 400 strani, vsa čustvena stanja

Sicer pa so *Plastnice* po *Drugih zgodbah* in romanu *Babji mlin* Lesjakovo tretje literarno delo, ki je v samozaložbi *Trigon* izšlo lani v Žalcu. Je velik zalogaj 20 zgodb na prek 400 straneh, a sem jih prebrala v štirih morskih dopustniških dneh letošnjega julija, strnjeno, hitro, požirajoče stran za stranjo, šokirana, zgrožena, začudena, nasmejana, posmehujoča se, skoraj jokajoča, tiho krohotajoča – vsa čustvena stanja so bila s to knjigo preigrana v meni. Pregovorna počitniška brezskrbnost se mi je skoncentrirala v veliko skrb o razkoraku med teorijo in prakso. Spraševala sem se,

kako je mogoče naslednje: če so strokovnjaki že davno dognali, da je otrok po naravi izredno ranljivo bitje, zakaj življenje to pozablja in mu seka rane, ki se mu nikoli ne zacelijo in ga pohabijo za vse življenje?

In predvsem o takšnih pohabljenih je beseda v Lesjakovi knjigi, a tudi o tistih, ki jim je življenje že starejšim spodrezalo korenine (travme vojaščine, vojne ...).

Osebe A, B, C, Č, D

Ko sem knjigo odložila, sem vse te zgodbe o človeških duševnih stanjih razvrstila po tem, katera se me je najbolj dotaknila, in mojih prvih 10 bi bilo: *Lonček*, *Kje so naše ladje*, *Trikotnik*, *Zlata dekleta*, *O bolezni*, *smrti in nagradi*, *Varuh*

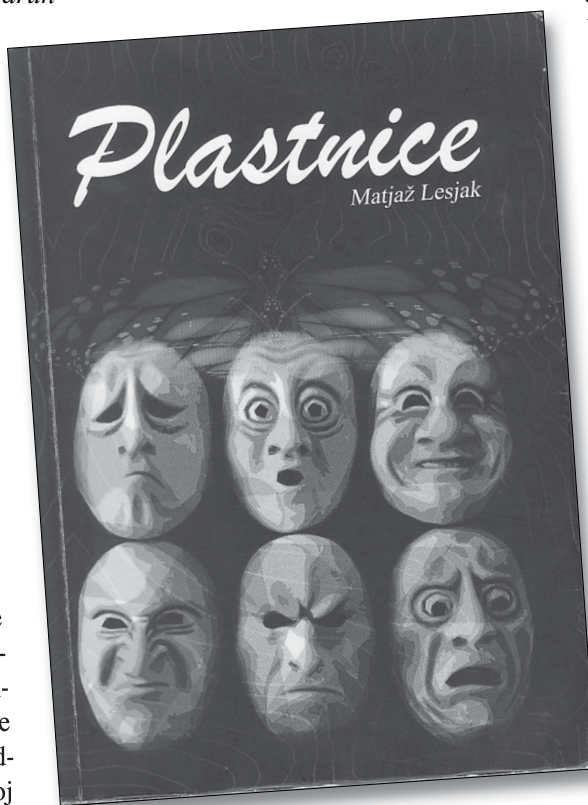
gozda, *Skodelica kave*, *Čakanje*, *Voda*, *križ*, *Was will das Weib*. Z

Lončkom na prvem mestu so se strinjali tudi moji sobralci v razponu med 60 in 70 let, pet nas je bilo v »počitniškem bralnem krožku«, a zanimivo je bilo, kako različno nas je besedilo nagovorilo. Osebi A in B, obe moškega spola, eden umetnik, drugi športnik, sta izpostavili uvod na str. 127, ki se začne povsem erotično (»Pokleknil je pred njo in ji z roko počasi dvignil krilo. Sredi dviganja je zastal in oklevaje vprašal, če je slekla spodnje hlačke.«), a se takoj sprevrže v čisto banalnost situacije, ko starec pomaga starki v laboratoriju, da bi dala vodo, da bi »lulala«, kot zapiše avtor. Osebi C, farmacevtki, so največ dale misliti starčeve misli na str. 129, ko se je »naslonil na gladko steno in gledal bele ploščice«: »V starosti vse postane belo, lasje, koža, postaneš abonent belih zdravstvenih ustanov, gledaš bele halje, domov nosiš bele tabletko. Vedno več te je v kartotekah in vedno manj v oblekah. Kar naprej te slačijo,

tipajo, zabadajo, žarčijo, slikajo, jemljejo ti obleko, vtaknejo se v vsako luknjo, znotraj si votel, okoli pa te zmanjkuje.« Oseba Č, sama klinična psihologinja, je izpostavljala vzporednice s svojo prakso, meni, osebi D, slavistki, pa je občudovanje zbudila spretna zgradba besedila, ko naslov *Lonček* ne skriva v sebi le plastičnega lončka za urin, pač pa tudi lonček z napisom *Berlin*, iz katerega starka noče piti čaja, saj ga je starec prinesel iz mesta, kjer jo je domnevno prevaral ... Pa ne le to, tudi besede s str. 137 so me nagovorile: »Štefan je zavzdihnil. Vedel je, da bosta pregazila celotno greznico spet od začetka.« Prav to – življenja kot greznice, po katerih brodimo še na pozno starost, ko sicer odpustimo, pozabimo pa nikoli ne. Kako čudno bitje je človek!

Več lestvic od 1 do 20

Če bi delala svojo lestvico Lesjakovih zgodb danes, bi mogoče bila drugačna. Nanjo bi lahko uvrstila še kakšno tisto, ki je nadgrajena s sanjskim, iracionalnim, pravljničnim (npr. zgodba z naslovom *Totenkamra*, kot tudi že *Voda*, *križ*), saj sem po premisleku dognala, da



Faksimile naslovnice nove leposlovne knjige
Matjaža Lesjaka *Plastnice*

če kje, potem vendarle v človeških duševnih stanjih, ki jih pred nami v *Plastnicah* plasti Lesjak, ni meje med resničnostjo in halucinacijami.

In treba je reči, da v teh primerih Lesjaku besede navržajo prav tako dobra besedila.

Helena Merkač

Letos mineva 100 let od začetka dadaističnega gibanja

Franc Vezela: Dada/Kaj če je BOG v komi?

KNJIŽNE OCENE

Vezelin manifest

Pesnik Hugo Ball je 14. julija 1916 razglasil manifest novega gibanja: Dada. Namen manifestu je »znebiti se vsega, kar je podobno novinarstvu, črvom, vsemu prikupnemu in pravilnemu, s plašnicami omejenemu, moralističnemu, evropeiziranemu in šibkemu«.

Ball in njegova razpuščena skupina umetniških kolegov in izgnancev so se od februarja 1916 srečevali v züriškem klubu Cabaret Voltaire. *Vezelino dadaistično srce je njegov »salon« na Celjski 12, kjer se slej ko prej znajde kdo izmed koroških/slovenskih pisateljev, slikarjev, glasbenikov, filmarjev, izobražencev, obstrancev ... In vezelovska srečanja so vedno znova poklon anarhizmu, to je poskusom vstopanja v neskonstruirano stvarnost.*

Dadaistični performansi so ponujali eksplozijo poezije, glasbe in političnega gledališča. *Kdor še ni bil v sprejemnici na Celjski 12, naj čimprej pogleda in skusi, kako deluje Vezelin dadaistični permanentni performans. Traja stalno in povsod – tudi v studijskem kabinetu, spalnici, stranišču ...*

Dadaizem je v svojem bistvu protest proti evropski civilizaciji. *Vezelin dom je en sam krik proti sodobnemu materialističnemu nabiralništvu, človeškemu pohlepu, utesnjujočemu redu, programiranemu delovanju posameznika, prostor revolta, tu se prekupčuje brez monete, zakaj predmet kupnin sta umetnost in etos, tu je prostor kaosa, erosa, upora, kanabialne osvoboditve ...*

Ko se je Erik Satie leta 1919 utiril v orbito dadaizma, je bil star že čez petdeset let. *Vezela je dokončno vstopil v prenovljeni dadaizem, ko je stopil čez abrahamovski mejnik, a o tem govori drugače, zakaj zanj je religiozni jezik predvsem prostor manipulacije, nasilja, ukinjanja človekove svobode in prvobitnosti.*

Dadaisti so se ukvarjali z mnogimi med seboj povezanimi umetnostmi, a za glasbo so se še posebej zanimali. *Vezela slika, kipari, sklada, literarno (piše) ustvarja.*

Neposredni dedič dadaizma na ameriških tleh je bil John Cage. Njegovo delo 4'33'' je

dalo poslušalstvu zgolj tišino. *Vezela je po izobrazbi neformalni glasbenik (nediplomiran), njegov glasbeni credo je že izpred njegovega aktivnega dadaizma: »Največja glasba je tišina.« Kako bi se le pisala ta zgodba, če bi pristal v Ameriki in ne na Celjski.*

Danes je hrup slišati tudi iz klasičnih instrumentov. *Vezela je to realiziral v skladbi Apokalipsa: izvajala jo je skupina Franc & Roses. Dodal je še električni kavni mlinček, krike ...*

Nagnjenost dadaizma k prevpraševanju očitnega živi naprej v instrumentalnih delih brez instrumentov. Primer tega je delo Corporel Vinka Globokarja, kjer je edini instrument umetnikovo telo. *Vezela je ta čas na tistem robu, ko mu bo ostalo resnično samo še njegovo telo: premišljevanje o energiji vzhajajočega sonca, s katero se lahko nahrani telo, ni stvar šarlatanskih špekulacij, ampak osrednje (pre)bivanjsko vprašanje marsikaternika iz našega tu in zdaj.*

Grofica Elsa von Freytag-Loringhoven je v New Yorku, ki je postal njen oder, postala ena prvih performativnih umetnikov 20. stol. in protodadaistična zvezda. Na ulici je nosila na glavi ptičjo kletko in aluminijast nedrček. Še pred Duchampom je izumila umetnost »ready-made«. *Treba si je ogledati instalacijsko predprostorje Vezelinega salona in »uniformirane-ga« Vezelo (z Gejšo), pa se zasnove dadaizma iz začetka 20. stol. in njegov odmev v 21. prekrijejo.*

V pesmih in izjavah angleškega panka je bilo veliko dadaističnih negacij. In iz dadaizma je izhajala in še izhaja vrsta glasbenih skupin ter smeri: tudi hiphop. Na dadaizem pogosto gledajo kot na avtoimuni odgovor zahodne kulture na raka prve svetovne vojne. *Vezelin ves tu in zdaj – literarni, glasbeni, likovni, intimni – je odgovor na aktualno stanje sveta in duha: svet je v vojni, duh je v permanentni službi pridobitništva.*

Premeteni, diskurzivni in čvekavi manifesti züriških dadaistov so namignili na to, da so vsi manifesti brez smisla. To, da ima eno gibanje več manifestov, je seveda v kontradikciji s poimenovanjem – a prav to je o stvareh sveta po sebi želel sporočiti dadaizem (avtor izvirnega manifesta dadaizma je bil Hugo Ball,



Faksimile naslovnice

temu jih je sledila še cela vrsta novih).

Vezelina zadnja knjiga (še ena, ki podira red, saj od spredaj nazaj beremo delo **Dada**, od zadaj naprej pa **Kaj če je BOG v komi?**, ali pa obratno) je tako že oblikovalsko na dadaistični sledi, slednjo še kako podpira likovna oprema naslovnice. Dada: žensko osramuje, Kaj če je BOG v komi?: Vezelin karikiran avtoportret. Edicija je brez kolofona (ne vemo, kdo je izdajatelj, kdaj je knjiga izšla, urednik, oblikovalec, snovalec likovne opreme ...), na platnicah je zapisan samo avtor, ki pa ga v indeksih državljanov Slovenije ali pa državljanov sveta ne najdemo. Dadaističen manifestativni upor?

Za avtorja šteje zgolj in samo bralčevo sodelovanje (branje) – v nagovoru zapiše: »C'est mon **dada!** ... »pizde« bodo brali na suho in – pazili na rjuho ... (ne, sploh ne bodo brali).« To je v resnici prefrigano vabljenje bralca na preigravanje, ki je kolaž umetnostno-religijsko-politično-ideloško-bivanjsko- in še kakšno popotovanje. Ki zadovolji tako počeznega (nezahtevnega) kot poglobljenega (premišljevalnega) obračalca listov. In besedili sta koncipirani tako, da je moč branje odložiti kadarkoli ali ga nadaljevati kjerkoli. Pravzaprav zelo prefrigano. V Vezelino na videz nezahtevno in igrivo čvekanje se lahko zaplete slehernik. Brez škode, a tudi s koristnim izplenom.

Andrej Makuc



Marcel Duchamp, *Fountain*, 1917
(foto Alfred Stieglitz)

Duchampova *Fontana* je po ugotovitvah umetnostnih zgodovinarjev najplivnejše umetniško delo 20. stoletja.

OBZORJA KOROŠKE

Zbirka, ki naj bi zmanjševala bele lise v poznavanju koroške zgodovine

KNJIŽNE OCENE

Izdajati se jo je odločilo *Zgodovinsko društvo za Koroško* in zbirka I je pod naslovom *Iz preteklosti Koroške: Svet samorastnikov* izšla v letošnjem letu s soizdajateljem *Zgodovinskim inštitutom Milka Kosa ZRC SAZU* ter ob podpori občin Ravne in Črna Koroškem, saj je v zborniku beseda tudi o njunih pomembnih ljudeh.

Za Črno je to nedvomno Ivan Hojnik, slovenski rodoljub, duhovnik in učitelj človek, ki je »v obdobju od 1905 do 1941 vodil in povezoval koprivenske ljudi in z njimi uresničeval ideje in novosti, ki so vsem v Koprivni bogatile življenje in družinsko srečo ter jim omogočale sledenje razvoju v svetu«, kot je v izviru zapisal avtor prispevka upokojeni učitelj zgodovine Alojz Pristavnik z Raven. Da je to besedilo eno od pomembnejših v zborniku, priča tudi to, da je na naslovnici slika, ki prikazuje slovo Koprivčanov od zvonov cerkva sv. Ane in sv. Jakoba, ki so jih morali leta 1917 oddati za potrebe 1. svetovne vojne.

Za Ravne je pomemben Prežih. O njem pišeta dr. Petra Svoltjšak, izredna profesorica na novogoriški univerzi, in Miroslav Osojnik, upokojeni muzejski strokovni delavec z Raven. Prva se je v svojem zapisu dotaknila Prežiha v 1. svetovni vojni in navedla nekaj utrinjkov o njem iz okopov te vojne pod naslovom *Vojna me je uničila*. Tako je Prežihu »še po več kot dveh desetletjih od njenega konca uspelo ubesediti vojno izkušnjo v vojnem romanu *Doberdob*«, kot je zapisano v izviru prispevka.

Osojnik, eden najboljših domačih poznavalcev Prežiha, piše o njegovi zbirki *Samorastniki* v luči literarne zgodovine; o nastanku in pisanju njegovih najboljših novel, o pravih imenih njegovih junakov, o filmskih upodobitvah samorastniških novel ...

Sicer pa ima zbornik, ki ga je uredila Katarina Keber, višja znanstvena sodelavka *Zgodovinskega inštituta Milka Kosa*, članke po kronološkem zaporedju. Prvi trije so iz časa Rimskega imperija. To so prirejene diplomske naloge Tine Britovšek, arheologinje iz Novega mesta, ki predstavlja rezultate izkopavanja rimske naselbi-

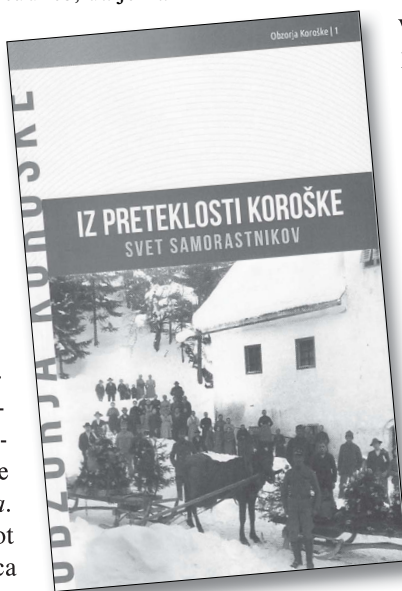
ne Kolaciona v Starem trgu pri Slovenj Gradcu v letih 1993 in 1996, Maje Kumprej Gorjanc, arheologinje iz *Koroškega pokrajinskega muzeja* v Slovenj Gradcu, ki predstavlja nagrobne spomenike Zagrada in Juene (Mežiške doline in Podjune), in Miha Murka, arheologa z *Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije*, ki objavlja pregled zgodovine arheoloških raziskav srednjeveškega in novoveškega mesta Slovenj Gradec s poudarkom na pipah za kajenje tobaka, odkritih na najdišču današnje slovenjgraške gimnazije v letih 1999 in 2000.

O Polhovem mlinu v Šentanelski Reki kot o primeru ohranjene etnološke in tehniške dediščine v Mežiški dolini piše etnologinja Andreja Šipek iz *Muzeja Ravne*, kot zadnja dva – iz polpretekle zgodovine – od devetih člankov v tokratnem zborniku pa naj predstavim skrajšano doktorsko disertacijo Ravenčana Vinka Skitka pod naslovom *Položaj dekanije Dravograd – Mežiška dolina v Krški škofiji med letoma 1941 in 1945*, v kateri opiše tudi delovanje nemškega duhovnika Valentina Stückerlerja in njegov odnos do slovenskega prebivalstva in nemških oblasti, ter prispevek direktorice ravske enote *Koroškega pokrajinskega muzeja* dr. Karle Oder z naslovom *Dediščina socializma in turizem na Koroškem*, v katerem »opisuje nepremično, premično in nesnovno dediščino Mežiške doline«.

Zaključim lahko s

parafraziranim citatom, navedenim v uvodniku Katarine Keber, ki pravi, da človek ne živi samo od kruha, ampak tudi od duhovne okrepitve, ki nam jo dajejo dobra knjiga, gledališko delo in upodabljajoča umetnost, a nadaljujem, da zna biti nova zbirka *Obzorja Koroške*, sodeč po prvi številki, takšna »dobra knjiga«, ki bo pomenila korak »k dobro raziskani zgodovini koroškega območja«, kar je bil menda že program prvega predsednika koroškega zgodovinskega društva pokojnega profesorja Alojza Krivograda.

Helena Merkač



Faksimile naslovnice

Poslovili smo se od Karla Pečka

Z njim smo začeli Mesto pisati z veliko. Zavezal nas je k veliki odgovornosti.

KULTURA



Karel Pečko (1920–2016)

V spomin prijatelju akademskemu slikarju Karlu Pečku na občinski žalni seji 4. maja 2016.

Tiho in spokojno je odšel, kakor list z drevesa, ki ga neslišno in nezadržno nosi veter v neznano. Potem ko je vedno težje zmagoval vsakodnevno hojo po 78 stopnicah od svojega bivališča do mestne kavarne in po isti poti skozi galerijo do svojega ateljeja nazaj, potem ko močne kovaške roke niso več zmogle krepko stisniti roko drugemu in so postale njegove sicer vedno bistre oči utrujene in pogled zamegljen, je v 96. letu starosti očitno možato sklenil: dovolj je bilo, življenje je bilo čudovito, lepo in izpolnjeno. Poiskal je odrešenje. Odrekati se je začel zemeljskim dobrotam in odšel. Njegova smrt je glasno in boleče odjeknila med svojci, prijatelji, znanci in prebivalci koroške krajine ter širše. In bil je znan velikemu krogu ljudi. Njegov odhod je bil glede na leta sicer pričakovan, a kljub temu z veliko žalostjo odeta vest.

Toda ali je zares odšel?

Pesnik je izpovedal: obstoja svet živih in svet mrtvih. Med njima pa je trdna vez, ki ju trajno povezuje, reče se ji most spoštovanja, most prijateljstva, most ljubezni, in dokler vsaj tlijo taka čustva, oseba ni mrtva, v nas živi in kadarkoli hočemo, jo lahko priključimo v spomin. Človek je mrtev, ko je pozabljen. Spomin nate, dragi Drago med prijatelji, uradno akademski slikar Karel Pečko, profesor, pa bo še dolgo gorel, ker je tvoja zapuščina ogromna: v tvojih koristnih delih, umetniških upodobitvah in iskrih domislicah, ki so dolga leta pomagala krojiti videz mesta in življenje v njem.

Veliko je poti, ki sva jih v najinem več kot 50-letnem prijateljevanju, ki ga ni skalila niti ena sama žal beseda, skupaj prehodila in se neizmerno veselila, kadar je trud obrodil koristen sad. Nič ti ni bilo težko, kadar je šlo za tvojo galerijo in naš kraj. Galerijo si negoval, kakor najbolj skrbna mati, da je čudovito rasla in cvetela, in zanjo odgovorno skrbel kakor najbolj skrben oče. Mestu

pa si vcepljal dušo. Velikokrat si poudarjal, zakaj nisi odšel v Pariz, v Meko umetnikov. Spoznal si, da s somišljeniki lahko tudi v Slovenj Gradcu ustvariš mali Pariz. In uspel si. S skoraj nadčloveškimi napori so se skozi trideset let udejanjale odmevne mednarodne kulturne in znanstvene prireditve ob jubilejih Organizacije združenih narodov, ki so ponesle podobo Slovenj Gradca v svet. S tvojo prizadevnostjo so nam dali svoje stvaritve na ogled priznani in prodorni umetniki iz več kot štiridesetih držav sveta in svetovni umetniški vrhunski ustvarjalci so s tvojo predstavitvijo kraja s ponosom sprejeli priznanje »častni občan« našega mesta, odličje, ki je bilo tudi tebi dodeljeno in si ga s hvaležnostjo in veliko odgovornostjo sprejel. Galerija je bila odprta tudi za domače umetnike in zelo si se razveselil, kadar so v njej razstavljali otroci. Tvoja utemeljitev dogajanj v mestu je spodbudila kritično predstavnicu UNESCO iz Pariza, da je vzhičeno govorila o štirih mušketirjih in s ponosom oznanila: Slovenj Gradec je res malo mesto, ima pa veliko nebo, in ga primerjala s svojim rodnim Monakom. Umetnostna kritičarka pa je z zanosom zapisala: Slovenj Gradec je prav posebno mesto, je gospod med mesti in prav posebni so tudi ljudje v njem. Taka velika posebnost si bil tudi ti, dragi prijatelj Pečko, in tak boš ostal, naš poseben veliki človek. Kakor kak suveren si sprejemal v galeriji državnike visokega ranga in imenitne ter znane osebnosti iz družbenega in kulturnega življenja. Najbolj vzradoščen pa si bil, kadar je vstopil v galerijo domačin.

Od občine sem bil izbran za slavnostnega govornika ob tvojem 60-letnem življenjskem jubileju. Ti pa si mi namenil, da povem uvodne besede ob tvoji prvi retrospektivni razstavi leta 1981, ob izidu tvoje prve monografije leta 1989, enako čast si mi izkazal ob izdaji svoje zajetne in celovite zadnje monografije. V navalu veselja in navdušenja nihče od naju niti pomislil ni, da bom spregovoril tudi ob tvojem zadnjem slovesu, ker si bil vedno videti trden, žilav, neuničljiv. Povsod in vedno sem poudarjal,

tako tudi danes, tvoj humanističen odnos do sveta in ljubezen do domače zemlje, ki si jo najbolj izvirno izkazoval z upodabljanjem Uršlje gore, ki je postalo tvoja stalnica in umetniška smer. S čopičem pesniš o njej najlepšo slavno pesem. Z nežnostjo najboljšega ljubimca božaš in oblikuješ žensveno valovitost njenih silhuet. Upodabljaš jo mogočno in zvišeno, da je ničesar iz doline ne bi moglo omadeževati. Na njej ni videti usodnih prepadov in ostrih čeri. Povsod je harmonija, valovita melodija in neizčrpana fantazija. Odeta v občutene baržunaste barve skrivnostno modruje in varuje nas ter dogodka in skrivnosti izpred davnih dni.

Legendarno, bi lahko rekli, si gojil prijateljstvo. Vedel si, da to ni le sveta in častivredna beseda, temveč stil življenja, odgovornost in čast ter privilegij, da lahko komu zaupaš tudi svoje misli brez bojazni za posledice. Nikoli nisi štedil s svojim znanjem, sposobnostmi in močmi, kadar si bil naprošen ali povabljen k sodelovanju. Tvorno in odločujoče si pomagal pri snovanju gaja svobode in miru. Bil si med prvimi pri ustanavljanju Rotary cluba v našem mestu in si njegov častni član. Z velikim veseljem si sodeloval pri zadnji temeljiti obnovi cerkve svete Uršule na tvoji gori in postavitvi izvirnega križevega pota v njej. Nikoli nisi odrekel želje mnogih. Predolg je seznam tvojih dobrih lastnosti in del, da bi jih lahko v tem kratkem času naštel. In vendar še dodajam: nikoli nisi nikogar omalovaževal. V tvojih odločitvah odseva pogum. Si poštenosti svetilnik in svetla prispodoba skromnosti.

Prijetno in nepozabno bo ostalo živahno kramljanje s teboj pod domačo pergolo ali v moji študijski sobi, ki jo krasijo tvoje umetniške stvaritve in zunaj na hiši čudovit mozaik. V mestni kavarni bo še dolgo glasno odmevala tvoja beseda. S hvaležnostjo spreminjam bolečino v dragocen spomin in tiho veselje, ker sva se poznala in si ostala blizu do zadnjega.

Uživaj zaslužen mir!

Prim. Drago Plešivčnik dr. med.

Beseda vsem, ki stojite pred odprtim žrelom zemlje v žalosti in nemoči pred Močjo, ki je suvereno določila uro, kraj in okoliščine odhoda, kakor je pred več ko 95 leti enako suvereno določila uro, kraj in okoliščine prihoda – očeta Tatjane, Draga in Otmarja; očeta doma in na tujem razglašene in priznane kulturne podobe in resnice mesta Slovenj Gradca; učitelja in mentorja slikarjem, kiparjem, kulturnim delavcem; prijatelja, svetovalca in pomočnika vsem, ki ljubijo lepoto in red v stvareh za službo skupnosti; tovariša, sobesednika in pobudnika ter nespornega načelnika prijetnih, poučnih in zanimivih omizij, ki so iz gostilne delala gostišče, iz kafetarije kavarno, iz konzumacije simpozij – Karla Pečka.

Ne imenujem ga več profesorja, kakor sem ga še do nemega srečanja v soboto pred zadnjo preživeto nočjo v sobi številka 108 internističnega oddelka slovenjegraške bolnišnice, ampak le še Karla, saj človek, ko stopi čez prag svojega zemeljskega življenja, odloži vse, kar nanj naloži svet: naslove, kvalifikacije, priznanja, odličja. Z imenom, ki mu je bilo dano po prihodu na svet, z njega tudi odide. Tu smo v žalosti in sožalju zbrani, ko zemlji vračamo, kar je njenega, saj si je Duh po zadnjem izdihu vzel in razsodil, kar je njegovega. Žalostni, ker Karla nikoli več na tem svetu ne bomo videli naglih korakov iti po mestu, ki mu ni dalo miru in ki mu sam ni mogel dati miru, saj ga je hotel videti bolj urejenega, lepšega, v smislu dobrega okusa, lepote in harmonije boljšega, kakor je moglo in kakor more biti. Ker tisti, ki smo mu bili bliže, nikoli več na tem svetu ne bomo prisledli k njegovi mizi, se ne bomo z njim nikoli več prerekali o tem, kam gre svet in kam dom in kam bi morala iti. In v sožalju, ker se Tatjana, Drago in Otmar nikoli več ne bodo pripeljali v kraj svojega otroštva, da bi srečali svojega očeta in z njim kakšno rekli. Ker skušamo razumeti in se živeti, kaj pusti v človeku, ko izgubi očeta, ko sam ni več otrok, ampak odrasel, izkušen in preizkušen človek, ki je tudi že slišal prhniti perut angela smrti mimo okna svojega življenja.

Nimam za primerno, da bi pred to mejo, ki ločuje žive in mrtve in živim ne da pogledati onkraj in mrtvim ne stopiti in se oglašiti sem nazaj, našteval statistiko in bilanco Karlovih dejanj in del. Dela in dejanja umrlih hranijo hvaležnost živih, ne morejo pa utolažiti njihove žalosti. Tudi dela in dejanja ostanejo na tej strani, namreč taka, ki jih vidimo in cenimo ljudje. So pa tudi dela, ki jih mi navadno ne vidimo in je zanje povedano v Razodetju po Janezu: »*Blagor mrtvim, ki odslej umirajo v Gospodu! Da, govori Duh, odpočijejo naj se od svojih naporov; kajti njihova dela gredo z njimi*« (Raz 14,13).

Zdi se kakor golo naključje, da je Karel legel v posteljo, iz katere se ni več dvignil na večer pred praznikom, ki slavi človeško delo in kliče k pravičnemu plačevanju dela in k človeškemu nalaganju in razporejanju teže dela – in da je odšel s tega sveta prav na praznik, ki tako precizno označuje njegovo življenjsko usmeritev in značaj: delo! Ali naj k temu navideznemu naključju prištejemo še drugo naključje, da je Karl zapustil ta svet, ko je umrl tudi lokal, v katerega je vsa zadnja leta redno zahajal in se tam dobival s svojimi prijatelji in z njimi obravnaval reči svojega mesta, ki ga je nad vse ljubil in mu naklonil toliko svojih moči in časa? Ali ni to malo preveč naključnosti naenkrat? Sam dvomim v take naključnosti in menim, da so to znamenja od zgoraj, poslana tistim, ki zaznavajo tudi rahle namige. Ne morem vedeti, a domnevam, da Karel od tod ni šel brez del, ki ne bodo zgorela v ognju onstranske preizkušnje in prav tako ne bodo nekoč postala prah, kakor bo prah postalo nekoč vse, kar je bilo narejenega na zemlji, tudi če to velja za največjo znanost ali največjo umetnost. Kdor dela s tako zavzetostjo in nesebičnostjo, kakor je delal Karel, ta dela v skladu s tistim, ki je ustvaril vse, kar obstaja, in to naprej vzdržuje v obstoju, gibanju in smiselnosti. Svet se spominja dela na praznični način en dan v letu; tisti, ki hodijo za prvim in največjim delavcem, ne le tesarjem, ampak tudi stvarnikom, odrešenikom in prihodnjim kraljem, Kristusom, opravljajo delo šest dni vsak teden, spomin na delo stvarjenja in tako tudi vsako drugo delo, ki temu sledi, pa praznujejo vsako nedeljo, saj ta prvi delavec pravi: »*Moj Oče*

dela do zdaj in tudi jaz delam» (Jn 5,17).

In ker Sin dela, kakor Oče dela, tako naj tudi človek dela, in to je naravnost Karlova življenjska zgodba, tudi naš vzor in naša pobuda za dni, ki jih bomo preživeli brez njegove zaskrbljenosti za mesto, ki ga velikokrat ni razumelo, kakor je usojeno vsem, ki hodijo spredaj in se ne ozirajo za plugom.

Mesta imajo ustanovitelje, načrtovalce, stavbenike in zidarje s pomočniki. Mesta nimajo avtorjev, kakor jih imajo knjige. Na Slovenskem pa imamo mesto, najbrž eno samo, ki ima avtorja. Ne le enega, dva. Prvi je zapisal njegovo slovensko ime, ko se vsi drugi zapisi glasijo po nemško: Slovenj Gradec. Drugi mu je dal duha oblikovanja. Ne v smislu stavbeništva, ampak v smislu umetniške dopolnitve in kulturne ter civilizirane ureditve. Oba sta delala s formo. Prvi s formo, ki ima predpono *re-*, torej z reformacijo, to je bil Primož Trubar. Drugi je delal s formo brez predpon in pripon, s čisto formo likovnosti, ki pa kliče za sabo tudi vsako drugo urejanje mesta in nazadnje tudi urejanje meščanov in njihovega vedenja. Slovenska mesta so z zavidevanjem opazovala Slovenj Gradec in njegove meščane, saj so videli, da tu ljudi k lepemu in vzvišenemu ni treba posebej siliti. To ni v naravi stvari, to je v presežku naravnega, in ta presežek se je tu porajal iz dveh vrelcev. Slovenj Gradec je bil eno izmed najpomembnejših središč reformacije na Slovenskem že pred Trubarjevim nastopom. Reformacija, kjer koli se je pojavila, je imela za posledico kot vzporedni sad tudi rast kulture, izobraževanja, lepih običajev. Čeprav je bila tudi tu nasilno zaustavljena, vsi njeni sadovi niso bili uničeni. Meščani tega sicer majhnega mesta so razmišljali v velikih merilih in širokih obzorjih, kar prihaja iz stika z evangelijem brez posredništev in posredniškega ponarejanja. Zato je Karel v tem mestu našel možnost, ki je drugje skoraj gotovo ne bi imel. Celó v času, ki ni pretiraval z demokratičnostjo in svobodo mišljenja in delovanja, je tu našel ušesa, ki so v večji meri poslušala, kakor so usta utegnile ugovarjati. To mesto ima dva avtorja: Primoža, čeprav ni živel v njem, a ga je poklical po slovenskem imenu, in je reformacijo, ki se je začela po nemško, obrnil na slovensko – in

Karla, ki tudi ni bil rojen v njem, a je njegovemu neprestanemu oblikovanju podredil vse svoje življenje. Naj povem naravnost: Karel je bil od svojega prihoda v to mesto pa do svojega odhoda v obzorje večnosti pred štirimi dnevi ob vsakokrat drugem izvoljenem županu vzporedni, a stalni, ne izvoljeni, ampak po Previdnosti od zgoraj postavljeni kulturni, umetniški in vzgojni župan, ki je delal in uradoval od zgodnjega jutra do poznega večera, brez oddiha, ne da bi mislil nase, ne da bi kaj jemal zase, ne da bi ga skrbelo zase.

Mogoče gledam na stvar drugače, kakor je nanjo sam gledal ali kakor to vidijo drugi, a za moj pogled je bilo Karlovo največje in najdalnosežnejše delo vzgajanje meščanov tega mesta. Mnogi mu priznavajo velike zasluge za učiteljsko in mentorsko delo na področju likovne umetnosti. Gotovo, brez Karla bi ne bilo Jožeta, namreč Tisnikarja. Ne bi bilo velikega števila manjših, a tudi po svoje pomembnih. A v tem ne vidim njegove glavne veličine. Take pedagoge, čeprav ne tako odlične, so imela tudi druga slovenska mesta. A tako, kakor so samo Atene pred dva tisoč petsto leti imele samo enega Sokrata, ki Atenčanom ni dal miru in jih je kakor brencelj venomer zbadal k spoznanju višjih in globljih resnic, k izpopolnjevanju nramnega čuta in življenjskega sloga, kar je nazadnje moral plačati z lastno smrtjo, ki jo je zahteval pesnik, ne kak rabelj, kulturnik tistega časa, tako je izmed vseh slovenskih mest samo Slovenj Gradec imel svojega Sokrata, ki ljudem prav tako ni dal miru in jih je vse življenje spodbujal k boljšemu, razumnejšemu in lepšemu, le da se Slovenjgradčani nad njim niso pregrešili, kakor so se pregrešili Atenčani nad Sokratom. Saj sta bila celo poklicna kolega. Sokrat je bil ne le kamnosek, ampak tudi kipar, Karel je bil slikar, oba torej po osnovnem poklicu človeka oblike, forme! Sokrat je v sebi združeval oba pristopa k formi, tako formacijo kakor tudi reformacijo. Reformiral je vso dotedanjo grško filozofijo, ki se je spridila v sofizem z edinim namenom naučiti človeka, da neresnično stvar zna prikazati kot resnično, kar je danes znova stanje stvari. In kot vzgojitelj, ne samo kot kamnosek in kipar, je Sokrat

formiral dva največja filozofa vseh časov v časovnem in filozofskem zaporedju – Platona in Aristotela, s tem pa vso evropsko civilizacijo in kulturo do današnjih časov, ko nad Sokratom, ljubiteljem resnice in spoštovalcem zakonov, spet zmaguje sofist Gorgias.

V primeru Slovenj Gradca je stvar razdeljena. Reformacijo je pripravil Primož pred 500 leti, formacijo današnjega mesta je pripravil Karel pred 50 leti in s tem ni odnehal vse do pred dnevi, ko so mu omagale noge in so ga morali prepeljati v bolnišnico. Primož je vzgojil vrsto imenitnih piscev in prevajalcev, med njimi največjega, po duhu in znanju, Jurija Dalmatina, ki je s prevodom Biblije iz izvirnih jezikov postavil slovenski jezik na ugledno trinajsto mesto v evropskem in svetovnem zapovrstju. Karel je vzgojil plejado mladih nadarjenih ljudi v mestu, ki niso vsi postali slikarji in dobri slikarji, a so vsi postali kulturniki in hortikulturniki tega mesta, saj je cvetoč vrt prav tako bistvena sestavina pravega mesta kakor trdno zidana mestna hiša.

Vsako spremljanje umrlega v naročje elementa njegovega telesa, ko se prah vrne k prahu, je nehote velika in močna pridiga. Ne to, kar govori človek pri odprtem grobu, ampak, kar se tam dogaja. Kakor Karel ni najbolj vzgajal s tem, kar je govoril, celo ne s tem, kar je delal, ampak daleč najbolj s tem, kar je preprosto bil, tako tudi pridiga ni najmočnejša, ko jo poslušamo iz govorjenega, tudi ne, ko jo povzemamo iz storjenega, ampak preprosto v tem, kar pred nami je. Besedilo in nauk te pridige, ki je ni mogoče zapisati ne pripovedovati po spominu, ampak le doživeti na kraju ločitve med nebom in zemljo, in pokop rajnega je kraj take ločitve, nas poučita o nekaterih temeljnih dejstvih in resnicah življenja in smrti: da je človek po telesu končno, umrljivo bitje, v duši pa hrepeneč po nesmrtnosti; da tudi njegova dela, ki navadno trajajo dlje kakor njegovo telesno življenje, ne nadomestijo resnične nesmrtnosti, ampak so le tanka prisposodna tolažba; da je smiselnost ali nesmiselnost človeškega življenja povsem odvisna od njegovega konca ali odprtosti po telesni smrti. Če ima smrt telesa zadnjo besedo, potem ima tudi absurdnost življenja

zadnjo besedo in tako smisla ne bi bilo.

Profesor Pečko je imel na svetu tri velike sovražnike, proti katerim se je ves čas neizprosno bojeval: neznanje, vojno in smrt.

Vsi smo poznali njegovo velikokrat izrečeno geslo: Najhuje je, kadar neznanje postane aktivno. Z neznanjem tu ni mislil na premalo podatkov v glavi, ampak je menil nerazumnost. Ta boj je v glavnem ostal neuspešen, saj je nerazumnost večinski in prevladujoč pojav v človeštvu. Njegova ugotovitev je povsem pravilna, njegov boj pa je bil od vsega začetka obsojen na neuspeh.

Ker je sam doživel strahote vojne, je v trenutku razumel pobudo za organiziranje slikarskih razstav na temo miru. Njegov kulturni in umetniški boj proti vojni je bil po svojem namenu plemenit, a v osnovi prav tako obsojen na neuspeh. Tudi če bi vsi otroci sveta vse dni risali in slikali golobe miru in bi vse galerije na svetu to neprestano razstavljale, bi bilo izstreljeno prav toliko nabojev kakor sicer, bi eksplodiralo prav toliko pohodnih ali izstreljenih min kakor sicer. Sam sem dolgo zapadal podobni zmoti, to ni kritika umrlega, ampak le nauk te situacijske pridige, kako nebogljen je tudi velik človek pred stihijo brezumja in krivičnosti, ki se nazadnje izkaže z vojno.

Najbolj človeško ganljiv je bil njegov boj proti smrti. Bil je dovolj inteligenten, da ni nasedal puhlici o tem, da je po smrti pač vsega konec. Njegova duša je dovolj močno govorila, da smrt ne more biti »normalen del življenja«, ampak da k življenju lahko pripada le življenje samo. Duša ve nekaj, česar glava ne ve nujno. Tako si je poiskal svojo posebno obliko večnosti življenja v tem, da ni hotel priznavati in izpovedovati svoje starosti in tudi ne dejstva umrljivosti.

Grk Hipokrates je bil zdravnik in je vedel, o čem govori. Njegov izrek: *Ho bios brakhys, he de tekhne makre* so Rimljani prevedli v obliko, ki nam je bolj znana: *Vita brevis, ars longa*. Pomeni: Življenje je kratko, umetnost traja dolgo. Hipokrat ni rekel, kakor bi rekel slovenski pesnik Aškerc, da je umetnost večna. Ta nesmisel lahko bremo v njegovi Čaši nesmrtnosti in žal tudi na pročelju ljubljanskih Križank: *V delih svojih sam boš živel večno* ... Grk je vedel, da na tem svetu prav nič ni večno, tudi umetnost ne, le

dlje traja kakor eno človeško življenje, vsaj navadno je tako, ne pa zmeraj. Na koncu bo vse prah, tudi egipčanske piramide. Vse napisano, vse posneto, vse poslikano, vse izklesano, vse bo nekoč prah. Življenje v delih je le varljiva prisposodba, nikakor pa ne resničnost. Tudi Karel je to vedel. Zato je bil njegov boj s smrtjo na videz in za druge včasih tako čuden in nerazumljiv. Vedel je, da človekova smrt ni premagana s še tako trajnimi deli, torej je menil, da je treba smrt čim bolj odrivati, čim dlje in tako tudi čim bolj zdravo in razumno živeti. Njegova disciplina v jedi, pijači in navadah, je bila presenetljiva in občudovanja vredna. In mu je dejansko pomagala odložiti to, česar v osnovi ni mogoče odpraviti. Od nas je odšel v zavidljivi starosti 95 let, in to pri polni zavesti in pameti, pri premagovanju strmih stopnic svojega ateljeja in bivališča na podstrešju visoke palače, ki so tudi prisposodba še bolj strmih stopnic njegovega resnično ne lahkega življenja.

Mesto Slovenj Gradec, ali boš z mrtvim telesom svojega modernega Sokrata pokopal tudi to, za kar si je toliko prizadeval: urejenost, razumnost, smiselnost in predvsem lepoto? Boš popustilo sirenskimi glasovom hitrega dobička za te, ki morda sploh tu ne živijo in ne boš varovalo tega, kar so ti dala stoletja, od reformatorja Primoža do formatorja Karla, čigar posmrtni ostanke danes polagamo v zemljo, in boš dopustilo, da se to, kar je že bilo narejeno in urejeno, razkroji in izniči, kakor se razkroji in izniči telo mrtvega človeka? Ali naj žalovanje za tako velikim človekom, od kakršnega se ta hip poslavljamo, razširimo tudi na vse to, kar je prav ta človek skušal z vsemi močmi plemenititi, lepšati in rešiti za prihodnje rodove, ker po njem in za njim morda ni več dovolj ljudi, ki bi imeli strast in voljo, pa tudi znanje, spretnosti in darove, da bi to varovali, da bi varovanemu dodajali svoje, svoje otroke pa učili in navajali, da s takim delom ne bi prenehali?

Smisel za čas enega človeškega rodu je včasih mogoče ohranjati tudi, če ta rod ne

vidi celote in njenega velikega in neskončnega smisla. Neslišna pridiga naše zadnje poti s telesom, ki je še pred dnevi hodilo po tem mestu in bilo zaskrbljeno za njegovo prihodnost, pa je v tem, da je treba najti smisel za celoto in za vse čase, in smisel posameznih in začasnih reči nam bo navržen. Ključ do tega velikega smisla pa je v njem, ki je Karla pred 95 leti poklical v življenje in ga pred štirimi dnevi odpoklical iz življenja, pri čemer je umrlo samo telo, medtem ko je duša že pred obličjem Resnice in Pravičnosti in je njena pot odložena za veke.

Ali imamo besedo resnične, ne retorične tolažbe, ki bi jo povedali Tatjani, Dragu in Otmarju in vsem, ki žalujemo za Karlom? Iz narave stvari je ne moremo imeti in izreči, ker v svetu vladajo nespamet, vojna in smrt, največji Karlovi in tudi naši sovražniki. V majhno, četudi ne nepomembno tolažbo lahko povemo, da se je tudi ob njegovem odhodu zgodilo nekaj nedoumljivega. Čeprav se je vse življenje tako silovito bojeval zoper smrt, mu je bil smrtni boj prav ob izteku življenja prihranjen. Svoj vek je sklenil z globokim spancem, za katerega smemo upati, da mu je dal tudi priložnost Najvišjemu izreči besedo sprejetja. Obstaja pa beseda tolažbe iz nadnarave stvari, in to besedo je izrekel ta, ki pravi vse do danes: *»Na svetu imate stisko, toda bodite pogumni: jaz sem svet premagal«* (Jn 16,33). Odkar je bilo izrečeno to zagotovilo, velja tudi apostolov posmeh smrti: *»Smrt, kje je tvoja zmaga? Smrt, kje je tvoje želo?«* (1 Kor 15,55).

In Karlovo telo, tudi če spremenjeno v pepel, zanesljivo čaka vstajenja, ker je pred dva tisoč leti že nekdo vstal!

Ne pozabimo Karla, ne pozabimo neslišne pridige njegovega slovesa, ne pozabimo mesta, za katerega je delal in v tem delu omahnil!

Vinko Ošlak

Povedano na pogrebu Karla Pečka v Slovenj Gradcu, v sredo, 4. maja 2016.

SAŠO VRABIČ

Skupaj sami – hrabri novi svet pametnih telefonov

PRIOGA

Potrošniška logika poznega kapitalizma, ki tako celovito obvladuje naša življenja, predstavlja prav poseben izziv tudi umetniški refleksiji, kolikor, tista prava, nosi v sebi kritični naboj. Tudi umetnost, vsaj večina tega, kar danes prepoznavamo kot umetnost, je podvržena enaki logiki, ki otopi kritično ostrino in jo spremeni v svoje nasprotje, ko razstavljeno in prodano umetniško delo postane kot vse drugo le proizvod masovne potrošnje. Odnos med umetnostjo in potrošništvom je zato vselej zapleten, ne le v smislu paradoksa, ki ga predpostavlja vrednotenje tako imenovane popularne kulture, temveč tudi v okvirih tiste »višje«, kritično podprte umetnosti, zato smo še posebej pozorni do ustvarjanja umetnikov, kakršen je Sašo Vrabč, saj ne le prostodušno sprejema to dvoumnost družbenega konteksta in sveta, v kakršnem živimo, temveč jo z angažiranim in predanim delovanjem na mnogih področjih ustvarjanja osmišlja kot noben drugi slovenski umetnik. Sašo Vrabč je fotograf, videast, grafik, risar, oblikovalec, glasbenik, oblikovalec zvoka in še marsikaj, a v prvi vrsti slikar, ki v klasičnem mediju likovne umetnosti s tradicionalističnim realističnim izrazom odslikava estetiko podob, značilnih za naš čas, v katerem realni svet in naše predstave o njem naenkrat ne sovpadajo več popolnoma, saj so se med njiju vrinili izmuzljivi in nedoločljivi virtualni svetovi. Sašo Vrabč kot multimedijski ustvarjalec uživa v okolju, kjer digitalne podobe

in generirani zvoki z veliko hitrostjo interaktivno spodbujajo vse čute in presegajo zmožnost človekove običajne percepcije in refleksov, a jih kot slikar zaustavi in reflektirano ponudi razmislek o njihovi naravi in smislu. Pri tem tenkočutno raziskuje odnose med privatnim in javnim, duhovito pervertira ikonični značaj izpostavljenih medijskih osebnosti in podob ter tako v oblikovnem kot v vsebinskem smislu pronicljivo briše meje med notranjim (alegoričnim) in zunanjim (vsakdanjim) statusom podobe.

Takšna je tudi najnovejša serija slik iz let 2014–2016, v katerih so v glavnih vlogah t. i. pametni telefoni, s katerimi se je, kot kaže, dokončno uresničila napoved francoskega filozofa Jeana Baudrillarda, da bo »hladni univerzum digitalnosti absorbiral svet metafor in metonimije, medtem ko je princip simulacije triumfiral prek obeh: principa realnosti in principa užitka«. Odtujenost, ki jo v medsebojno komunikacijo vnašajo elektronske naprave, zmanjšuje sposobnost empatije ne le do soljudi, temveč do vsega, kar nas obkroža. Območje intimnega v človeku sedaj v nagovoru drugega potrebuje posrednika, odnos pa poteka v neoprijemljivi virtualni praznini, v kateri se zdi, da otipljivi fizični svet, ki se je v odnosih med ljudmi nekdanj sublimiral, denimo v naklonjenem pogledu ali nasmehu, enostavno izgineva, kakor nam kažejo tudi Vrabčeve slike manjšega formata iz leta 2014 z osredinjeno figuro,



Sašo Vrabč, Pametni telefoni (serija), 2014, akril na platnu, različne dimenzije

postavljeno v vakuum praznega platna. A enako odvečni se zdijo veliki, v hiperrealistični maniri naslikani urbani ambient, ki jih Vrabčič oživilja z rutinirano hladno preciznostjo, saj jih v razsvetljene ekrane potopljene obrazi mimoidočih na ulici ne zaznavajo kot javne prostore srečevanja, temveč morda le še kot morebitna kulisa ozadja za »selfije« na platformi digitalnega socialnega omrežja. Sugestivne podobe, ki hipnotično začarajo pogled, ko zdrsi prek zamrznjenega, do najmanjše podrobnosti izdelanega prizora, pa ne moralizirajo, saj so napolnjene z duhovito ironijo. Vračajo nam pogled in nedvoumno sporočajo, da le odslikavajo svet, kot ga vidimo in razumemo. In mi vsi smo več kot očitno del tega istega sveta. Vrabčičeve podobe zrcalijo aktualni trenutek, a niso le pasivna ilustracija kulturnega simptoma, morda prej nekakšni vizualni aforizmi, ki s svojim komično-didaktičnim načinom ponujajo mikavno vzporednico z znamenitimi persiflažami Pietra Bruegla, velikega flamskega mojstra iz 16. stoletja, ki je v slikah z naslovi *Flamski pregovori*, *Otroške igre* in *Boj med pustom in postom* (vse so iz leta 1559), na podoben način v panoramskem pogledu izpostavil nečimrno absurdnost našega vsakdanjega obnašanja.

V spremnem besedilu zloženke, ki je junija letos pospremila Vrabčičevo razstavo v Galeriji Kresija v Ljubljani, je kustosinja Petra Grafenauer navedla naslednje statistične podatke iz najnovejših študij: 60 % študentov uporablja telefon več kot 4 ure dnevno, 18 % pa celo več kot 8 ur. Skoraj vsi (97 %) se od telefona ne ločijo skoraj nikdar in mnogi (74 %) ga uporabljajo tudi, ko so v družbi. 46 % študentov pravi, da s prijatelji in družino pogosteje komunicirajo s pomočjo tehnologije kot pa v živo. Kljub temu pa kar 74 % študentov moti, če v njihovi družbi telefon uporablja kdo drug, in kar 92 % jih meni, da tehnologija slabo vpliva na medsebojno komunikacijo, 89 % pa, da je kvaliteta občevarja s tehnologijo slabša od živega stika. Način življenja, ki smo ga samoumevno in brez zadržkov privzeli za svojega, nam torej povzroča nelagodje, a smo kot odvisniki z njim pripravljeni živeti. V pravičniški pozi, ki odraža tudi siceršnje hipokrizijo, tako značilno za naš čas, se vsi zgražamo nad uročenostjo večine ljudi, ki se jim je drobna sevajoča naprava zalepila v dlan, a se brez slabe vesti že naslednji trenutek sami odzovemo na najneznatnejšo vibracijo, ki jo začitimo z uporabniško prijaznega ohišja najboljšega digitalnega prijatelja.

Podobe Saša Vrabčiča so trdno ukoreninjene v sodobni družbeni kontekst, a se igrivo upirajo kakršnikoli interpretaciji dominantnih kulturnih vrednot, saj jih ne slavijo, a jih tudi ne

obsojajo, temveč jih z osupljivo občutljivostjo in fascinantno slikarsko tehniko nanizajo pred naše oči ter v posameznem delu, kakršno je slika *Skupaj* iz leta 2016, zgostijo v ikonično metaforo našega časa.

Marko Košan

Bernekerjev nagrajenec iz leta 2004 SAŠO VRABČIČ se je rodil leta 1974 v Slovenj Gradcu. Študiral je slikarstvo na Akademiji za likovno umetnost v Ljubljani (profesor Andrej Jemec). Diplomiral je leta 1997. Leta 2001 je opravil magistririj iz umetnosti na oddelku za grafiko (pri profesorju Lojzetu Logarju). Za svoje delo je prejel že več nagrad in priznanj, med drugimi *Prešernovo nagrado za študente* (1998) in delovno štipendijo *Ministrstva za kulturo RS* (2006). Izpopolnjeval se je na kulturni reziden-ciji *Ministrstva za kulturo RS* v Berlinu (2009) in Londonu (2014). V dvajsetih letih ustvarjanja je imel 37 samostojnih razstav, sodeloval je na mnogih skupinskih razstavah in pri projektih, projekcijah ter delavnicah v enaintridesetih državah, večinoma v Evropi, v obeh Amerikah in v Aziji.

Sodeloval je na več selekcioniranih razstavah, kamor so ga vabili selektorji in kustosi: Francesco Bonami, Victor Missiano, Peter Weibel, Tadej Pogačar, Petja Grafenauer Krnc, Zdenka Badovinac, Igor Zabel, Igor Španjol, Alenka Gregorič, Aleksander Bassin, Tomaž & Taja Brejc, Christina Van Assche, Frédérique Baumgartner, Stane Bernik, Katja Ceglar, Ješa Denegri, Alenka Domjan, Aurora Fonda, Sabina Jaroschka, Marko Košan, Jernej Kožar, Dunja Kukovec, Edit Molnár, Nataša Petrešin, Bojana Piškur, André Rouillé, Lilijana Stepančič, Nevenka Šivavec, Breda Škrjanec, Tomislav Vignjevič, Sabrina Zannier, Milena Zlatar, Božidar Zrinski, idr.

»Je eden najbolj prepoznavnih in cenjenih likovnih umetnikov generacije. Z izvirnim konceptom je s polno mero domišljije in občutljivosti za podobe svoje stvarnosti določil novo poglavje v sliki in grafiki. Z izkušnjami v elektronskih medijih, ki so nepogrešljiv del ikonografije našega časa, je ustvaril ikonsko sliko obdobja, ki ga zaznamujejo globalizacija in tehnologija. Pomen njegovega dela dokazujejo vrhunske reference.«

(Ministrstvo za kulturo R Slovenije, 2006)



Sašo Vrabič, *Zablode iluzij*, 2016,
olje na platnu, 100 x 150 cm



Sašo Vrabič, *Drevo pred Gramercyjem*, 2016,
olje na platnu, 100 x 150 cm



*Sašo Vrabič, Vrh krize, 2014,
olje na platnu, 120 x 180 cm, stalna zbirka Galerije Velenje*



*Sašo Vrabič, Raw, 2014,
olje na platnu, 120 x 180 cm, zasebna last, Slovenija*



Sašo Vrabič, *A prideš?*, 2015,
olje na platnu, 40 x 30 cm



Sašo Vrabič, *In Situ*, 2009,
Galerija Simulaker, Novo mesto



*Sašo Vrabič, LOL (serija slik), 2014–2016,
mešana tehnika, različne dimenzije*



Sašo Vrabčič, Prijatelji od prijateljev (Friends of Friends),
ogljje na steni, 2009/2012, UGM, Maribor

Avtor portretov

SOBA, polna otroškega **VRIŠČA**,
daje posebno ustvarjalno vzdušje.

ANAGRAMI



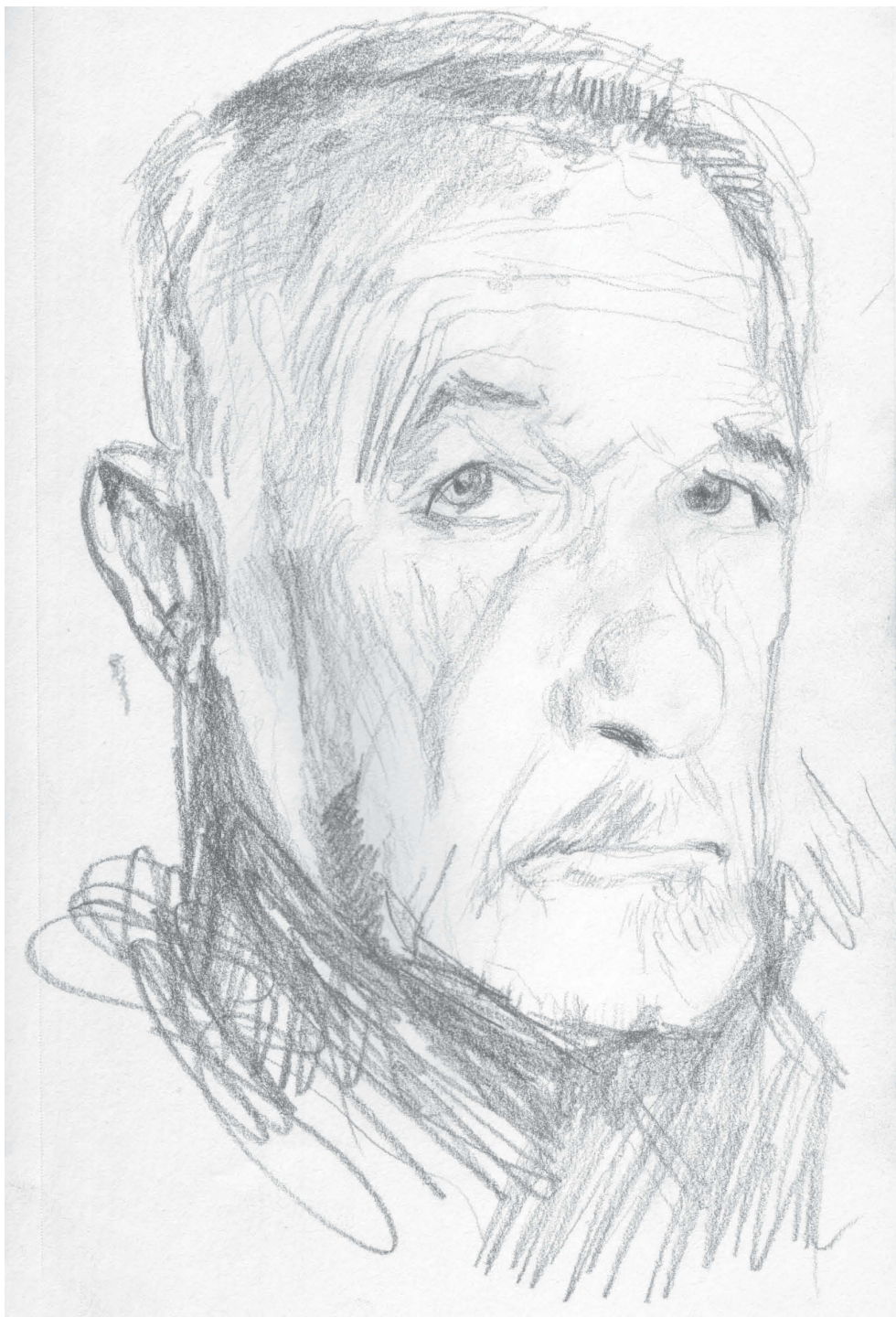
JADRA sanj so naravno gnojilo
proznim **NJIVAM**.



Z med začimbe jezika uvrščeno sočno **KLETVINO** iz **DAVNIN** književnik popestri kulinariko sporazumevanja.



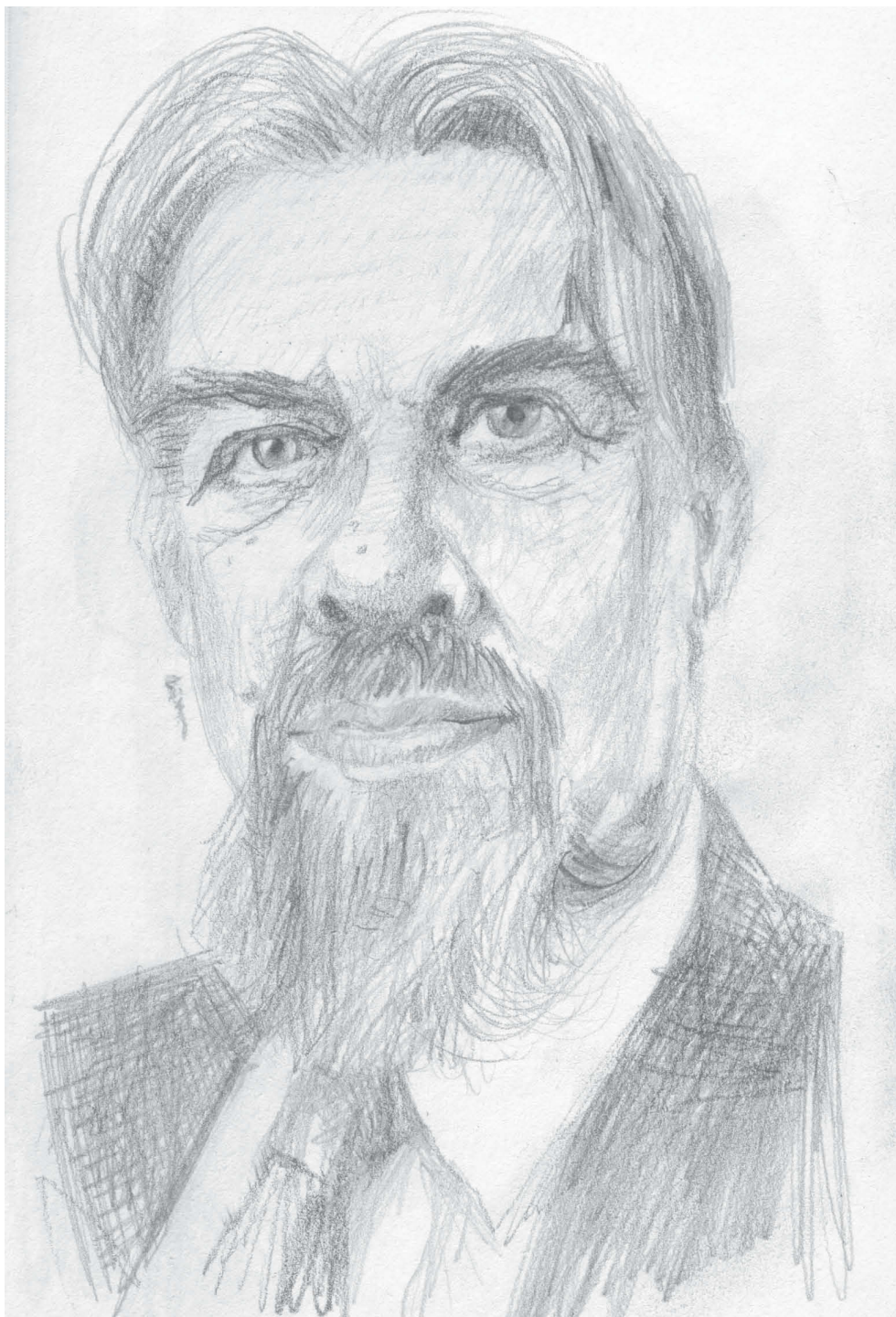
V **VLOGAH** izpovedovalcev
pesniki odstirajo **MRENE** spoznanja.



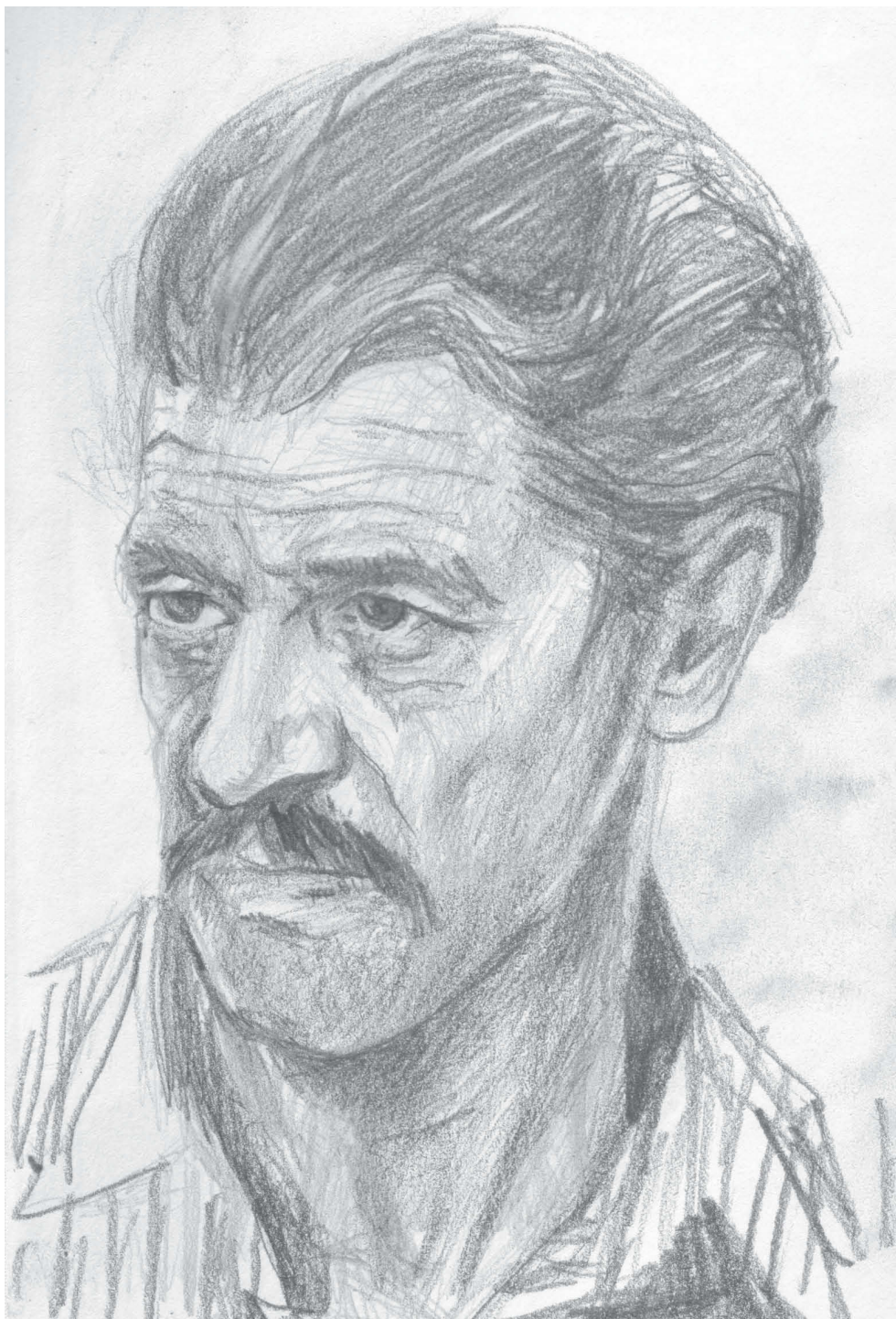
Tesnoba je **ZDAJ CENA**
požganine bivanja.



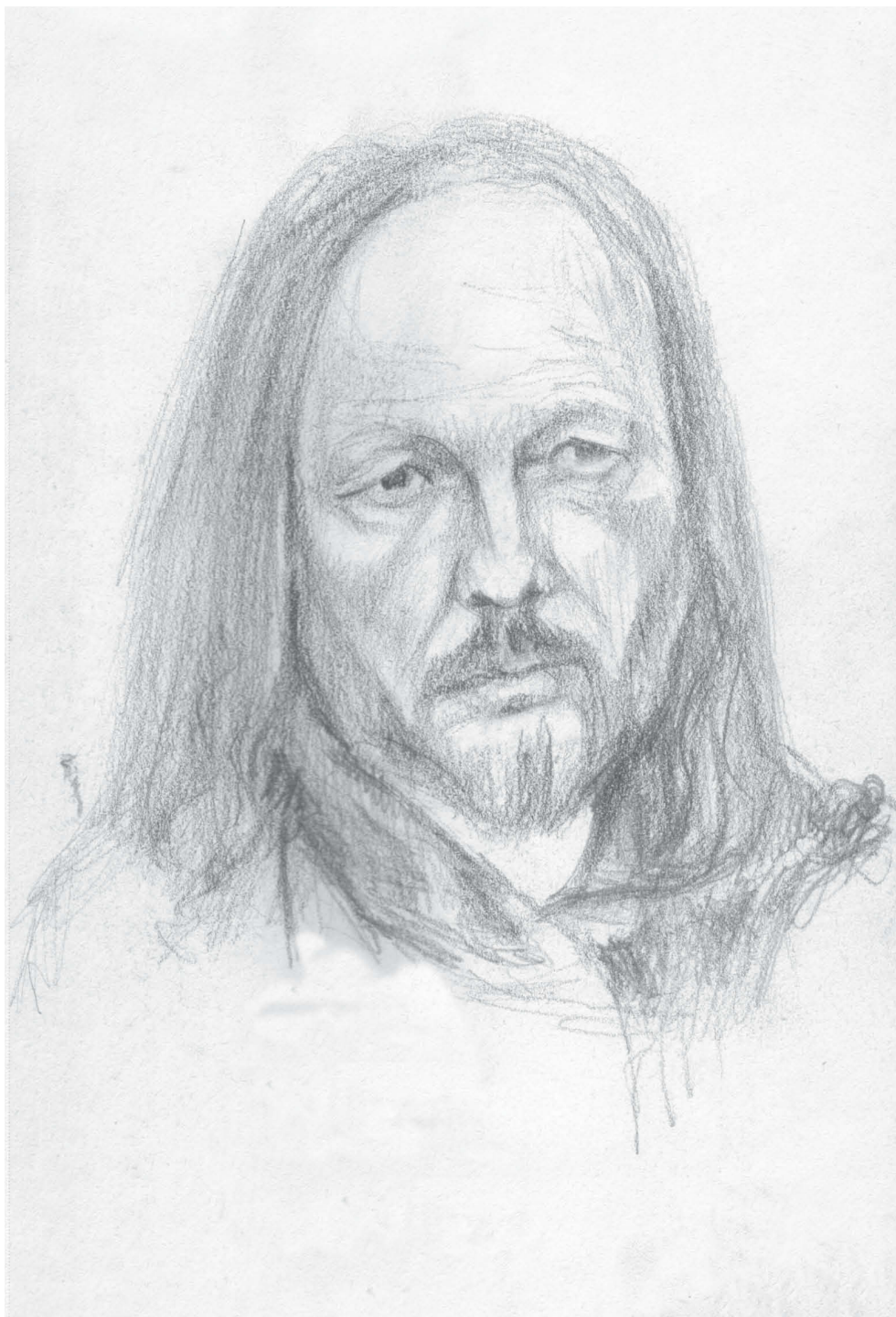
Proza – odčarana **DIVA** brez zadržkov
hiti na **PRELAZ** besed.



Samo »dvoedina ljubezen« je **CEILO**
BRZIC razh(l)ajanj.



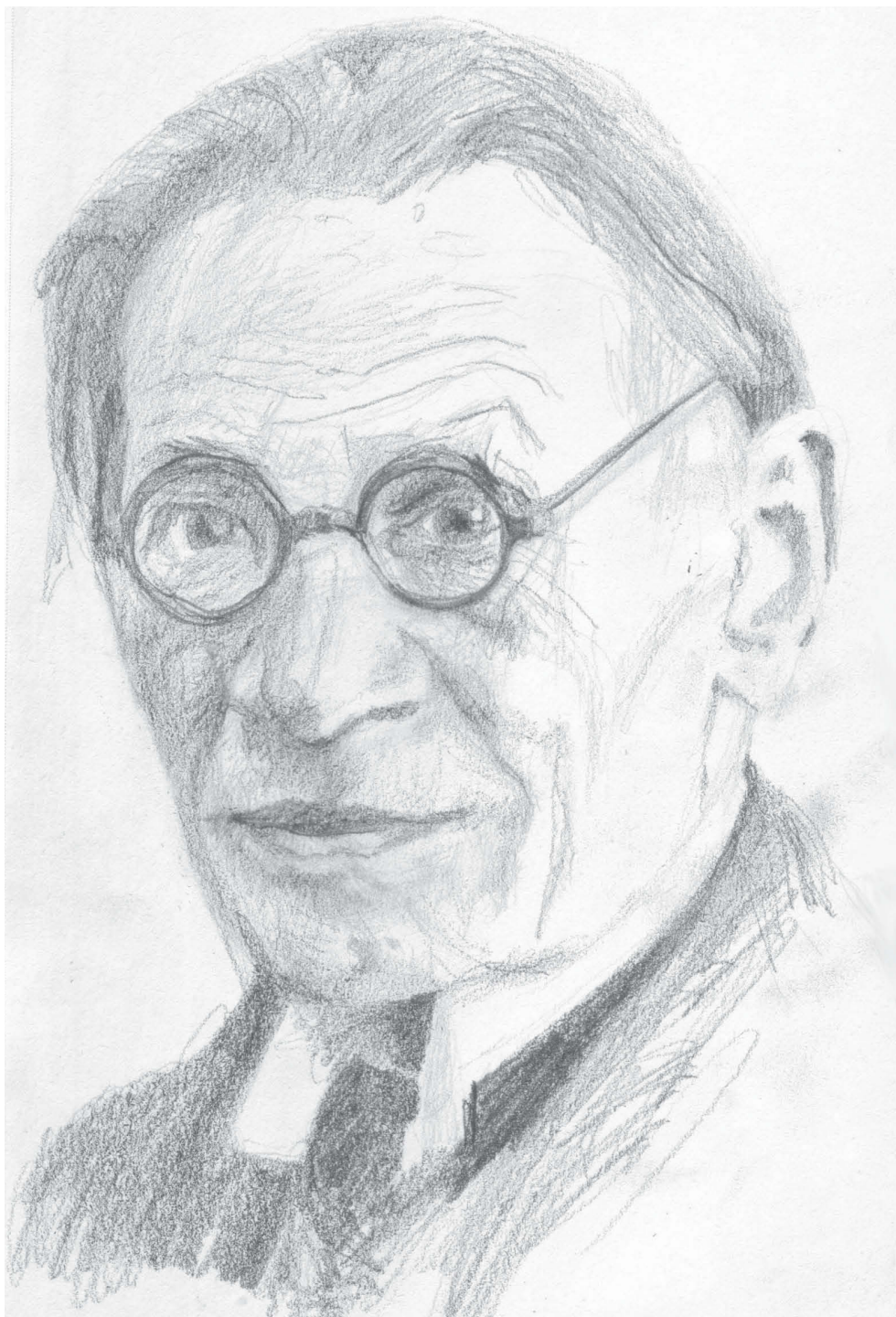
Pisatelju **MUZA** pomaga razgaljati
PLITVINO človeške brezbržnosti.



Pesnik prekaša površno pisunsko UŠ
predvsem po širokem **RAZPONU** materinščine.



Izmed mnogih **TOLAŽB** pisanje omogoča
domišljijško pot čez devet gora in devet **VODA**.



Poezija je **POČUTNA** napetost srca in daritev okruškov duše,
ki jih izpraska **NOŽIČ** bolečine, samote in poguma.

Anagrami (Miran Kodrin) in portreti (Sašo Vrabič)
slovenskih literarnih ustvarjalcev



Franc Berhtold

Še en kamenček v
mozaiku slovenjgraškega
likovnega ustvarjanja

Rodil se je 26. novembra 1945 pri Oplazu na Strojni, domači 19-letni hčerki Mariji. Oče je bil mlad partizan Franc Mager, p. d. Božankov iz Podkrajja nad Prevaljami, ki je aprila istega leta, pred Frančevim rojstvom, padel na Selah. Deček je tako rasel ob dedku, ki mu je pravil oče, babico je klical mama in mamo Marija. Pomanjkanja ljubezni ni čutil, ko pa je spraševal, kakšen je bil njegov oče, so rekli, da čeden in postaven.

Marija Berhtold



Franc je potem rasel ob očimu ter polsestrah in polbratih. Ko je imel šest let, so se od Oplaza preselili k Maucu na Suhi vrh (tam je danes prevaljska lovska koč), kjer je bil do 10. leta starosti.

Gnezdo poslopij pri Oplazu na Strojni nekoč



V osnovno šolo je prva štiri leta hodil na Strojni, a ker je po svojih sposobnostih izstopal, so ga dali v nižjo gimnazijo, kar pa je terjalo preselitev k teti in stricu na Prevalje, na Mežo. Sprejeli so ga kot »nadomestilo«¹ za sina, ki se je izgubil nekje v svetu, in prijatelja hčerki, ki ga je znala navduševati za delo. Tu je Franc tudi spoznal, da je v življenju treba delati. Stricu, ki je bil lesni manipulant, je vsak dan nosil malico in opazoval, kako so delavci nakladali les.

Prevaljski lesni delavci po 2. svetovni vojni; Frančev stric Pepi drugi. z desne

V 4-letni nižji gimnaziji (ob današnjem Tušu) na Prevaljah mu je bil razrednik znani slavist Stanko Kotnik, ravnatelj pa Leopold Suhodolčan, ki je v 5. razredu Franca navdušil, da je sodeloval v igri o rdečem zmaju, a v dečku prepoznal tudi talent za pisanje. Priskrbel mu je peresnik in črnilo, da je lepo prepisal spis, namenjen za objavo v otroški reviji.

V risanju pa takrat še ni izstopal, je pa že rad kakšno risbo naredil tudi doma, kar tako, iz golega veselja do risanja.

V nižji gimnaziji na Prevaljah; Franc v 1. vrsti drugi z leve

S Prevalj je leta 1959 Franca pot zanesla na mariborsko učiteljsišče, ki je imelo za tiste, ki niso bili Mariborčani, oddelek na Ptuj. Tu je bil prva tri leta, nato še dve leti v Mariboru. Učitelji likovnega pouka so mu bili Lajči Pandur, Bojan Golja, Slavko Kores, ki mu je s tem, ko mu je nekoč v šali rekel, da gre učiti na likovni oddelek pedagoške akademije, spodbudil misel tudi o njegovem morebitnem študiju likovne umetnosti.

V 3. letniku učiteljsišča si je Franc s posebnim invalidskim dodatkom po očetu kupil svoj prvi plašč, hubertus. Prodal mu ga je sošolec Ignac Habjanič, s katerim sta bila skupaj v dijaškem domu na Ptuj.

Leta v učiteljsišču so bila za Franca pestra in bogata. Tu so se v krožkih zgodili njegovi »tihi začetki likovnega ustvarjanja«, tudi tako, da je uspešno sodeloval na raznih likovnih natečajih. Bil je član dramskega krožka Mladinskega kulturno-umetniškega društva Jože Kerenčič, se preizkušal v vlogi vzgojitelja v kolonijah občine Ravne na Koroškem ter na izletih in ekskurzijah spoznaval širši svet in se tako izobraževal.

Frančev prvi in zadnji stik s pisateljem Ksaverjem Meškom. V 4. letniku ga je na Selah obiskal z dramskim krožkom mariborskega učiteljsišča (Franc v 2. vrsti drugi z leve, ob Mešku desno kasnejši dramski igralec P. Ternovšek).

Prej vzgojitelj kot učitelj. Franc v koloniji ravenske občine v Banjolah pri Pulju. Na fotografiji je v sredini med mladimi počitnikarji iz Črne.





Na izletu v Benetkah v organizaciji Zveze borcev Prevalje (v sredini Francjeva teta)



Skupina učiteljskihnikov, ki je študij končala v letu 1965, na maturantski ekskurziji v Splitu. Franc v Dioklecijanovi palači »podpira« Meštroviča.



S poti na Van Goghovo razstavo v Beogradu 1966; Franc prvi z desne



Franc na uri slikanja pri prof. Lajčiju Pandurju. Slika divjega petelina. Sošolec Štefan Kresnik z Leš, danes tudi znani slikar, je »izumil« posebno emulzijo, ki naj bi petelinove barve poživila, a jih je žal uničila.

Kot absolvent je Franc leto dni poučeval tudi angleški jezik na OŠ v Malečniku, nato pa leta 1967 v roku, potem ko je tudi vse izpite opravil pravočasno in prvič, diplomiral, a že po letu dni odšel na služenje vojaškega roka v Knin. Hoteli so ga dati v podoficirsko šolo, a zanjo ni hotel slišati, saj je imel v mislih padlega očeta – vojaka. Po premestitvi v lahko protiaeronsko enoto v Cerklje pri Krki je imel poleg rednih dolžnosti kot učitelj in likovnik še dodatne dejavnosti (npr. risanje tabel in urejanje stenčarov).

Franc kot vojak



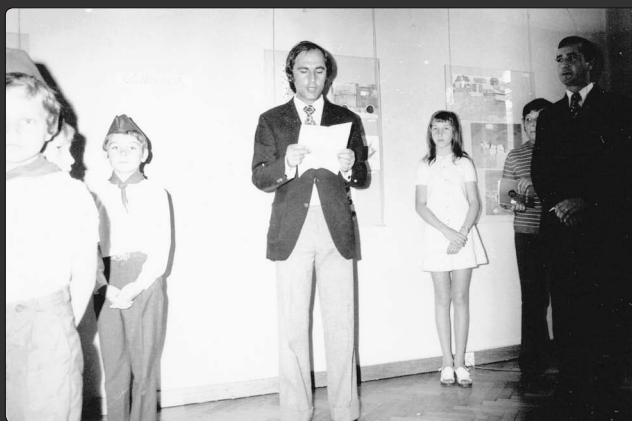
Prvo zaposlitev je dobil na OŠ Franja Vrnčiča v Slovenj Gradcu. Učitelj likovnega pouka je bil 10 let. Pri poučevanju je izhajal iz spoznanja, da je ta predmet protiutež drugim z nalogo, da učenci pri njem sproščeno izražajo svoje zamisli. Bistveno se mu je zdelo, da mladih ni vodil v napačno smer, da se je skušal »vtihotapiti v njihovo dušo in graditi iz tega«. Eden izmed njegovih učencev je bil tudi danes priznani slovenjgraški slikar Luka Popič.

Z 8. d na zaključnem izletu v Fiesi



Verjel je, da se kredibilnost učiteljevega dela kaže v izdelkih otrok. Z njimi so uspešno sodelovali na mnogih likovnih natečajih in posledično razstavah. Slovenj Gradec, mesto miru, je imel za to posluh in nudil veliko možnosti.

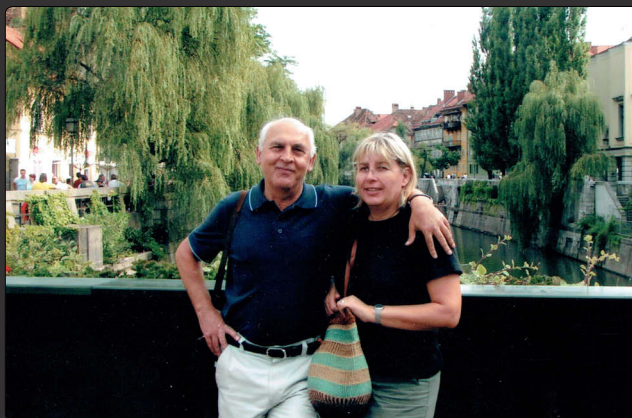
Franc kot govornik na odprtju razstave otroških likovnih del; obletnica OZN v Slovenj Gradcu



Frančevo zelo intenzivno življenjsko obdobje je bilo med letoma 1970 in 1980: 1973 se je poročil ter opravil strokovni in šoferski izpit, 1978 pa se je zaposlil v Tovarni meril Slovenj Gradec.

Svojo življenjsko sopotnico Tatjano Pečnik je Franc »zagledal« že kot učitelj v 8. razredu OŠ, jo nato »opazoval« še na bližnji ekonomski šoli ter na njenem domu ob župnišču, nedaleč od šole, kjer je poučeval. V zakonu sta se jima rodili dve hčerki, dom pa si je družinica najprej ustvarila na Partizanski cesti, nato pa se ustalila na Tomšičevi, v večjem stanovanju, kjer je prostor tudi za Frančev atelje, ki mu kot slikarju, ki ima likovno dejavnost za premišljeno, tiho, globoko intimno dejanje, veliko pomeni.

Franc in Tatjana





Zadnja tri leta je bil učitelj na »posebni« OŠ Slovenj Gradec, v Šmartnem in na Prevaljah, nato pa prenehal s poučevanjem. Prevaljski, bolj kmečki okoliš mu je kot izziv ponudil otroke »odprtega vida in duha«; zasluge za to je imel tudi znameniti slikar Gustav Gnamuš, njihov prejšnji učitelj, ki jih je veliko naučil.

Frančeva razstava v hali Merila Tovarne meril Slovenj Gradec leta 1978; od leve proti desni: Franc Berhtold, Franc Pečolar, Ivan Dokl in Albert Gradišnik



Šolska ekskurzija ga je leta 1977 zanesla v Tovarno meril Slovenj Gradec, tudi v oddelek sitotiska, ki ga je takrat kot še nova tehnika tako prevzel, da se mu je odločil posvetiti. Bil je na delovnem mestu oblikovalca proizvodov. V nekem smislu je bilo to zanj dobro, saj se je specializiral in v svojem ustvarjanju postal najbolj prepoznaven prav po tehniki sitotiska, ki jo je v njemu lastnem raziskovanju slikarskih tehnik tudi nadgradil z nekaterimi novimi postopki.

Franc pred Mestno galerijo v Wolfsbergu v Avstriji

Vseeno pa Franc v tovarni ni bil zadovoljen in če bi še enkrat izbiral, tja ne bi šel več. Njegov ustvarjalni duh so dušila številna sprotna vsakdanja opravila, poleg tega pa je tam zbolel, saj je bilo njegovo delo tesno povezano s kemikalijami. Tako se je po 13 letih dela v Tovarni meril moral invalidsko upokojiti.

Čeprav je ob vseh svojih službah Franc veliko ustvarjal, mu je upokojenski čas za to prinesel še več možnosti. Zanj je likovna dejavnost široka in lepa, ki ji nikoli ni kraja. Motivi so ga iskali sami, tehnike – grafika – so bile zanj principi, ki jih je rad preizkušal. Tako so bili prvi motivi v tehniki črno-belega linoreza, vezani na to, da je odraščal brez očeta, na vojne sirote ...



Francu Berhtoldu je bilo likovno ustvarjanje poklic, poslanstvo in hobi, kot mu je hobi, vizualnemu tipu, tudi šahiranje. Že leta 1977 je postal koroški prvak in prvokategornik. Še danes velja za »najboljšega slikarja med šahisti in najboljšega šahista med slikarji«. Je član Šahovskega kluba Slovenj Gradec, kjer doživlja v zmagah samopotrditve in uživa – kot pri likovnem ustvarjanju – v uresničevanju svojih zamišljenih potez.

S šahovske partije na Muti 1977, ko postane Franc Berhtold koroški prvak

Za tehniko akvarela je treba veliko vode ...

... Kasneje je postal njegov motivni svet svetlejši, barvitejši, v tehniki barvnega linoreza. Znamenit je njegov cikel školjk, ki so pri njem predvsem zanimive čeri, skale in apnenčaste strukture, pri Bogdanu Borčiču, enem najznamenitejših slovenskih grafikov, Frančevem sodobniku in vzorniku, pa bolj filozofski pojem. Izziv so mu predstavljale predvsem težke tehnike globokega tiska (jedkanica, akvatinta in mezotinta, suha igla ter njihove medsebojne kombinacije).

V prepričanju, da je treba z umetninami vstopati v okolja ljudi, je pogosto razstavljal, največ v Slovenj Gradcu, a tudi po Koroški in Sloveniji. Beleži tudi veliko skupinskih mednarodnih razstav (Koreja, Japonska, Kuba, Finska, Španija, Madžarska, Češka, Poljska, Avstrija, Srbija in Hrvaška). Te razstave, ki so izbor najboljših na razpisane teme, so veliko za slovensko in njegovo promocijo, nikakor pa ne velik zaslužek. Nekoč so slikarji potovali po svetu, se tako učili, spoznavali tuje kraje in ljudi. S tem so pridobivali prepotrebno širino duha in si »polnili baterije«. Franc je imel za taka potovanja bolj malo možnosti. So pa zato potovale po svetu njegove grafike in mu s tem prinašale vsaj nekaj zadoščenja, predvsem pa veliko veselja in samopotrditve. Oboje mu je letošnjega avgusta prinesla tudi odkupna nagrada na Extempore Piran 2016 za delo na papirju z naslovom Morje 2016.

Franč v planinskem raju

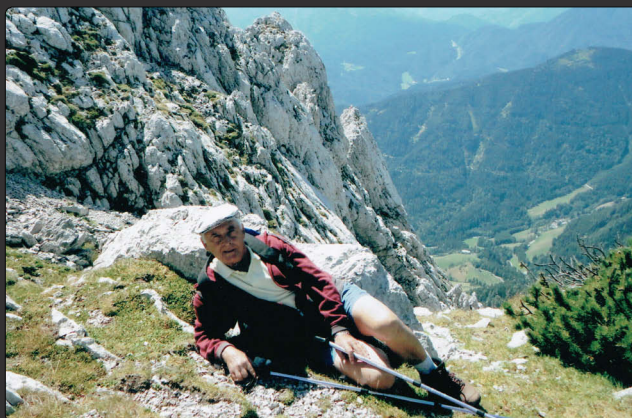
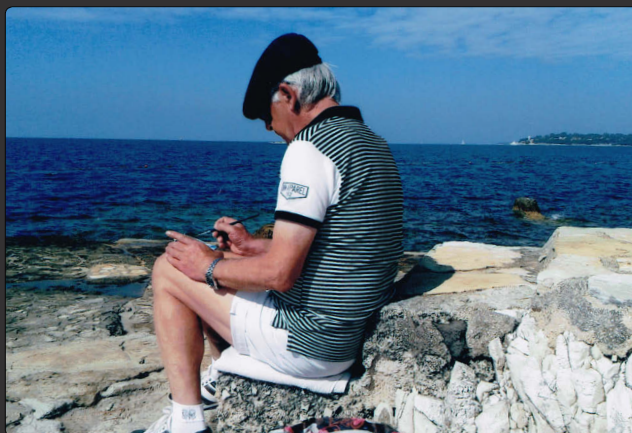
Danes Francu veliko pomenijo oddihi v naravi, za katere je prepozno spoznal, kako lepi so.

Rad zahaja v planine in na morje, ki mu je od nekdaj dajalo tudi ustvarjalni navdih. Kako dragocene stvaritve so prihajale izpod njegovih rok, pove primer, kako je bilo, ko je z morja kot razglednice poslal tri svoje izdelke, na naslov pa je prišel samo eden ...

Družba slikarjev na Tisnikarjevem domu; z leve Franc, tretja Milena Zlatar, četrta Luka Popič, Bogdan Borčič, Jože Tisnikar, deveti Slavko Kocmut

Franc Berhtold je danes znan slovenjgraški slikar, kot je znan tudi cel znameniti krog slikarjev mesta Slovenj Gradec, eden redkih umetniških krogov, ki je zmožen obstajati, saj »so člani v njem znali medsebojno oplajati ideje in si ne konkurirati«. Njihovo zbirališče je bila mestna kavarna, a ko je smrt najprej iztrgala Jožeta Tisnikarja, zatem Bogdana Borčiča in pred kratkim še Karla Pečka ter so ostali le še Naca Rojnik, Luka Popič in Zoran Ogrinc, takih srečevanj nekako ni več.

Na hrbtno stran te fotografije je Franc zapisal:





»Razstava jedkanic v galeriji Štibelc v Mežici oktobra 2006 je bila še posebej prijetna zaradi navzočnosti meni dragih ljudi; z leve: žena Tatjana, hčerki Mojca in Lucija ter sestrični Mojca in Helena.«

Berhtoldi danes: z leve Tatjana, Franc, Mojca z nečakinjo Ano, Lucija



So pa pogosta Frančeva srečevanja z njegovo razširjeno družino. Rad je v krogu svojih najožjih: žene Tatjane, s katero z veseljem popazita na vnukinjo Ano, ter hčerk Lucije, ki je po mami zašla v ekonomske vode, in Mojce, ki je, očitno z očetovimi geni, kot arhitektka v oblikovalskem svetu. Čeprav je Franc zrasel brez očeta in bil kot umetnik veliko časa odsoten, je družinski človek.

Zelo rad pa se vrača tudi na svojo rodno Strojno, k Oplazu oz. k Štavdekerjevim, kjer je bil vedno tako lepo sprejet, da mu »sploh ni bilo treba postavljati svojega vikenda«.

Frančevo strojansko sorodstvo



Franc je bil že zrel moš, ko je prvič obiskal očetovo rojstno hišo. Čeprav že bolj »burna« ga je s svojimi temnimi okni pogledala prijazno, kot bi hotela vprašati, kje je tako dolgo hodil. K obisku sta ga pripravili sestrični Nada in Helena, ki sta na to zibelko družine prav tako čustveno navezani.

»Kjer hiša mojega stoji očeta«; z leve: žena Tatjana, Franc ter sestrični Helena in Nada



V letu 2016 mu veliko skrbi in hkrati veselja povzroča delo za pregledno razstavo, ki mu jo ob nedavni 70-letnici pripravlja domača slovenjgraška likovna galerija. Pomeni mu tiho priznanje, da le ni čisto neopažen v domačem okolju, da bo le pustil majhen kamenček v mozaiku slovenjgraškega likovnega ustvarjanja.

Z razstave Društva likovnih umetnikov Maribor, 2011

Helena Merkač

NAGOVOR OB SLOVENSKEM KULTURNEM PRAZNIKU

KULTURA

Spoštovani gospod župan, častni občani, Slovenjgradčanke in Slovenjgradčani, zaposleni in samozaposleni v kulturi, vsi ljubiteljski kulturniki in vsi, ki vas kultura v najširšem pomenu besede zadeva ali pa bogati, dober večer.

Spoštovani, slišali smo eno najlepših slovenskih pesmi, našo himno, Prešernovo *Zdravljico*, ki jo slišimo le ob najbolj svečanih državnih prireditvah in čustveno najbolj doživetih športnih uspehih. In prav je tako, saj bomo danes počastili velik praznik, slovenski kulturni praznik, ki ga ljudje včasih preveč povezujemo s Prešernom samim in se ne zavedamo, da sta vsebina in namen tega državnega praznika precej širša od spomina na našega največjega pesnika. To je dan, ko naj bi se ljudje ne samo odpočili od vsakdanje bitke za kruh, ampak se tudi spomnili na to, da za preživetje niso dovolj samo materialne dobrine, ampak da človek potrebuje več. In danes v tej večni bitki s časom pozabljamo na te modre besede in zato smo ljudje vse bolj lačni duhovnih vrednot, ki jim lahko rečemo tudi kultura. Kaj pa je kultura drugega kot skupek vsega lepega in plemenitega, kar so ustvarili naši predniki in za kar bi si moral prizadevati prav vsak izmed nas?

Redkokdaj je priložnost, da lahko ob kulturnem prazniku spregovoriš tako pomembnemu avditoriju, kot je nocojšnji. In ko razmišljam o izhodiščih, s katerimi bi se lahko obrnil na vas, spoštovano občinstvo, verjemite, jih je veliko. Lahko bi se polotil zadeve s strani tako imenovane institucionalizirane kulture v okviru naših javnih zavodov ali s strani številnih kulturnih poustvarjalcev v različnih društvih in skupinah ali pa ... Izhodišč, verjemite mi, ne bi zmanjkalo. A naj se tokrat zadeve vendarle polotim kot nekdo, ki je od rane mladosti kulturnik tako v srcu kot po duši.

Ne vem, ali je to naključje, da imamo ravno danes osrednjo počastitev slovenskega kulturnega praznika, saj je zadnji četrtek pred pustno soboto, tako imenovani »debeli četrtek«, to je prvi dan, ko se je po ljudskem izročilu začelo jesti pustne jedi. Ponekod mu rečejo tudi mali pust, ki pa je žal v našem sodobnem svetu skoraj popolnoma pozabljen praznik. Toda spomnim se še, da se je mama vsako leto na debeli četrtek prikazala na vratih s krožnikom flancatov. Tako smo vsi vedeli, da prihaja pustni čas.

Morda pa je najpomembnejše izročilo današnjega dne to, da se je bilo treba v času pusta

desetkrat do sitega najesti, sicer je bila tistega leta slaba letina.

In že smo pri pravem izhodišču za moj skromni prispevek k današnji počastitvi slovenskega kulturnega praznika, saj smo z današnjo prireditvijo pričeli še ravno pravi čas, da bo kulturna letina v letošnjem letu obilno obrodila.

Beseda kultura se pojavlja povsod. Dandanes govorimo o kulturi ne samo v povezavi z umetnostjo, ampak tudi o kulturi bivanja, prehranjevanja, o telesni kulturi in vse več tudi o kulturi medsebojnih odnosov. Kultura je način človekovega življenja v skladu z njegovim znanjem, prepričanju, zgodovino in predvsem tudi z jezikom. Brez jezika ni naroda. V Prešernovem času, v prvi polovici 19. stoletja, je bila slovenščina še vedno manjvreden jezik in če bi hotel Prešeren biti samo priljubljen in žeti slavo, bi se zlahka odločil in pisal samo v nemščini. A se na srečo ni. Iz ljubezni do svojega naroda je slovenščino prav s svojo poezijo povzdignil na raven ostalih evropskih jezikov, v katerih so pesnili največji mojstri verza, med drugimi velikani tudi Shakespeare, ki mu je posvečeno letošnje jubilejno leto in ki ga praznuje ves svet.

Prešeren pa je s svojo poezijo dal zagon tudi svojim naslednikom, ki še vse do danes v verze vpletajo ta naš prelepi jezik. Ga znamo dovolj ceniti?

Ali še cenimo naše domače ustvarjalce od Meška, Prenerjeve pa do Žmavca, Makuca, Rifla in še mnogo jih je, vedno več tudi mlajših, ki se vsako leto dokazujejo na danes že mednarodno uveljavljenem *Festivalu mlade literature Urška*.

Navsezadnje imamo tudi zato literarno revijo *Odsevanja*, ki odpira svoje strani vsem že uveljavljenim in predvsem mladim nadebudnim in še skromno sramežljivim literatom in pesnikom. Ja, *Odsevanja* so resnično valilnica novih talentov. Ali znamo v teh časih, ko nam še tistih nekaj prostih ur pogoltneta televizija in računalnik, ceniti to pozitivno ustvarjalno energijo, ki se udejanja v tej reviji? Bojim se, da ne dovolj.

Pravijo, da slika pove več kot sto besed, zato tudi lahko spremljate vso bogastvo kulturnega ustvarjanja in poustvarjanja na platnu za meno. Več kot 60 skupin, posameznikov in javnih zavodov boste zasledili, to je več kot 10 % aktivnih odraslih prebivalcev naše občine, ki se tako ali drugače ukvarjajo s kulturo, kar veliko jih je, ki od tega živijo, in še veliko, veliko več je tistih, ki



Za govorniškim pultom Franjo Murko

jo plemenitijo s svojim ljubiteljstvom.

In v tem sožitju naših javnih zavodov, društev, skupin ter posameznikov se udejanjata posebnost in status našega mesta in občine.

Pred skoraj šestdesetimi leti sem kot kratko-hlačnik še živel v majhnem, skoraj pozabljenem srednjeveškem mestu, ki se je samo po zaslugi kulturnega razvoja postavilo na zemljevid slovenskih in takrat tudi še jugoslovanskih kulturnih središč. Z galerijo in muzejem, glasbeno šolo, knjižnico in kinom ter množico kulturno osveščenih posameznikov, njihovo ustvarjalno energijo, smo z leti pridobivali vse pomembnejšo vlogo in tako postali mesto glasnik miru in tudi pridobili status mestne občine.

Ponovno smo obudili Huga Wolfa, spoznali njegovo veličino in nesmrtnost v svetovnem merilu ter končno rojstno hišo obnovili v muzej. In petindvajset let smo potrebovali za novo glasbeno šolo, ki s svojo energijo seva daleč naokrog ter nas tako bogati z najbolj univerzalno umetnostjo – glasbo.

Slovenjgradčani, ki bomo prihodnje leto slavili že 750 let, ko je naše mesto pridobilo mestne pravice, se v tem kotlu globalizacijskih in privatizacijskih teženj ne bomo mogli uveljavljati z razvojem industrije. Prepričan sem, da je naša priljubljenost vezana na inovativnost, torej na produkte duha. A koliko je vredna dobra ideja, če se pa vse na tem svetu meri samo še s tržnimi merili, z dobičkom? Če bomo sledili samo zahtevam kapitala, se v prihodnje ne bo splačalo tiskati knjig, revij, ne bo se splačalo podpirati umetnosti in ustvarjalnosti, javni zavodi bodo nujno zlo, da

o kulturnih društvi sploh ne govorim ... Skratka, ne bo se splačalo početi ničesar, kar ne prinaša dobička!

Dragi moji, kultura in umetnost nista nekaj samoumevnega. Da se brez njiju ne da živeti, se človek zave šele, ko ju izgubi. Prepričan sem, da tako kultura in umetnost lahko ponudita najboljše poti za nadaljnji razvoj naše občine.

Kulturo moramo razumeti in dojemati veliko širše. Kulture se moramo posluževati kot vrednote, ki naj vodi medčloveški odnos in spodbuja razumevanje. Kultura je nekaj, kar je med mano in tabo, med nami. Delo, ki se ga trudimo opravljati delavci v kulturi, pa je lahko le medij in spodbujevalec boljšega medsebojnega razumevanja in predvsem spoštovanja. Na kulturo tako pričnimo gledati ne kot na nekaj, kar se dela in ustvarja znotraj zavodov, društev in posameznih ustvarjalcev, temveč kot na nekaj, kar naj to presega in se dotika in dotakne vsakogar od nas, saj si vendar delimo isti prostor in čas.

Mene kot ljubiteljskega kulturnika vodi ljubezen do kulture, ki izvira iz srca, ne pa iz preračunljivosti. To je naša stoletna tradicija in zato nihče in nikoli ni mogel dokončno utišati slovenske pesmi, plesa, godbe, gledaliških uprizoritev, ki povezujejo in bogatijo našo skupnost.

Zato vas prosim, da danes s seboj domov odnesete tudi zavedanje, da je bistvo slovenskega kulturnega praznika skrb za našo kulturno dediščino, ki so nam jo podarili predniki, in ustvarjanje kulture, ki jo bomo lahko ponosni zapustili svojim zanamcem.

Franjo Murko

BERNEKERJEVE PLAKETE 2016

GOSPA RENATA CIGALE

Gospa Renata Cigale se je v preteklih petindvajsetih letih zapisala ljubiteljski gledališki dejavnosti in ob uspešni poklicni karieri uresničila še otroške in mladostne sanje, ki so jo od osnovnošolskih let in recitacijskih nastopov na proslavah in drugih slavnostnih prireditvah pripeljale v soj žarometov na odrskih deskah, najprej v gledališki skupini *Kulturnega društva Stari trg*, od ustanovitve v letu 2011 pa v *Koroškem deželnem teatru*.

Že v mladih letih je redno sodelovala na prireditvah v Starem trgu. Od najstniških let dalje je Renata Cigale sodelovala pri različnih dejavnostih *Kulturnega društva Stari trg*, plesala je v folklorni skupini, v tamkajšnji gledališki skupini pa je prvič preizkusila odrske deske, najprej z manjšimi vlogami v osrednjih projektih starotrških gledališnikov, kakršni so bili *Rokovnjači*, *Županova Micka* in legendarna *Miklova Zala*, v sezonah med leti 1984 in 1986 pa se je v skupini *Mladi oder* že uspešno preizkusila v vidnejših in glavnih vlogah. S starotrškimi gledališkimi navdušenci je v sezonah 2007/2008 in 2008/2009 sooblikovala dve lahkotni in pri publiku zelo dobro sprejeti predstavi na besedili Raya Cooneyja: *Minister v škripcih* in *Denar z neba* ter v sezoni 2010/2011 še igro Matjaža Zupančiča *Bolje tič v roki kot tat na strehi*. Obenem je kot gostujoča igralka nastopila tudi v predstavi *Trgovina s samomorilskimi pripomočki* Sergeja Dolenca, ki so jo pripravili člani *Kulturnega društva Pameče*.

V letih intenzivnega nastopanja je postalo igranje in ustvarjanje na odru dokončno njena velika ljubezen in strast, ki jo je podžigal tudi neizmerni entuziazem kolegov in kolegic, drugih ljubiteljskih igralcev in igralk iz celotne Mislinjske doline.

V zadnjih treh letih je tako z gledališko družino *Koroškega deželnega teatra* na oder postavila uspešne produkcije, ki so pozele izjemen odziv ne le pri domači publiku, temveč tudi na gostovanjih in na osrednjih srečanjih in festivalih amaterskega odra na Slovenskem. Že v prvi predstavi z naslovom *Heroj ljudskih množic* Ivana Lalića v sezoni 2012/2013 je Renata Cigale odigrala ženo glavnega junaka Ferda Knapa in na regijskem tekmovanju prejela priznanje strokovnega selektorja za najboljšo žensko glavno vlogo. V sezoni 2013/2014 se je preizkusila tudi kot asistentka



Renata Cigale

režije pri ustvarjanju predstave *Amaterji* Borivoja Radakovića.

Koroški deželni teater se je v sezoni 2014/2015 predstavil s premiero nove odrske produkcije *Vse zastonj* Daria Foja, Renata Cigale pa je v njej znova dokazala, da so ji gledališke deske popolnoma zlezle pod kožo, saj nastopa suvereno in z iskrivo sproščenostjo. Gledalci in ljubitelji gledališča vselej opazijo, da na odru resnično uživa, zato je njen kontakt s publiko neposreden in prepričljiv.

Renata Cigale je bila v zadnjih treh letih za svoje vloge deležna priznanj publike doma in na gostovanjih, prejela je tudi mnoge odlične ocene strokovnih ocenjevalcev, zato naj ji bo *Bernekerjeva plaketa* nagrada za njene dosedanje in spodbuda za prihodnje vrhunske dosežke na področju ljubiteljske gledališke dejavnosti. Iskrene čestitke.

MAGISTER ANDREJ GOLOB

Andrej Golob (1955, Slovenj Gradec) je bil rojen v kmečki družini, toda kljub obveznostim, ki jih prinaša takšen stan, je po končani osnovni šoli postal dijak ravske gimnazije in po uspešno opravljeni maturi odšel na študij v Ljubljano – *Biotehniška fakulteta*, smer agronomija. Za diplomsko nalogo je prejel fakultetno *Prešernovo nagrado*. Njegova prva zaposlitev leta 1979 je bila delovno mesto stažista na *Biotehnični fakulteti*,

KULTURA

in sicer na *Katedri za poljedelstvo in pridelovanje krme*. Leta 1981 je odšel najprej na strokovno/znanstveno izpopolnjevanje v Dublin, nato v Anglijo, od tam pa se je vrnil domov in se zaposlil na *Inštitutu za prehrano Oddelka za živinorejo*, po vrnitvi na fakulteto pa je najprej opravljal delo asistenta, nato pa višjega predavatelja. Tu je pridobil tudi akademski (magistrski) naslov. Ob delu na fakulteti je bil soustanovitelj *Kmetijske založbe* (1993) in leta 1994 začel kot urednik in izdajatelj z revijo *Kmetovalec*. Tega leta se je z družino tudi preselil v Slovenj Gradec. Leta 1997 so z *Založbo Cerdonis* začeli izdajati *Koroški tednik*. Podvig se je sicer končal v nasprotju s pričakovanji izdajatelja, v založbi pa so nadaljevali z izdajanjem leposlovnih, strokovnih in znanstvenih knjig koroških avtorjev. Založba je tako v minulemu letu dočkala polnoletnost.

Založnik mag. Andrej Golob prejema *Bernekerjevo plaketo* v letu 2016 prav zaradi uspešne dejavnosti v *Založbi Cerdonis*. Vsi, ki poznamo razmere v knjigotrški dejavnosti na Slovenskem, vemo, kako težak in nezavidljiv je položaj v založniški dejavnosti in vztrajati v dejavnosti, ki je praviloma že v naprej obsojena na komaj še znosno, je zagotovo pomembno družbeno poslanstvo. Namreč – v ekonomskih zakonitostih, ko šteje največkrat le še posedovati, vse manj pa biti, so za vztrajanje potrebna posebna nagnjenja: ljubezen do knjige, vera v moč znanja, ki se z njo razširja, prepričanje o plemenitosti zapisane besede. Vsega tega očitno Andreju Golobu ne primanjkuje.

Založba z nazivom *Cerdonis* ohranja v živem tkivu narodovega bitja ime prvega slovenskega tiskarja, ki je v svojih edicijah brez zadržkov zapisoval, da prihaja kot Mattheus (izg. Mateus) Cerdonis iz našega mesta (Vindishgretza), s svojo dejavnostjo pa je začel v Padovi že 30 let po velikem Gutenbergovem odkritju.

Knjiga je bila steber slovenskega obstoja že od Primoža Trubarja naprej. Podpirati jo tudi v teh naših ubornih časih je lahko le hrabro in plemenito delovanje. In predvsem za to gre pri *Založbi Cerdonis*.

Pomembno je vedeti, da *Založba Cerdonis* pomaga samo koroškim avtorjem, s čimer založba izdatno pripomore k promociji Slovenj Gradca in Koroške.

Izjemno število edicij, ki jim je *Založba Cerdonis* pomagala ugledati luč sveta, dokazuje, da je založba zelo dejavna, prav v tem času pa je pri njej izšla nova knjiga dramatika Janeza Žmavca, staroste med slovenskimi dramskimi pisci.

Prepričani smo, da visoko kulturno priznanje, to je *Bernekerjevo plaketo*, ki jo podeljuje MO



Andrej Golob

Slovenj Gradec, gospod Andrej Golob zasluži in bo v čast in ponos ne samo njemu in založbi, ki jo vodi, ampak tudi mestu, ki je prepoznalo njegovo dejavnost kot izjemno in spoštovanja ter poklona vredno. Iskrene čestitke.

GLEDALIŠKO ZDRUŽENJE KOROŠKI DEŽELNI TEATER

Gledališko združenje *Koroški deželni teater* je bilo ustanovljeno v mesecu decembru leta 2011. V združenju so se zbrali gledališki zanesenjaki, ki so se z ljubiteljsko gledališko umetnostjo ukvarjali že desetletja. Po ugotovitvi, da lokalna skupnost, pa tudi regija, potrebuje gledališko združenje, ki bi dalo ljubiteljskemu gledališču večji poudarek in hkrati tudi mesto v kulturi, kot mu pripada, je tako postalo društvo, ki je v času od svojega začetka širši lokalni skupnosti dokazalo, da se z organiziranostjo in predanostjo na ljubiteljski ravni, z malo finančnimi sredstvi, da narediti marsikaj.

Idej jim ni manjkalo, zato so takoj začeli z aktivnostmi, kot so maraton poezije ob Prešernovem rojstnem dnevu, srečanja osnovnošolskih gledaliških skupin, s čimer so gledališko umetnost popeljali tudi med mlade, njihovi najpomembnejši dosežki pa so nedvomno gledališke predstave, ki jih dotlej v Sloveniji ni bilo moč videti, saj so pri vseh dosedanjih gledaliških predstavah izvirne avtorske tekste priznanih tujih piscev za odrsko postavitev sami prevedli, priredili in tudi režirali. Na tak način je slovenska javnost dobila možnost ogleda nagrajenih in kakovostnih gledaliških predstav, ki so bile nagrajene in uprizorjene v tujini. Na premierah

predstav so jih s svojo prisotnostjo počastili tudi nekateri avtorji, kot npr. priznani srbski dramatik Ivan Lalić, ki se je decembra 2012 udeležil premiere predstave *Heroj ljudskih množic*, kakor tudi hrvaški dramatik Borivoj Radaković, ki se je aprila 2013 udeležil premiere svoje predstave *Amaterji*. Za obe predstavi, v delu pa je že tretja, so gledališčniki *Koroškega deželnega teatra* prevedli tekst in ga priredili ter predstavi tudi režirali.

Poseben prispevek lokalni skupnosti pa je nedvomno, prvič v Slovenj Gradcu in na Koroškem, organizacija abonmaja komedij ljubiteljskih gledaliških skupin. V obdobju, ko profesionalnega abonmaja v Slovenj Gradcu ni bilo, je *Koroški deželni teater* izpeljal odlično idejo. Abonma je bil prvič organiziran v sezoni 2012/13, letos, v sezoni 2015/2016, pa poteka že četrtrič. Na tak način so gledališko umetnost popularizirali in napravili cenovno dostopno tudi tistim, ki tega sicer ne bi bili deležni. Poleg gledališke dejavnosti pa gledališko združenje redno sodeluje tudi pri pripravi in izvedbi različnih proslav in prireditvev, v zadnjem času pa veliko napora vlagajo v sodelovanje s *Kulturnim društvom Podgorje*, tudi v oživitvi gledališke kulture in delovanja *Kulturnega doma Podgorje*.

Ob predanem in rednem gledališkem delu pa združenje za svoje članice in člane redno organizira tudi strokovna izobraževanja doma in na tujem, ki jih vodijo priznani gledališki strokovnjaki.

Pri svojem delu pa ne pozabljajo tudi na najmlajše. Osnovnošolske gledališke skupine namreč skozi njihov natečaj pokažejo svojo ustvarjalnost ob koncu leta. Organizirali so tudi več gledaliških predstav, v katerih so nastopili otroci (in za svoje nastope prejeli priznanja). Vsako leto od ustanovitve so njihove predstave uvrščene na pomemben slovenski ljubiteljski gledališki festival komedije v Pekrah, kjer so doslej sodelovali z vsemi tremi predstavami (leta 2012 *Heroj ljudskih množic*, leta 2014 *Amaterji*, in leta 2015 *Vse zastonj*), slednja je bila izbrana tudi za zaključno 54. *Linhartovo srečanje* gledaliških skupin Slovenije, kar je eden večjih dosežkov ljubiteljskega gledališkega ansambla, ter uvrščena v tekmovalni program 28. *Čufarjevih dni* 2015.

V letih, odkar delujejo, so pripravili skoraj 50 gostovanj s svojimi predstavami na Koroškem, po Sloveniji, pa tudi v zamejstvu. Redno sodelujejo na občinskih in regijskih srečanjih gledaliških skupin, na festivalih po Sloveniji ter za svoje nastope prejmejo tudi priznanja. Več predstav pa so podarili tudi v dobrodelne namene.

Zaradi vsega naštetega, posebej pa še zaradi pristne predanosti ljubiteljski kulturi, zanese-njaštvu, s katerim se, s praktično brez omembe vrednimi proračunskimi, temveč z lastnimi sredstvi, lotevajo široko zastavljenih in za lokalno kulturo pomembnih projektov, jim z *Bernekerjevo plaketo* za leto 2016 izrekamo čestitke za dosedanje in vse prihodnje gledališke dosežke in projekte.



Plaketo je prejel Koroški deželni teater.

BERNEKERJEVA NAGRADA 2016

KULTURA

Komisija za podelitev *Bernekerjevih priznanj* je na podlagi 19. člena *Odloka o priznanjih Mestne občine Slovenj Gradec* objavila javni razpis za podelitev *Bernekerjeve nagrade* za leto 2016. Komisija v sestavi Niko R. Kolar, predsednik, in člani Katarina Hergold Germ, Marjan Kos, Karli Pruš, Draga Ropič, Benjamin Pirnat in Peter Valtl je na svojem sestanku, dne 19. 1. 2016, soglasno odločila, da *Bernekerjevo nagrado* za leto 2016 prejme **dr. MARJAN LINASI za dolgoletno znanstveno-raziskovalno dejavnost na področju zgodovinopisja.**



Marjan Linasi

Doktor Marjan Linasi se je rodil v Slovenj Gradcu kot najstarejši izmed šestih otrok v družini. Osnovno šolo je obiskoval v Slovenj Gradcu, nato gimnazijo na Ravnah na Koroškem. Nato pa se je vpisal na *Filozofsko fakulteto Univerze v Ljubljani*, smer zgodovina. Po študiju in opravljeni vojaški obveznosti se je tako 1. oktobra 1983 zaposlil v tedanjem *Koroškem pokrajinskem muzeju revolucije* kot kustos zgodovinar.

Od 1. oktobra 1986 do 1. avgusta 1999 je opravljal dolžnost ravnatelja (direktorja) muzeja. V tem času, ki je bil tudi v družbenem smislu prelomen, saj se je vmes spremenil politični sistem in je Slovenija postala samostojna država, je muzej naredil pomemben premik, ko se je iz muzeja revolucije preoblikoval v splošni pokrajinski muzej – torej je iz ozko specialne ustanove, ki je bila dotlej skoraj 40 let omejena le na

del novejšje zgodovine, postal vsebinsko širše zasnovana ustanova, ki je postopoma pokrila več dotlej zanemarjenih muzejskih področij (arheologija, etnologija, deloma tudi starejša zgodovina, restavratorska dejavnost idr.). Za vse to je bilo potrebno pridobiti in zaposliti nove kadre, se prostorsko razširiti, opremiti s sodobnimi aparaturami in se tudi finančno okrepiti. V tem smislu je skupaj s takrat zaposlenimi v muzeju opravil pionirsko delo, saj so bili s tem položeni temelji splošne muzejske dejavnosti v Slovenj Gradcu pa tudi v širšem koroškem prostoru, to pa je postalo osnova za poznejšo združitev muzeja s *Koroškim muzejem Ravne* v nov *Koroški pokrajinski muzej*, ki je danes močna in pomembna kulturna ustanova v regiji.

Ker ga je bolj veselilo strokovno delo, je na lastno željo po skoraj trinajstih letih ponovno prevzel naloge kustosa zgodovinarja s poudarkom na novejši koroški zgodovini, ki je tudi v času, ko je bil direktor, ni zanemaril, saj je v okviru svojih časovnih možnosti vsa leta obiskoval arhivske ustanove v Sloveniji in zamejstvu, pridobival je tudi prepotrebno muzeološko pa tudi upravljavsko znanje.

V času, ko je opravljal naloge direktorja, je vpisal magistrski študij na *Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani*, *Oddelek za zgodovino*, in 12. maja 1999 uspešno zagovarjal magistrsko nalogo *Koroške partizanske enote ter njihovi boji in akcije* ter s tem pridobil znanstveni naziv magister zgodovinskih znanosti.

Potem ko je 1999 ponovno prevzel mesto kustosa zgodovinarja, je dve leti in pol delal na projektu *Žrtve druge svetovne vojne na območju Mestne občine Slovenj Gradec*, saj je bil že nekaj let prej vključen v občinsko komisijo, ki se je ukvarjala z evidentiranjem zamolčanih žrtv druge svetovne vojne, in je komisija ravno na njegovo pobudo sprejela sklep, da se zbiranje podatkov o žrtvah pozneje razširi tudi v bolj poglobljeno znanstveno-raziskovalno delo. Leta 2002 je sodeloval v slovenski skupini zgodovinarjev in muzealcev pri slovensko-avstrijskem projektu *Med kljukastim križem in rdečo zvezdo*, ki ga je v večjem deležu financirala EU. Leta 2008 je na *Oddelku za zgodovino Filozofske fakultete* v Ljubljani uspešno zagovarjal doktorsko disertacijo z naslovom *Protinacistični odpor na Južnem Koroškem 1942–1945* in si tako pridobil znanstveni naziv doktor zgodovinskih znanosti.

Dne 26. marca 2009 je zaključil obsežen projekt obdelave *Paučkovih partizanskih bolnišnic* oziroma partizanske sanitete na Koroškem s stalno razstavo v muzeju in obsežnim katalogom. Septembra 2010 je pri *Mohorjevi družbi* v Celovcu izšla njegova dopolnjena doktorska disertacija kot samostojna knjiga v obsegu 804 strani z naslovom *Koroški partizani, protinacistični odpor na dvojezičnem Koroškem v okviru slovenske Osvobodilne fronte*. Knjiga predstavlja pomemben znanstveni prispevek o protinacističnem odporu na Koroškem med drugo svetovno vojno.

Za svoje delo na muzejskem področju je 2011 prejel strokovni naziv muzejski svetnik.

Poleg večjih projektov je obdelal še veliko manjših tem, vezanih na Koroško, zlasti iz obdobja nacizma in protinacističnega odpora, in jih objavil kot znanstvene razprave in strokovne članke. Objavljal je v domačih in tujih strokovnih publikacijah, imel je večje število odmevnih muzejskih zgodb na *Koroškem radiu*, njegova bibliografija pa je obsežna in znanstveno pomembna. Ves čas svoje znanstvene dejavnosti je sodeloval na doktorskih panelih in drugih forumih, sodeloval je pri mnogih skupnih projektih slovenskih muzejev, ves čas pa predano pripravlja raziskovalne in razstavne projekte,

pomembne za naš muzej ter celotno lokalno skupnost.

Težišče njegovega strokovnega in znanstvenega dela je nacistični sistem in protinacistični odpor na Koroškem – tukajšnjem in zamejskem, zadnje čase posega tudi v čas prve svetovne vojne s težiščem na dogajanju na Koroškem, ki se je končalo z boji za severno mejo, ves čas pa po malem posega tudi v čas po 2. svetovni vojni s poudarkom na povojnem političnem sistemu (tudi za to obdobje načrtuje obsežnejši projekt). V okviru vseh omenjenih velikih tem pa ga posebej zanimajo žrtve in posledice vojn kot tudi političnih sistemov, ki so se izmenjali na Koroškem v 20. stoletju.

Zaradi vsega naštetega, posebej pa tudi zato, ker dr. Marjan Linasi ob vsej svoji znanstveni dejavnosti vedno najde čas tudi za predanost ljubiteljski pevski kulturi, saj že vrsto let prepeva prav v moškem pevskem zboru, ki nosi ime po kiparju Franu Bernekerju, kot nosi ime tudi nagrada, ki mu jo danes, za njegov obsežen zgodovinsko opus ter z njim tudi pomemben kronistični prispevek o zgodovini našega mesta in celotne regije, predajamo in mu ob tem iskreno čestitamo.

KULTURA



Bernekerjevi nagrajenci 2016 z županom

LJUBEZEN DO KNJIGE

Ali o tem, kako je Herta Turičnik prežarila knjigarno v ugleden kulturni hram.

KULTURA

Ljubezen do knjige je rodila knjigarno. Po osvoboditvi – leta 1945 – sta knjižno gradivo odpravljalnega okrajnega odbora OF prevzeli Marija Špegel, pozneje poročena Hriberšek (1918, Šmartno pri Slovenj Gradcu – 1993, Halmstad na Švedskem), in Francka Janišková, poročena Barl, in ustanovili zasebno knjigarno. Pred drugo vojno, kakor se spominjajo Vinko Cajnko, Miro Pruš in Hilda Vaupotova, v Slovenj Gradcu knjigarne ni bilo. Tako zastavljena knjigarna je poslovala pol leta, potem jo je prevzel *Slovenski knjižni zavod*, pozneje *Državna založba Slovenije*. Hriberškova se spominja, da sta se med drugimi – posebej omenja slovenjgraške in druge učitelje in zdravnike – za razcvet knjigarne zanimala tudi Prežihov Voranc in Franc Ksaver Meško. Knjigarno s papirnico so leta 1953 pridružili *Mestnemu trgovskemu podjetju* kot samostojno obračunsko enoto, pet let pozneje jo je pod svojo streho sprejela *Mladinska knjiga* iz Ljubljane. Slovenjgraška knjigarna in papirnica je bila dolga leta (do 1988) edina specializirana tovrstna trgovina na slovenskem Koroškem. Vodili so jo: Antonija Špegel-Gornjec, Alfonz Kandorfer (za kratek čas ga je nadomeščal Jože Krameršek), Ivanka Vranjek, Herta Turičnik, Boris Bračič, Andrej Pušnik in zdaj Marjana Serušnik - Krajnc. Ugodno ozračje in delavnost kolektiva sta bili sili rasti – že od začetka. Prvi dom je knjigarna našla v stavbi na Glavnem trgu 18 (danes trgovina *Malček*), zatem v Železnikarjevi hiši na Trgu svobode (na vogalu pri cerkvi nasproti župništvu), pa spet na Glavnem trgu 18, od tod pa v novo poslopje. To je bil praznik: knjigarna se je 24. oktobra 1975 preselila v nove velike in svetle prostore na Glavnem trgu, kjer je še danes (prej Sekavčnikova hiša). Alfonz Kandorfer piše v kratkem spominskem poročilu, kako je knjigarna in papirnica plansko razdeljevala šolske in pisarniške potrebščine zaradi pomanjkanja blaga, svinčnike so celo razrezali na več kosov, Vranjekova, kako so delali v utesnjenih prostorih in vseeno bili uspešni in kako so bili bitko za nove sodobnejše in funkcionalnejše prodajne prostore, Turičnikova pa, kako je knjigarna postala vznemirljivo kulturno žarišče.

Mladinska knjiga v Slovenj Gradcu je z novimi prostori stopila v družbo kulturnih ustanov, saj je odmevno in z jasnim programom sooblikovala kulturni utrip, ki ga je živo zaznalo in

sprejelo ne samo ožje, ampak tudi širše okolje. Dober glas je segel daleč čez meje koroške krajine v slovenski prostor in še dlje. Pobude in ustvarjalni nemir so zbliževali in zbližali avtorje in bralce, likovne ustvarjalce in ljubitelje likovne umetnosti, več, nemirno vrenje lahko poimenujemo z modno besedo – učna delavnica, z bogatimi razmisleki in razpravami o razumevanju in doumevanju sporočil knjig in likovnih stvaritev. Svojevrstno zasnovani in likovno občinstvo prijazno ogovarjajoči prispevki, ki so predstavljali slovensko likovno tvornost, več, avtorji so stopili neposredno med ljudi, so vzbudili (kakor 20 let prej prizadevanje akademske skupine) pozornost in razprli posredniško vlogo med avtorjem in kupcem. Ponudbi učnih, strokovnih in znanstvenih knjig so lepi galerijski prostori odprli še pot likovnim delom na tržišče, postavili smerokaze kvalitete na križišče, kjer so se srečali ustvarjalci, občudovalci in kupci. Dogodki so presegli vse optimistične zamisli. Kajti galerija, avtor in stvaritev so bili zagotovilo, da delo (slika, kip, keramika) ni kič, pač pa pomembna in trajna vrednota in vrednost.

Tako je ozračju splošnega kulturnega poleta slovenjgraška *Mladinska knjiga* pridružila barvit delež ponudbe kulturnih dobrin, ki zmorejo stimulirati prijaznost stanovanj in tekmovalnega duha: negovala je zmožnost nakupov knjig in umetniških slik, izgorevala za cilje poslovne in kulturne danosti, kar so že imela večja središča – Celje, Maribor in Ljubljana. Pogum in zagnanost, delovna vnema in volja, zastavljeni cilji so rodili doživetja – največkrat nepozabna srečanja s pesniki in pisatelji, uredniki in založniki, likovnimi umetniki in umetnostnimi zgodovinarji, pesniškimi zbirkami in romani, kipi in slikami ob otvoritvah in z nepozabnimi srečanji z ljubeznijo do umetniških dosežkov naravnanih ljudi.

Srce teh vrenj in naporov v slovenjgraški *Mladinski knjigi* je bila Herta Turičnik. – Davno je že, kdaj pripoveduje o uvelih željah, da bi postala učiteljica, ko sem morala zgrabit priložnost, da bi čimprej prišla do poklica: mati je bolehala, sestra in brat sta bila mlajša, skromno je zaslužil samo oče. In botrovalo je naključje: »Bi se šla učiti v knjigarno?« me je ogovoril poslovodja knjigarne. Ja, ja, bi! In tako se je začela moja pot med knjige, ki sem jih imela rada in pozneje še bolj. Poklic in delo, ki me je bogatilo. Kako ne bi – rada sem brala, ganile so me napete

in lepe zgodbe, pa tudi oblika knjige in oprema. Knjiga je zamenjala želje biti učiteljica in me postavila mnogokrat v vlogo svetovalke: kanček uresničene davne želje. Za vse življenje in v veliko osebno zadovoljstvo.

Kar delaš z ljubeznijo, delaš rad! Uprava terja le dohodek, vedno večji dohodek. Samo denar in samo trgovina, poslovni uspeh – omejevanje je zoprno – le-to mi striže peruti želja in tekmovalnosti. Kvalitetna ponudba knjižnega gradiva vseh naših založb (od učbenikov, enciklopedij, strokovne literature, predvsem pa leposlovja) je nedvomno prva operativno-prodajna zapoved. Dela se lotiš tako ali drugače: po službeni dolžnosti ali z višje zastavljenimi cilji. Tisti, ki so poznali razmere drugod, pravzaprav potrjujejo naslutenost in zagotovila učiteljev, da razviharjena radovednost rodi pomembne odločitve zanimanja za knjigo, celo ljubezen, ki plameni iz najglobljih vzgibov volje in strasti. Nove oblike in dejavna ponudba, vem, niso zastoj, a so velik izziv zlivanju trženja in kulturnih ciljev. Predvsem umeščanju literarnih srečanj v mestni kulturni utrip, otvoritve razstav, pa vznemirljivi nagovori bralcev sveta knjige – drzen skok v neznano – prvi koraki v svet računalnikov in druge tovrstne opreme.

Da, če poznaš avtorja, bereš drugače! Če poznaš slikarja, občutiš likovno delo drugače! Če ponujaš kaj novega, so ljudje vznemirjeni in radovedni! Predvsem pa: kako z odprtim srcem sprejeti kupca – od otroka do starčka! Mislim, da smo v vsem obsegu te prvine uravnotežili z dobro voljo, razumevajočim ravnanjem in prijaznostjo: naj ne zveni samohvalno – postali smo zgled! A tržnost in načrtovanje za pisarniško mizo v beli Ljubljani silijo v drugačna razmerja: ne zdi se mi prav, da našo knjižno dejavnost in prodajo obravnavajo enako kot drugo trgovino. Knjiga, slika ali kakšna druga kulturna dobrina se vendar ne more primerjati s prodajo drugega blaga.¹

Vsekakor je odločilno leto 1975, ko se *Mladinska knjiga* preseli v druge prostore. Kot vodji knjigarne Herti Turičnikovi zaradi »delovne sorodnosti«² pridružijo tudi skrb za razcvet in ugled (pa tudi denarno učinkovitost) prodajno galerijo v *MK*, kar naj bi se odrazilo z razstavno dejavnostjo in prodajo umetniških del (olj, grafik, risb, kiparskih del, keramike itd). Na Koroškem je to prva prodajna galerija, okolje jo prijazno sprejme, živo spodbudi zavest, da kaže vlagati v likovno umetnost. Hotenja, naloge in cilji se stopnjujejo. Spočetka, je razumljivo, »sem bila bosa v tem delu«³; nadvse dragocena je pomoč Karla Pečka, ki dostikrat ob domačih dialogih razvija kriterije in poglede na kvaliteto likovnih del in

ob in ob konkretnih primerih vrednoti skladnost prvin, analizira izraznost in avtorjevo ustvarjalno potenco. Tako mojstri znanje, kaj so tehnike, zvrsti, oblike, kompozicija, barvna skala. Še večji delež pomenijo konkretni nasveti, katere avtorje in katera dela izbrati, da jih bodo ljubitelji sprejeli v svoj dom, predvsem pa, kako se srečati z ustvarjalci in vstopiti v njihove ateljeje.

– Tako sem si ostrila čut za urejenost in estetiko, pravo mero za osebne stike in oblikovala prepričanje, kako kdaj ravnati, več, uravnavati – recimo kolektiv, da bo prijazen, spoštljiv, a ne vsiljiv in sladkoben, vljuden, pošten, odkrit in ljudski, a ne mrk, uradniški ali s posiljenim nasmehom, in spoznano pridružila zahtevkom tržnega ravnanja, ki je iskalo ravnovesje med ponudbo in povpraševanjem, hkrati pa pomagala utirati vse legalne poti in oblike plačljivih možnosti, kdaj obudi spomine na zapletene poslovne postopke.

Tržni učinki in pozitivne ocene so sile, kar Herta Turičnik v galerijskih prostorih sprejema in pozdravlja občinstvo in nastopajoče, pisatelje, pesnike, slikarje, kiparje, športnike, družboslovce, goste, turiste in druge, zložijo šopek odmevnih prireditev, potrdijo vraščenost v kulturno gibanje kraja in mu širijo obzorje in meje utripa: zvrsti se vsaj blizu 200 različnih prireditev – otvoritev razstav, literarnih večerov, otroških srečanj z avtorji, oznamenovanj obletnic in še kaj. Vrata na stečaj odpro slovenski koroški likovniki z obeh strani meje: predstavljajo se domala vsi najpomembnejši ustvarjalci, med njimi Tisnikar in Pečko. Nastop poudarja čezmejno sodelovanje, preverja zanimanje za tržnost v likovni umetnosti in izziv prvim kupcem.

– Nekatera srečanja postanejo nepozabna doživetja. Recimo srečanje, ki ga še danes pomnimo! Božidar Jakac, častni občan Slovenj Gradca (od 1966), in dr. Anton Slodnjak, univerzitetni profesor, razgrneta v počastitev stoletnice Cankarjevega rojstva ilustracije Cankarjevega *Kurenta* oziroma ozadja nastanka romana *Tijec* napeto in prepričljivo z obujanjem spominov na pisatelja in s poudarki, kako živa so sporočila še danes. Občinstvo od navdušenja onemi. Prireditvev je odmevna, s pozorno pisno zahvalo postavi dr. Franc Sušnik piko na i:

»Ni treba, da sem povsod naređen. S srcem sem bil pri vas in pri Slodnjaku – in ko se je sin vrnil in mi pripovedoval, sem še dolgo v noč používal vaš lepi večer – zahvaljena, draga Herta.«

In takih srečanj je mnogo, veliko s čustvi nabitih pogovorov s pesniki in pisatelji in pisci drugih pomembnih knjig, neposrednih ogovorov in nagovorov za dobro knjigo. Prvi se vpišejo v kroniko decembra 1975 Leopold Suhodolčan, Niko Grafenauer in Jože Snoj – prijazno spreje-

ti med mladimi bralci. (In z nastopom oktobra 1979 – se pisatelj Suhodolčan še zadnjič oddolži občinstvu v teh prostorih nekaj mesecev pred smrtjo.)

Za izvirne in nove knjige, leposlovne, poučne, strokovne, ki jih predstavljajo uredniki in ustvarjalci, v knjigarni zasnujejo ponudbeni načrt, spodbujajo prednaročila in ljubeznivo ogovarjajo vsakega morebitnega bralca: s spoštovanjem ljubitelji ocenjujejo tako ravnanje, še več, pogumno se odločajo za naročilo. Tak odnos začrta ugled ustanove, tudi v skladu s Pečkovim geslom, češ samo od sebe se nič ne zgodi, nasprotno, knjigarnike morajo še posebej biti kulturne in ko iz škatlice. Sposobnost vodje je, kako to doseže!

In Herta Turičnik deli veselje, tegobe in nagrade s kolektivom, z založniki in uredniki:

– V Hertini knjigarni se počutimo uredniško stvarni in varni. (Niko Grafenauer, urednik 1982)

– Nikoli naj ne bo tako »po padcu,« da ne bi srečali se v Slovenj Gradcu. (Aleš Berger, urednik)

Svojevrsen vrhunec literarnih večerov ljubitelji leposlovne besede, natančnejše lirike, doživljajo ob izidu ponatisa pesniške zbirke *Pesmi štirih* (1988); avtorji pripovedujejo o svojem delu in obujajo spomine na prvo izdajo (pred 35 leti). »Knjiga štirih je bila napolnjena z izrazito intimistično in osebno liriko, ki je že sama po sebi pričala zoper objektivno, družbeno zavzeto pesništvo.«² Ta misel je živec spominov in podživljanje časa in mladih let. Po prireditvi objame pesniško četico radoživo razpoloženje ob zlati kapljici:

– V Slovenj Gradcu ni nam pomoči:
sonce sije tudi ponoči,
in kar je dobre tovarišije,
pije.

Ciril Zlobec, Janez Menart, Tone Pavček (Kajetana Koviča ni bilo).

Da prireditve spletajo neponovljiva doživljanja, pričajo številne opombe, ogovori in zapisi in pisma, naslovljena na kolektiv *MK*, spontan odziv in priznanje.

Janez Vidic s samokarikaturo: petelin s cvetjem v repu, na dolgem vratu avtorjev obraz in zapis: Med ljubeznivimi Korošicami sem srečen.

Ali: skiciran kos z odprtim kljunom, spodaj v oklepaju zapis: Kos v negativu. Ptič pa žvrgoli: Kos ima rad češnje – pa tudi takšne knjigarnice. Božo Kos.

Prodoren premik pomeni uveljavitev kluba *Svet knjige*, upošteva dejavnost za območje Koroške krajine. Ta oblika odpira vrata dobrim knjigam v številne domove: ob obletnici knjižne-

ga kluba beremo:

– Na našem območju je več ko 9500 članov, vsak na leto kupi štiri knjige, v desetih letih bi tako Korošci kupili v nižnjem klubu okoli 380 tisoč knjig. To je gotovo izjemna številka in kaže na pomemben prispevek *Sveta knjige* k popularizaciji knjige in dvigu bralne kulture. (...) Ob nakupu knjig bodo (člani, op. p.) lahko vnovčili tudi bon v vrednosti 200 dinarjev.³

A pismo Slavka Tomiča iz Mežice ob tem odpira široko srce:

»Prejel sem vabilo, da obiščem vaš klubski center ob desetletnici delovanja. Če bi bilo možno, bi vas večkrat obiskal. Sem priklenjen na voziček, poleg tega imam še nepokretno ženo in moram biti vedno ob njej, ker živiva sama. Če se da ta bon uporabiti tudi za druge namene, bi ga podaril slovenjgraški bolnišnici.«

Leto dni pozneje (1989) se rodi v *MK* prvi računalniški prodajni oddelček v Slovenj Gradcu oziroma na Koroškem in razmakne razglede v nove smeri človekovih dosežkov in potreb, spodbudi želje po novih spoznanjih in izobraževalnih obzorjih. *Mladinska knjiga* ne zamuja hitenja s časom v korak!

Zato zanjo velja dobesedno in v prenesenem pomenu: enako drzno se požene v areno drugih kulturnih dogajanj. Tenkočutno se povezuje z galerijo in nameni dovolj moči prodaji izdelkov domače in umetne obrti ob tradicionalnih razstavah; številni protokolarni obiskovalci občudujejo urejenost, založenost in pestrost ponudbe ter sproščeno ozračje, ki ga doživljajo, in ozračje kulturne naravnosti (kitajski zdravniki, ki v bolnišnici odkrivajo skrivnosti akupunkture pod vodstvom dr. Či Čun Puja, visokega kitajskega državnega uradnika in strokovnjaka stare kitajske medicine, zapišejo v kitajskem črkopisu – zahvaljujemo se za gostoljubnost in želimo uspehov), podobno prikupno ravna diplomatski zbor, ki se mudi v Slovenj Gradcu itd. Mednarodno razstavno razsežnost pomeni mednarodna razstava karikatur, ki jo v *MK* pripelje *Umetnostna galerija* iz Skopja: razstava (61 avtorjev iz 20 držav) sodi v program spremljajočih mednarodnih prireditev *Mi za mir* (1985). Naklonjene in navdušujoče izjave ob tem dogodku zapišejo v spominsko knjigo *Mladinske knjige* znana pisateljska peresa: Dobrica Čosić, Tone Svetina, Nada Kraigher in drugi.

– Predvsem pa je naša *MK* skušala negovati pristno spoštljivo ozračje do kupcev – kupec je kralj – tako v trgovini kot zunaj, v šolah, delovnih organizacijah, in ljudje so naklonjenost hvaležno vračali. Tega domala ni mogoče opisati, čutiti pa ga je bilo ob vsakem koraku: to je raz-

merje zaupanja, spoštovanja, ljubezni do dela, zavesti, da je razen poslovne nadvse občutljiva kulturna razsežnost: kdo bo to občutil, se bo vračal, ker ve, da naslednjič tudi ne bo razočaran, se izbrano spominja Herta Turičnik srečanj z znanimi in neznanimi ljudmi: mnogi s težavo odrinejo zadnji stotak za knjigo za svojega šolarja, a so srečni, da jo dobijo.

Ukoreninjenost v prostor in čas, zavezanost ljudem, naravnost, ki je odgovornost in potreba, vez, da je to naša knjigarna, kjer je doma prijaznost in zaupanje, veje iz neštevilnih pisem najrazličnejših ljudi, od umetnikov, otrok do vrtcev in šol, preprostih ljudi, ki z okorno roko morajo ubesediti, ker so bili prisrčno ogovorjeni.

Kakor pismo, ki s pesniško besedo razsipa občutke:

- Doslej je v nas še žarela Vaša prijaznost, a zato hvala zanjo šele sedaj. Človek doživi lepo in se tega zave ponovno, ko ga dnevi sivine spomnijo na minulo svetlobo. Namesto tega ste znali s čarom in prikupnostjo ustvariti tisto lepo sredo zvečer Vi in Vaše sodelavke.

Naj Vam ta dar še dolgo ostane! (...) Tone Pavček.⁴

Ali:

- (...) To je bil eden najlepših trenutkov v mojem življenju. Srečen sem, da je bilo tokrat ob meni toliko dragocenih ljudi dobre volje. Janez Mušič.⁵

Čeprav se včasih zdi, da javna občila ne spremljajo pozorno razvoja in delovanja posameznih ustanov, prav tako ne truda in dela *Mladinske knjige* v Slovenj Gradcu, je to le videz. Ko so podatki zbrani, se izriše drugačna podoba. Iz krajših in daljših člankov – sporočil, ki jih ni malo, kipi nabitost podatkov in naklonjenost, odkritje, da je v njih ravnanje v drugačnih, kulturnejših krožnicah; *Mladinska knjiga* v Slovenj Gradcu živi v harmoniji s kulturnim utripom in mu namenja sveže in odmevne energije in spodbude.

»Mislim, da nisem krivičen do drugih, če želim vsaki poslovalnici *Mladinske knjige* po eno tovarišico Herto Turičnik,« je v nekakšno knjigo spominov in hkrati kroniko slovenjgraške *Mladinske knjige* zapisal letošnji Prešernov nagrajenec Ivan Minatti. Med dolgim pogovorom s Herto Turičnik, vodjo poslovne enote *Mladinske knjige* v Slovenj Gradcu, sta pregledala dva obsežna zvezka, v katera si prizadevna Herta že desetletje zapisuje vse, kar se v tej trgovini dogaja. V tej knjigarni je tudi majhna galerija, v kateri so že razstavljali likovna dela Tisnikar, Jakac, Apollonijo, Maleš, Ciuha, Jagodič in še mnogi drugi priznani slovenski in jugoslovanski slikarji. Svoje literarno delo pa so predstavili Snoj,

Grafenauer, Suhodolčan, Minatti in še bi lahko našteali. Te bogate in natančne beležke ter fotografije neutrudne Herte Turičnik bodo poznejšim rodovom gotovo v veliko vrednost. (...)

Vse to, je dodala Herta, je mogoče narediti z dobrim kolektivom in hvaležnimi obiskovalci. 16 deklet oziroma žena, ki so tukaj zaposlene, zelo dobro opravlja svoje delo, Slovenj Gradec pa je znan kot Mesto, naklonjeno kulturi.⁶



Literarni večer z Leopoldom Suhodolčanom, oktober 1979

Z desne Herta Turičnik, Tone Turičnik Leopold Suhodolčan in obiskovalci

Vrenje in nemir, volja in vztrajnost ljudi, ki so bili vsakodnevno širokosrčni do kupcev in vseh, ki so našli pot v knjigarno, in kulturni cilji, ki jih je zastavljala s trdno voljo in vztrajno energijo Herta Turičnik, ter dejanja za njih uspeh so razmaknili običajne meje in zapisali tudi Slovenjgraško *Mladinsko knjigo* v razpredelnico kulturne zgodovine Slovenj Gradca in Koroške krajine.

Tone Turičnik
(iz predala neobjavljenih besedil)

Opombe – viri:

- ¹ Tomislav Ivič: Slovenjgraška Mladinska knjiga postaja pravo kulturno središče, Večer, 1985
- ² Boris Paternu, Helga Glušič - Krisper, Matjaž Kmecl: Slovenska književnost 1945–1965, SM, Ljubljana 1967, str. 136/7
- ³ Miro Petek, Deset let knjižnega kluba, Večer, 17. 9. 1988
- ⁴ Tone Pavček, Pismo Herti Turičnik, 15. 5. 1986
- ⁵ Janez Mušič, urednik knjige Sila spomina, zapis v spominski knjigi, 14. 2. 1986
- ⁶ Miro Petek, Življenje s knjigo (Koroški portret), Večer, 1985

OBRAZI MEŠKOVE ULICE

(pozna petdeseta 20. stoletja)

KULTURA

Ni vélikih in malih ljudi, so samo ljudje.



Cerkvena ulica pred požarom 1903



Po požaru Meškove ulice 1903

Meškova sredi prejšnjega stoletja. Tista ulica od cerkve navzdol s skoraj samimi nizkimi hišami. Čeprav je na prvi pogled videti, da sta v ulici dve liniji hiš, na vsaki strani ceste namreč, je v resnici za desno stranjo še ena vrsta zgradb. V tej niso vse hiše stanovanjske (kot so Slemenikova, Mitnjekova, Presničeva), so tudi gospodarska poslopja, vrtna lope (pri Cesarju, Štumbergerju), ponekod, npr. za nekdanjo kaplanijo, tudi ob njej, pri Ovčarju in Grosu je bil vrt do nekdanjega mestnega obzidja. To se še danes vidi, druge pa je zid del stanovanjskih hiš ali gospodarskega poslopja.



Pogled z bolnišnične strani: mestno obzidje - hrbtna stran Cesarjevega hleva

Po požaru leta 1903 so zgradili štiri tipe hiš: nekatere so imele ob hiši (Slemenik, Svetec, Karničnik, Popič, Marčič) porton¹ - na sredi približno dva metra visokega in različno dolgega zidu visoka lesena vhodna vrata, da so skozi njih lahko vozili z vprego na dvorišče -, hiše pa so imele na sredini le ozko vežo, zato so te zgradbe prostornejše. Drugi tip hiš je bil zazidan na dvoriščnem delu desne strani ob mestnem obzidju. Pred hišami so bile njive, na uličnem delu le porton (npr. Presničeva). Tretji tip hiš je imel vhod na dvorišče kar po široki veži na sredi hiše. Široka vrata so imela na vsaki strani zidu približno dobrega pol metra visok zaščitni vogelni kamen, kamnit ali betoniran, da so se preširoki vozovi s pestom² zagostili, sicer bi lahko poškodovali zid v notranjosti.

Ti kamni, ohranjeni na levi strani ulice, na vhodu v Karničnikov vrt so jih polovico odrezali, so bili vabljivi sedeži za ulico opazujoče otroke. Četrty tip hiš je imel na levi ali desni strani le ozko vežo (le Mithansova ima široko), to so bile manjše hiše, npr. Grosova, Jelenova/Bobničeva, kaplanija. Desna stran hiš ima v ozadju večje

¹ Značilen predvsem za kraške hiše.

² Srednji del kolesa, skozi katerega teče os.



Vogelni kamen ob vratih nekdanje Ovčarjeve hiše, (danes Murko-Jeseničnik)

vrtove ali dvorišča, leva stran manjše, ker so tu hiše po požaru zaradi širše ceste umaknili na nekdanje vrtove. Sprva so bile vse hiše pritlične, zdaj videz ulice ni več enoten. Vse več je enonadstropnih hiš.

Prej Cerkveno ulico so 1930 poimenovali po duhovniku in pisatelju Francu Ksaverju Mešku, ki so ga leta 1924 imenovali za častnega občana Slovenj Gradca. Med obema vojnama so Nemci ulico preimenovali v Brandgasse – Požgana ulica.



Obnovljena Cerkvena ulica po požaru. Portona sta vidna na vsaki strani današnje Svetčeve hiše (tretja hiša na levi proti cerkvi).

Kaplanija

Prva hiša³ na levi od cerkve navzdol je bila nekdanj kaplanija, nizka kot vse druge hiše v ulici. Bila je cerkvena last. V njej je stanoval kaplan, če je bila župnija dovolj velika zanj, lahko tudi kuharica, učitelj ... Današnjo enonadstropno podobo je dobila šele 1977, o čemer priča napis na hiši. Do tedaj je bil ob njej in za njo velik Železnikarjev vrt, na katerem je rastle celo koruza. Imenitno zatočišče za mlade ulične raziskovalce vpliva cigaretnega dima na očesno in pljučno sluznico. Za hišo je bila tudi pralnica za

župnijske potrebe. Pred prenovo si je v tej hiši podajalo kljuko mnogo stanovalcev. Od 1929 je v njej pet let stanovala tudi družina pesnika Ivana Minattija po prihodu iz Šmartnega. Njegov oče je bil državni geometer. Nekateri so se spominjali še dobre krojačice Elizabete Demer⁴. Takoj po vojni sta se v to hišo priselili šivilji Liza in Pavla Štruc iz Cankarjeve ulice iz Debelakove hiše⁵, kasneje sta se preselili v ubožno hišo ob cerkvi sv. Duha. Kristanovi so bili partizanska družina, v hišo so se vselili za Štručevima, po vojni. Hči Jožica je bila naših let, a ne član naše družbe. Šele gimnazijki sva postali sošolki. Lešnikovci so v njej prebivali le kratek čas. Priselili so se iz Maribora. Oče je popravljaval pisalne stroje, mati pa je pobirala zanke na nogavicah iz najlona. Ta veččina je bila tedaj dragocena, ker je bilo za te vrste nogavic težko. Kmalu so se preselili na Ravne na Koroškem, lepa hči Milka se je kasneje poročila s popularnim pevcem zabavne glasbe E. F. Naslednji prebivalci te hiše so bili še Bobničevi. Ko so kupili hišo nasproti naše, v kateri sta živela stara Jelenova, so bivališči zamenjali. Nekdanja kaplanija je v spodnjem delu



V ospredju Jakob Soklič, levo zadaj nekdanja kaplanija pred obnovitvijo, 1969

trgovski prostor, nekaj let je bila v lasti Koroških trgovin, danes last Hinka in Sonje Svetec. Leta 1993 odprto trgovino s čevlji sta 2005 preselila iz domače hiše, Meškove 14, v te prostore, nato na Francetovo cesto. Trenutno je v spodnjih prostorih trgovina s kitajsko ponudbo, zgoraj pa so različne pisarne.

³ Meškova 2. V podčrtanih opombah bom navajala današnje hišne številke.

⁴ Nisem mogla preveriti pravičnega zapisa priimka.

⁵ Debelakovo družino so iz Cankarjeve ulice izselili v Bosno v Kotor Varoš. V njihovi hiši je najprej živel nemški orožnik, ki pa se je izselil, ker so ulico imenovali Ravbar gasa zaradi tepežev v sosednji Kolarjevi gostilni. Iz hiše so odnesli vse, razen razpela, ki še danes visi v kotu krojaške delavnice. Spomini Nede Debelak.

Pri Potočniku

Druga hiša⁶ je bila Potočnikova. Že pred drugo svetovno vojno, 1935, so jo kupili od propadlega krojača Gašparja Krebla⁷ oz. po zamenjavah od Ivana Smolčnika.⁸ Za razliko od drugih zgradb je bila ozka in visoka, videti je, kot da bi bila pozneje vrinjena med kaplanijo in Cesarjevo hišo, obe nizki zgradbi.



Krojaška hiša, najprej Kreblova, nato Potočnikova, pred drugo svetovno vojno

Krojači Potočniki so po plebiscitu pribežali iz Djekš v Avstriji in živeli v Klingerjevi hiši na Celjski cesti. V Meškovo so se priselili, ker je tam njihovo krojaštvo propadlo, zato so se preselili iz večje v manjšo hišo. Po očetovi smrti je delavnico prevzel sin Jurij, a ni imel preveč veselja s šivanjem. Delo sta nadaljevali mati in žena Ivanka, ki se je pri Potočnikih tudi izučila. Med vojno je Jurij šival za partizane, zato so ga hoteli Nemci ustreliti, a se jim je uspešno skrnil v kleti. Vseeno jim ni pobegnil, ker so ga ujeli in zaprli v grad Rajhenburg (Brestanica), v katerem so Nemci uredili preselitveno taborišče za slovenske izgnance v Srbijo.⁹ Izgnanstva ga je rešila

bolezen, vrnilo so ga v Slovenj Gradec, medtem pa starše in brata Tonija izselili v Srbijo.¹⁰ V prvem nadstropju je bila na vrtni del obrnjena velika svetla soba, prizidana veranda, v kateri se je zadrževala precej bolehnava Ivanka. V pritličju sta bili šivalnica in zbiralnica oblek, ki so jih čistili v Ornikovi tekstilni tovarni v Otiškem Vrhu. Njuni dve hčerki Anka in Urška nista zahajali v spodnji del ulice, zato tudi nista zboleli za tifusom kot drugi otroci, ker so hodili po vodo v vodnjak pred ubožno hišo pri cerkvi sv. Duha. Pri Potočniku je bila Pepca Krebel dolga leta del družine. Gospe Ivanki je pomagala pri gospodinjskih delih, kasneje pa se je kar v ulico poročila s Simonom Grosom. Jurij Potočnik je po vojni postal znani reševalec in voznik reševalnega avta. Oba z ženo sta planinarila, Jurij je bil tudi gorski reševalec. Še v poznih letih je smučal na Kopah. Vozil je tudi gasilski avto.



Skrajno desno stoji Jurij Potočnik, prvi z leve sedi Hinko Svetec, v ozadju stari gasilski dom za cerkvijo sv. Elizabete.

Nekoč sta se z dr. Strnadom udeležila nekega vzpona v Alpah. Baje se je tedaj Strnad zahvaljeval: »Hvala bogu, da je Potočnikova mati rodila Jurija, da me je nosil po skalah.« Že pred drugo vojno sta bila z ženo športnika in člana Sokola. Ivanka je bila znana kot šivilja pustnih mask in oblek za lutke. Jurij je bil tudi sodnik pri planiških skokih. Tedaj so še s palico merili dolžino skoka.¹¹ Bil je zelo vitalen, zgovoren in nasmejan človek, priljubljen med Slovenjgradčani. Na dvorišču je imel celo ladjo, ki najbrž ni nikoli zaplula, a jo je sam izdeloval v svoje veselje. Najprej jo je delal na dvorišču Kraljeve mizarske delavnice na križišču Francetove in Sejmiške ceste, ko pa se je tam razširila pošta, jo je prestavil v Meškovo. Fantje iz ulice so se navduševali nad njo. Ker so pozidali okolico, je ni bilo mogoče

⁶ Meškova 4.

⁷ Krebel je svoje krojaštvo preselil na Cerkevni trg, današnji Trg svobode, v Toševo hišo.

⁸ V zemljiški knjigi je bila 1912 lastnica Maritz Wanek.

⁹ Po mnenju Nede Debelak bi se moral Vorančev trg imenovati Trg izseljencev, saj so Slovenjgradčane zbirali na tem prostoru, preden so jih s kamioni odpeljali v izgnanstvo.

¹⁰ Spomini Urške Mlekuž Potočnik.

¹¹ Spomin Milana Gradišnika.

spraviti na cesto. Po smrti staršev (oče 1980, mama 2003) sta hčerki hišo prodali mladi družini Hotinec.

Pri Cesarju

Po različnih virih se je v tretji hiši¹² začel požar leta 1903, ko je bil lastnik Josef Poschgan. Kdaj se je družina Siegel naselila v to hišo, nisem mogla ugotoviti. Sosea se jih spomni še iz časov med obema vojnama. Njeni lastniki so postali šele 1944. Baje so bili folksdojčerji in člani kulturne skupnosti. S tem ne želim povedati, da so bili slabi ljudje. Po mnenju nekaterih so bili kmetje, ki so trdo delali na svoji zemlji, po mnenju drugih, da so tudi izdajali zavedne Slovence. Imeli so tri otroke, sina Rudolfa, hčer Heleno, ki so jo klicali Leni in je bila poštna uslužbenka, ter hčer Erno, ki je bila v samostanu v Avstriji. Pri hiši je živela tudi posvojenka Angela. Domnevam, da so dobili hišo v vojnem času zaradi solidarnosti z medvojno oblastjo.¹³ Siegelni so imeli veliko polje in travnike na nekdanjih Volkovih zarah¹⁴. Še mi in Potočnikovi smo imeli dolgo in ozko njivo tam, kjer danes ob obvoznici stojijo vrtnički s hišicami. Po vojni so odšli¹⁵ v Avstrijo, ljudski glas pa zna povedati, da so očeta ustrelili pri železnici na koncu ulice. Današnja lastnica hiše Angela Gorinšek mi je pripovedovala, da jih je okoli leta 1970 obiskala Erna Siegel in povedala, da je nuna v avstrijskem kloštru. Bila je že starejših let. Govorila je samo nemško in si ogledovala hišo. Gorinškova jo je vprašala, ali bo kaj zahtevala. A je odvrnila po nemško: »Ne ne, potrebujem samo mir.« Gorinškov Janko je tedaj videl tri ljudi, moškega višje postave in dve ženski, ki so si ogledovali zunanost hiše. »Mlajša ženska je z obema rokama objela kljuko vhodnih vrat, kot bi vzela v roke piščančka. Obraz je izražal strašno stisko in žalost. Kot da bi objemala vse bližnje, ki so kdaj vstopali skozi ta vrata.«¹⁶ Cesarjevi so se v hišo priselili po vojni. Ker sta se sin in hči že odselila, so ostali v družini le trije. V hiši so živeli tudi podnajemniki, spomnim se Silve Brezovnik, naše vrstnice. Cesar je 1958 prodal hišo na ulično stran in del dvorišča Lovru Gorinšku in ženi Angeli, ki je kot medicinska sestra delala v bolnišnici. Imajo dva sinova, Janka in Marka. Pavel Cesar je še vedno kmetoval in imel pravico voziti skozi Gorinškovo lopo. Cesarjev rod – dedič po materi Franc Vehovec in Cesarjevi otroci Pavel, Stanka in Ida so bili lastniki svojega imetja vse

do 1991. Pavel Cesar je umrl 1978, njegova žena tri leta prej, hči Ida po nekaj let za njim. Dobro sem poznala le Ido, ki je živela v Meškovi do smrti. Ne vem, zakaj sem Cesarjevo drobno in sključeno ženo vseeno klicala gospa Siegel, saj ljudi s tem priimkom sploh nisem poznala. A ker se priimek prebivalcev rad drži hiše še nekaj časa, sem najbrž slišano privzela in posplošila.

KULTURA



Cesarjevi: mama Marija, oče Pavel, hči Ida, pred 1970

Cesar je bil čokat kmet in voznik s konjsko vprego, priljubljen med ljudmi. Energija je kar kipela iz njega, žena pa je bila moževu pravo nasprotje, drobna in zaradi bolezni popolnoma sključena, a je delovna kot mravljica hitela po polju. Po rodu je bila iz Djekš, zadnje slovenske vasi na avstrijskem Koroškem, in je bila šivilja za *fine* stvari, obleke in bluže iz čipk in svile. Ne vem, ali je Cesar vozil še kaj drugega, a največkrat sem ga videla s kopasto naloženo sveže nakošeno travo na vozu, ki je imel le širok plató brez stranic. Imel je šimlja, sivo-belega konja, a nikoli ni sedel na vozu, ampak je hodil ob njem in ga držal za uzdo. Hlev je stal v zadnjem delu na dvorišču in stoji še danes. V otroštvu vnukinje Maje je na dvorišču kraljeval zelo hud petelin, ki ni maral bližnjih srečanj z otroki, pravzaprav otroci ne z njim. Vnuki so radi preživljali počitnice pri dedku in babici, zlasti sin in hči hčerke Stanke, ki je bila v Zenici poročena s Čehom Vinduško. Spoznala sta se v mladinski delovni brigadi Šamac-Sarajevo. Kako velik je bil tedaj svet, dokazuje potovanje sina Pavla z vlakom z Raven na Koroškem v Slovenj Gradec skozi Dravograd, tam je družina štiri ure čakala na zvezo, nato v Slovenj Gradec, tam preživela osta-

¹² Meškova 6.

¹³ Od 1898 je bil lastnik Josef Poschgan, od 1903 do 1944 Anton Tscheplak.

¹⁴ Nikoli nismo rekli Ozare, kot se knjižno ta del mesta imenuje danes.

¹⁵ Nisem mogla preveriti, ali so jih izgnali ali so odšli sami.

¹⁶ Spomin Janka Gorinška.

nek dneva, prespala in se vračala na Ravne šele naslednji dan. Danes pa smukneš v Ljubljano v urici in pol. V nedeljskih dopoldnevih so ženske kuhale, dedek Pavel pa je namesto k maši vse vnuke odpeljal na sprehod na Vovkove zore, nato pa k Šrimpfu na *kremšnite*. Že odrasli vnuki so z družinami zelo radi prihajali k Cesarju na družinska praznovanja ob različnih praznikih in na veliko *gospojnico* (15. avgusta), ko je imela babica Marija rojstni dan. Kadar pa Cesar ni imel vnukov, jo je v nedeljskih dopoldnevih peš mahnil v Troblje k Erženu, tam kaj popil in se do kosila vrnil v Slovenj Gradec. Cesar se je še na stara leta rad vozil s kolesom, čeprav so bili vsi v skrbeh, da se mu bo kaj zgodilo. Nekoč je v družbi psa odkolesaril v priljubljeno gostilno. Tam je malo pregloboko pogledal v kozarec. Ker ga je imel preveč pod kapo, jo je kar peš ubral domov, na psa in kolo pa pozabil. Štirinožec je bil zelo hud in dober čuvaj, zato je tako dolgo pazil na kolo, da se treznemu Cesarju ni vrnil spomin in je imel spet vzrok zaviti v Troblje.¹⁷

V Cesarjevem hlevu so shranjena še originalna vhodna vrata, vredna restavriranja, omara, ki so jo našli na podstrešju, pa obnovljena že krasa Gorinškovo letno kuhinjo. Prijazno so mi dovolili ogled dvorišča, ki so ga tlakovali s kamnitimi ploščami še iz Siegelnovih časov. Zanimivo, kako z ulične strani na videz skoraj zapuščena hiša skriva za svojimi zidovi slikovit vrt s pisanim cvetjem.



Poroka v ulici: mladoporočenca Pepca in Simon Gros, priči soseda Jurij Potočnik (na levi) in Pavel Cesar, 1962

Pri Ovčarju

Lastnik četrte hiše¹⁸ na levi strani je znan že od leta 1857.¹⁹ 1920 pa jo je odkupila Marija Stropnik s svojim možem, sicer mestna babica, kasneje poročena Ovčar. Njen prvi mož je bil orožnik, drugi žandarmerijski podporočnik, nato upravnik/notar na Cerkvenem trgu²⁰ v nekdanji hiši Ivana Rojnika v prostorih današnjega butika. Življenjske preizkušnje so jo ustrojile v strogo, natančno, celo neizprosno žensko. Prvi mož je umrl mlad in ji zapustil tri otroke.

Z drugim možem nista imela otrok, imela pa sta zelo glasen odnos. Ker je bil sladkorni bolnik, sta jedla različno hrano, kar ji je zelo zameril. Na notranji strani hrbta omare je sosedom kazal opomnik njenih *grehov*, kaj vse je naredila narobe, kdaj je jedla *kure*, on pa ne. Take nepomembnosti so bile vir mnogim besednim spopadom, a brez hujših posledic.



Prvi Marijin mož orožnik Ignac Stropnik, 1917

¹⁸ Meškova 8 in 8a.

¹⁹ Lastnika sta bila Josef in Elizabeta Haas, 1886 sta se v zemljiško knjigo vpisala Peter in Helena Skasa. 1893 je bil lastnik Anton Skof, 1909 sta se vpisala v knjigo Filipp in Betti Nuck, le za leto dni 1919 Franc Blazinšek iz Zg. Doliča.

²⁰ Trg svobode.

¹⁷ Spomini Maje Komar Cesar.



*Na Trgu kraljeviča Andreja (danes Glavni trg), na levi v ozadju vhod v Gajškovo gostilno, 1940.
Z leve: sorodnica, Marija in Tomaž Ovčar.*

Ovčarjeva, postavna, okrogla in za Slovenjgradčane dobrohotna ženska, je živela za svoje delo, predana je bila ljudem in stroki. Videvali smo jo s črno torbo s porodnimi pripomočki, v daljšem krilu in vedno na kolesu. Med ljudmi od blizu in daleč je veljala za dobro in izkušeno babico. Po njeni pripovedi je pomagala na svet več kot 3200 otrokom, a najpomembnejše je, da ji ni nobeden umrl, čeprav so se rojevali v pomanjkanju, večkrat celo nezaželeni. Vnukinja Mira jo je večkrat peš spremljala k porodni. Včasih jo je čakala pred hišo kar nekaj ur. Vedno sta imeli malico s seboj, pojedli pa sta jo po porodu na stopnicah ali kje drugje pred hišo. Stara mama revežev ni hotela oškodovati. V prvem zakonu je rodila sinova in hčer. Sin Herman je bil trgovec, pred drugo svetovno vojno je imel v ubožni hiši trgovino s kolesi, porcelanom ... Po drugi vojni se je preselil v Maribor. Za hčer Zofko/Sonjo ulični otroci nismo veliko slišali, ker je živela v Avstriji. Tja je pobegnila po vojni, in sicer tako, da se je ob Dravi, preoblečena v kmetico, pretvarjala, da seje. Kako je prišla čez mejo, ni znano, a na drugi strani jo je čakal Madžar Laci Hory. Prav on je prepisal zvočne posnetke spominov, ki jih je mati pripovedovala



Zofija in Pepi Stropnik v Strumici, 1939

svoji hčeri o dolgoletnem babiškem delu. Tako je nastala knjiga Vse visi na popkovini.²¹ Sin Pepi je med obema vojnama končal oficirsko šolo v Srbiji in kot kapelnik vojaške godbe služboval v Strumici v Makedoniji. Tam se je poročil z Makedonko Zofijo, zelo nadarjeno, a nešolano pevko, ki je v oficirskem domu nastopala v glasbeno-gledališkem delu Gejše. Leta 1940 se jima je rodil sin Zvonko.

Pepi se je vrnil v Slovenijo, odšel v partizane, a so ga ujeli Nemci in poslali v Dachau. Proti koncu vojne je med bombardiranjem taborišča ukradel kolo, pobegnil, rešil pa ga je nemški kmet in ga skrival. Med vojno se je njegova žena z otrokom skozi Bolgarijo prebila za njim v Slovenijo. Ni znala niti besede slovensko, kar je bilo zanjo še slabše kot to, da ni bila Slovenka. Že peteršilj, po katerega jo je poslala njena tašča na vrt, je bil vzrok za slabo voljo, saj je poznala le magdanos²². Da bi ne bila nikomur v breme, je prala nekaterim Nemcem, ki so bivali v slovenjgraški *kasarni*. Kljub svoji požrtvovalnosti in dobrosrčnosti jo je Ovčarjeva zelo težko sprejela. Tako tudi vse tri otroke, ob Zvonku še Miro in Zofko, čeprav so bili njeni vnuki.



Mira, Zofka in Zvonko Stropnik, 1949

Živeli so na desni strani Ovčarjeve hiše. Do njih je bila zelo stroga, kar je bilo navsezadnje zanje tudi dobro. Vsako darilo so si morali prislužiti ali pa ga odslužiti. Tako si je Mira prislužila črne copate s paskom čez nart in gumbkom, kolo si je lahko izposodila le, če se je peljala na pokopališče zalit rože na grob pokojnima možema. Kolo je imelo mavrično lepo zaščitno mrežo na zadnjem kolesu. Vnukinja še danes zna naštetih barve: zelena, rumena, rahlo rdeča in oranžna, vse nitke pa so bile prepete s svetlečimi srebrnkastimi sponkami. Ovčarjeva je bila stroga tudi do sosedov in njihovih otrok. Na novo priseljenim desni sosedje ji niso bili po volji, tudi ona ne

²¹ Založba Obzorja Maribor, 1989. Iz nemščine jo je prevedel Drago Druškovič.

²² Peteršilj v makedonščini.

njim, zato so se gledali postrani. A kot babica je morala k njim okopati novorojenčka Janka. Baje je pri vratih citirala uredbo, po kateri je morala obiskati porodnice, potem pa prav prijazno okopala otroka v leseni kadi, ki jo je prinesla s seboj.²³

Mirin oče je bil kapelnik godbe na pihala v Tovarni meril in v Topolšici, poučeval je glasbo tudi v Mariboru. Tam si je našel drugo ljubezen in zapustil družino, ki je zato še teže živela, dokler se ni k njim priselila teta Ronči in jim pomagala. Zofka in Mira sta bili naši dobri prijateljici, sin Zvonko, spretni plesalec, je bil starejši (umrl 2008). Pokojna Zofka, nadarjena risarka, prava umetniška duša in rojena za vzgojiteljico, je prihajala iz vzgojiteljske šole v Ljubljani le občasno, med počitnicami pa je bila del naše družbe in motivatorica mnogo dogodivščinam. Pred smrtjo 2015 si je želela le to, da bi jo Mira razsula v naravi tam, kjer je sama raztresla pepel svojega sina. Mira je bila moja radoživa, zgovorna, črnolasa in lepa sošolka, nikoli slabe volje. Čeprav nismo smeli, smo se radi čisto tiho priplazili k njej, da nas ni zasačil Ovčar, ki ni maral nobenih otrok. Temnolasi, črnooki mama in teta sta bili urejeni manjši ženski, lepo oblečeni, saj je bila Ronči šivilja v bolnišnici. Lahko smo pomerjale njihove obleke, čevlje – na mojo veliko žalost je bila moja noga prevelika zanje –, najpomembneje za nas dekleta pa je bilo, da je bil velik prvi predal v njihovi beli kredenci poln obrabljenih šmink, mazil in najrazličnejše lepotilne krame, po kateri smo dekleta brskala in se naličena spakovala. Kadar so Stropnikovi obiskali Strumico, so se na naše veselje vrnili s kozjim sirom in leblebijami²⁴, Jelkinimi najljubšimi oreščki.

Ko je 1975. leta Ovčarjeva umrla, mož Tomaž že 1959, sta morali snaha Zofija in Ronči (umrli leta 2000 in 2005) zapustiti hišo, ki je niso podevali niti vnuki. Razen Mire in njene polsestre Darinke so pomrli vsi potomci Marije Ovčar. Hišo pa sta 1978 odkupila Franjo in Peter Murko od hčerke pokojne Marije Ovčar. Franjo jo je dozidal na vrtnem delu in v njej živi, Peter pa je svojo polovico prodal Juretu Jeseničniku.

Pri Slemeniku

V naslednji hiši²⁵ je domoval čevljarški mojster Ivan Slemenik, ki je že leta 1922 odkupil hišo od lastnice v Avstriji. Tudi njihova hrbtna stran hiše je bila del mestnega obzidja, kuhinja pa je bila in je še v okroglem obrambnem stolpu. V kleti je bil zid debel dva metra in poln najrazličnejših klinov, za katere nihče ne ve, čemu so služili.



Slemenikova hiša na dvoriščnem delu, 1926

Z leve: Stanko, Pepi, mama Štefka, v naročju Hermina/Minka, Oskar in Viktor. V ozadju stoji Ivan Slemenik, na desni sedita sestra prve Slemenikove žene in mož.



Obrambni stolp, del mestnega obzidja danes – zadnji del Slemenikove hiše

²³ Spomini Angele Gorinšek.

²⁴ Čičerika. Priljubljen orientalski prigrizek je opečena, začinjena in hrustljava čičerika.

²⁵ Meškova 10.

Hiša je morala imeti na zadnji strani okna zamrežena, ker je mejila na bolnišnico. A pod kuhinjskim oknom je bila dolga leta jama s sanitetnimi odpadki. Smrdljiva in polna muh. V bližini pa so bili tudi svinjaki, ki so jih odstranili šele 1960. leta. Nič ni pomagalo, ne prošnje, ne pritožbe. Nekoč je bila mera polna, zato je hči Vida s svojim možem Nandetom napolnila vrečo s smrdljivimi obvezami in drugimi odpadki ter jo izpraznila pred vrati upravnika bolnišnice M. R. Mož se je razjezil, da si samo Srb lahko privošči kaj takega, a smradu ni bilo več.

Pri Slemenikovi hiši je bilo skupaj deset otrok, pet iz prvega zakona, teh nismo poznali, toliko tudi iz drugega zakona z ženo Štefko, ki nam je bila zelo pri srcu. Vzgojila je tudi vseh pet otrok iz prvega zakona. Otroci iz drugega zakona, Minka, Vida, Milan, Jelka in Sonja, so bili do staršev zelo spoštljivi, celo vikali so jih in vedno zaprosili za kos kruha, čeprav je bil hleb v nezaklenjenem miznem predalu. Otroci smo se radi zbirali v kuhinji, luščili fižol, se pogovarjali, najraje pa poslušali napete zgodbe o Jagi babi ali pa dušo božajoče, tudi tisto o Lupinici, ki je bila tako majhna in drobna, da je spala v orehovi lupini. Čisto po svoje je pripovedovala Slemenikova mama, umirjena, visoka, suha, z blagim nasmehom, ki so ga podedovala vsa dekleta, predvsem pa hči Vida. Mama je kuhala čisto posebne žgance. Krompirjeve. Kar tresli so se, ker jih je mešala z leseno žvrkljo, ki je bila oblikovana iz rogovile odsluženega božičnega drevesa. Večerjali so vedno skupaj, vsi so zajemali iz ene skleda. A tudi velike otroške oči z ulice so bile vedno povabljenе za mizo, če so bile v bližini. Kaj ne bi bile, če pa se je celo sosed Presnica rada naredila domača in se sama povabila k mizi, ne samo k Slemenikovi, tudi h kaki drugi v ulici.

Slemenikovi starši so veliko žrtvovali, da so se otroci šolali – Minka se zaradi medvojne izselitve po osnovni šoli ni več šolala, Vida je bila učiteljica v Črni na Koroškem in Mislinjskem grabnu, nato pa je v Šibeniku končala ekono-

jo, Jelka je bila predmetna učiteljica likovnega pouka v Mariboru, Sonja ekonomistka. Milan se je šolal celo na Češkem, od koder je Sonji nosil za tisti čas nepredstavlјive igračke – kuhinjico iz lipovine, leseno kačo, ki se je zvijala kot prava kača, punčke s celuloidno glavo pa ji je šivala mama.

Pred hišo, ki je danes v lasti hčerke Vide in Minkinih otrok, je bilo dvorišče z vrtom. Na uličnem delu je stal porton. Leta 1933 ali 34 so na njegovem mestu zazidali enonadstropno hišo, kot je bila Potočnikova. Slemenik si je v tej zgradbi uredil za tisti čas moderno čevljarsko delavnico z velikima izložbenima oknoma in edinim betoniranim pločnikom v ulici.



Slemenikova čevljarska, nato finomehanična delavnica s prvim pločnikom v ulici. V ospredju v beli majici Milan ml. in Tomo Fičur. Na levi je še videti razpadajoči porton pred Presničino hišo.

Ko je sin Milan v pritličju odprl svojo radio-mehanično delavnico (hišo je podedoval 1961 in jo 2003 zapustil svojemu sinu Milanu, ta pa svojima sinovoma), se je oče s čevljarjenjem umaknil v hišo na dvoriščnem delu. Na vrhu novozgrajene stavbe so stanovali Pintarjevi s hčerko Bebo, a so se kmalu odselili v Maribor, zato niso zapisani v mojem spominu. V Milanovi delavnici so popravljali prve televizijske sprejemnike in radijske aparate, zato smo zelo radi stali pred velikim oknom in gledali, kar smo pač videli na zasneženih ekranih, čeprav samo kakšne migajoče belo-črne slike. Če je bilo kaj posebnega videti, je sam župnik Soklič prišel pogledat v delavnico. Tak dogodek je bil prenos pogreba predsednika ZDA Johna Kennedyja. Tedaj ni bilo mogoče niti misliti, da bi v šoli imeli televizijski aparat, a če se je učiteljem zdelo, da bi morali otroci pokukati v svet tudi skozi to na novo odprto okno, smo si šolarji ogledovali prenose v kavar-



Sonjina kuhinjica iz petdesetih let

ni Goll, na primer skoke na planiški skakalnici. Dva pomočnika, manjši skodrani svetlolasi Herman in višji Jernej, sta bila v naših očeh zelo pomembna, saj sta brskala po TV-drobovju, nam omogočala kratko zabavo skozi okno, dokler ju ni zasačil njun šef Milan. Kadar ga ni bilo, sta tu in tam pogledovala skozi okni lokala, pozimi čistila zasneženi pločnik, se včasih spogledovala z dekleti ali pa poleti z dvoriščne strani opazovala Miro pri sončenju. Milan je svojo delovno pot kot tehnolog končal v Tovarni meril in tam razvijal precizno mehaniko za natančna merila.

Ne pomnim, da bi se med ljudmi veliko govorilo o osemnajstletnem Slemenikovem Oskarju, sinu iz prvega zakona, ki je bil izdan in zaprt v Begunjah. Kot talca so ga ustrelili že 3. septembra leta 1941 v Domžalah hkrati s slikarjem Franjem Golobom, po katerem se še danes imenuje prevaljska osnovna šola. Nikoli se nismo učili o njem kot o drugih talcih, ki imajo spomenike v aleji ob gimnaziji. V vojnem času se lahko krvavo poravnava zamere ali različni nazoni. Nekoč je celo Slemenikova mama slišala, kako je sosedova Leni grozila Oskarju. Nekaj je že moralo biti, saj so Nemci med vojno celo družino Slemenik za štiri leta izselili v delovno taborišče Schelklingel v Nemčijo. Tam je bila v Meidelstetnu rojena tudi najmlajša Sonja. Mati ji je najprej namenila poklic šivilje, zato je morala okusiti šiviljski kruh med počitnicami pri šivilji Liziki Štruc v kaplaniji, a je le čistila, ribala, od šivanja pa skusila le paranje. Razočarana se je odločila za ekonomsko šolo, a je morala v Maribor, ker je v Slovenj Gradcu ni bilo do 1960. Vojna je družino preizkušala, a tudi povojni čas ni bil lahek. Da so lažje preživeli, so del stanovanja oddajali. Eden izmed najemnikov je bil delavec v Tovarni usnja, zato je prinesel mojstru Slemeniku ostanke usnja. To je bil vzrok za hišno preiskavo. Ko so udbovci brskali po hiši, je mama klečala na tleh in jokala. Eden izmed njih je s pištolo meril vanjo.²⁶ Slemenikova hiša je po smrti staršev (oče 1962, mati 1992) še vedno dom njenih potomcev, hčerke Vide in otrok hčerke Minke. Ta je dolga leta živela v Beogradu, poročena s Srbom Teodosijevičem. Ko so se v naših osnovnošolskih letih vrnili s tremi otroki v Slovenijo, smo se spoprijateljili s Slobodanko, tudi našo sošolko, ki živi v Rimu.

Pri Presnici

Slemenikova leva sosedka je bila stara Presnica²⁷. Gotovo je bila kdaj mlada – rojena konec 19. stoletja –, a mi smo jo poznali samo v zrelih letih. Z užitkom nas je naganjala, kadar smo z Jelko, Pavlom, Miro in Tončkom naredili vlak iz sani in z njimi butali v velika vrata, ki so vodila k njeni hiši, naslonjeni na staro mestno obzidje, ki je ločevalo bolnišnico od Meškove ulice²⁸. Privzdignjena je bila od tal, da so v kuhinjo z lastnim vodnjakom vodile vegaste kamnite stopnice. To je bil glavni bivalni prostor zanjo, njenega posvojenega sina Franca (lastni otrok Ludvik ji je umrl) in visokega, sivolasega, ostarelega moža Ludvika.



Družina Presnic, pred letom 1918

Baje je bil iz avstrijske Koroške, nekateri so ga imeli za Avstrijca, ker je govoril svoje narečje, a ga nisem slišala, saj takrat nikoli ni govoril z otroki. Med obema vojnoma je bil žandar, po vojni tudi gasilec in kot zelo postaven mož tudi praporščak. Presnica sta imela konja, malega ponija, in vprežni voz, s katerim je mož, vedno prepasan z modrim predpasnikom, prevažal manjše tovore. Bil je zanimiv prizor, tako majhen konj, a tako visok *konjevodec*. Za sedež na vozu je imel kar

²⁷ Danes Maškova 12, 12a, 12b.

²⁸ Ženo sta hišo odkupila leta 1948 od Julijane in Janeza Uršaja, ta jo je podedoval leta 1922 od Helene Uršej, lastnice od 1900, leta 1850 pa je bila v lasti Johanne in Franza Grechta.

²⁶ Spomini Sonje Bricman Slemenik in njene sestre Vide.

čez stranice položeno desko. Ko sta se s sosedom nekoč odpeljala k Plesniku na Legen po mošt, sta se rahlo okajena vračala po legenski cesti. Eden izmed njiju je moral odtočiti. Ko je vstal s sedeža, je drugega katapultiralo v zrak in na tla. Nismo izvedeli, kdo je imel katero izmed vlog. Presnic se za otroke nikoli ni menil. Navadno je sedel na zapečku, tako velik, da je bil čisto upognjen, skoraj kot prelomljen, in se praskal po nogah, ker je bolehal za kožno boleznijo. Umrli je kmalu po 1955. letu. Ona pa je bdela nad nami. Bog ne daj, da bi hodili po zidu, ki je dobra dva metra visok zakrival pogled z ulice na veliki njivi pred njeno hišo in hlevom. Če ni bilo drugega pri roki, nas je z grabljami potiskala na tla. A ne iz hudobije. Med nami je divjala tiha vojna. Bi ji nagajali ali ne? Bi nas preganjala ali ne? Njej v dobro sem še danes prepričana, da se je bala, da bi se kdo pri padcu poškodoval. Franjo in njegovi vrstniki so ji vseeno radi nagajali in streljali z žogo v njena portonska vrata, da je odmevalo. Ihtavo jih je podila z metlo. Z nečim smo se ji res zamerili. Ni prenesla, če smo ji na zid postavili izdolbene buče z gorečimi svečami. Eno na levo stran vrat, drugo na desni del obzidja, eno na vrh vrat, da je svetleča režeča zelenjava strmela naravnost v njeno hišo. A takrat se novotarije iz zahodnega sveta še niso razširile do Slovenije, kaj šele do Meškove ulice, zato nismo nič vedeli o danes moderni noči čarovnic. Tudi noč pred prvim novembrom ni bila vodilo za našo nagajivost. Pomembno je bilo, kdaj so bile buče dovolj debele in kdaj smo lahko kje kakšno utrgali. Na njeni zemlji so rastle tudi zelo dobre češplje. Nikoli jih nismo *rabutali*, saj si nismo upali pod drevo. Sama je nosila debele temno modre plodove po žepih zamaščenega, z drobnimi rožicami posejanega sivomodrega predpasnika in jih delila. Jelki in Zorki je večkrat ponujala piškote, znane kot kolutiči. Nezavite je nosila v žepih kar zraven vsega drugega. Seveda niso bili užitni, a namen posvečuje sredstva. Ker je redila debele prašiče, so bile kolone vedno obilne, glavni mesar pa Florjanov Korl, zato je pridevala tudi feferone. Obešene je sušila na vratih v kuhinji. Ko sta nekoč prišla Tonček in ata Luka Popič po opravih k Presnici, se je Tonček poi-graval z mikavnimi rdečimi plodovi. Kako hudo je bilo, ko si je pomel oči, ve samo on. Otroci smo radi vohunili za njo, ali je v rož'cah ali ni. Nekoč je bila mera prepolna, zato je na obisku pri Štumbergerjevih zaspala za pečjo. Ni in ni se zbudila. Težki glavi je toplota dobro dela. Skušali so jo predramiti in spraviti domov. Brez uspeha. Nazadnje so se prestrašili, da je umrla. Kar naenkrat se je skoraj trezna zbudila, se stresla, svetlo pogledala po ljudeh in jo sama brez besed mahnila domov. Ko pa je 1963 res napočila njena

zadnja ura, je ležala neparana v svoji hiši. Tudi otročad se je poslovila od nje. Na mrtvaškem odru je bila čudno lepa, kot nikoli prej. Tudi njene polja in zidu z vrati že dolgo ni več. Načel ga je zob časa, vrata po so se sesedla sama vase. Zemlja je dobila nove lastnike, ulica pa drugačen videz. Prvi je od posvojenca Franca 1967. leta kupil in obnovil Presničino hišo Simon Gros, poročen z dolgoletno Potočnikovo pomočnico Pepco, hlev pa Beta Ras. Na njegovem mestu je zazidala stanovanjsko hišo, ki so jo podedovali sorodniki. Leto ali dve kasneje sta družini Firšt in Pušnik zgradili svoja domova na uličnem delu. Zgoraj so imeli stanovanje, spodaj je v Firštovem delu še danes zlatarna, v Pušnikovem pa nekdanja geodetska pisarna.

Pri Svetecu²⁹

Družina Svetec³⁰ je bila Presničina sosed. Anton in Ivanka sta se z dvema otrokoma priselila v Meškovo 1955.³¹ Med drugo vojno je v levi polovici hiše deloval otroški dispanzer, ki ga je obiskovala tudi Grosova Ida z malo Lojzko. Po vojni so se v hišo vselili Suhodolnikovi, on uradnik, ona pletilja. Imeli so dva sinova, Dušana, ki se je spoprijateljil in kasneje poročil s sosedovo Angelco Mitnjek, in Mirana. Baje se je Suhodolnikova upirala vselitvi, ker je slišala, da je v kleti te hiše ena izmed vojskujočih se strani mučila nasprotnika. To se je res zgodilo, saj je bil nekdo priča sklepu dogajanja, skozi odprtine v latastem plotu je namreč opazoval dogajanje.³² Ni dobro videl, kaj so odrezali človeku – nos ali uho –, slišal pa je grozeče vpitje: »Jedi sad!« Iz teh besed bi lahko sklepali, da so bili mučitelji ustaši ali vsaj ne Slovenci. Ujetnik si je moral sam izkopati grob na vrtu, tam so ga tudi ustrelili. Kar kmalu po vojni so izkopali njegovo še dobro ohranjeno truplo, kam so ga odpeljali, očitvidci niso znali povedati.³³ Da se je v hiši res nekaj dogajalo, še danes pričajo sledi strelav skozi podboj vrat na dvorišče, ki jih je moral brat restavrirati. Streljali so tudi skozi stropove, kar so moji domači videli ob prenovi podstrešja. Še preden smo se vselili v hišo, se spominjam udbo-

29 Knjižno Svetčevih.

30 Meškova 14.

31 Prva znana lastnica hiše je bila Maria Weichinger leta 1873, nato je zgradba šla iz roke v roko: 1879 v lasti Antona in Konstantine Schweiger, od 1895 do 1914 Antona Schweigerja, 1814 Marie Trobej, 1921 Franceta Čreslovnika, pisarniškega pomočnika, od 1922 do 1928 sta v njej gospodarila Vekoslav in Julijana Vyborni, brivca v Slovenj Gradcu, 1928. jo je kupil Emil Puppis (govorili so, da sta z Vybornijem hiši zamenjala), šmarski nadsvetnik, 1947 jo je kupila Elizabeta Planinšek, posestnica iz Straž pri Mislinji. Danes sta lastnika hiše Hinko in Bernarda Svetec.

32 Ker dogodka ni mogoče potrditi z dokazi, sorodniki opazovalca ne želijo biti imenovani.

33 Bratu pripovedovala Angelca Mitnjek. Raziskovalec vojnega dogajanja zgodovinar dr. Linasi o dogodku ni slišal.

vske hišne preiskave v prejšnjem domu – češ, od kod nam denar za hišo. Še zdaj vidim, kako je vse letelo iz omar, a na moje začudenje niso pospravili za seboj. Polovica parcele na uličnem delu je bila naša hiša, druga porton. Na tem delu so že 1955 zgradili kolarsko delavnico, v kateri je mojster vzgojil kar nekaj vajencev in pomočnikov. Obrt je imel že od 1947, odjavil jo je 1960, ko so davki začeli uničevati obrtnike.

Dovolilo

Na osnovi clena 28 splošnega zakona o ljudskih odborih

in ker je ustregel(la) zakonskim odredbam, se dovoljuje, da sme

SVETEC ANTON iz kraja Slovenjgradec

okraja Prevalje okrožja _____

federalna Slovenija, opravljati: rokodelsko obrt

Kolarstvo

Ime, s katerim se vodi obrt, je:

Svec Anton, kolarstvo

Sedež obrta je v kraju Slovenjgradec ulici Ozka ulica št. 2.

okraj Prevalje okrožje _____ federalna Slovenija.

To dovolilo je vpisano pri okrajnem ljudskem narodno osvobodilnem odboru kot občem upravnem oblastvu prve stopnje v obrtni register rokodelstva pod zaporedno številko 106.

Dovolilo velja začasno do preklica:

Taksa 300.- din po zakonu o taksah je pobrana in predpisno uničena.

Smrt fašizmu – svoboda narodu!

v Prevaljah dne 22. marca 1947.

Številka postavke: nevarnostne tabele: XXXXXXX

Za tablico pomočnik: _____

/Arko Andrej/

Prejeto: _____

/Skerlovnik Ivo/

Dovolilo za opravljanje obrti, 1947

Pripovedovali so mi o *poroki treh kolarjev*.³⁴ Poročil se je naš pomočnik Karel Gros, kolar, priča mu je bil moj oče, kolar, katero vlogo je imel pri tem kolar Prevorčnik, se pripovedovalec ne spominja več, poročil pa ga je Miha Savinek, ekonomist in podžupan občine, v srcu vedno lesar.

V naši delavnici so izdelovali ob kolesljih, parizarjih tudi smuči in sani. Pomnim, da je oče že izrezan/oblikovan in s *cingami* stisnjen les *kuhal* v kropu v velikih loncih in ga ob primerni temperaturi ukrivil v modele. To se je dogajalo

v zidani zgradbi z visokim *velbanim* stropom, ki je še danes del garaž na dvorišču in ima svoj še delujoči vodnjak. Ko se je čez nekaj dni les osušil, je oče fino obdelal smuči, jih polakiral in tako izdelal tudi sani. Spominjam se kota, v katerem so zložene stale za prodajo narejene smuči in kako so jih otroci in odrasli z iztegnjeno roko nad glavo (to je bila mera) pomerjali k svoji postavi. Ti izdelki so predstavljali prednost otroštva v naši hiši, saj sva bila z bratom vedno dobro opremljena za zimsko veselje. Ko so v Slovenj Gradcu pripravljali lutkovno predstavo *Zvezdica Zaspanka*, je doktor Strnad nagovoril očeta, da je obrusil nekatere pripomočke za predstavo, čeprav se s takimi drobnarijami ni rad ukvarjal. V drugi polovici šestdesetih let je začel kar serijsko izdelovati lesene podplate za vse tri slovenske železarne za *coklušhe*, ki so jih delavci nosili v valjarnah. Takrat smo kupili tudi svoj prvi avto – fička. Delali so vsi, pomočniki, oče, brat, tudi mama, saj je risala modele na les. Danes bi bilo to uspešno družinsko podjetje. Spomnim se, da sem imela vaje z violino pri učitelju Viktorju Vaupotu (bil je tudi moj priljubljeni razrednik v 7. in 8. razredu osnovne šole, ko smo imeli popoldanski pouk na Vorančevem trgu v nekdanji ekonomski šoli), ki je poučeval tudi v glasbeni šoli.



Prvi fičko je imel na registrski tablici oznako S ..., (Slovenija) drugi že MB ...

34 Spomini Milana Gradišnika.

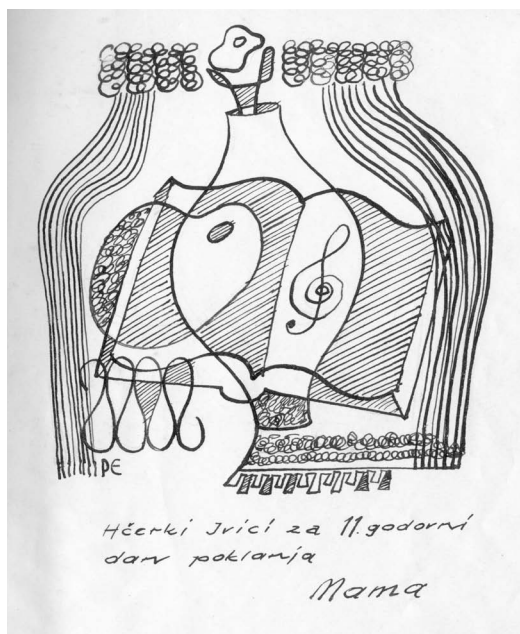
S svojim lokom je potrkal po notnem stojalu kot takrat, če sem malo zaškrpala, in me vprašal: »A ste res kupili avto?«

Takrat nisem razumela tega vprašanja, danes ga, ker vem, kako je s pedagoškim poklicem, in večkrat obžalujem, da nisem bila polagalka keramičnih ploščic. Mogoče bi morala poslušati očetove šaljive nasvete, naj ne grem v gimnazijo: »Pojdi za *urmohrco*. Odpreš uro in pogledaš not in jo zapreš in računaš – petsto dinarjev.«

Ta čas je bil tudi mora za mojega brata. Vsak račun je bilo treba potrditi na davčni upravi. To delo je moral opraviti on, ker oče ni imel živcev za to. A ni bilo tako preprosto, kot se sliši. Davčni uradnik L. V. se je ob pogledu na račune sovražnikov socializma zelo razburil. Vpil je o škodljivcih, mahal z rokami in metal papirje v zrak. Zato se je prvič brat napotil le do občinske stavbe in očetu dejal, da je zaprto. Drugič se je izgovoril, da omenjenega tovariša ni. A ker *davkarija* ne šenka, je bilo treba končno obisk opraviti. Nazadnje je oče zaradi visokih davkov obrt zaprl. A zaradi tega nikoli ni bil sovražen do režima, čeprav so ga onemogočili. Od leta 1962 do 78 je bil v prostorih nekdanje delavnice vinotoč dalmatinskih vin na veliko. Vedno sem občudovala mamo, da se je na starost vozila v Maribor in si pridobila to vrsto izobrazbe. Res se je točilo na veliko, vendar so bile tudi izjeme. Nekateri ljudje so lahko na našem velikem dvorišču pili *na malo* po dva deci in si prisvojili mojo klop, moje zatočišče. Tisti čas sem bila res zelo nesrečna. Stalna gosta sta bila žal tudi kipar R. N. in slikar J. T. Včasih je še kdo drug sodeloval pri njunih modrovanjih. Zabavno se mi je zdelo, ko sem na neki javni prireditvi poslušala razpravljanje o ustanavljanju in gradnji slovenjgraške Umetnostne galerije. Vsi so imeli velike zasluge zanj. N. N. je govoril, kako je sodeloval v pogovorih s Tisnikarjem in Nikolićem na *dvorišču dalmatinske gostilne*, a ga res nikoli nisem videla, saj je bil tedaj še dijak. V tistem trenutku bi najraje vstala in povedala, da smo tudi učenci tedaj že osemletke pri bolnišnici (današnja gimnazija) pridno pomagali v Umetnostnem paviljonu. Profesor Pečko nas je učil likovni pouk in nas nagovoril, da smo z veseljem *špenali* parket v razstavnih prostorih in dežurali, beri prodajali vstopnice in sedeli v preddverju, če ni našel koga drugega. Med risanjem je začel: »Čujte vi, bo treba špenat ...« Seveda smo radi z žico drgnili parket in dežurali, saj je bil Pečko izvrsten pedagog. Nikoli krivičen, poseben človek, ki je hodil po razredu, si mel roke in izza hrbta z iztegnjenim vratom, da ne bi motil, opazoval naše *umetnine*. Nikoli ni rekel, da bi bilo kaj narobe, slabo, kaj šele zanič. Vse, talentirane in netalesirane,

je spodbujal s pohvalo: »Čuj ti, to si pa dobro narisala.« Najlepše je bilo, da je vedno dovolil, da sem pred blok uro zdirjala domov po vrečo jabol, ki smo jih lahko mirno mleli med delom.

Leta 1974 je moj brat Hinko na mestu nekdanje delavnice zgradil enonadstropno hišo, tako povečal in ohranil naš dom. Delež nizkih hiš na ulici se je spet zmanjšal. V novozgrajenem lokalu sta nekaj časa gostovala zakonca Fischer, Fanika z butikom ženskih oblačil, prehitro umrli Dani z advokatsko pisarno, nato so v lokalu in v lepo obnovljenem podstrešnem delu mamine hiše izdelovali in prodajali zavese. Mame in očeta že dolgo ni več, prvi je odšel oče 1980, nato mama 1999. Danes je v bratovem lokalu pedikura, mamina hiša je prazna. Moram zapisati, kako je bil Karel Pečko povezan z meščani, ti pa so zaupali vanj. Ko so izbirali barvo fasade na novi in stari hiši, je bil glavni svetovalec nihče drug kot popularni slikar. Izbral je nežno vijoličasto barvo, naši pa so zvesto izpolnili njegovo izbiro, kar je bilo leta 1978 res nenavadno, vsaj meni je bilo. Ko mi je mama leta 1957 kupila spominsko knjigo za 11. rojstni dan, je uvodno misel z risbo izrazil Karel Pečko.



Karel Pečko v moji spominski knjigi, 1958

Razložil mi je, da je naše življenje oder, na katerem vsak odigra svojo neponovljivo vlogo. Na to, kako jo bo odigral, bodo vplivali knjige, znanje in umetnost, ki jo predstavljata violinski ključ in paleta. Uspešno in ustvarjalno življenje je kot cvet v vazi, a ta usahne, kot se izteče življenje.

Okno v svet

Otroci v ulici se nismo podili le za žog. Igrali smo se tudi izposojajo knjig. Na okenski polici sem razstavljala nekatere primerke, si zapisovala ali pa ne, komu sem kaj posodila, a še danes žalujem za svojo prvo knjižno nagrado za odličen uspeh – Robinson Crusoe. Knjigo s čudovitimi barvnimi ilustracijami. Sredi naše sivine so bile barvne ilustracije balzam za oči in dušo, paleta barv je ponujal le še katekizem in že omenjena mavrična mreža na Ovčarkinem kolesu. Samo še barvni film Ali Baba in štirideset razbojnikov je bil večja paša za oči. Mama je imela smisel za knjige. Še danes sem ji hvaležna za to. Že v sedmem razredu sem dobila Ano Karenino, ki sem jo v nekaj nočeh prebrala, razumela pa starosti primerno. Takrat sem najbolj čustvovala z zaljubljenostjo Ano. Pri ponovnem branju v gimnaziji so se mi ob odlični profesorici Veri Mrdavšič odstirale različne plasti Tolstojevskega romana, od položaja zavržene ljubice in ženske v zlagani družbi do prizadetega moškega samoljubja, a v mojih starih letih stoji pred menoj ena sama žrtev – otrok Serjoža. Moje nočno branje je bilo vedno jabolko spora med očetom in menoj. Ker sem ob branju rada poslušala glasbo, me je vedno odkril, tako da je potipal pregret radijski sprejemnik. Zato sem proti jutru aparat ugasnila in ga z vetrom knjige ohladila. In seveda brala naprej, od Na otoku gobavcev do Via Male in Potonike ..., nekoč tudi nam prepovedano knjigo. Ne vem več, kdo je razširil zaupne novice o knjigi, vredni branja, niti ne, kdo jo je prinesel iz knjižnice. Vsi smo skrivaj brali Rimljanko Alberta Moravie. A ne cele knjige, bila je zelo debela, le tiste čisto obrabljene in z velikim ušesom zaznamovane strani, na kateri se je nekaj dogajalo pod mizo. Mama in oče sta imela vedno posluš za šolo in knjige. Oče si je vedno vzel čas za to, da se je zvečer usedel k meni na posteljo, da sem mu pripovedovala, kaj vse sem ta dan doživela v šoli, kaj smo se učili ... Danes razmišljam, da je v mojih zgodbah doživel to, kar bi moral sam v otroških letih. Zaradi mojih ocen se ni nihče razburjal, če ni bilo pet, v gimnazijskih letih so bili strpni tudi, če je padla precej nižja ocena. V posebno lepem spominu imam, kako sva z mamo prepevali. Vedno sva se najprej zmenili, katera bo pela tanko, katera debelo, ker je bilo tako najlažje razložiti alt in sopran. Če sva hoteli nekoga v hiši spraviti ob živce, sva mu peli Še, še en krajčrček 'mam, še, še en krajčrček 'mam ..., v nedogled in posebno razločno vlekli široke eje. Peli sva stare ljudske, od Barčice do So ptičice zbrane ..., tudi take, ki jih v mojem spominu prebudi le oddaja Slovenska zemlja v pesmi in besedi.

Pri Mitnjeku

V zadnji liniji za Svetčevim vrtom stoji še ena hiša, Mitnjekova.³⁵ Avgust/Gustl je bil tapetnik, mojster svojega poklica, lastnik hiše od 1953.³⁶ Mitnjek je bil zaposlen v Tovarni usnja, a tudi doma je imel delavnico. Bil je manjši čokat moški z mnogo prijatelji. Ni govoril slovenjgraško, ker je bil iz Žič pri Slovenskih Konjicah. Hišo so imeli za našim vrtom proti bolnišnici, hrbtni del njihove hiše je bil del nekdanjega mestnega obzidja. Pomnim, da je bilo kuhinjsko okno na bolnišnični strani čisto nizko nad tlemi. Tudi znotraj je bilo le slab meter nad podom, da si lahko zlahka prestopil z ene na drugo stran. Težave je delal le zid, debel skoraj dva metra, prav tako okenska polica, na kateri je lahko otrok ležal. Če je kak bolnik iz naše ulice hotel priti domov na obisk, je kar v bolnišnični obleki prilezel skozi to okno in se po isti poti tudi vrnil. Celo primarij Strnad je vedel za to skrivno pot. Mojemu očetu je svetoval, naj gre kar mimo vratarja, ker je okno premajhno za njegovo postavo. V sredini prejšnjega stoletja in še dolgo potem, dokler ni hišni red postal bolj odprt in so lahko obiskovalci neomejeno hodili po bolniških sobah, je bila bolnišnica ograjena z visoko kovano ograjo, del je še stoji. Ljudje seveda niso mogli brez dovoljenja ali napotnic vstopati in izstopati kot danes. Blaga črnolasa Angela Mitnjek, visoke in suhe postave, umirjena, bolj tiha kot ne, je bolnišničnim ubežnikom rada odpirala kuhinjsko okno in tudi potrpežljivo čakala na njihovo vrnitev. Bila je mojstrica v varjenju črnega piva. Vse je dišalo po nečem neopredeljenem, danes vem, da po hmelju, ko je pripravljala nove zaloge. Končni izdelek je bil natočen v temno rjave steklenice z belim zamaškom, s tršo žico pritrdjenim na vrat steklenice. Ko sem pokusila to grenko-sladko pijačo, nad njo nisem bila tako navdušena kot odrasli, saj je imela okus po kvasu. Vonj in okus se meni nista ujemala. Ker je bilo okoli Mitnjekove hiše malo prostora, so imeli vrt ob Homšnici, danes je na tem mestu poslovna zgradba, v kateri je bila še pred nekaj leti Nama, Homšnica pa je speljana nekje pod zemljo. Ob potoku so bila tudi lesena poslopja stare Tovarne usnja z velikimi ograjenimi *ganki*, po katerih sta se podila naša sošolca Nace in Francka Pečnik. Tja smo lahko spremljali Mitnjekovo in njeni hčerki Slavico in Gustiko, Angelca pa je bila starejša. A to smo delali le v poletnem mesecu, saj so bili na tem vrtu najlepši razbohoteni grmički črnega ribeza, nenavadnega sladko-kislo-grenkega okusa. Lahko smo ga obi-

³⁵ Meškova 14a.

³⁶ Od 1928 je bil lastnik Simon Kucher, več podatkov v zemljiški knjigi nisem našla.



Za vodovod razkopana ulica ob pogrebu Angele Mitnjek, 1958

rali in obirali, a nikoli ga ni zmanjkalo. Na žalost je gospa Angela prehitro umrla.

A tudi z zadnjo ženo je imel Mitnjek srečo. S Slavko smo se dobro razumeli. Nikoli ni povzdignila glasu, vedno sem videla nasmejeno. V tej hiši nikoli ni bilo glasnih ljudi. Njena mala Alenka je rada prihajala k nam, sin se je rodil, ko sem že študirala. Cesta do Mitnjekove hiše je bila med Svetčevo in Grosovo hišo. Zaradi geodetove napake so se ob gradnji bratove hiše dobri odnosi med obema družinama skrhal, kar je bila prava redkost v ulici, a dokaz, da smo tudi v Meškovi živeli tipični Slovenci. Še živi so presegli zamere. Mitnjekovi otroci, Slavica, Gusti in Alenka z otroki, po smrti staršev (oče 1989, mama Slavka 1913) ohranjajo dom, ki so ga popolnoma preuredili v sodobno enonadstropno hišo, a ohranili znamenito obokano kuhinjo z oknom, nekoč »prometnico« iz bolnišnice v Meškovo ulico.

Pri Grosu

Grosova hiša³⁷ je bila naslednja v vrsti. Kot osemletnega dečka je Franca Grosa v hlevu brcnila krava in mu izpahnila kolk. Tako je šepal celo življenje, a bil kljub temu uspešen krojaški mojster, za nas otroke pa prijazen človek. Šival



Najstarejša prebivalka Meškove - Ida Gros, 98 let



Ida, Franc in Lojzka Gros na vse svete, 1960

je predvsem za moške, a se je lotil tudi ženskih finih kostimov in plaščev. Izučil je dvanajst krojačev, med njimi svojo hčer Lojzko.

Njegova žena Ida je postavna ženska, Plaznikova, rojena na Ravnah na Koroškem. Čez dve leti bo praznovala stoti rojstni dan. Njen oče je bil Malgajev prijatelj. V nemirih ob koncu vojne leta 1918 jo je mati v otroškem vozičku prepeljala mimo Kotelj v Pameče v novi dom.



Družina Prenner z dojenčico in Amalijo/Ljubo leta 1908

³⁷ Meškova 16.

Grosova sta hišo odkupila od družine Prenner, zato je na pročelje hiše pritrjena spominska plošča v čast Ljubi Prenner, častni občan-ki Slovenj Gradca, pisateljici, dramatičarki ...³⁸

Gros je bil dober človek. Šival je kar do svoje smrti 1972. Čeprav ni potreboval delavca, se je usmili starejšega pomočnika brez dela, ki je izgubil službo v Podvelki. Ganile so ga solze starega brezposelnega krojača Franca Santnerja. Tudi stanovanje mu je ponudil, sobico na dvorišču. Ni šival, predvsem likal je in raznašal sešite izdelke po hišah. Zelo vesel je bil *trinkolti* v denarju ali pijači. Ker mu gospa S. nikoli ni ničesar dala, se je z desnico tolkel po levem komolcu in tako povedal, da je skopulja. Ko je onemogel, je obležal in umrl v bolnišnici v Črni, tam pa je tudi pokopan. Za otroke je bil skrivnosten, nikoli ga namreč nismo slišali govoriti ali pa je le nekaj momljal. Bil je skoraj pritlikav in precej neokreten zaradi kratkih nog. Hodil je s sklenjenimi rokami na hrbtu, s klobukom na glavi. Tako poseben je



Franc Santner, 1958

³⁸ Prvi znani lastnik je bil 1873 Johan Kokoschineg, 1884 sta bila lastnika Wilhemina in Franz Schupnik, 1916 sta jo odkupila Simon in Maria Saga. 1920. leta je hišo podedoval mladoletni Maks Saga, 1921 jo je kupil Josip Prenner, bivši užitninski uradnik in orožnik. Njegovi dedinji Ljuba Prenner in Josipina Šerbec, rojena Prenner, sta 1950 prodali hišo Francu in Idi Gros.

bil, da smo ga raje puščali pri miru. Nikoli si ga nismo drznili dražiti. Govorili pa so, da je nezakonski sin cesarja Franca Jožefa. Take čenče izvirajo iz resnične podobnosti, če primerjaš njuni fotografiji, predvsem muštace. A če bi bilo le to merilo za sorodstvo!?

Grosova delavnica je bila obrnjena na cesto. Ker je mojster poleti šival pri odprtem oknu (tudi pozimi so bila zunanja krila dvodelnih oken odprta in pririglana na zatiče, zato je Grosova poznala vse nočne ptiče, ki so se okajeni zaletavali vanje in jo prebujali), so se sosedje radi ustavljali in poklepotali. Presnica je rada upočasnila korak, obstala pred oknom in ponudila: »Gros, a daš za pol litra? Tud' jaz dam.« Sploh so okna velikokrat bila prostor za klepet, saj so se mimoidoči z vrtov na koncu ulice radi ustavljali in klepetali s prebivalci Meškove na poti domov. Poletni večeri so bili v Meškovi prava promenada. Včasih so bila okna pomembnejša od vhodnih vrat, toliko pogovorov je steklo skozi njene.

Pri Štumbergerju

Grosovi sosedje so še danes Štumbergerji.³⁹ Družina se je 1934. leta priselila iz Maribora s štiriletnim Milanom in enoletnim Romanom. Za njima pa so se v Slovenj Gradcu rodili še Mima, Cveta, Hanzek, Pavlek⁴⁰, Jelka in leta 1949 najmlajša Zorka. Štumbergerjeva mama je ob Jelkinem porodu skoraj umrla. Rešila jo je iznajdljivost moža, ki je kar čez obzidje za hišo skočil v bolnišnico po pomoč. Tedaj rešilni avtomobili še niso tulili po ulici kot danes. Kar na nosilih sta jo z bolničarjem Škerjancem zadnji trenutek prinesla do zdravnika. Zato je bil Jelkin rojstni dan vedno tudi mamin. Pred Štumbergerji je imel v njihovi hiši dimnikarstvo mojster Hmelina.⁴¹ Pravili so, da se je naveličal Slovenjgradčane stalno prositi za plačilo svojih storitev, zato je zapustil mesto. Pomočniki so od vrat do vrat težko *izfodrali* plačilo za svoje delo. Mojster Štumberger je bil uspešnejši. Če niso mogli plačati z denarjem, je verjetno vzel tudi poljske pridelke od kmetov, da se je račun izšel. Tako številno družino je bilo težko preživljati, saj so se vsi otroci šolali. Le čas po kosilu je bil čas tišine in miru v spodnjem delu ulice. Po kosilu je Jelkina mama spala. Utrujeni od dela, otrok in moževe obrti ji je moči vrnil polurni spanec.

³⁹ Meškova 18

⁴⁰ Knjižno Ivan, Pavel.

⁴¹ Lastništvo hiše je znano že od 1861 – tedaj je bil lastnik Martin Lavre, 1894 Lukas Pogoreutchnig, 1897 Maria Schander, 1899 Johan Andreiz, 1911 (nečitljivo) Januschka, 1912 Mathias in Anna Marth, 1921 sta jo od Martina Pleterskega kupila Ivan in Amalija Rojnik, ki sta jo še isto leto zamenjala z Jožefo Hmelina, vdovo Čas, rojeno Šuster. Štumberger se je kot lastnik hiše vpisal v zemljiško knjigo 1954.



Štumbergerjeva družina, 1953

Od leve zgoraj: Mima, Milan, Cveta, Hanzek

Spodaj: Pavlek, oče, mama, ob njej Jelka, pred njo Zorka. Manjka Roman

Ni bila le skrbna, dobra, a tudi energična mama. Morala je biti pravi ekonom in pridna delavka, da je staknila začetek in konec meseca. Zato je redila prašiča, za pridelke je pomagala na njivah, kuhala marmelade iz češpljev okoli hiše, shranjevala jabolka za štrudelj in na stroju Veritas šivala za družino, iz starega delala novo. Otroci niso bili nikoli strgani. Šele na stara leta je našla čas za svoj hobi in šivala punčke iz cunj za svoje vnukinje.

Svojim majhnim otrokom ni mogla slikati pravljičnega sveta, ker ga nikoli ni živela. Pripovedovala jim je o težkem življenju njene družine, življenju na Ptuj in v Mariboru, tudi šaljive, kako sta se z očetom vozila z motorjem in je morala kar s *pumpo* odganjati ljudi s ceste, ker se nevajeni prometa niso pravočasno umikali. Tudi o hudih stiskah med vojno, ko se je nekega dne obupana zjokala, ker ni imela česa dati v lonec, a se je v kuhinji znašel človek, ki je iz žepa potegnil karte za hrano – kot bi se Marija prikazala. Cveta se spominja, da je veliko dobrega zanje naredila sosedka Terezija Jontes, ki je s sinom Francem stanovala v hiši na dvorišču, to je po vojni kupil Gladež. Mami je bila v veliko oporo. Ko se je sin poročil, se je preselila k Prennerjevim, po prodaji te hiše Grosovim se je preselila na Glavni trg. Potem so se časi vendarle spremenili na bolje. Srčno dobra in potrpežljiva Štumbergerjeva mama s kopico otrok – osem jih je bilo – je otroke razveselila s celimi skledami ocvrtih dravskih rib, (v nobeni kuhinji niso tako hrustale pod zobmi), ki sta jih nalovila dobra prijatelja ata Štumberger in frizer Barl. Prav poseben je bil tudi njen šmorn, čisto drobno razdrobljen, a v zelo veliki skledi. Kot mama je bila tudi mnogim črnim dimnikarjem z velikimi belimi beločnicami, ki so se v sopari njihove kopalnice spremenili v čisto bele ljudi. To ni bila kopalnica, kot si jo predstavljamo danes, saj je bila večja, s tušem na stropu in betonskimi tlemi.

Ker so bili dimnikarji tako črni, so v moji zavesti ostale tudi stene črne ali pa so bile celo res. Če kak otrok v ulici ni imel kopalnice, se je lahko okopal v tej nenavadni. Bil pa je ata Štumberger glasbenik samouk in dober tenorist. Že takoj po prihodu v Slovenj Gradec je sodeloval pri mestni godbi na pihala. Igral je tudi v takratnem salonskem orkestru, pozneje tudi s sinovi. On, Pavlek in Hanzek violino, Milan na pavke. Vsak od njih je igral več instrumentov. Milan, atek in Roman tudi harmoniko. Pavlek je bil tudi odlični kitarist. V šestdesetih letih je Štumbergerjev trio z Jelko, Zorko in Pavlekom ob spremljavi slovenjgraškega džez ansambla dvakrat sodeloval v oddaji Pokaži kaj znaš ter osvojil prvo in enkrat drugo mesto.

KULTURA



Štumbergerjev trio - Jelka, Zorka, Pavlek na 2. koncertu Koroškega plesnega orkestra v Slovenj Gradcu, 1972. Levo zgoraj Hanzek. Orkester je vodil Jurij Bocak.

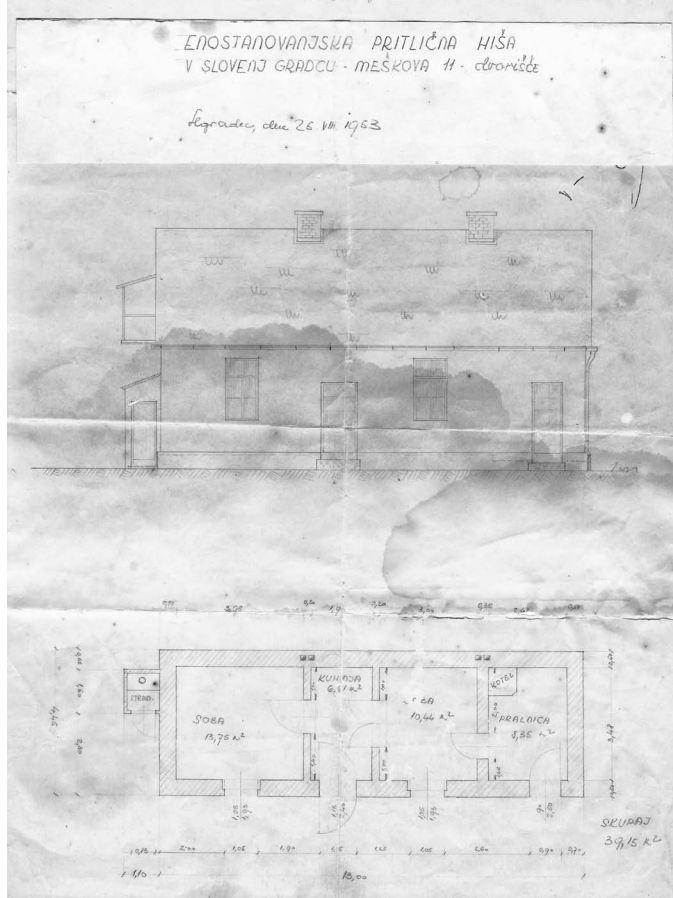
Med člani džez ansambla se Jelka spominja poleg svojih bratov Pavleka in Hanzeka še Cenca Januške, Poldeta Kranjca, Tineta Štruca, Aca Ogrina, ki je zamenjal Fikija Vaupota, Romana Marina in Staneta Podpečana. Nekoč je trio vadal Angelino in druge popevke v sobi z okni na ulico. Ko so umolknil, se je z ulice oglasilo ploskanje zbranih pred okni. Z Jelko sva *prepevali* tudi drugo zvrst glasbe. Ovti v brisače in rute sva se patetično premetavali po kuhinji in *kolnkišti* ter z visokimi toni tremulirajoče oponašali operne pevce. Še danes pa mi leži na duši, da jim moj oče ni hotel posoditi bratove harmonike, ko so imeli neko zabavo. Niso bili zamerljivi ljudje, a kar slišim, kako je našo sebičnost v svojem ognjevitem slogu komentirala mama Štumberger: »Pa naj jo ima, nanjo tako ne zna igrati.« Jelka se spominja, da je bilo v hiši vedno veliko glasbe, petja in smeha. Radi so se imeli in drug drugega podpirali. Po materini smrti 1998 (oče je umrl že 1972) je hišo podedovala najmlajša Zorka, v njej in nekdanji Gladeževi hiši, ki jo je odkupila od Debelakove 1992, živi s svojo družino.

Od vodnjaka do *Roginata*

Večina otroških veselih dogodkov se je dogajala med Popičevo, Štumbergerjevo, Lahovnikovo, Grosovo in našo hišo. Predvsem pa okoli vodnjaka. Prve so bile že navsezgodaj ob njem ženske, ki so si z železno ročico načrpale vodo, si glasno izmenjale novice – *pa sem rekla pa sem djala ... cigu cigu cig ...*⁴² in tako prebudile speče v Grosovi hiši. Velik snežni bunker smo izkopali ob Štumbergerjevi hiši, tudi vlak iz sani smo parkirali ob njem. V tistih časih je sneg zdržal vso zimo. Vedelo se je, kdaj je zima, torej mraz, kdaj pomlad. Snega je bilo toliko, da so bili prehodi s ceste v hiše kot predori. Kupi skidanega snega pa tako visoki, da Štumbergerjevi fantje niso potrebovali lestve, ko so bezali sneg s strehe. Sankaške strasti pa so nas vodile na *Roginata*. Z grajskega hriba smo se spuščali naravnost mimo Roginove hiše, da so imeli pred stopnicami pravo drsališče. Najbrž niso bili srečni, ker so celo zimo prenašali otroški vrišč, bilo pa je tudi nevarno, saj smo pristali kar na prometni cesti, ki je tedaj bolj služila vpregam kot avtomobilom. Sprašujem se, ali so nas sploh kdaj naganjali. Ne pomnim. Bližje je bilo sankališče na Potočnikovem hribu nad Tovarno usnja ali pa drsanje po zamrznjenem Glavnem trgu. A to je bil že sankaski raj Franja in njegove generacije, mi smo ga že prerasli. Nepozabne pa so bile naše snežne bitke kar na ulici. Nekdo je pred Štumbergerjevo hišo zavpil povelje in snežne bombe so se usule proti Popičevi hiši. Premraženi otroci iz številne družine so si sušili mokre noge in nogavice kar v pečici štedilnika na premog. V veliki spalnici je bil samo en gašperček, na oknih so bile ledene sveče, zato so si pod odejo noge grel s kosom segretega kamna, zavitega v krpo. Najboljši grelec je bil segret težak spominski pepelnik z Avale, menda pa še boljša ustaška kučma. Smo že poznali ponovno uporabo ... Vintage življenjski slog je predstavljal tudi nemška čelada za zajemanje gnojnice.

Pri Gladežu

Na dvorišču Štumbergerjeve hiše stoji še ena zgradba. Prvotno je bila v stavbi umivalnica dimnikastva Štumberger. Ni bila velika hiška, precej uboga, tako da jo je moral novi lastnik Gladež sam urediti.



Risba Gladeževe hiše

Hiša je imela samo tri prostore, a za manjšo družino tedaj dovolj. Prej so stanovali v Tovarni meril. Ker so se morali izseliti, jih je v eno sobo vzela pod streho Tončkina sestra, vdova Marija Šoster, poročena Topolnik, trgovka. Hišo in trgovino so imeli tam, kjer je danes Šrmpfova slaščičarna. Gladeži so se morali odpovedati marsikateremu kosu lepega pohištva, ker ga ni bilo kam dati. Hišo v Meškovi so odkupili 1946. Gladež je bil do vojnih let delovodja v Tovarni meril, v pokoju še *steklaril* in bil prvi v mestu, ki je izdeloval tudi okvirje za slike.



Družina Gladež

Z leve: Tončka, Bogomir, Miro, Mikuličeva in tovarnar Mikulič, 1935

⁴² Janez Menart: Vaške klepetulje v Pesnik se predstavi, Mladinska knjiga, Ljubljana 1975.

Nasprotno od Štumbergerjevih sta imela Tončka in Bogomir le enega otroka, sina Mira, ta spet samo enega – arhitekta Petra. Miro je delal v Elektru Slovenj Gradec in se je preselil na Podgorsko cesto, ko se je poročil s Pepco. Pravili so, da so bile tisti čas najlepše ženske v mestu: Gladeževa Pepca, Šosterjeva Delca in Marija ter Anica Smolčnik. Pepca je bila kmečko dekle, ki si je kar sama uredila uk v trgovini Čebular v Mislinji. Nekaj časa je bila prodajalka v trgovini Peko, potem pa dolga leta v Varteksovi prodajalni oblek, vedno nasmejana in zgovorna. Slovenjgradčani se je spominjajo kot rojene trgovke. Vsak dopoldan je odšla skozi Meškovo ulico na pošto v Poštno ulico, ki je ležala pravokotno na Meškovo, in mimogrede preverila, ali je z Mirovimi starši vse v redu. Ker so se lepo razumeli, je Pepca na starost skrbelo zanj, jima prala, ker še nista imela pralnega stroja, ribala tla, vrtnarila in jima delala družbo.



Sestri Tončka Gladež in Mici Topolnik na Topolnikovem dvorišču, 1962

Spominjam se otroške nagajivosti, ko sva z Jelko včasih za zabavo opazovali gospoda Gladeža, ki se je pred spanjem sprehodil po dvorišču v dolgi, snežno beli spalni srajci in prav tako čepico s čopom. Hihitali sva se, saj naju je spominjal na grajske gospode v filmih, ki jih je vrtel Murko. Najine malopridnosti godrnjavi in z otroki nezadovoljni starosta Meškove nikoli ni slišal. Sreča, sicer bi nas premerjal še s strožimi pogledi, ko je opirajoč se na palico odhajal na klepet v delavnico k mojemu očetu ali pa na moško sosedsko čenčanje v Grosovo krojaško delavnico. A ne smem mu biti krivična. Midva sva se vedno dobro razumela, celo pogovarjal se je z mano in me spraševal, ali sem kaj pridna. K sosedom ni hodil le na klepet. Rad se je podkrepil s šilcem domačega. Čeprav ni maral otrok, je kupil hišo ravno za Štumbergerjevo, kar je obema družinama povzročalo glavobole. Imeli

so celo skupni vhod s ceste. Vtis je imel, da vse, kar je narobe, naredijo otroci. Ker so mu bili najbližji, so to bili pač Štumbergerjevi fantje. Mati Štumbergerjeva je pa svojo mladež branila. In slaba volja je bila tu. A z njegovo ženo, manjšo drobno gospo, pravo nasprotje visokemu vitkemu, že malo sključenemu možu, so se vsi dobro razumeli. Danes hiša ni več v Gladeževi lasti. Zakonca sta umrla – Bogomir 1973, Antonija 1979, tudi njun sin Miro 2006. Snaha Pepca in vnuk Peter živita v novih domovih na Šercerjevi in Koroški ulici, Gladeževa pravnuka pa sta odšla *po svetu* in nista več Slovenjgradčana. Hišo v Meškovi so leta 1981 prodali Anici Debelak, od nje pa jo je 1992 odkupila Zorka Vrabič, Štumbergerjeva hči. Tako se je uresničila dolgoletna želja njenih staršev, da bi bili sami lastniki vsega. Hišo so leta 2007 temeljito prenovili, dogradili, posodobili.

Vse okoli *koln ute* in še kaj

Ob Štumbergerjevi hiši je stal porton (kasneje so ga nadgradili v zgradbo s streho), vrata v njem so vodila na Karničnikov vrt. Nikoli nismo stopili skozi ta vhod, zato nikoli nismo potešili radovednosti, kaj je za njim, ker je pokojni gospod Fric skrbno zaklepal visoka vrata. Tako tudi kasneje njegova partnerica Marija in njun sin Frici. A radovednost nas je silno mučila. Nikomur pa ni prišlo na misel, da bi preplezal zid. Karničnik⁴³ je bil lovec in je imel krasne *pikčaste* pse – dalmatince. Sama se jih nisem bala, ker so vedno hodili ob Fricevi nogi. Franjo pa je imel z enim izmed njih slabo izkušnjo, saj ga je celo napadel, ko je prišel mimo avtomobila, iz katerega je Karničnik spravljaj ulov. Na srečo je bil Franjo dobro obožen. Na roki je imel namreč mavec in samo z zamahom roke se ga je ubranil. Tedaj današnje advokatove hiše na Smolčnikovi zemlji še ni bilo. Na njenem mestu je bila večja garaža, ob njej pa steklarska delavnica mojstra Smolčnika in Kokotova pleskarska delavnica. Nanjo je bila prislonjena velika *koln uta*, skladišče premoga s tehtnico za 50 kg, od koder je Žarko v najhujši vročini prevažal premog po mestu, včasih tudi stari Volk, ki pa je bil večinoma zadolžen za prevoz pošte. Žarkov konj je bil po našem mnenju rumenozelene barve. Danes se sprašujem, ali ga je pobarvala otroška domišljija, je bil res tak ali pa je bil pobarvan, ker je bil široko nasmejani Žarko, namazan z vsemi žavbami. Bil je pravi *foksar*, ki je stalno *špila foksne*.⁴⁴ Na vozu si je vedno pel. Namigovali so, da ima slabo vest zaradi vojnih dogodkov. Otroci v teh besedah nismo

⁴³ Pisal se je Zorzini, umrl 1978, partnerica Marija Krajnc 2006.

⁴⁴ Llisjak, zvitež, šaljivec. Spomini Milana Gradišnika.

našli smisla. Poleti je nosil irhaste hlače do kolen, s širokimi usnjenimi naramnicami, povezanimi z izvezenim pasom čez kosmate prsi, a v vročini srajce ni nosil. Nekoč si je pri naši mami izposodil modrček in ves dan prsat in glasno pojoč razveseljeval Slovenjgradčane. Žarko je bil tudi vsakoletni znanilec pomladi. Zamaskiran je bil v zelenega Jurija in aprila ves ovesen z zelenim, pravkar olistanim vejevjem prijezdil na Plesnikov travnik, na katerem smo imeli postavljeno taborniško šotorišče in prireditveni prostor za otroško veselje, rajanje okrog goreče starke zime. Za tabornišvo sta nas navduševala Matilda in Stane Triller, ona učiteljica 4. razreda, on učitelj v srednji poklicni šoli. Učila sta nas taborniških večšin, Morsejeve abecede, signaliziranja, postavljanja šotorišča. Dekleta smo vezle napis na živo zeleno podlago praporja. Postali smo vodniki in vodnice svojih rodov. Le Jelka se spominja, da je vodila rod Češminove vejice.



Taborniki: grb nosita Manja Rojnik in Jelka Štumberger, prapor Borut Weingerl, približno 1961

Pri Mithansu

Tam, kjer je danes parkirišče pred upravno zgradbo, so bili na dobri plodni zemlji mestni vrtovi. Nekoliko umaknjena na desno ob parkirišču stoji še Gradišnikova hiša, nekoč dom ugle dne in stroge učiteljice Marije Mithans.⁴⁵ Njena prva učiteljska služba je bila v Prekmurju, a zaradi narečja ni našla stika z ljudmi, zato se je vrnila najprej v Velenje, nato v Šentilj, nazadnje se je ustalila v Slovenj Gradcu in učiteljela med obema vojnoma, v času upravitelja Ivana Kopača.

Učiteljica Mithansova ni bila poročena, leta 1933 je sama zgradila to hišo. Kot učiteljica je bila premožna, da si je lahko privoščila služkinjo/kuharico in vrtnarja. Imela je prekrasen vrt, na njem pa toliko pridelka, da so sorodni-



Mithansova in učitelji

Z leve: Cilenšek, ?, M. Mravljetova, Grmovškova, Mravlje, Vaupotova, ?, Iglar

Sedijo: M. Mithans, ravnatelj Kopač, ?, starotrški župnik Horvat, M. Arnuš

ki z *garami* odvažali zelenjavo v Šmartno. Vrt je še danes lep, čeprav manjši. Skrbela je za svoje nečake, sestrine otroke, eden izmed njih, Milan Gradišnik, pa je podedoval hišo, zato sta z ženo skrbela zanjo do njene smrti 1967. Pokopali so jo v Šmartnem pri Slovenj Gradcu. Tedaj se je pogrebni sprevoz vil kar po glavni cesti mimo avtomobilov. Milan Gradišnik je že kot šolar živel pri njej in se spominja še vseh starejših prebivalcev Meškove. K učiteljici Arnuševi, njenima podnajemnicama Margonovi in hčerki Mileni je nosil mleko, Lahovnika se spominja, ker je skrbel za tetin sadovnjak, čebelnjak pa je imel nasproti tetine hiše na Šulerjevem vrtu, danes tam stoji upravna zgradba mesta. Mimo hiše je pot vodila tudi Josipa Prennerja, ki je bil nočni čuvaj v Potočnikovi tovarni, tj. Tovarni usnja. V hladnih dneh je v roki vedno nosil žago, da si je rezal drva za ogrevanje v vratarnici. Mithansova se je večkrat jezila na Šulerja, ker je lesni trgovec pred njeno hišo tako visoko naložil deske, da ni videla na cerkveni *turn*. Gradišnikovi hčerki sta toliko mlajši od nas, da ju nismo poznali. A tod je bilo v našem otroštvu veliko kotičkov, v katerih smo se lahko skrivali, ne da bi koga motili.

Igralci v svojih filmih

Med priljubljene poletne ulične igre moram uvrstiti tudi *skakanje križa in pisma*. Kar na makadamska ulična tla smo narisali pismo ali križ in s skakanjem po eni nogi potiskali ploščat kamen ali manjši kos opeke po posameznih delih narisanega. Zmagal je tisti, ki je preskakal vsa polja, a ni potisnil kamna na črto in bil *fuč*. Kar navdušeni skakalci smo bili, o čemer so pričale opečnato rdeče obrabljene konice naših čevljev. Na pro-

⁴⁵ Meškova 26, v preteklosti Poštna ulica.

storu današnje avtobusne postaje in Javornikove hiše se je bohotalo drevje. Po njem smo plezali in ustvarjali. Vsaka veja je predstavljala svoj balkon in družino na njem. Med fizičolkami na današnjem parkirišču pred Upravno enoto smo se igrali lopove/tatove in žandarje ali pa se kar tako skrivali. Jelka je bila vedno raje tat kot orožnik. Zaradi nešteto skrivališč se je bilo lažje skriti kot loviti. Poseben spomin na skrivanje ima Mira. Za obzidjem Ovčarjevega vrta je bila na bolnišnični strani *totnkamra*. Večkrat je bila kar odklenjena. Ker so otroci vedno najraje tam, kjer ne bi smeli biti, so razširili svoje igrišče na drugo stran zidu, tako da so ga preplezali z lestvijo. Ko je skrivališč skoraj zmanjkalo, je zmanjkalo tudi brata Zvonka. Z Zofko sta ga iskali pred hišo smrti, ob njej, v njej, ko se je nenadoma dvignil pokrov krste ... V trenutku sta bili dekleti na pravi strani zidu. Vsi smo radi kukali skozi okna mrtvašnice. Nekoč so skrite opazovalce skoraj zaklenili vanjo. Že tedaj smo videli, če nas je kdo dvignil *štupo ramo*, v enem izmed prostorov – secirnici – skozi mlečno steklo velik kozarec, v katerem je bil enooki zarodek v formalinu. Spominjam se, da nam ga je na gimnazijski ekskurziji v bolnišnico med drugimi primerki pokazal Tisnikar v svoji prosekuri, na njegovi rami pa smo v živo videli njegovega slavnega črnega ptiča, tolikokrat upodobljenega vrana na slikarjevih oljih. Takrat pa je sedel na rami in vreščal na nas. Svobodni in brez igrač smo bili ustvarjalni. Fantje so si sami izdelali zmaje in vse zlepili z lepilom iz vode in moke. Štumbergerjev Pavlek je iz plute izrezal figurice za igro človek, ne jezi se in seveda sam narisal polja za igro. Poleti smo se radi kopali. Če nismo mogli zlesti skozi luknje v ograji na kopališču, smo se namakali v jezu Mislinje ali pa v njenem rokavu, ki je bil speljan v Tovarno usnja. Tu je bilo posebno mikavno, ker te je tok sam nesel proti rešetkam in padcu vode v tovarno, a tudi nevarno. Končalo se je vedno srečno. Ne vem, ali so starši vedeli za ta junaštva.

Če otroci nimajo izdelanih igrač, ima njihova domišljija prosto pot, zato najdejo igro ob vsakem predmetu. Gumbi – vseh barv in oblik, porezani s starih oblek, a tudi novi. Grosova Lojzka je imela v svojih vrečkah in škatlah prave svetleče in pozlačene zaklade. Kdo, če ne ona, krojačeva hči. Razsuli smo jih po mizi, jih razvrščali po barvah, oblikah, obrobah, številu luknjic, občudovali najlepše, obžalovali, če so obstajali le v enem primerku, da ga ni bilo mogoče zamenjati. Seveda so bili naši zakladi revnejši, a Lojzka nam je večkrat tudi kaj podarila.

Le kam so naši starši zapravili neprecenljivo bogastvo, ki smo ga pozabili doma in se raztepli po svetu?! To so bile tudi fotografije

filmskih igralk in igralcev. Od Jelkine sestrične iz Varaždina smo dobili naslove in v angleščini sestavljeno prošnjo za fotografijo. Od večine naslovnikov, tedaj slavnih ljudi, smo dobili podpisane fotografije z vedno enakim pripisom: With best wishes. Esther Williams v kopalkah, Johnny Weismuller na tarzanki, Vesna z vzorčasto rutico okoli vratu, Vivien Leigh z brado, naslonjeno na črno orokavičeno roko in z zaslanjanim pogledom v daljavo, ob njej pa Clark Gable. Vsi z bleščečimi nasmehi, kot da bi zanje skrbel naš strah vzbujajoči zobozdravnik Franc Tiršek. Med temi fotografijami je bil prostor za naše sanje. Enkrat smo bili njihovi otroci, drugič oni sami. Vrteli smo si svoje filme in bili glavni igralci v njih. Takrat naša domišljija na srečo še ni bila zamejena z računalniškim ali tabličnim okvirjem. Celo makadamska tla so bila naš risarski atelje, saj smo v prah risali parketni vzorec in skriti oprezali, kdaj bo nepovabljen noga izbri-sala simetrijo vzorca.

Iz ulice so naše poti vodile v šolo, na kopališče ali jez, v telovadni, danes kulturni dom k telovadbi in na športne akademije, na katerih se je dobro odrezala tudi mladina iz naše ulice, in na rokometno igrišče, saj so bili tedaj rokometiši zelo uspešni, med njimi sta bila iz Meškove Pavlek in Hanzek. Dekleta smo občudovala fante in navijala zanje. Leta 1963 so postali republiški prvaki.



Miro Cerar, trener Boris Gregorka in Tine Šrot med telovadkami, 1962.

Jelka prva z leve. Druga z desne stoji pokojna Silva Brezovnik, ki je stanovala v Cesarjevi hiši.

Sama imam prijetne in neprijetne spomine na vrtiljak na sejmišču. Danes je ta prostor spremenil svojo podobo, saj je vse pozidano. Tedaj pa je bil med Praperjevo vrtnarijo in Suhadolnico prostran prostor s tehtnico, porasel s košatimi kostanji, primeren za sejme, na katerih se najbolj

spomnim prodajanja živine in vrtljaka. Velikega vrtljaka sem se bala, mikal pa me je manjši na ročni pogon, ki so ga nad sedeži na podestu poganjali fantje, tako da so hodili v krogu in vrteli prečne tramove, na katerih so viseli sedeži. Za plačilo so se lahko potem tudi sami vozili. Oče me je neko nedeljsko dopoldne vzel s seboj na sejmišče in tam klepetal z možmi. Zamikal me je vrtljak, ne enkrat, večkrat. Tekala sem k očetu po pet dinarjev tako dolgo, da je sejmišče zaplesalo in se mi poveznilo na glavo. Nisem več mogla stati na nogah. Oče me je odnesel domov. Zaradi zamude je bila mama neizprosna, juho z rezanci sem morala pojesti, ampak ... Odtlej se nisem več vrtela po vrtljakih.



Anton Svetec vleče otovorjeno cizo, Ivan Štumberger pazi na dimnik, tekmovanje 1951.

Mojstri stare šole

Obrtniki iz ulice in mesta so se obiskovali v svojih delavnicah in se družili s kmeti na sejmišču. Za cerkvijo sv. Elizabete je stal lesen gasilski dom, za njim pa je bila klop, na kateri so posedali in modrovali ali kritizirali. Večina jih je bila rojena okoli prvega desetletja 20. stoletja, torej sami mojstri stare šole. Ker je danes vajeništvo spet aktualno, moderni pa so tudi vse vrste etični kodeksi, se mi zdi objave vreden kodeks nekdanjega vajensko-mojstrskega razmerja, ki sem ga našla v očetovi zapuščini.

Možje so bili združeni v Obrtniški zvezi, a družilo jih je predvsem prijateljstvo. Mnogi so bili gasilci. Dogovarjali so se za različne akcije, a pripravljali tudi različna šaljiva tekmovanja. Slika ohranja spomin na eno izmed njih.

Tako so pripravili tudi gledališko predstavo Dobri vojak Švejk na prostem, na dvorišču *kasarne* pod gradom. Sodelovali smo tudi njihovi otroci. Vlogo Švejka je odigral krojač Incinger, ki je imel svoje krojaštvo na trgu svobode v nekdanji Rojnikovi hiši. Bil je obilen, vedno široko nasmejan človek. Spominjam se ga tudi po anekdoti. Žena mu je morala pripraviti toliko solate v veliki *rajngli*, kot je je pojedla veččlanska družina.

Obrtniki so sodelovali v vsakoletnih prvomajskih paradah ob gasilcih, delavcih, kmetih z orodjem, telovadcih ... Nekateri so se postavljali tudi z motornimi kolesi, celo s prikolicami. Imeli so jih mojster Štumberger, sofer Skaza, pek Pleterski. Nekateri še pomnijo, kako je Milan Slemenik nekoč celo izgubil motor. Kdor je imel avto, pa je paradiral z avtomobilom. Skratka, kako vse bolj in bolj napredujemo, je bilo treba v socializmu pokazati. Zelo pomemben del prvomajskih parad je bila tudi godba na pihala iz Tovarne meril. *Plehbanda* je hodila na čelu parade. Znana kapelnika sta bila Ciril Cajnko in Weiss. Na prvomajsko jutro pa so prebivalce budili s koračnicami, in to v lepem in slabem vremenu. Tudi po Meškovi ulici so ropotali, da

13. Mojster je vzel na znanje, da je zavezan:

- Vajenca v ročnosti obrta, ki se ga naj od njega nauči, poučevati sam ali pa po usposobljenem namestniku, ali pa po usposobljenem namestniku, navajati ga pridnemu delu predvsem obrtu in mu ne z nalaganjem drugih opravil kratiti časa in prilike, ki sta mu potrebna za izobrazbo po njem; v delavnici
- nadzorovati нрав in vedenje nedeletnega vajenca/in zunaj nje;
- navajati vajenca k delavnosti, k lepim navadam in sploh izpolnjevanju verskih dolžnosti;
- nikakor ne z njim grdo ravnati in nedopuščati, da bi tovariši in domačini z njim grdo postopali;
- skrbeti, da se mu ne nalagajo opravila, ki niso primerna njegovim telesnim močem;
- dajati mu potrebnega časa za obisk splošne obrtne nad. šole ali strokovne nad. šole, ga siliti k obisku in nadzorovati, da redno hodi v šolo;
- skrbeti za njegovo bolniško zavarovanje;
- ako bi nedoležni vajenec zbolel ali utekel ter v drugih važnih priložnostih takoj obvestiti stariše, varuhe ali druge rodovince njegove in pa zadrugo;
- pred končano učno dobo pravočasno naznaniti vajenca zadrugnemu načelniku, da ukrene, da opravi izkušnjo, uziroma da se oprosti.

14. Vajenec, oziroma njegovi zakoniti zastopniki so vzeli na znanje:

- da mora vajenec biti poslušen, zvest, molčeč in pridn ter da se mora dostojno vesti do svojega mojstra in pa delati tako, kakor mu ukazuje mojster;
- da je podvršen očetovskemu strahovanju mojstrovemu;
- da mora, ako še ni z dobrim uspehom dovršil obrtne nadaljevalne pouke, redno obiskovati obrtno nad. šolo, kjer imajo strokovno nad. šolo, pa vsekakor to in sicer tako, kakor predpisuje učni načrt;
- da mu sme obrtno oblastvo podaljšati učno dobo, če po svoji krivdi ni dosegel zadostnega učnega uspeha ali če je disciplinarno izključen od šolskega pouka;
- da se mu sme učna doba tudi takrat podaljšati, ako ni prebil predpisane vajeniške, ozir. pomočniške izkušnje.

15. Oba pogodnika se podvržeta v sporih izvirajoč iz delovnega, učnega ali plačilnega razmerja, razsodbi razsodniškega odbora.

Slovenjgradec, dne 6. maja 1929.

Podpis učnega mojstra: Svetec Franc l.r. Podpis vajenčevega zastopnika: L.S. Jožefa Svetec l.r.

Podpis predsednika zadruga: Franc Lobe l.r.

Za točen prepis:

L. 4. XII. 1945



Predsednik:

[Signature]

Iz očetove vajenske pogodbe 1929



Uprizoritev Dobrega vojaka Švejka, približno 1953

*Zadnja vrsta z leve: dimnikar Štumberger, ?, A. Kogler, ?, kolar Gros, kolar T. Svetec, tapetnik Trs, ?, ?
Predzadnja vrsta: čevljar Podstenšek, Plešejeva, ?, čevljar Stradovnik, tapetnik Štelcer, čevljar Plešej, tapetnik Golob, ?, ?, frizer Wyborni, I. Svetec*

Sedijo z leve: ?, Zemljič, krojača V. Incinger in oče Incinger, M. Pruš, ?, tapetnik Kovačec, Metelko

Otroci: Podstenškova Janez in Mirica, Štelcerjevi otroci: Andrej, Heda, Jera, Krista, jaz in brat Hinko, Edi Hictaler

je bilo veselje. Napotili so se od cerkve navzdol. Ne vem, po katerem merilu so nekatere hiše preskočili, pred nekaterimi pa so se ustavili, kolono obrnili proti hiši in igrali tako dolgo, da so dobili pijačo. Včasih smo bili priča dvoboju, kdo bo dalj vzdržal. Sprašujem se, kako so vrli *muzikantje* tega dne uspeli prebuditi celo mesto.

Proti cerkvi

Če se od današnje upravne zgradbe obrnemo spet proti cerkvi, smo na strani ulice, po kateri je danes usmerjen enosmerni promet. V zadnji hiši Poštne ulice, danes je tam gostinski lokal, je imela nekoč trgovino stasita gospa Kočevnar, rojena trgovka, široko nasmejana močna ženska z bujno frizuro. Ljudje so jo imeli radi in jo klicali kar Kočevarca. Od 1933 do 1941 je živela v Murkovi hiši, ko so ti živeli v Bosanski Krupi.⁴⁶ Kočevnarjeva se je potem preselila na Glavni trg, od tam v Kopališko ulico. Njena otroka Elza in Milči sta bila starejša od nas.

⁴⁶ Pripoved Franca Murka ml.

Pri Popiču

Takoj čez cesto na Poštni ulici se je začel zelenjavni in prelep cvetlični vrt, ob njem pa hiša Luke Popiča.⁴⁷ Vselili so se že 1939. leta, kupili med okupacijo 1944, zato je Popič v zemljiški knjigi zapisan kot Lukas Popitsch.⁴⁸ V tridesetih letih je ob tej hiši stala graničarska čuvajnica, a so jo preselili v Šmartno v hišo Fanike Marčič.⁴⁹ Ob zvenenju imena Popič se mi pred očmi naslika njihov vrt. Veliko dela je bilo s prelepimi vrtnicami, a nam jih je dobrohotna Tončka Popič⁵⁰ ob koncu šolskega leta narezala za naše učiteljice. Pozimi so debla vrtnic upogibali in jih prekrivali s smrekovimi vejami, da niso zmrznila. Tonček se spominja mukotrpnega dela, ko so vrtnice olesele in je bila prava umetnost, kako jih upogni-

⁴⁷ Meškova 17.

⁴⁸ Odkupil jo je od Marije Bratkovič, ki je bila njena lastnica od 1838 in je imela pravico v njej živeti do smrti. Kot vdova jo je kupila od posestnika Franca Tretjaka, ta 1921 od Antona in Marjete Surjan, ta 1920 od Leonharda in Antonie Grietzmeirer, ki sta bila lastnika od 1891. Podatki iz zemljiške knjige.

⁴⁹ Spomin Milana Gradišnika.

⁵⁰ Kastlnova rejenka in polsestra gospe Smolčnik, požrtvovalna krvodajalka z redko krvno skupino.

ti, da se ne bi zlomile. Obrobe gred so se junija šibile pod bogato odejo belih in rožnatih binkoštnih nageljnov. Samo zato si stal ob vrtu, da si vdihaval njihov omamni vonj.

Pri Popičevih so imeli tri otroke, z najstarejšo Marijo, ekonomistko, kasneje učiteljico na ekonomski šoli, nismo imeli veliko stikov, več z Anico, največ pa s Tončkom. Njihova vrata so bila otrokom vedno odprta, čeprav je bil oče Luka Popič zelo bolan.



Popičeva družina, 1950.

Z leve: Anica, oče Luka, mama Tončka, Marija, na sredini Tonček

Kadar nismo imeli kaj drugega v mislih, smo bili tam dobrodošli. Samo po veži smo morali hoditi tiho, da nismo motili gospe Bratkovič, vdove advokata in banovinskega svetnika dr. Alojza Bratkoviča, ki je do svoje smrti leta 1966 stanovala na levi strani hiše, z njo pa je živel tudi njen brat, ki je rad kadil, naslonjen na zadnjem oknu, in pozimi s trikrat zaklenjeno drvarnico in preštetimi drvami skrbel za toplo peč. Drobna sivolasna gospa s figo na temenu, ki se je pri hoji opirala na palico, je bila skrivnostna. Kot iz pravljice, še bolj pravljичno pa je bilo njeno stanovanje, če smo lahko pokukali skozi priprta vrata. Težak namizni prt, na njem prelepa vaza, debela pisana preproga, nekje na steni pa odblik porcelana v stekleni omari. Kam vse smo vpletali to lepo podobo, tudi v naše sanje. Na miklavževo je pekla beljakove vetrce, vedno pa je sama pražila kavo, da je dišalo v celem spodnjem delu ulice. Bogve, kaj se je še skrivalo za videnim. Bajе je

imela marsikatero dragocenost. V rokah sem imela prelepe gumbе. Nekateri so bili posebni, saj so bili narejeni iz črnega kamna.⁵¹ Zanjо so bile posebna dragocenost njene mačke. Rade so se sedele na okenski polici in opazovale dogajanje na ulici. Mesar je moral odrezati najboljši kos mesa za njene ljubljenske, a na Tončkovo žalost z njim dolgo ni bila zadovoljna. Ko je moral fant že četrtrič po boljše meso, se je mesar razjezil in mu dal prvi kos – no, ta pa je bil po meri njenih mačk. V stanovanju so imele izdelano posebno lupo, da so se lahko ponoči odplazile ali priplazile na dvorišče ali v res lepo verando, ki jo je umetelno izdelal tesarski mojster Krofl ob zadnjem delu Popičeve hiše. Žal je danes ni več, ker je preperela. Svoj zadnji dom – poginjale so od starosti – so imele mačke na Tičnici, grobarske posle pa je moral opravljati Tonček. Za vse, kar je naredil Bratkovičevi, je dobil tudi plačilo: *birflukr* ali pa pest kristalnega sladkorja.

Ko smo se prikradli v Popičevo stanovanje, je gospa Tončka že pripravila veliko železno peč na žagovino. Znala jo je zakuriti, da je od železne konstrukcije kar migotalo, včasih pa na naše veselje, ko smo kartali ob mizi ali pa izpolnjevali razpredelnico Mesto, Država, Reka ..., naredila puh, da smo izginili v oblaku mešanice dima, vlažne žagovine (da ni prehitro in premočno gorela) in prahu. Na dvorišču je bila tudi pink ponk miza, okoli katere se najbrž samo jaz in mama Tončka nisva podili. Prve vaje v likanju je Jelka opravljala pri Tončki. Kako se zlika bela srajca po vseh pravilih! Jelka je na to še danes ponosna.



Popičevega vrta ni več.

Leta 1986 je ulica izgubila pisan Popičev vrt, še prej, 1983 se je poslovila tudi Tončka Popič. Najprej se je za vrt zanimal že dr. Strnad, da bi na njem zgradili Reševalno postajo. Tedaj beseda ni meso postala. A občini je uspelo. Na njem in celi levi strani Poštne ulice je nastala mestna tržnica, ob Popičevi hiši pa je prizidana trgovina. Leta 1969 je Tonček žrtvoval tudi porton

⁵¹ Hrani jih Neda Debelak.

ob levi strani hiše in zazidal garažo. Zdaj živi v tej hiši Tončkova hči Urška in nadaljuje Popičev rod.

Naš živalski vrt

Pred 60. letom nismo kaj prida potovali. Le na šolske izlete smo hodili. Naš svet se je vrtel v bližini cerkvenega zvonika in okoli vodnjaka pred Grosovo hišo. Šele čez desetletje je bilo moderno obiskati zagrebški živalski vrt. A če imaš eno nogo krajšo, imaš zato drugo daljšo. Otroci nismo čutili, da bi bili za kaj prikrajšani, povedal pa nam tega tudi nihče ni, da bi se lahko smilili sami sebi. V ulici je bilo dovolj hlevov za domače živali. Grosovi in Mitnjekovi so gojili zajce, prašiče in kokoši so imeli pa tako in tako skoraj pri vsaki hiši, tako da nam niso vzbujali posebnega zanimanja. Naša mama je bila na svoje prašiče zelo navezana, saj so bili zelo pametni in je imela z njimi pravi ritual hranjenja, čohljanja in pogovarjanja. Sama sem se jih bala. A ko so se poslavljali od tega sveta, sva se obe zaprli v kuhinjo, radio navili na ves glas, odprli močan curek iz vodovodne pipe in si zatiskali ušesa, da ne bi slišali krvavega dejanja. A na krožniku to niso bili isti prašiči. O vegetarijanstvu še nismo nič slišali, še manj o tem, da ne smeš jesti, kar ima oči. Sicer pa sem si vedno želela kakšno svojo živalco, a nisem smela imeti niti mačke. Eno pa sem le izsilila. A ko se je v stanovanju pokakala, je mama vprašala: »Čigava je muca?« Ponosno sem se izprсила: »Moja.« Ko je bilo treba čistiti, ni bila več moja, in muca se je vrnila na babičino kmetijo. Babica mi je nekoč poklonila kokoš, da bi imela svojo piško. Pasla sem jo na našem dvorišču, dokler se ni nesrečna puta *podelala* naravnost na desko, ki jo je moj oče v naslednjem trenutku prijel. Zgodba se je končala s kokošjo juho. Moji dve japonski rački sta bili ljubljenci vseh, dokler obeh ni pokončal dihur. Med ljubimi živalmi so bili ptiči. Na naših velikih zasajenih dvoriščih so imeli v grmovju in krošnjah svoje domke. Spominjam se udomačenega štiglica/liščka, mladička, ki je padel iz gnezda v hruški na dvorišču. Zaradi skrbne nege je preživel in se udomačil v naši hiši. Sedal je na moj krožnik, klujuval krompir in pil vodo iz kozarca. Znal se je skrivati pod odejo, me ščipati v ušesa. Veselja s ptičem nisem mogla deliti z otroki iz ulice, vsi pa smo imeli skupni živalski vrt. Ne mislim na klataške mačke, ki niso našle domovanja niti v Presničinem hlevu, psi še niso bili modna muha, čuvaji pa so bili tudi redke ptice, saj ni bilo kaj prida čuvati. Nenavaden živalski vrt si je našel dom med dvema hišama. Glede živalskih vrst res bolj skromen, a so bili

predstavnik in predstavnice te edine vrste toliko živahnejši in strah zbujajoči. Ob robu dvorišča je bila jama, v katero so metali odpadke. Ne vem, ali je bila betonirana ali ne, ali je tekočina kam odtekala, ali so jo praznili ali ne. Otroci smo vedeli, da v njej kar miga. Odpadkov nismo videli, ker so bili prekriti s sivimi krznenimi odejami z dolgimi repi. Tudi na drugih dvoriščih so bili ti glodavci stalni gostje, a na tem so bili zbrani kot velika *ljubeča* družina. Z dolgimi ploščatimi prednjimi zobmi, črnimi očesci, skoraj rožnatimi okroglimi ušesci. Smrček je bil podoben zajčjemu in okrašen z dolgimi brki. Če si gledal samo eno v glavo, so bile prav mične živalce. A ko so spuščale cvileče glasove, se kobalile ena čez drugo, se grizle v repe, se vrtele v krogu in kot nore švigale sem in tja, če smo kaj vrgli v jamo, ti je postalo tesno pri srcu. Mene je treslo od gnusa in strahu, ko so se vzpele na zadnje noge. Če so jim fantje vrgli daljšo lato v jamo, so jo takoj opazile, se vzpele nanjo in se potiskale z nje. Takoj so se polastile odvrženega ogrizka, se zanj celo steple, zmagovalka pa ga je vrtela v tačkah kot kak rokohitrc. Jama s podganami je bila brez zgražanja del našega odraščanja. Ne vem, kako se je končala njihova zgodba, kakšen je bil njihov konec. Gotovo so plačale svoj davek napredku in čistoči. Danes pa jih uvrščamo celo med hišne ljubljence.

Kraherli, UNRA-paketi in bonboni 505

Naš čas je bil tedaj zaznamovan s povojno skromnostjo. Ni bilo vsega v izobilju, ne, živeli smo zelo skromno, če gledamo z današnjimi očmi. Zlasti obrtniki so bili v stiski, ker niso imeli živilskih kart. Oče jih je dobil z menjavo dobrin. Nekoč sem morala v Smolčnikovo trgovino⁵² na voglu Trga svobode in Glavnega trga. Mama me je s kartami poslala po kilo sladkorja. Morala sem čakati v dolgi vrsti, končno pa dobila sladkor, zavit v trdo rjavo papirnato vrečko. Pot mimo cerkve do doma je bila kratka, vendar dovolj dolga, da sem do hiše pojedla pol sladkorja, tako da sem vanj pomakala obliznjen prst. Mama mi je razložila, da je bil to sladkor za ves mesec za kavo iz Divke, in me pocukala za *ta sladke*. A je razumela mojo potrebo po sladkem in mi, kaj vem od kod, prinesla prve *kikije*. Lahko sem pojedla vse naenkrat. Odvijala sem drugega za drugim, da so se mi lepili na zobe, a je bilo to vseeno manj mučno kot tedaj, če si hrustal bombone 505, ki so ti razžrli ustno sluznico, če jih je bilo preveč. Raznih slaščic matere niso pekle ravno zaradi pomanjkanja sladkorja. Le zlatorumen bel mlečni kruh še okusim v svo-

52 V bližnji preteklosti je bila v njej kavarna.

jih ustih, ker ga je mama le zamesila, spekel pa ga je pek Tasič v pekarniški peči. Tako sladko topljivega nisem jedla nikoli več. Najbrž nismo bili preveč prikrajšani, nismo bili ne lačni, ne žejni, v resnici smo živeli bolj zdravo, a Jelka še danes čuti okus rumenega vaniljevega pudinga, prelitega z rdečim malinovim sokom, s katerim sta se z Zoro sladkali pri Topolnikovi ženi⁵³. V šolo nismo nosili sendvičev, ampak vsak po svojih zmožnostih, tudi le kos kruha, jabolko ali paradižnik z vrta, dokler nismo vsi dobili malic iz paketov UNRA – debele kose rumenega sira, kuharice pa so skuhale še šipkov čaj in dodale mehak kruh. Med posebne dobrote lahko štejejo pečene kostanje, nanizane na močni niti, ki so jih prodajali na tržnici, po mestu pa predvsem v nedeljo dopoldne po maši. In *kraherli*, sladko pijačo z mehurčki, ki so jo prodajali v posebnih steklenicah s porcelanastim zatičem, z žico pritrjenim na vrat steklenice. Tedaj smo okusili tudi prve banane. Skozi naše okno sem dala Jelki ta neznan sad. Le kje sem ga dobila?! Jelka se spominja, da je bila zelena, nič kaj dobra. Podobno izkušnjo z bananami je imela Sonja, ki jo je dobila od Zofke. Zato še danes ne mara banan. Nismo dovolj poznali sadeža, da bi lahko tudi uživali v njem. Razvad ni bilo veliko. Ni bilo v navadi, da bi redno zahajali v slaščičarno. Šele v srednješolskih časih smo posedali v Šrimpfovi slaščičarni ob sladoledu, ki so ga izpod stroja z lopatico prestrezali, dajali v skodelice in okrasili s puhasto smetano. Nekoč je stari Brečko sedel pri Šrimpfu in lizal sladoled za sladoledom. Jelka ga je opazovala in se spraševala, ali bo imela kdaj v življenju toliko denarja, da bi si lahko to privoščila tudi ona. Tudi tak čas je prišel, a sladoled ni več vreden takega poželenja. Pa *kremšnite*! Takih, kot sta jih delala stara zakonca Šrampf – krema brez pudinga, iz samih rumenjakov –, že dolgo ne delajo več. Pa slastna punčeva torta, prelita z rdečim želejem ... Pomanjkanje povojnega časa je vse dobrote še posladilo. Čeprav še nismo imeli svojih prašičev, pa nečesa res nisem bila lačna – mesa. Kot socialistični kulak smo jedli meso, zaklano na črno pri moji babici. Nekoč smo se pozno ponoči vračali domov vsak s svojim krvavim tovorom, ko smo se prestrašili za sabo hitečega moža, a je odhitel mimo nas proti bolnišnici. Naslednji dan pa prava Mala drama v malem mestu. Nezvesti mož je hitel k mrtvi ženi, da bi ji dahnili: »Oprosti!«

⁵³ Topolnikova je bila sestra gospe Gladež, Štumbergerjeve sosede na dvorišču.

Čisto pravo delo

Otroci smo morali tudi delati. Pri Štumbergerjevih so si zaslužili marsikateri dinar z nabiranjem borovnic. Kuhali so malo sladko domačo marmelado tudi iz sliv in jabolk, da so se je otroci preobjedli. Danes je ta kuha spet pomembna modna muha, tedaj je bila pa nuja. Starejša dekleta so morala mamam pomagati splakovati perilo v Suhodolnici. K vodi, ki je bila ob neurjih nevarno visoka, tako da je nekoč skoraj odnesla mojega šestletnega brata, je vodila zlizana potka. Mogoče je bila celo tlakovana, vodila pa je do tolmunčkov, pripravnih za dolge rjuhe. Moji generaciji ni bilo več treba pomagati pri splakovanju, ker smo že imeli pralne stroje. Polnili so se zgoraj, imeli pa so tudi ožemalnik. Na hrbtni strani ohišja je bila pritrjena ročica ob dveh valjih, skozi katera smo spuščali perilo in ga tako ožemali. To je bila centrifuga sredi šestdesetih let. Nekatera dekleta so morala pomagati pleti na njivah. Večina pa nas je hodila na Ekonomijo – nekdanje Günterjevo posestvo po mleko. Kar v lopi je obilna manjša, a huda mlekarica H. zvečer delila mleko. Prinašali smo svoje posode, ona pa je zajemala iz velike kadi in s preširoko zajemalko nalivala mleko v ozka grla emajliranih kanglic in kangel. Gorje, če je kaj steklo mimo, vedno si bil kriv. Moje delo je bilo tudi beljenje maminih platnenih poletnih sandal. Mavčni prah sem zmešala z ravno prav vode in s tem belilom naredila sandale za en popoldan



V volneni jopici iz angora volne s svojo prvo punčko, 1950

kot nove. Z bratom so nama naložili čisto pravo delo. Tedaj še ni bilo mogoče kupiti jogi vzmetnic. Mama je v Tovarni usnja dobila konopljne vrvi, ki jih je snežno belo oprala, razrezala, z bratom pa sva jih morala razcefrati, razrahljati, da je tapetnik lahko izdelal dobre vzmetnice. To je bilo dolgotrajno in mukotrpno delo, ki je trajalo cele moje počitnice. Rada pa sem pospravljala po stanovanju in loščila tla, da si se lahko videl v njih. A oče je vedno godrnjal, da nisem za delo, zato naj grem kar v šolo. Seveda v primerjavi z bratom, ki je bil očetova desna roka v delavnici.

Nove obleke smo dobivali ob večjih praznikih. Mnogokrat mama in hčerka enaki. Če je bilo pri hiši več otrok, so vse nosili drug za drugim. Štumbergerjeva mama je vedno skrbela, da so bili otroci kljub temu vedno skrbno oblečeni, tudi zašiti, če je bilo treba. Veliko je bilo odvisno od iznajdljivosti mam. Moja je gojila angora zajčke, da se lahko še danes vidim na fotografiji v beli jopici in čisto pravi svileni obleki.

Pri Lahovniku

Popičevo in Lahovnikovo hišo⁵⁴ je razmejeval znameniti zid z vhodnimi vrati na Popičevo dvorišče, kasneje že omenjena garaža.⁵⁵ Jožef in Terezija Lahovnik sta hišo kupila 1926. Sredi 60. let sta bila starejša človeka, oba nižje rasti, obilna čez pas, ona črnolasa s skodrano pričesko, on že sivolas, počesan na prečko. Imela sta tako starega sina, da ga sploh nismo poznali. Bil je taksist in je živel v Dravogradu. Lahovnikova je bila zelo dobra kuharica, on pa po poklicu mizar z delavnico na železniški postaji na Celjski cesti. Med obema vojnama sta imela trgovino na Glavnem trgu, ob Topolnikovi trgovini. Lahovnikova hiša v Meškovi je bila izjema, saj širokega hodnika ni imela na sredi hiše, ampak ob desni strani. Vem, da so v njem vsako zimo prezimovale sredozemske rastline. Veliki razvejani oleandri so včasih cveteli celo pozimi, danes bi rekli, da sta imela pravi zimski vrt. Pomnim, da ju včasih dolgo ni bilo, ker sta bila tudi oskrbnika planinske kočice na Uršlji gori. Baje je bil Lahovnik dober čebelar, a v Meškovi čebelnjaka ni imel. Umrli je 1961, žena 1976. Njun tudi že pokojni sin je 1979 prodal hišo sedanjima lastnikoma Danici in Daniju Mithansu. Staro razpelo v hiši je edini spomin na Lahovnikove. Če bo kdaj hiša spet prodana, današnja lastnica Danica želi, naj razpelo ostane v njej.

Pri Pogorelčniku/Čuježu

Pred prvo svetovno vojno sta bila lastnika naslednje hiše Serajnikova⁵⁶, *fina človeka, brez otrok, višja živina*.⁵⁷ Ima pa hiša kar dolgo zgodovino⁵⁸, 1923 jo je kupil Ivan Serajnik. Nekaj časa je v hiši živela mati heroja Vrunča, nato družina Račević z otrokoma Francijem in Vesno, ki ju je posebno Jelka nekaj časa zelo pogrešala, ko so se zaradi očetove službe preselili v Maribor. Po drugi svetovni vojni je hiša prešla v last Mihe Pogorelčnika, živahnega samskega poslovnega človeka in trgovca. Vedno je hitel, imel čas tudi za sosede in družabno življenje, kot da bi vedel, da se mu bo življenje mlademu izteklo. Cela družina je imela v Golavabuki težko življenje, hiši se je reklo pri Vrhnjaku. Posebej med vojno so trpeli zaradi pomoči partizanom. Miha je znal ceniti urejeno mestno življenje, zato je hišo podaril svoji sestri Lojzki, da bi skrbela za mamo in sestro, da bi tudi njima omogočil lepše čase. Hudo je bil bolan in je mlad umrl 1956. Spominjam se sestre, visoke, suhe ženske, oblečene v črno, ki se je rada sprehajala po ulici z rokami, sklenjenimi na trebuhu. Stara mama se je zadrževala na dvorišču, zato je nisem poznala. Lojzka, po poklicu kuharica, je bila poročena s Francem Čuježem, dobrim sosedom, ki je s svoji-



Družina Čujež: ata Franc, hči Teja, babica Terezija in mama Lojzka, 1973

⁵⁴ Meškova 15.

⁵⁵ Prvi zapisani lastnik v zemljiški knjigi je bil leta 1876 Rudolf Krainer. V lasti te družine je bila hiša do 1904, od tega leta do 1924 je bila lastnica Marija Buček.

⁵⁶ Meškova 13.

⁵⁷ Spomin Ide Gros.

⁵⁸ 1866 je bila njena lastnica Elizabeta Mosnar. 1896 jo je od družine Karner kupila Antonia Prevartschitsch, od nje 1897 Marija Breznik, 1906 je bila last Christine Schlichtinger.

mi obiski in vedrino ljudem polepšal marsikatero uro življenja. Tudi v boleznih ni pozabil ljudi, zato ne bom nikoli pozabila, kako nas je znal nasmejati, da se je celo bolna mama hahljala. Po poklicu je bil mizar in se je navduševal nad citrami, saj je njegov brat lepo citral. Tako se je morala tudi hči Teja učiti igranja, prijazni ata pa ji je instrument vedno nosil na učne ure. Imel je še eno ljubezen, zlaganje rim. Bil je pravi ljudski pesnik, ki je pesnil prigodnice ob različnih obletnicah, porokah, napisal kroniko selitve s konjsko vprego v razkopano Meškovo ulico, ker so napeljevali vodovod. Ob vsem drugem so imeli hude skrbi, kajti vse smo dobro naložili, a kam bomo prašiča skrili ...⁵⁹ Pesnil je o Slovenji Gradcu, verze pa je posvetil tudi naši ulici.

*Tu nekdanj bilo je naokrog
obrnitkov raznih strok:
čevljarji, sedlarji, kolarji,
mežnarji, krojači, kleparji,
pa tudi gostilne ni manjkalo vmes,
kadar žeja je prišla, zares.
Danes vsega tega ni,
čisto drugače se živi.
Zdaj potrebni so odvetniki,
radijski tehniki in umetniki.*

*Trd oreh pa postal je vsem
neurejeni parkirni ta sistem;
ko kak frajer pred vrata avto ti postavi,
ne znak, ne križ ga ne ustavi.*

*Cela vrsta tu je novih hiš,
ta nizke so ko en drobiž.
Nekateri na horuk
so hiše dvignili za štuk.
Vsak si domek urejuje,
kakor žep mu narekuje.
Vsak od nas pa dobro ve,
da nosi ul'ca Meškovo ime.
Kdor si jo enkrat je izbral,
za vedno tukaj je ostal.*

Čuježa sta ulico zapustila kot mnogo ljudi pred njima. On je umrl 2005, žena 2011. Danes živi na tej številki Čuježeva hči, poročena Palir, v polovici hiše pa so uredili trgovino z barvami. V poznih petdesetih so bili na levi strani hiše najemniki Trsovi. Marica Trs je bila sestra Ivanke Hergold.

Ljubezen je nekaj navdihujočega

Ta hiša me bo vedno spominjala na Ivanko Hergold. Z drugimi otroki v ulici se ni družila. Vsaj meni ni znano, ker nihče drug ni zahajal k njej. V Meškovo je prišla kot gimnazijka. Stanovala je pri sestri Marici v hiši nasproti naše. Njena soba je gledala na ulico, zato me je najbrž opazila in vabila k sebi. Kadar je imela čas, sem lahko prihajala k njej. Nisva veliko govorili. Bolje, govorila in brala je ona. Prebiral mi je svoje zgodbe. Ne vem več, ali z listov ali iz zvezka. Tudi ne vem, kakšno mnenje sem imela o prebranem. Najbrž ga sploh ni pričakovala, saj sem bila še premlada za njeno sogovornico. Poslušala pa sem jo le. In danes si lahko domišljam, da sem bila najbrž njeno prvo občinstvo. A bolj živa je njena podoba. Drobna je bila, z ravnimi rjavimi lasmi do ramen. Z razprtimi prsti si jih je potiskala z obraza, ko so se ji med branjem razsuli na obraz. Večkrat je gledala s priprtimi očmi, z rahlim nasmehom. Zdi se mi, da je imela drobne pegice. A nisem prepričana. Ne motim pa se, ko še zdaj slišim njen r. Pogrkovala je. Potem pa je nekoč kar zaživela. Njena vrata so bila z notranje strani prelepljena z listi na roko napisanih besedil. Spominjam se z barvami poudarjenih inicialk, z večjimi pisanimi črkami izpisanega njegovega imena in prelepih cvetličnih okraskov ob strani listov. Na to sem bila posebej pozorna, ker so bile barvice tedaj še redka dragocenost v naših peresnicah. Bila je zaljubljena. Zelo zaljubljena, meni se je zdelo, da je kar žarela. Tedaj je veliko govorila. Najbrž še več pisala. Zaljubljena je bila v J.-ja, visokega svetlolasega fanta. Nikoli mi ni rekla, da ne smem komu povedati. Danes se sprašujem, ali je bilo kaj več med njima kot le njena platonična ljubezen. Kdo ve. Brala pa je s takim ognjem, da sem bila še sama navdušena nad J.-jem, čeprav se meni ni zdel lep. Takrat sem prvič začutila, da je ljubezen nekaj velikega in navdihujočega. Da jo je mogoče pobarvano pabiti na rjavo vratno krilo in strmeti vanjo.

Potem je izginila iz mojega življenja. Najbrž je maturirala. V jeseni 1961 sta se najini poti križali v Ljubljani pred Filozofsko fakulteto. Povedala mi je, da je z Zagrebom končala. Sploh nisem vedela, da je študirala na Hrvaškem. Z nečim ni bila zadovoljna, a mi ni ostalo v spominu, kaj jo je težilo. Ali pa mi sploh ni povedala. Klepetali sva predvsem o predavanjih, saj sem bila brucka. Tedaj sem prvič slišala za prof. dr. Paternuja, navduševala se je nad njegovimi predavanji. To je bilo vse. Nikoli več se nisva videli.

Kasneje sem se razveselila ob novici, da se je poročila s pesnikom iz Trsta. Svoji k svojim, saj je bila tudi ona ena sama pesniška duša, bojim

⁵⁹ Franc Čujež, iz Kronike, 1980.

se, da z nikoli izsanjanimi sanjami. Ker sem v svojem priročniku za osnovnošolce uporabila pesem Marka Kravosa, sem prek Ivankine sestre Marice iskala stik z njim oziroma Ivanko, da bi ga prosila za dovoljenje. Tedaj sem izvedela, da so se njune poti razšle. Ko sem mu pisala po elektronski pošti, je bil vesel glasu s Koroške. Ivanke nisva omenjala. Imela pa sva jo v mislih. Vsaj jaz gotovo.

Pri Jelenu

V naslednji hiši⁶⁰ je danes gostilnica, last Jožeta Kremzerja⁶¹, v mojem otroštvu pa sta bila najemnika Jelenova. Žal mi je bilo za njima, ko sta se morala preseliti v Meškovo 2. Mož je bil vdovec, poznala sem dve njegovi poročeni hčerki, Terezko Pruš in Vilmo Arnold, a z drugo ženo nista imela otrok. Moj brat se moža spominja kot povojnega strogega šolskega hišnika v Rotenturnu, ki je oznanjal začetek in konec ure z velikim zvoncem, s katerim je zvonil po dolgih arkadnih hodnikih. Do preselitve v Meškovo je tam tudi stanoval. V cerkvi je pri maši nosil puščico od klopi do klopi in pobiral denarne prispevke. Sama pa se ga spominjam le kot prijaznega krojača, ki mi je za pustne prireditve šival kostume. Zelo lep je bil frak iz črnega krep papirja, ukrojen in narejen po vseh krojaških pravilih, vzdržal pa je le nekaj ur otroškega veselja. Zanj in zame je bilo vredno. Jelka in Mira sta bili tedaj ciganki, Mira celo taka z umetnimi zobmi, Sonja lovec, Slobodanka črnec ...

Jelenova žena je pekla hrustljav koruzni kruh. Spominjam se njegove krojaške mize – *tischbetta*, ko so stanovali še nasproti nas. Na mizi/postelji je krojil in likal, a če je bilo treba, so dvignili težak pokrov in iz mize je nastala globoka postelja kot nekakšne nečke za odrasle. Ko sta hišo odkupila zakonca Bobnič, sta morala žalostna Jelenova v njihovo stanovanje v nekdanjo kaplanijo. Hiša je še dvakrat zamenjala lastnika, 1979 sta jo odkupila Martin in Slavka Hojan, 1995 pa današnji lastnik. Jelenova sta pokopana na starotrškem pokopališču ob Jelenovi hčerki Tereziji Pruš. Mož je umrl 1958, žena leta 1973.

Pri Murkotu⁶²

Murkova hiša⁶³ je bila do konca 20. stoletja v lasti le štirih družin.⁶⁴ 1954 sta jo z darilno pogodbo dobila Franc in Pavla Murko, znana pletilja in njen mož kinooperater, ki sta nam požrtvovalno posojala tedaj dragoceno in ob Ovčarkinem edino kolo v ulici, da smo se na njem učili voziti – cele popoldneve gor in dol po ulici.

Mnogokrat smo celo zastonj gledali filmske predstave, če smo na samotnejšem vozičku pripekljali filmske kolute z železniške postaje v Gollovo kinodvorano. Včasih je bilo to zelo zapleteno delo. Isti film so vrteli v dveh krajih z zamikom. Ker so bili filmi iz dveh kolotov, so prvega vrteli v Slovenj Gradcu, ga takoj odpeljali v Mislinjo, medtem drugega vrteli v Slovenj Gradcu in ga po ogledu odpeljali v Mislinjo, od tam oba poslali v drugo mesto. Za to pa je bil že potreben avto in moj brat. Dobri Franc Murko je pustil stranjska vrata v dvorano vedno odprta, da smo si film lahko večkrat ogledali celo zastonj, saj bi nas obilni pek Kovač, biljeter, brez kart ne spustil na sedeže. Čeprav je direktor Abel Leštan zastonjkarje vedno preganjal, je Murko večkrat samo za prebivalce Meškove ob desetih vrtel risanke in različne filme, od Tarzana do Vesne. Mi pa smo se Leštanu maščevali tako, da smo pogrevali anekdoto z njegovo trditvijo: »Jaz sem se že mlad inteligen ten rodil.«⁶⁵



Prijatelji

Od leve: Fanika Kontrec, Franc in Pavla Murko, Tone in Ivanka Svetec, neznana, Abel Leštan, neznana

Vsako pozno pomlad smo se gostili s češnjami. Odebelile so se na vrtu Murkove mame Seničar v Mariboru. Velike, skoraj črnordeče hrustavke. Celi *korpi* so jih bili. Jedli smo jih, da

⁶⁰ Meškova 11.

⁶¹ Že 1874 sta bila lastnika znana, in sicer Joachim in Marija Lindermayer. 1920. leta jo je imela le dve leti Terezija Ferjan, rojena Vrtačnik, od 1922 do 1962 je bila v lasti družine Trobej, ki je živel v Avstriji.

⁶² Knjižno Murkovih.

⁶³ Meškova 9.

⁶⁴ 1877 sta bila lastnika Josef in Agnes Shiller, od 1893 Johan in Antonia Schager, leta 1907 je postal lastnik Franz Senitscher, v lasti te družine je bila do 1954.

⁶⁵ Pozna jo še Milan Gradišnik.

se nam je kar rdeče cedilo z jezikov. A pogledati vanje ni bilo priporočljivo, dokler se jih nisi *napokal*. Samo v zadnjo si lahko pokukal in se spogledal z živahnim in nagajivim belim črvom s črnim nosom. Pa kaj. Posebna dobrota so bile v času, ko so v Smolčnikovi trgovini na Trgu svobode kot največjo poslastico prodajali (najbrž iz UNRA-paketov) zrnato hruškovo marmelado kot torto, od katere ti je trgovec Anton Lakovšek odrezal kos in ga zavil v vpojni papir, da si potem polizal vsakega malo. Marmelade in papirja namreč. Med nami je bil zelo popularen Seničarjev vrt ob Mislinji in današnji obvoznici. Na njem je raslo vse, kar v drugih vrtovih ni, predvsem pa *bamprli*.⁶⁶ Z marsičim smo se sladkali, sama pa sem si na prezeleni breskvi zlomila prednji zob.

V desni polovici Murkove hiše so stanovali tudi svakinja gospe Murko, Gollova hči Trauda in njena sestra Tea. Pripovedovali so, da so bili njuni starši, hotelirji Golli, po vojni ubiti in skrivaj pokopani v okolici Slovenj Gradca. Spominjam se njune stare varuške, visoke in suhe Jerčke.

Seničarjeva družina je bila vedno na poti zaradi moževe službe. Od 1933 do 1941 so živeli v Bosni v Bosanski Krupi. Tam so imeli zasebni hotel, Franc Murko pa se je že tedaj ukvarjal s kinooperaterstvom. Ko se je začela vojna, je Seničarjeva skoraj izgubila življenje, saj so jo ustaši z drugimi ženskami strpali v cerkev, ki so jo kasneje zažgali. Rešilo jo je le to, da je bila zaprta s prijateljico, materjo ustaškega funkcionarja Kvaternika. Ker je postalo življenje v Bosni prenevarno, so svoje premoženje naložili v vagon, vse drugo prepustili usodi in se vrnili v Slovenj Gradec.



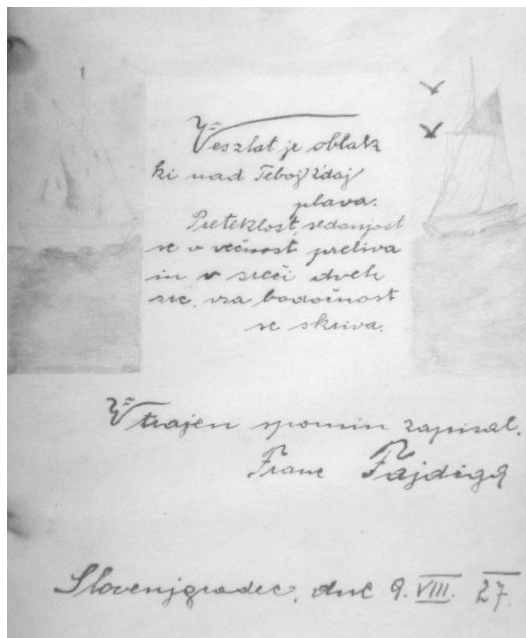
Družina Murko na morju: Pavla, Franc, Metka, Franjo, v naročju Peter, pred 1960

Hišo v Meškovi je podedoval Franc Murko, Seničarjeva pa se je preselila v Limbuš pri Mariboru. Po smrti staršev (Pavla 2002, Franc 2006) so Murkovi otroci, Franjo, Metka in Peter, hišo prodali. Do nedavnega je bila v njej trgovina z glasbili, a je že prodana novemu kupcu.

⁶⁶ Kosmulje.

Pri Fajdiganu⁶⁷

Ob Murkovi hiši je živel visok sivolas Fajdiga⁶⁸ s svojo ženo. Pripovedovali so nam, da je bil zelo pedanten mož, včasih žandar. Po vojni je bil v službi na Gozdni upravi. Bil je redkobeseden, resen mož. Rad se je spominjal medvojnih časov, ko je bil žandar v Srbiji. Pripovedoval je, da so imeli pri delu vedno pri roki blazinico s črnilom, da so ljudje lahko s prstnimi odtisi potrjevali dogovore in obveznosti, ker je bila večina nepismenih.⁶⁹ Nikoli se ga nismo bali, čeprav ni kazal posebne naklonjenosti otrokom. Ni bil prava pojava za vzbujanje strahu v otroških očeh. Z ženo, ki je odlično govorila nemško, nista imela otrok. Dokler je v hiši stanovala še sorodnica Straškova s hčerko, ki se je poročila z nemškim zdravnikom, je Fajdiga z ženo stanoval v levi polovici hiše. Po Straškovi so baje tam stanovali tudi podnajemniki Raškovi.



Franc Fajdiga, zapis v ženino spominsko knjigo, nastal 1927. Knjiga je shranjena v Mestnem muzeju.

Hiša je prešla v last ljudi, ki so skrbeli za ostarele vdovce Fajdigo, ki je umrl 1995, ženo pa je izgubil že 1987. Nazadnje je njun dom odkupil fotograf Primož Podjavoršek za fotografski studio in trgovino Primafoto.

⁶⁷ Knjižno Fajdigu/i.

⁶⁸ Meškova 7. Lastniki hiše v preteklosti: 1873 Jakob in Kunigunda Supanz, 1885 Egidius Zupanc, 1887 Maria Rutting, 1894 Maria Straschek, 1916 dedovala Maria Stradner, roj. Strašek, 1962 z darilno pogodbo postal lastnik Franc Fajdiga, 1887 postala lastnica njegova gospodinja Marija Anželak.

⁶⁹ Spomini sodelavca Milana Gradišnika.

Pot v mesto

Ob Fajdigovi hiši je bil ozek portonski vhod na Karničnikovo dvorišče, ki je vodilo na Glavni trg. Tam so imeli Karničniki mesnico in gostilno, v katero so radi zahajali okoliški kmetje po nedeljski maši na golaž. Kuhali so tudi dobro govejo juho, ki je posebno prijala čevljarju Slemeniku. Prinašala mu jo je hči Sonja, ki je iz Meškove hodila v gostilno kar po bližnjici skozi portonska vrata. Karničnik je imel pse, zato je njegov sin Frici vedno kavalirsko pridržal žival, da je lahko šla mimo. Tudi drugi smo hodili po tej bližnjici in rekli, da gremo v mesto.



Naša pot v mesto skozi Karničnikov porton, enak kot v petdesetih letih

Ker je bila ob dvorišču tudi klavnica, so Karničniki stanovali v prvem nadstropju. Stanovanje so oddajali urarju Hajdenkumerju, živahnemu, manjšemu in zgovornemu gospodu, počesanem na prečko. Delal je na Glavnem trgu v Vrunčevi urarni. Kdor se je hotel razkazovati z uhani, je moral pod njegovo iglo za prebadanje ušes, ki jo je kar ročno potisnil v ušesno mečico. Njegova edina lepa hči Eli, nad katero se je navduševal tudi zdravnik iz bolnišnice, se je poročila z nečakom Stopnikove Zofke in Ronči v Strumico. Vdovi urar Hajdenkumer je umrl na obisku pri hčerki in je pokopan v Makedoniji.

Pri Topolniku

Na poti proti cerkvi se bližam nevarnemu delu ulice. Vsaj za otroke našega otroštva. V Topolnikovi hiši⁷⁰ je najprej živela učiteljica Arnuševa s svojo materjo. Med obema vojnama je učila že mojo mamo.

Bila je stroga in natančna, sinonim za strogost. Od staršev in otrok v ulici je zahtevala, naj bodo v mraku ob večni luči vsi otroci doma. A če drugače ni mogla priti do svojega miru, je otroke tudi podkupovala s palačinkami. V cerkvi je imela glavno besedo in neizprosno bdela nad

obnašanjem otrok. Posebej nad tem, ali med povzdigovanjem vsi klečijo. Sedela je pred oltarjem na koncu klopi, da jih je takoj dosegla. Nekoč je bila na poti proti cerkvi, Sonja in Zofka pa sta za njo kazali osle in vpili: »Arnuška!« Ko se je ozrla, se je Zofka še lahko skrila v svojo (Ovčarjevo) hišo, Sonjo pa je videla, ker je morala narediti nekaj korakov več. Razjarjena Arnuška je prišla v čevljarstvo delavnico in Sonjo vpričo očeta natepla. V večernem mraku je rada sedela v postelji in si pred spanjem pela. Ko je pesem izzvenela, si je rekla: »Joj, kako je ta pesem lepa.«⁷¹ Nihče mi ni znal povedati, ali je bila to Arnuševa ali njena mati. Na stara leta je bila učiteljica Arnuševa



Učiteljica Marija Arnuš z učenci 3. razreda, 1931, na levi v tretji vrsti na sredini moja mama

zelo osamljena in je prosila šivilji Liziko in Pavlo Štruc, ali lahko pride živeti k njima. Starost je prevečala tudi žalost, ker je duhovnik Stefancioza hišo takoj prodal, ona pa mu jo je mogoče celo poklonila, da bi maševal in molil zanjo.⁷² Topolnik se je priselil z Glavnega trga v to hišo, potem ko jo je kupila njegova pastorka Adela Šoster, poročena Šendorfer.⁷³ Topolnik, pomočnik v trgovini, se je med obema vojnama poročil z njeno materjo, ko je ovdovela. Hišo so imeli na Trgu kraljeviča Andreja, današnjem Glavnem trgu, v hiši današnje Šrimpfove slaščičarne. Bil je zelo prijazen trgovec s trgovino z živili in nekaj blaga. Čeprav ni nameraval ničesar kupiti, je marsikdo rad pokukal vanjo ravno zaradi preprostosti in gostoljubnosti lastnika. Skušali so biti

⁷¹ Po pripovedi Ivanke Svetec.

⁷² Spomini Nede Debelak.

⁷³ Prvi zapisan lastnik v zemljiški knjigi je bil 1878 Johann Knes, 1883 je hišo podedovala njegova hči Lucia, 1894 jo je kupila Maria Arnusch, 1947 jo je podedovala njena hči Marija in jo 1954 prodala duhovniku v Dravogradu Martinu Stefanciozi in Jožefu Krajncu, še istega leta sta jo kupili Adela Šendorfer (Topolnikova pastorka) in Marija Viher, 1969 je bila lastnica le Marija Viher, 1980 sta jo odkupila Ivan in Romana Vrhovnik.

⁷⁰ Meškova 5.

napredni. Neda Debelak je pri njih prvič pila kavo s *šlagom*. Po vojni je bil Topolnik v občinski službi, in sicer pri mestni tehtnici. Ena je stala na sejmišču, druga pa pred Druškovičevo hišo na Glavnem trgu, levo od Nove Ljubljanske banke. Kadar ni bilo moža doma, je Topolnikova vabila otroke: »Pridite, ni ga doma!« A njen mož je bil za večino otrok v ulici strah in trepet. Najbrž smo ga zato vedno klicali le Topolnik. Nikoli gospod. Velik čokat mož z močnim zatiljem, golo glavo (glede na današnjo modo bi si ne upala zapisati, da je bil plešast), v mojem spominu vedno oblečen v črno. Kot da bi nosil frak, najbrž pa je bil oblečen le v daljšo suknjo. Z nami je govoril le, če ga nismo pozdravili ali ne dovolj glasno. Razkoračil se je pred nami z rokami na hrbtu in zarohnel: »A boš pozdravil ali ne!« Mira ga je že od daleč pozdravljala, za vsak primer, ker je Popičevega Tončka po krivem obdolžil, da ga ni. Žoga je lahko odskakovala od ceste povsod, samo pred Topolnikovo hišo ne. Kot da bi se strogost do otrok podedovala od Arnuševe na Topolnika. V naši domišljiji je bil utelešena šiba božja za naše nikdar storjene grehe. Ko so po Meškovi prekopavali za vodovod, je Topolnika doletela po našem mnenju zaslužena kazen za vse storjeno in nestorjeno – zvrnil se je namreč v dvometrsko jamo. Naši pravici je bilo zadoščeno, saj smo se ga bali bolj kot Žlajfarja (ali je bil to tudi njegov priimek, ne vem), brusača in dežnikarja, s katerim so nam grozili, in je imel svoje ozemlje delovanja in strašenja na Glavnem trgu. Znan je bil tudi po tem, da si je že za življenje pripravil krsto in v njej kar spal. Majhnega bradatega *progljskega* Naca (skrbel je za drva pri Gollu in tudi pri zasebnih hišah) z rdečkastorjavo brado in majajočo hojo ne obseva avreola otroškega *strašitelja*, čeprav je bil včasih presenetljivo glasen, če je bil na majavih nogah, in otrokom zelo zanimiv. V mestu se je tu in tam pojavil še en posebnež, to je bil Lojzek, majhen, z izrezljano palico, otroke pa je najbolj zanimal njegov klobuk, okoli in okoli poln značk, in to tedaj, ko jih še ni bilo moderno zbirati. Bil je dobrohoten do vseh. Sicer pa je bil tudi Topolnik čisto prijazen dedek ženinemu vnuku Marku Šendorferju, ki je prihajal v Meškovo iz Dravograda. Po smrti Topolnikov (umrl je 1960, žena 1971) je najela hišo Mara Šraj, ki je imela pletilstvo na Glavnem trgu. Današnja lastnica hiše Romana Vrhovnik je v osemdesetih letih hišo odkupila od Topolnikove hčerke Delce.

Pri Prušu/Gričniku⁷⁴

V tej hiši⁷⁵, že pred prvo vojno last zelo ugle dnege šolskega nadzornika Martina Runovca in žene Agnes – bila je judovske krvi, potomka Eksteinov, ni bilo nikoli glasnega otroškega vrveža. Le starejši prebivalci Meškove se še spominjajo njenih hčera Albine in Pavle, ki sta umrli v 70. letih. Povedali so mi, da je imela Pavla, poročena z mestnim svetnikom Ferjanom, sina Rada, prevajalca, ki so ga ubili malo pred koncem druge svetovne vojne, Milan pa je umrl v taborišču Halle a. d. Saale. Njena hči Danica se je poročila s kamnosekom Alojzjem Gričnikom.



Runovčeva s potomci: od leve stoji Rado, sedita babica Agnes in dedek Martin Runovc; v ozadju stojijo Ferjan, Pavla, Danica, Albina, neznana, Milan

Moj spomin sega v njuno obdobje. Pred očmi imam starejšega Gričnika, manjšega moža, ki je pri hoji uporabljal palico, in njegovo lepo pastorko Tanjo, ki pa je bila pol desetletja starejša od nas in je obiskovala gimnazijo v Mariboru. V ulično življenje so se bolj vključevali Pruševi (oče žene Trezke je bil krojač Jelen), najemniki v desni polovici hiše. Imeli so dva sinova. Frici, profesor telovadbe, je učil v Mislinji, nato je bil dolga leta rekreator v Gorenju. Mlajši Karli, pravnik, še edini živi v Slovenj Gradcu. Oče jim je umrl 1997, mati leta 2000. Gričnikovo hišo je podedovala že pokojna Tanja, žena kiparja Pina Poggija⁷⁶, svetovno uveljavljenega italijanskega umetnika, pionirja socialne estetike, ki je Slovenj Gradcu utrl pot v zahodni umetniški svet, da je

⁷⁴ Meškova 3. Bolj znani so nam bili podnajemniki Pruši kot lastniki Gričniki.

⁷⁵ Prva zapisana lastnika sta bila 1859 Franz in Johanna Ekstein. Že leta 1907 jo je odkupil Martin Runovc z ženo Agnes. 1933 sta hišo podedovali učiteljica Albina Runovec in Pavla Ferjan, roj. Runovec. 1958 je hišo podedovala Pavlina hči Danica, poročena s kamnosekom Gričnikom. 1978 jo je podedovala njena hči Tanja Poggi, 1980 njeno otroka Brina in Rado.

⁷⁶ Čeprav ni živel v ulici v mojem otroštvu, sem mu odmerila prostor, ker z njim nekdanja obrtniška ulica postaja tudi umetniška.

Karel Pečko lažje uresničil svoje vizije. V mestu je pustil pečat z različnimi instalacijami, ki oza-veščajo ljudi in jih opozarjajo, da smo samo del narave, da ta vrača vse, kar slabega ji povzroči-mo. Da lahko tudi odmrlo drevo sporoča še več kot na prebarvanem deblu in odmrlih vejah na lesenih tablicah napisana sporočila mladih, kaj pomeni drevo, glas narave, za človeka in človeš-tvo. Le brati moramo znati, napisano in nena-pisano. Name je naredilo največji vtis Drevo želja na lepem Poggijevem vrtu. Visoko deblo je obraščeno z divjimi vrtnicami, ki so v teh dneh obložene z rdečimi šipkovimi plodovi. Na vrhu je prepleten komunikacijski odpadni material, obli-kovan kot štorčljino gnezdo, sredi njega pa ogro-mno rumeno jajce. Kaj se bo iz njega izleglo? Dobro ali slabo za človeka? Meni sporoča upa-nje, da nas te žice ne bodo vezale, ampak pove-zovale v dobrem. Ustvarjalnost Drevesa želja na vrtu dopolnjuje kontrast barv, materialov in narave, starega in novega. Preseneča in pomirja. Drevo želja in Poklon drevesu so soustvarjali slo-venjgraški gimnazijci, kar je posebno pomemb-no.⁷⁷ Mimoidoči si v vhodu hiše lahko ogledajo tudi skulpturo Vstajenje, ki upodablja Kristusa po vstajenju. Presunljive so njegove velike roke, ki za dlanmi skrivajo prebujajoči se obraz.

Tanja je bila ugledna kemičarka, lastnica mnogih patentov in je delovala v več državah po svetu. Umrta je leta 2000. Danes hiša živi, ljudje v njej ustvarjajo, delajo in nadaljujejo Runovčev in Poggijev rod.

Pri Marčiču

Tako sem si podajala kljuko od hiše do hiše in prišla do zadnje v Meškovi ulici na levi strani. Kot kaplanija na desni je enonadstropni-ca.⁷⁸ V drugi polovici prejšnjega stoletja je bila Marčičeva.⁷⁹ V ulico so se priselili 1956. leta iz Starega trga, ko je njihova stara mama podedo-vala hišo od Franca Črnka. Marčič je bil lesni trgovec, ki se je smrtno ponesrečil v Trbonjah, tako je žena ostala sama s tremi otroki. Poznali smo Silvo in pleskarja Tonija, ne pa najstarejšega Viktorja. Mama Angela je bila šivilja, ki je šiva-la tudi zame. Tedaj so bila v modi široka krila, pod njimi pa smo nosile *untrco*, ki smo jo škrobile kar z redko vkuhanu moko. Marčičeva je tudi

svetovala, kako se obleči. V lepem spominu jo imam. Umrta je leta 1977. Nekaj časa je v spo-dnjem delu hiše stanovala sorodnica Ivica Skaza z dvema hčerkama. Nato je Silvin mož na portonu prizidal nizko sedlarsko delavnico in trgovino z usnjenimi izdelki, v višino ni smel graditi. Novi lastnik je to dovoljenje dobil in 2016 spremenil podobo hiše, tako tudi videz ulice. Na mestu nekdanje sedlarske delavnice se je s tal dvignila še ena enonadstropnica, v njej deluje fotoatelj-e Anka.

Vodnjak bolezni

Ene izmed naših počitnic so bile nenava-dne. Leta 1956 smo otroci (Pavlek in Hanzek Štumberger, Metka Murko, Anica Popič in jaz) zboleli za trebušnim tifusom. Celo na Trgu svo-bode je zbolela Olga Sekavčnik, ki je imela s seboj dojenčka Lipija, in nam delala družbo v izolirnici. Z Metko je bilo zelo hudo, ker je bila najmlajša bolna, stara komaj 4 leta. Vzrok okuž-be je bila bolnišnična kanalizacija, ki je zašla v pitno vodo v našem vodnjaku pred Grosovo hišo. To je bil tudi povod za novo vodovodno napelja-vo v mestu. Začelo se je z zelo visoko tempera-turo, ki je mame niso znale znižati. Kar nekaj časa je trajalo, da so zdravniki ugotovili, kaj se dogaja. Spomnim se nekajdnega lebdenja v domači postelji in mukotrpne vožnje z rešilnim avtomobilom v Maribor. Strašno me je premeta-valo in nenehno sem povračala. Ker smo zbole-vali eden za drugim, so nas tako tudi prevažali. Kar za dva meseca so nas izolirali na infekcijski oddelek v mariborski bolnišnici. Sploh se ne spo-minjam, da bi nam dajali kakršna koli zdravila. Le blato so nam pogosto preiskovali, mi pa smo željno čakali izvid, na katerem bi pisalo negativ-no. V Meškovi je bila cela preiskava. Vse hiše so razkuževali, da je povsod dišalo po lizolu, prebi-valci so morali dati blato v pregled. A zboleli smo le mi. Naši obiskovalci niso smeli priti v stik z nami v bolnišnici, zato so stali na cesti pod okni izolirnice, mi pa smo vpili iz prvega (ne vem, ali drugega) nadstropja. Ker mi je bilo zelo dolgčas, mi je mama priskrbela iz časopisa izrezano nada-ljevanje romana Grof Monte Cristo. Tri svežnje, prevezane z vrvico, so mi prinesli, po branju smo te okužene izrezke sežgali, kar bi s knjigo težko naredili. Tako živo sem si predstavljala prebrano dogajanje, da mi kasneje nobena filmska upodo-bitev te vsebine ni bila več všeč.

Drugo množično obolenje ni potekalo tako skupinsko. Najprej so za škrlatinko zbolevali pri Štumbergerju. Prva Zorka. Prišel je doktor Strnad z injekcijo. Drugi Silvo, vnuk, Mimin sin. Prišel je doktor Strnad z injekcijo. Pri Jelki se je

⁷⁷ Mentor Peter Hergold, prof.

⁷⁸ Meškova 1.

⁷⁹ Že 1861 je bila v zemljiški knjigi na tej lastnini vpisana Elisabeth Tschapko in isto leto še Jakob Preskar. Hiša je bila v lasti te družine še 1908. 1910 je bil lastnik Stefan Popič, 1911 pa Peter in Helena Skaza. Leta 1935 sta hišo podarila rejencu Franzu Tschernku. Ta je hišo podaril Uršuli Ješovnik, roj. Popič, ta pa 1957 svoji hčerki Angeli Marčič. 1977 sta hišo podedovala njena otroka Anton in Silva, leta 2007 pa sta jo prodala današnjemu lastniku Marcelu Holcmanu.

odločil. Vsi v bolnišnico. Odpeljali so jih v Celje. Sama sem najprej prebolevala škrlatinko doma. Spomnim se postavljanja diagnoze. Ne vem, kateri zdravnik je prišel v mojo sobo. Mama mi je morala dvigniti spalno srajčko, on pa se je prizor skoraj razveselil: »Poglejte, kako je pisana!« Potem mi je potisnil leseno ploščato ploščico globoko v grlo in škrlatinki je bila napovedana vojna. Ne vem, kako dolgo sem bila v slovenjgraški izolirnici, ki sem si jo delila tudi z obolelo Miro. Nič posebnega mi ni ostalo v spominu. Le to, da so otroci že lahko hodili bosí, ko so naju obiskovali pred zamreženimi okni v starem bolnišničnem otroškem paviljonu. Torej je bila pozna pomlad, saj so rekli, da smo lahko bosí, ko bo sneg na Peci skopnel.

Raznih zlomov (razen Franjevega) ne pomnim kljub zelo aktivnim igram. Le Štumbergerjev 10-letni Hanzek je padel na Grosov plot, ko so fantje lezli na Gladežev balkon. Na ta dogodek ga je še dolgo spominjala otrdela noga. Šele smučanje je bila najboljša terapija zanj. Tudi slepič na levi ni bil nič posebnega za Zofko, doktor Strnad se je precej namučil, da ga je našel, a namučila se je tudi Sonja, ko ji je isti zdravnik po tedanji doktrini izrezoval mandlje.

Skrivnost smrti

Med manj svetle spomine spadajo tudi naša srečanja s smrtjo. Ta je bila za nas vedno skrivnostna, seveda tudi strašljiva. Na koncu naše ulice, po prostoru današnje avtobusne postaje je tekla železniška proga. Od Gradišnikove hiše je tekla pešpot do Kopališke ulice. Pravili smo ji Črna cesta, ker je bila nasuta z lešem, najbrž tudi s premogovim prahom, ker je bilo blizu skladišče premoga. Tu smo se večkrat igrali. Da ni bilo treba čez progo, je bil pod njo speljan ozek obokan podhod samo za pešce. Tam se je nekega dne nekdo odločil, da ga življenje ne veseli več, zato ga je končal z vrvjo. Za nas otroke je bila to nepredstavljiva, a strašljivo-mikavna novica. A blizu nismo smeli. Zastavljali smo si vprašanja, a odgovorov nismo dobili. Od tedaj je bil košček zemlje skoraj kot prehod na oni svet, zato si ga zvečer pretekel v trenutku, trd od strahu.

Ko je bilo leta 1955 Tončku Popiču deset let, mu je umrl oče. Po dolgi bolezni in trpljenju. Kakor daleč sega moj spomin, je bolehal in samo ležal. Zato mi je bilo srečanje s to smrtjo tudi razumljivejše. V spominu mi je ostalo tudi zaradi *totinvagna*. To je bil s streho na štirih izrezljanih stebričkih pokrit črn mrliški voz. Vlekla sta ga konja v primerni črni opravi, s plašnicami, uzdo, vodil ju je kočijaž, ki je sedel na sedežu pred krsto. Ob vsaki strani voza so obesili žalne vence.

Pogrebni sprevod je navadno šel po Glavnem trgu oziroma od hiše umrlega. Tedaj še niso poznali mrliških vežic, ne pokopov v ožjem družinskem krogu. Zato je bila smrt tudi družabni dogodek. Spominjam se, koliko ljudi je prihajalo po ulici navzdol, a jaz nisem smela kukati izza okna, ker se to ni spodobilo. Gospod Luka je bil naparan/položen na mrtvaški oder doma. Otroci smo se tedaj porazgubili po domovih. Tončkovega očeta je na zadnji poti po ulici pospremila množica ljudi. Ob tem se spominjam, da je moja mama že po zvonjenju vedela, kdaj je umrl moški, kdaj ženska ali otrok. Za umrlo žensko je zvonilo s srednjim zvonom dvakrat, za moškega z velikim trikrat, za otroka pa so zvonili z malim zvonom, a nisem več prepričana o tem.

Druga smrt je bila za nas bolj presenetljiva. Umrl je skoraj naš vrstnik. Marko, osemnajstletni vnuk gospe Topolnik. Tedaj sem prvič slišala za besedo rak. Na prsih je imel dolgo brazgotino kot po operaciji. Nič je ni skrival, kopal se je z drugimi otroki na kopališču. Nismo vedeli, zaradi katere bolezni je umrl, a našo zavest je preplavila misel, da lahko umreš tudi mlad. Ta smrt se mi zdi še bolj pretresljiva, če jo povežem s pripovedjo Pepce Gladež, ki ga je skupaj z očetom obiskala v ljubljanski bolnišnici. Že umirajoč je razmišljal o razpadajočem zakonu svojih staršev in prosil očeta, naj pregovori mamo, da bosta spet zaživela skupaj.

Tretja smrt se mi je vtisnila v spomin zaradi sedmine. Umrla je naša sosedka Mitnjekova. Ne vem, zakaj je umrla. Kot sosedov otrok sem bila na sedmini v njihovi hiši. Zapomnila sem si jo zato, ker je bilo najprej žalostno in čisto tiho, šepetajoče, potem vedno bolj sproščeno in glasno, nazadnje pa so se pogrebci, predvsem moški, krohotali šalam. Bila sem še majhna, ni se mi zdelo prav, a tedaj še nisem vedela, kaj. Najbrž smeh ob dveh žalostnih mlajših hčerkah in možu, ki v žalosti ni vedel, ali bi se smejal ali jokal.

Med vsemi dogodki v mariborski bolnišnici se mi je najbolj vtisnila smrt bolnice iz Črne na Koroškem. Imela je meningitis. Tedaj sem prvič slišala za klope. Bila je visoka temnolasa ženska z bujnimi, po blazini razsutimi lasmi. Namestili so jo v mojo sobo. Osebe je vzdihovalo, kako mlada je, a meni se je trideset let zdelo strašno veliko, kar pravi čas za smrt. Pogosto so jo vozili na posege. Ne vem, ali je bila brez zavesti, govorila ni. Potem je nekega večera umrla. Ker je bilo prepozno za kaj drugega, so jo zavili v belo rjuho in jo na nosilih položili v kopalnico. Prepovedano vedno mika. Ko ni bilo nikjer več videti osebja, sva se s Pavlekom prikradla v kopalnico. Ni nama bilo prijetno, a je bila radovednost prehuda. Prijela sva jo za palec, ki je kukal izpod rjuhe. Bil je hla-

den in trd. Za popoln vtis, kako je biti mrtev, sva morala odgrniti še glavo. Obraz nama ni povedal ničesar, zapomnila sem si le čudno rumenkasto polt. Zjutraj je ni bilo več na tleh iz teraca. Midva pa sva smrt pregnala iz svojih misli.

Prvo srečanje s tujci

Naša bolezen je imela vsaj dobre posledice. V mestu so nastali načrti za vodovod. Prekopavanje Meškove ulice v poznih petdesetih letih za prvi urejen mestni vodovod v Meškovi je bilo tudi priložnost za naše prvo srečanje s *tujci*, z *nekom od tam spodaj*. Pogovarjali so se le med seboj, otrokom ne v čisto razumljivem jeziku. Kopali so kot kamen trdo cesto v poletni vročini, goli do pasu. Bili so zanimivi, zlasti njihovo delo, saj so z mišičastimi rokami na težkih lopatah dvigali zemljo iz dva metra globokih jam in višali kupe zemlje ob robu. Z lopate je večkrat priletel kos gline, razbita posoda, tudi kosti, ob cerkvi celo lobanje. Ljudje se spominjajo predvsem prahu, prahu, prahu ... Po mnenju odraslih so bili ti reveži tako tako, zato se jim nismo smeli približevati, v resnici so se le bali, da bi kdo izmed nas štrbunknil v jamo. A slovenska kamnita srca so se začela počasi topiti. »S'romaki so. Ka pa misliš, kaka vročina je ...« Ne vem, kdo jim je prvi prinesel nekaj za žejo z utemeljitvijo: »Če glih niso naši, so pa lèdi glih tèk!« No, izkazalo se je, da je dobrosrčnež pogostil garače z moštom, ki je bil skoraj kis. Druga stopnja človekoljubnosti se je pokazala, ko so jim to kislico zmešali z vodo, da so se kopači končno odžejali. S prekopenimi metri so se odrasli začeli zanimati za gradnjo, se pogovarjati tudi z delavci in kar pozabili, da niso *naši*. Prvi se je z njimi spoprijateljil Franc Murko, ker je dobro govoril hrvaško, kasneje tudi drugi, a iz čisto praktičnih razlogov. Delavci so ob sobotah kopali priključke k vsaki hiši. V nedeljo ne. Fantje so se spoprijateljili tudi z dekleti, njihovimi sprva ogorčenimi starši, se poročili in postali Slovenjgradčani.



Prišleka Mato in Ivan Kontrec z ženo

Od tlečega srobot se je vil modrikast dim

Pravijo, da so otroci ogledalo staršev. Navadno mlajši starejše posnemajo bolj v slabem kot dobrem. Pri pijači jih nismo. Ne da bi v ulici živeli ljudje, nagnjeni k alkoholu, se je pa kdaj kak oče napil. Najbrž je samo mene zanimal alkohol, in to v obliki jajčnega likerja. Moja mama si ga je namreč sama pripravljala in vsak dan popila veliko žlico zaradi srca. Še danes se vidim, kako sem z žličko hodila za njo in jadikovala, da tudi meni nagaja srce. A cigarete so nas zanimale. Slemenikovi so imeli njivo nedaleč od mestnega pokopališča, ki so ga opustili leta 1956, le kapelica ob cesti spominja na nekdanj posvečeni prostor. Na tem mestu se danes razteza blokovsko naselje. Mrtve so prekopali na starotrško pokopališče. Nedaleč od mestnega je ležalo opuščeno bolnišnično pokopališče⁸⁰, ob katerem je ležala Slemenikova njiva. Do tja je vodila bližnjica med grobovi mestnega pokopališča. Vedno sem se bala, da bi srečala *totngrobarjevo* Maro, zato sem kar stekla po potki, a ne vem, česa sem se bala. Mogoče njene visoke postave, malo zgrbljene, ali razmršenih las in srepega pogleda. Pa tega, da so stanovali ob pokopališču. Zraven Slemenikove njive je stal povešen kozolček, po katerem se je vil srobot. Sonjina mama je plela ali obirala pesino listje za prašiče, z Miro, Sonjo in Zofko pa smo na skrivaj odrezale primerno dolgo suho srobotovo vejo, jo razrezale in skušale prižgati. V spominu mi je ostal le strašno pekoč jezik in najpomembnejše – od tlečega srobot se je vil modrikast dim.

Če beseda ni zalegla

Otroci se tudi nikoli nismo pogovarjali o tem, kako so nas starši kaznovali. Vsak je v sebi nosil ta nelepi del otroštva. A če bi bili zanemarjeni, trpinčeni, zlorabljeni, bi že vedeli in bi sočustvovali. Vzrok za kazen je bila Jelkina razbita šipa, kos torte, na katerega se je usedla Zofka ob njenem in Sonjinem prvem obhajilu. Zase vem, da sem jih pošteno dobila po *riti*, enkrat za vselej. Sveže žemlje je oče že navsezgodaj prinašal kar iz pekarnice za naš zajtrk. A po štruco kruha pa sem morala sama popoldne v prodajalno. Stala je 65 dinarjev. Če sem jih dobila 70, so noge od pekarnice, ki je bila kot skušnjava blizu Šrimpfove slaščičarne, kar same zavile pred polico s slaščicami ali sladoledom. Tako sem se lep čas sladkala, ker me nihče ni vprašal, kam sem vrnila ostanek denarja. Vrč hodi tako dolgo k vodnjaku, da se razbije. Tudi moj se je tistega dne, ko me je oče vprašal, kje imam pet dinarjev.

⁸⁰ Baje je bilo tudi partizansko pokopališče.

Zlagala sem se, da sem dobila točno denarja, in nameravala mami razložiti, da sem se sladkala. A sta se že prej zmenila. Čeprav sta se kdaj sprla, sta bila pri vzgoji vedno enotna. Končalo se je slabo. Nisem zamerila očetu, ki me je našeškal, ampak mami, ki ga je k temu nagovorila. Še ena vnukinja je tako prikrajšala svojo staro mamo za drobiž, ga solidarno delila s sestro, toda mama je morala denar vrniti. Kar se tajkunček nauči, to tajkun zna, so vedeli že naši starši. Ta kazen je imela name zelo dolgoročne posledice. Moja otroka sta zrasla v uspešna mlada človeka, ne da bi kdo položil roko nanju ali ju kakor koli kaznoval. V Svetčevi hiši navadno ni pela šiba, ker je oče samo pogledal iznad časopisa, če sva se z bratom prepirala glede kakega dela, in že sva oba tekla. Če beseda ni zalegla, je z veliko kuhalnico za perilo – široko kot otroška ritka, vzgajala tudi Štumbergerjeva mama. Vsi so jo raje ubogali, kot da bi občutili ta kuhinjski pripomoček ali razjezili očeta, ki ni znal nehati, če je koga kaznoval. Izkušnje s klečanjem na koruzi sta imeli samo Sonja in Mira, in še to bolj redke. Le za Miro je veljal večerni hora legalis. Starši so nas vzgajali po normah tistega časa, bolje – po zdravi pameti. Na srečo so jo imeli. Stvari niso bile prepuščene izbiri kot danes s permissivno vzgojo. Vedelo se je, kaj je prav, kaj narobe, kaj je zate dobro, kaj slabo. Znali so nam postavljati meje, niso nam popuščali, nam naredili tudi krivico, a bili smo sprejeti, imeli so nas radi in nam to na različne načine pokazati. Cenili so znanje in šolanje, ki so se mu morali sami zaradi slabših časov odpovedati. Zato smo vsi dosegli, kar smo si zastavili, med nami ni bilo izgubljenih duš, dosegli smo poklicno izobrazbo, postali ekonomisti, vzgojitelji, pravniki, profesorji – velja za oba spola, bi dodali danes.

Zamolčane teme

O spolnosti se ni veliko govorilo, ne doma, ne v šoli. Prvi P-jev učitelj glede spolnosti je bil Gollov Grega, ko se je zaradi nečesa nad nekom razjezil: »Pojdi nazaj v p... m...« Seveda je moral fant uganko rešiti sam. Da je bilo naše vedenje res pomanjkljivo, dokazuje tudi pripoved J., ki so se ji šele nekoliko starejši razjasnili, kateri so procesi ob slišani pripombi: »Tam, kjer je šlo noter, bo šlo tudi ven.« Dekleta so bila na boljšem, ker so se matere z njimi pogovorile vsaj ob prvih *dekliških stvarih*, če se ni zgodilo, da je kaka mama zaradi številnih otrok zamudila pravočasni pogovor. Hkrati so bila na slabšem, saj so bila odraščajoča tarča pohotnih pogledov napol pedofilov in njihovih komentarjev ob vsaki vzboklini, ki se nam je zaoblila. ... Kdo bi vedel, kaj je gnalo Žlajfarja,

da je dal Miri in Zofki za sladoled, ko sta mu prinesli v popravilo preluknjan lonec. Mogoče le trenutna dobrosrčnost. Najrazličnejših iztirjencev je bilo tudi tedaj dovolj. Znani gostilničar je ponujal M.: »Jaz ti kupim nogavice, če greš z menoj.« A je stvari vzela v roke temperamentna mati. Mrtvega konja nima smisla brcati. Res ne, saj so ti *konji* že mrtvi. O ekshibicionistih nismo ničesar slišali, enega pa smo doživele sredi poletnega dne. Po Partizanski poti smo se vračale s kopališča. Pred Žolnirjevo hišo smo se morale srečati z moškim, ki ga nismo niti opazile. Ko smo bile že mimo, nas je poklical: »Deklete, deklete, kje pa je bolnica?« Ko smo se ozrle, da bi mu pokazale, je stal z razprtim plaščem in nam kazal neko vijoličasto gmoto in razlagal: »Sem s črešne padu ...« Začele smo vreščati, se smejeti in bežati. Sploh nismo vedele, kaj smo videle, a ni se nam zdelo vse v redu. Otroška pamet pa se je hkrati spraševala, ali je mogoče res padel z drevesa.

Tako smo se učili življenja

Ulični otroci smo bili res dobra in zvesta družina. A to ni pomenilo, da smo bili kakor koli izolirani. Že zaradi pouka smo bili povezani z otroki iz drugih delov mesta in bili z nekaterimi res dobri prijatelji. Z Jelko sva bili najbolj povezani z Manjo Rojnik, saj smo hodile vseh osem let v isti razred, z Manjo pa sva to podaljšali še na štiri gimnazijska leta.



Sprejem v pionirsko organizacijo, 1954 v Rotenturnu, pionirska zaobljuba

Levo, z boka načelnik Pavel Štumberger, jaz 4. v beli bluzi, 10. v beli bluzi Mira Stropnik

Šolo smo imeli večinoma radi. Le izjemoma je koga izmed fantov doletela fizična kazen. Ob 29. novembru, državnem prazniku v SFRJ, so eni izmed učiteljc popustili živci, da je izmed zastavic na slavnostno okrašenih oknih izpulila

šop smrekovih vej in sošolca, s katerim nista imela skladnih pogledov na življenjski utrip, s to stelo tako naklestila, da so iglice in okleščki frčali po celem razredu, on pa je bil ves pikčast, kot bi ga opikali komarji. V spominu starejših pa še živi razvrščanje kazni glede na bolečino in moralno diskvalifikacijo v Rotenturnu: 1. Udarci po dlani s tanko šibo. 2. Cukanje za *ta sladke*. 3. Uhljanje. 4. *Stekleni* udarci – po konicah prstov s tanko šibo. 5. Stati v kotu. 6. Klečati v kotu. 7. S šibo po napeti zadnjici. *Poslastica* pa še *butanje* z glavo v tablo. Nič od tega nismo okusili. Nekaj smo vseeno čutili. Nismo bili enakovredni zdravniškimi in trgovskim otrokom iz mesta, čeprav finančno nekateri sploh nismo bili šibkejši. A nekaj nam je manjkalo. Mogoče: »Klanjam se ...« Slišala sem anekdoto, da je dr. Strnad ob prihodu v Slovenj Gradec nosil klobuk. A ker se je ob srečanjih in klanjanjih moral kar naprej odkrivati, je začel nositi baretko.⁸¹ Seveda v življenju otroka to ne poteka tako preprosto. Srce je bilo in bo pravičen sodnik, s Cankarjem ali brez njega. Podcenjevanje, dvom ..., bolj boleče in nepozabno kot udarec ... Telesno kazni si lahko hitro umesti v potek dogodkov, si naložil svoj delež krivde. Prezir pa ... Razlikovanje se je pokazalo ob vsakdanjih dogodkih. Nekaterim ni bilo treba dokazovati, da so pridni, delovni, zaupanja vredni. Drugi so morali. Če si pozabil zvezek z domačo nalogo doma, si moral takoj ponj, da bi

te ne odkrili na laži. Naloga je bila, laži ne, a tudi opravičila nam ni bilo dano slišati. Otroci nismo potrebovali glasbene in psihološke izobrazbe, da bi prepoznali sladkobno melodijo priliznjene, otroku naklonjenega učitelja ali odsekano besedo in odklonilno telesno govorico. To občutenje ti je položeno v zibelko. Nekateri so znali razlikovanje med otroki spretno prikrivati, a poučevalo nas je tudi nekaj res srčnih ljudi, poklicanih za delo z otroki. Matilda Triller, mladi učitelj biologije Vujkovac, stroga, a pravična Malekova, učiteljica slovenščine, telovadec M. Štumberger, tripredmetni učitelj Žizek, srbohrvatistka Bukvičeva, fizičarka Tasičeva, ravnatelj Hribernik, dobrohotni Karel Pečko ... Marsikomu bo za vedno ostal grenak spomin na zeleno haljo, ki je izza ovinka na stopnišču vedno prinesla krivično in strah vzbujajočo ravnateljstvo ženo.

Kam spada Meškova, smo začutili ob izbiri učenca za delegacijo iz Slovenije, ki bo Titu izročila Titovo štafeto. Vsi smo predlagali Jelko, skromno, ustvarjalno in odlično učenko ter prijateljico. Seveda ni bila izbrana. V Beograd je šla primernejša deklica z Glavnega trga. To si je tudi zaslužila. Ampak ... Tako smo se učili življenja. Dobro in večinoma uspešno smo predelali to poglavje. Tudi zato, ker smo imeli svoje orožje – znanje, nadarjenost, delavnost in zaslužen uspeh. A kako je bilo tistim, ki tega niso premogli?!



Osnovnošolske klopi smo zapustili 1961.

Z leve sedijo učitelji: K. Pečko, C. Železnikar, V. Vaupot, ravnatelj I. Hribernik, A. Žizek, Z. Tasič, Vujkovac. Druga z desne stoji Jelka, tretja in četrta z desne v tretji vrsti sva jaz in Slobodanka, pod mano Manja Rojnik.

⁸¹ Spomini Nede Debelak.

Srečanja v Meškovi

Franc Ksaver Meško

Še nekaj ljudi je bilo v tistem času prijetnih in dobrodošlih gostov v Meškovi ulici. Prvi je oblečen v črno, s kolarjem, črnim klobukom in prav tako obrabljeno aktovko z drobnimi koraki ob palici in z iskrimi očmi hitel po desni strani ulice proti cerkvi, nikoli po levi, skoraj točno ob 12.30. Smehljal se je in na vse strani odzdravljaj. Meni se je zdelo, da je bil Franc Ksaver Meško vsak dan točen kot ura, a Grosova pravi, da je prihajal le tedaj, ko je imel opravke v mestu. Večkrat je pri njih kaj shranil, navadno naročje knjig, odšel na pošto in se vrnil po shranjeno. Nekoč je Grosu prinesel celo vrečko orehov: »To je pa za vašo mamiko.«⁸² Rad je zahajal tudi k Štumbergerjevimi, ker sta bila z gospo rojaka in sta rada klepetala v svoji prleščini. Cveta se spominja, da je mami podaril svojo knjigo V Koroških gorah s posvetilom: »Svoji sorojakinji, spoštovani gospe Štumberger.« Ne vem, zakaj sem ob Meškovem hitenju skozi ulico mislila, da hodi v župnišče na kosilo. Predstavljala sem si, kako stroga Sokličeva kuharica Jerica gleda na uro in oba okrega, če sta zamujala. Fantje so vedno nehali nabijati žogo, ko so ga zagledali. Baje se je pripeljal v mesto z vlakom, a nikoli ni šel s postaje po Glavnem trgu. Vedno le po svoji ulici.

Jakob Soklič

Posebno vlogo v našem otroštvu je imel tudi naš tedanji mestni župnik gospod Jakob Soklič. Bolj kot on k nam smo hodili mi k njemu. Ne spomnim se, da bi bilo pomembno, ali si veren ali ne. Otroci se nismo ločevali glede tega. Božični večeri, miklavževanje ... Miklavž s parkeljci v spremstvu. Čarobna mešanica verovanja, resničnosti in otroške domišljije, kar so dopolnile še Sokličeve ure verouka. Imeli smo ga v stari cerkvi sv. Duha. A to ni bil čas strogih molitev in hudih pogledov ne čas fanatizma. To je bil čas najlepših zgodb, napetih, nenavadnih in skrivnostnih. Sedela sem v prvi klopi, belolasi Soklič v črni obleki pa je hodil mimo nas in šepetajoče pripovedoval: »Potem pa so Jakob in sinovi pekete, pekete, pekete drveli po puščavi pred preganjalci.« Pri tem je svoje tanke bele, skoraj prosojne prste premikal pred našimi nosovi in posnemal dirjanje konjev. Z rokami in telesom je posnemal valovanje žita na egiptovskih poljih ... Poslušali smo ga z odprtimi usti. Ko je končal, smo morali na prižnico in s svojimi besedami obnavljati zgodbe. To so bili zame prvi govorni nastopi – že tedaj moderen

82 A obleke mu je šival in popravljaj krojač Debelak. Hči Neda se spominja, da je imel v hlačnih žepih vedno drobtine rženega kruha.

Draga Inica,

Angel božji naj Te vodi -
vedno srečna budi:
prava sreča je na ka!
Ki nam pride od neba!

Tvoj stari, ki ti župnik!

Kr. Gudelj,
20. 5. 1958

Jakob Soklič

Sokličev zapis v moji spominski knjigi, 1958

didaktični pristop. Potem smo se kar tako pogovarjali, saj je imel vedno čas za nas. Svetoval nam je, kaj kupiti za darilo, meni je prevajal pisma v poljščino, ker sem si dopisovala z učenci neke šole, pisal nam je v spominske knjige ...

Če smo bili zelo pridni, smo lahko šli v župnišče (takrat nismo govorili o muzeju) in lahko loščili stare kovance in previdno brisali veliko orientalsko vazo. Če smo bili še bolj pridni, smo lahko sneli helebardi, ščit, zdi se mi, da smo si natikali tudi nekakšno čelado, a za to ne bi dala roke v ogenj. Pregarjali smo se po lesenem škripajočem stopnišču, dokler nas ni kuharica



Čas mineva, dan za dnevom naglo v nemo večnost gre,
svet se stara, a ne staraj nikdar naše se srce,
vedno mlado, vedno čilo v njem življenje naj kipi,
v mislih krasnih, v delih blagih vedno nov naj sad rodi!..

Fr. Ks. Meško

Iz moje maturitetne naloge, 1965



*Z Jakobom Sokličem pred birmo, 1955
Na moji levi Roža Puc, na desni Ljuba Tasič*

Jera nagnala in okregala tudi Sokliča. Fantje so morali domov, tri dekleta k njej v kuhinjo. Morale smo ji pomagati izrezovati hostije, obrezline pa smo lahko pohrustale. Ob nekem prazniku je vse otroke iz ulice povabil na nekaj sladkega. Večina nas je prišla in pozvonila. Jera nas je vse nagnala. Ne enkrat, večkrat. Mi smo vztrajali še bolj kot ona. Tako dolgo, da je prišel sam Soklič pogledat, kaj se dogaja. No, takrat se je zgodilo na naše veliko veselje: »Kaj pa se jeziš? Sam sem jih povabil.« Zdrveli smo v prvo nadstropje in se nato zmagoslavno vračali mimo nemočne in godrnjajoče kuharice vsak s svojo dobroto med prsti. Soklič mi je do petega razreda posojal tudi knjige, potem me je *nagnal* v knjižnico, češ da sem vse, kar je bilo zame na njegovih policah, že prebrala. Poklonil mi je knjigo Honoreja de Balzaca Župnik iz Toursa z naročilom, naj jo preberem, ko bom še malo zrasla. Seveda sem se je takoj lotila, a jo tudi takoj odložila. Glede na vsebino danes vem, kaj mi je hotel povedati. Nikoli me ni vprašal, zakaj mojega očeta ne vidi v cerkvi, zakaj tudi moj brat ne prihaja. A ker v svoji skromnosti ni imel avtomobila, še kolesa ne, je vedno poslal Jero k nam, da ga je brat z avtom peljal h kakemu bolniku. Če z današnjimi očmi gledam na tisti čas, ga lahko označim za normalnega. Nihče nas ni silil v cerkev, nihče nam ni prepovedoval prestopiti njenega praga. Z deklamacijo sem leta 1955 lahko sprejela škofa Držečnika pred birmo v cerkvi sv. Elizabete, prav tako sva z Jelko deklamirali na veliki gasilski prireditvi pred Šulerjevim hotelom.

Ko poslušam o represiji v tistem času, moram reči, da je nisem doživela. Prvi skoraj pravi *ideološki* spopad smo vendarle začutili v šestdesetih letih. Ne vem, kakšne so bile tedaj komunistične smernice, a v njih gotovo ni pisalo, da morajo učenci pred redovalnimi nalogami množično (ne samo iz naše šole, tudi iz Rotenturna) hoditi v cerkev in pomakati pisala v *žegnano vodo*. Ne vem, ali je pomagalo in kakšni so bili vzgojni ukrepi. Slišali smo, da je bil kar hud rompom-pom, a na sestankih razredne skupnosti o tem nismo govorili. Eden izmed odraslih je dogodek poenostavil in se spraševal, kako vlogo je imel pri tem mladi lepi kaplan s kodri, ker se nikoli prej ni dogajalo kaj takega.

Ljuba Prenner

Še ena markantna oseba je večkrat prihajala po ulici – Ljuba Prenner. Svojo hišo je prodala Grosovim, še preden smo se mi priselili v ulico. Spomnim se je, kako je postala ob vodnjaku in se pogovarjala z ljudmi pred Grosovo hišo, mojster pa je gledal skozi okno. Ko sem Grosovi opisala svoj spomin na Prennerjevo, se je zasmejala, ker je bila v njenih očeh prav taka. Nižje rasti, močne postave z gladko nazaj počesanimi redkejšimi kostanjevimi lasmi, z mišje sivim klobukom v roki, sivimi hlačami in svetlomodro srajco, s torbo v roki, čez roko je imela vržen siv plašč ali suknjič. Obsežen pas je imela prepasan s črnim pasom. Meje med pasom in prsmi ni bilo. Otroci smo jo imeli za moškega, a se nikoli nismo spraševali, zakaj ima žensko ime. V pogovoru je mojega očeta vprašala, kako bo z mojim šolanjem: »Kar v gimnazijo naj gre.« Tako se je zgodilo.

Jože⁸³ Šmid

Z Gosposvetske ulice je prihajal gospod Šmid. Njegov oče je bil nadučitelj v Podgorju, takrat so priimek zapisovali Schmid, brat Konrad je služboval v Beogradu na finančnem ministrstvu. S svojima neporočenima sestrama je živel nasproti današnje srednje šole. Nosil je rjavkaste tvidaste pumparice, kapo s ščitom, suknjič, ki je imel na hrbtu ozek pasek, in kadil pipo. Vidim ga kot angleškega filmskega aristokrata. A to zame ni bilo bistvo njegovega prihoda. Stal je v očetovi delavnici, kadil pipo, od katere je dišalo drugače kot od cigaret, in v roki potresal plastično škatlico, v kateri so škrabljali zeleni mentolovi gumi bomboni, potreseni z grobim sladkorjem. Tako me je priklical, pred mojimi očmi slovesno odprl zaklad in s kratkimi debelimi prsti segel v škatlo, izvlekel en sam bombon, ga na robu škatlice

⁸³ Imena nisem mogla preveriti.



Tudi igrače so odražale čas. Drugi z leve moj brat Hinko, prva z desne stoji Irena Štelcer, pred 1950.

trkajoče otresel, jaz pa sem ga kot hostijo z vsem spoštovanjem položila na jezik, ga počasi lizala in se na koncu kar tresla, tako me je pekel mentol. Sveži so bili mehki kot maslo, a stari trdi, da si si lahko ranil nebo. Zato je bil vsak njegov prihod praznik.

Gospa Simoniti

Tudi visoko in elegantno damo gospo Simoniti⁸⁴, ženo primarija slovenjgraške bolnišnice, je pot vodila navzdol po levi strani ulice. Vedno je imela rokavice na rokah. Poleti seveda tanke mrežaste. Ko si danes s komolci odpiram vrata, da se izognem umazaniam kljukam, se mi včasih prikrade v spomin njena uzaveščenost. Družina je živela na Partizanski poti, v Meškovo je prihajala h gospe Bratkovič – rojeni v Gorici –, da sta klepetali v italijanščini, najbrž pa tudi po opravkih. Navadno ni hodila sama. Njen zvesti spremljevalec je bil tedaj rjavo-črni doberman Blisk. A srečal si ga lahko tudi samega, kako je od cerkve navzdol gracilno pritačkal z rjavo pisanim cekarjem v gobčku. Ni pogledal ne na levo, ne na desno, naravnost v Popičevo mesnico na Glavnem trgu so ga vodile pasje stopinje. V cekarju je imel list z naročilom in najbrž tudi denar. Vračal se je po isti poti z malo težjim bremenom. Le enkrat ga je nekaj zmotilo. Toda ne mesni tovor. To je bila Franjeva psička Lesi. Ljubezenska igra se je skoraj tragično končala, saj se nista mogla ločiti. Otrokom je dogodek, najbrž prva spolna vzgoja, ostal v bolečem spominu.

⁸⁴ Doktor Lojze Simoniti je vodil bolnišnico od leta 1937. Umrli je v prometni nesreči 1957.

Jože Gnamuš

S Celjske ceste je v ulico in k očetu rad zahajal Jože Gnamuš, in z njim je prihajal tudi okus po vojni. Z očetom sta rada polemizirala o politiki, dokler se nista tudi sprla zaradi nje. Oče je namreč zelo rad poslušal (mislim, da na skrivaj) oddajo Glas Amerike, da je slišal tudi drugo plat zgodbe. Rad se je pohvalil, da ima tako imeniten radijski aparat (po vojni je bilo to redko), da se kar žlice tresejo na krožniku, če ga do konca naviješ. Spominjam se, da sta se mama in oče z družbo udeležila velikega zborovanja na Ostrožnem in o tem se je kasneje oče pogovarjal tudi z Gnamušem. Starejša sem izvedela, da sta šepetala o povojnem dogajanju na Teharju, o branjanju po ljudeh ... Ne vem, o čem se nista strinjala, Gnamuš je nehal prihajati.

Vem, da sta govorila o stvareh, ki niso bile za otroke. Mene takrat vojna res ni zanimala, a največja uganka mi je bila, kako se je lahko na Ostrožnem zbralo tako veliko ljudi na tako bodečem ozemlju. Ime me je spominjalo na *ostrožnice*, kot smo po domače imenovali robide. Enako ali pa še bolj me je vznemirjala vojna v Koreji. Kako, ko je njiva moje babice s *korejcem* tako majhna in kratka. Vojna se me je najbolj dotaknila v maminih pripovedih o dogajanju leta 1945. Z očetom sta stanovala blizu gostilne Murko na koncu Slovenj Gradca. Pripovedovala je o množicah ljudi, ki so se valile mimo njenega doma. O vpitju, joku, streljanju ljudi na velikem travniku in grožnjah, kako jo je ženska z otrokom prosila za vodo, a ji je ni smela dati, ker bi jo zaradi tega takoj ustrelili. Vedno sem prosila, naj tega ne pripoveduje, ker me je pretreslo, a danes mi je žal,



Meškova ulica ob koncu 20. stoletja, ko se je dušila v prometu, in danes z milejšim prometnim režimom.

da starejša nisem vsega zapisala, ker so se odrasli zlasti o temnih plateh vojne veliko pogovarjali.

Tudi skozi Meškovo se je valila množica bežečih, bila je velika gneča, polno vozov z orožjem in vpreženih konjev. Tedanji prebivalci Meškove so pripovedovali svojim otrokom, da so konji lahko gledali kar skozi okna, ker so bile hiše pritlične. Sicer pa se je povojni čas odražal v najrazličnejših oblikah, pozimi tudi v klicu k snežnim bitkam: »Komandant Stane, na juriš ...« Odseva še v današnji čas. Skrbno ravnamo s stvarmi, denarjem, vsega je škoda in nikakor ne živimo po modernih načelih – česar ne oblečeš, ne uporabljaš dve leti, zavrzi. Splošno znano je tudi to, da se po vojni nismo učili nemščine, večinoma angleščino, francoščino, sprva ruščino. Takoj po vojni smo tudi bolj kuhali v *piskrih* na *šporhertih*, *pegjali* s *peglajzni* in se gledali v *špeglih* kot danes, ko *ful* bolj *žuriramo*. A to že širša jezikovna vprašanja.

Triinpetdesetega ali štiriinpetdesetega leta so bile velike demonstracije zaradi izgube Trsta, ki so ga priključili Italiji. Na Glavnem trgu se je zbrala množica ljudi, meščanov, otrok in delavcev v delovnih oblekah iz slovenjgraških tovarn in se pomikala proti Šulerjevemu hotelu. Nekateri so se vozili na kamionih, večina jih je peš mahala s transparenti in zastavami.

Sredi te množice, vpitja in prerivanja sem nenadoma zagledala našega strica Lojza, človeka, ki je raje spregovoril pet besed manj kot več, kako se je na vso moč drl: »Trst je naš, Trsta ne damo!« Njegova podoba je bila v nasprotju z mojo izkušnjo, saj je po službi v Tovarni usnja navedno molče obdeloval svoje njive, a v spominu ga vedno vidim jeznega pred Šulerjevo gostilno s

kartonskim transparentom v rokah.

Tako je Meškova ulica živela svoje življenje v poznih petdesetih 20. stoletja, a ljudje so ji dali obraz in pripovedovali zgodbe o minulem, ko so ljudje še vedeli, kdo je njihov sosed, kako je kake-mu otroku ime, in se niso bali zanj, ker so ga prav gotovo našli pri sosedu. To so bili dnevi, ko smo si delili čas, besede in imeli odprte domove. Ta zapis ni nostalgija za nekdanjimi časi, je le veselje, da smo živeli v njih, ni obžalovanje, da tega časa ni več, je le hvaležnost, da je bil.

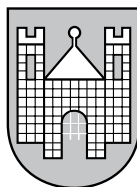
Hvala vsem današnjim prebivalcem ulice, posebej najstarejšim – Idi Gros, Milanu Gradišniku in njegovi ženi, Vidi Slemenik, Pepci Gladež, Angeli Gorinšek in moji dragi znaniki iz najzgodnejših otroških let Nedi Debelak s Cankarjeve ulice, da so mi odprli svoje domove, z anekdotami in podatki dopolnili moje spomine in vednost, za brskanje po predalih za pozabljene fotografijami in prepoznavanje obrazov na njih. Prijetne minute in celo ure smo klepetali z mojimi vrstniki: Jelko, Tončkom, Miro, Sonjo, Franjem in Lojzko. Posebej hvala moji družini, bratu Hinku in svakinji Nadi, za potrpežljivost in pomoč. Nihče ni odklonil sodelovanja, zato vem, da duh Meškove še živi, čeprav se je življenje z ulice preselilo na vrtove in dvorišča.

Fotografije so iz družinskih arhivov sogovornikov, digitalno jih je obdelal Primafoto.

Če so v besedilu napake v podatkih, bom vesela popravkov.

Hvala Andreju Makucu, da se je ta kruh zamesil.

Iva Potočnik



Mestna občina Slovenj Gradec



OBMOČNA IZPOSTAVA SLOVENJ GRADEC

Francetova 5, 2380 Slovenj Gradec

tel.: + 386 (0)2 88 12 460 / fax: + 386 (0)2 88 12 461

e-pošta: oi.slovenj.gradec@slkd.si

ODSEVANJA – revija za leposlovje in kulturo

Izdajatelja in založnika: Kulturno društvo Odsevanja Slovenj Gradec in Zveza kulturnih društev Slovenj Gradec

Uredniški odbor: Andrej Makuc (glavni in odgovorni urednik), Blaž Prapótnik (oblikovalec, izvršni in tehnični urednik), Maja Martinc, Maša Čas in Tatjana Knapp

Izdajateljski svet: Ivan Karner, Niko R. Kolar, Andrej Makuc, Jože Potočnik, Blaž Prapótnik, Jani Rifel in Martina Šisernik; **nadzorni odbor:** Franjo Murko (predsednik), članci Andreja Goligranc in Draga Ropič

Častno razsodišče: Niko R. Kolar, Marijana Vončina, Janez Žmavc

Lektoriranje: Nina Vožič Makuc

Naslov: Kulturno društvo Odsevanja Slovenj Gradec, Ronkova 4 (knjižnica), 2380 Slovenj Gradec, tajnica Martina Šisernik

Fotografije: Tomo Jeseničnik, Primafoto – Primož Podjavoršek, stalni sodelavci ter arhiva Odsevanj in JSKD

Grafično oblikovanje: Epigraf, Blaž Prapótnik, s. p., tel.: 041 512 758, info@epigraf.si

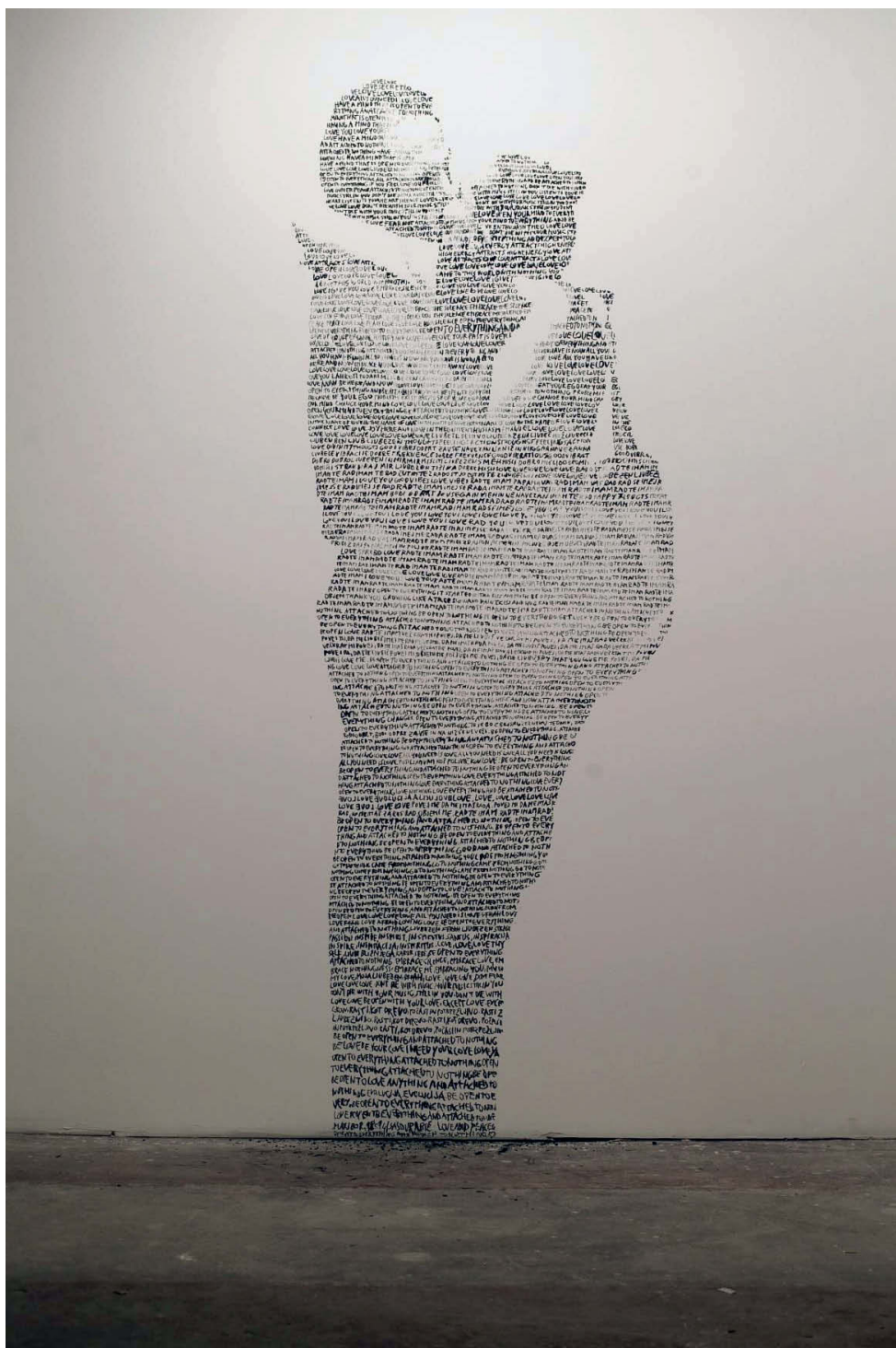
Distribucija: Cerdonis, d. o. o., Stari trg 278, Slovenj Gradec, tel.: 059 010 576, info@cerdonis.si

Produkcija: Epigraf, 400 izvodov, november 2016 **Cena:** 6,5 EUR – naročniki 6 EUR

Matthaeus Cerdonis de Windischgretz – Matevž Cerdonis iz Slovenj Gradca je prvi dokumentirani tiskar iz slovenskih krajev. Študiral je na Dunaju, postal baccalaureus in magister ter predaval na univerzi. V letih od 1482 do 1487 je imel svojo tiskarno v Padovi kot zadnji samostojni tiskar inkunabul. Izdal okoli 60 poljudnoznanstvenih knjig, prevsem za potrebe tamkajšnje univerze, med njimi nekaj izrazito humanističnih. Cerdonis je tiskal le z eno vrsto črk – z malo gotico – in namesto listov paginiral le polovične tiskovne pole. V NUK hranijo nekaj njegovih originalnih tiskov.

NA PLATNICAH

Zadnja stran:
Sašo Vrabčič,
Desperate to
Connect,
2015,
olje na platnu,
70 x 20 cm



Sašo Vrabčič, Odprt do vsega, vezan na nič, 2014,
ogljje na steni, Kibla Portal, Maribor



ISSN 0351-3661



9770351366001